ISSN 2594-3480

सम्पूर्ण कर्मचारीहरू एक जुट होऔं ।
पेशागत् हकहित र संस्थाको समवर्द्धन गरौं

लक्ष्ययात्रा

२०८१

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक
कर्मचारी संघ नेपाल

लक्ष्ययात्रा

(वार्षिक मुखपत्र २०८१)
ISSN 2594-3480

सल्लाहकार

लक्ष्मीप्रसाद पाण्डेय

सम्पादन समिति

संयोजकः श्री बद्रीप्रसाद तिमल्सिना

सदस्यहरु

श्री ईश्वर उप्रेती
श्री लूजः श्रेष्ठ
श्री ऋषिराम ज्ञवाली
श्री सुश्मा सापकोटा

व्यवस्थापन समिति

संयोजकः श्री लक्ष्मी ज्ञवाली

सदस्यहरु

श्री रविन्द्रप्रसाद चौंलागाईं
श्री श्रवण कुमार सिंह
श्री पेशल नेपाल
श्री कविराज वराल
श्री रेनुका न्यौपाने
श्री कृष्णप्रसाद लम्साल
श्री सुष्मा ज्ञवाली
श्री उषा दुलाल
श्री लिना यादव

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी संघ नेपाल
केन्द्रीय समिति

सिंहदरबार प्लाजा, काठमाडौं, फोनः ०१-४२५८८५१, ४२५२५९५, EXT.: ११११
E-mail: rbbea@rbb.com.np, **Website :** www.rabbea.org.np

मुद्रणः ग्लोबल प्रिन्ट कनेक्सन प्रा.लि. डिल्लीबजार, काठमाडौ | कम्प्युटर सज्जाः सन्तोष भट्ट | सहयोग रु. ५००/-

हार्दिक शुभकामना

विजया दशमी, शुभदीपावली २०८१,
नेपाल सम्वत् ११४५, छठपर्व, ईद,
चासोकतङ्नाम, ल्होसार लगायतका
सम्पूर्ण राष्ट्रिय पर्वहरूको उपलक्ष्यमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

लक्ष्मीप्रसाद पाण्डेय
अध्यक्ष
तथा

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक
कर्मचारी संघ नेपाल
केन्द्रीय समिति परिवार

नेपाल सरकार
अर्थ मन्त्रालय

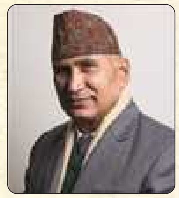

विष्णुप्रसाद पौड्याल
उपप्रधानमन्त्री एवम् अर्थमन्त्री

सिंहदरबार, काठमाडौं
नेपाल

शुभकामना

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी संघ नेपालले वार्षिक मुखपत्र **लक्ष्य यात्रा २०८१** प्रकाशन गर्न लागेको थाहा पाउँदा मलाई खुशी लागेको छ। आर्थिक, मौद्रिक, वित्तीय, वाणिज्य, वाणिज्य कानून, लेखा, व्यवस्थापन, अनुसन्धान लगायतका विषयहरूसँग सम्बन्धित विश्लेषणात्मक, तथ्यपरक एवम् समसामयिक लेखहरू समावेश रहेको यो प्रकाशन नेपालको बैंकिङ क्षेत्रमा चासो राख्ने सबैका लागि पठनीय र उपयोगी हुने मैले विश्वास लिएको छु।

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी संघ नेपालले मुलुकमा लगानी प्रवर्द्धन, उत्पादन अभिवृद्धि तथा रोजगारी सिर्जनाका लागि वित्तीय स्रोत परिचालन गर्ने काममा रचनात्मक एवम् सिर्जनात्मक क्रियाकलाप मार्फत सहयोग पुऱ्याउने विश्वास लिएको छु।

नेपाल सरकारले लिएको समृद्ध नेपाल, सुखी नेपालीको राष्ट्रिय कार्यभार पूरा गर्न बैंकिङ क्षेत्रको भूमिका अत्यन्त महत्वपूर्ण छ र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेड कर्मचारी संघ नेपालले यस दिशामा आफ्ना सदस्यहरुको परिचालन मार्फत वित्तीय समावेशीकरण, उद्यमशीलता विकास तथा राष्ट्रिय बचतलाई प्रोत्साहन तथा प्रवर्द्धन गर्ने कार्यमा पनि योगदान गर्ने अपेक्षा गरेको छु।

डिजिटल बैंकिङको विस्तार, लघु, साना तथा मझौला उद्यमहरुको वित्तीय पहुँच विस्तार, हरित अर्थतन्त्रलाई प्रोत्साहन र वित्तीय साक्षरता कार्यक्रमको प्रभावकारिता विस्तारमा समेत संघले सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्नेछ भन्ने विश्वास लिएको छु।

अन्त्यमा, यो प्रकाशन यस क्षेत्रमा चासो राख्ने सबैका लागि उपयोगी एवं फलदायी हुने विश्वास व्यक्त गर्दै राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी संघ नेपालको उत्तरोत्तर प्रगति र सफलताको कामना व्यक्त गर्दछु।

विष्णुप्रसाद पौडेल
उपप्रधानमन्त्री एवम् अर्थमन्त्री

श्रम विभाग द.प्र.प.नं.: ९/०६५/०६६

(ट्रेड युनियन ऐन २०४९ बमोजिम स्थापित ट्रेड युनियन महासङ्घ)

पेसागत महासङ्घ नेपाल

Confederation of Nepalese Professionals (CONEP)

शुभकामना

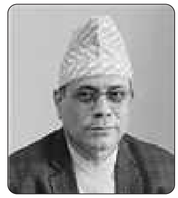

पेसागत महासङ्घ नेपाल (CONEP) को वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित श्रमिकहरूको ट्रेड युनियन **बैंक, बिमा तथा वित्तीय क्षेत्र कर्मचारी सङ्घ नेपाल** (BIFU) को एक सशक्त र क्रियाशील राष्ट्रियस्तरको प्रतिष्ठान **राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपाल** हो । आफ्ना राष्ट्रियस्तरका प्रतिष्ठानस्तरीय सङ्गठनहरूमध्ये राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपाल क्रियाशीलता, सदस्यता र सशक्तताका दृष्टिकोणले पहिलो प्रतिष्ठान हो । यस सङ्घले ट्रेड युनियन आन्दोलनमा खेलेको भूमिका नेपालको सार्वजनिक ट्रेड युनियनका क्षेत्रमा अनुसरण गर्न योग्य भएको महसुस गरेको छु ।

ट्रेड युनियन आन्दोलनलाई वैचारिक एवं साङ्गठनिक रूपमा सुदृढ बनाउन र आन्दोलनभित्र देखापर्ने अवसरवाद र अराजकतावादलाई निस्तेज पार्दै सुदृढ र सशक्त सङ्गठनको निर्माण गर्नमा यस प्रकाशनले मद्दत पुऱ्याउने छ । यसका अलावा पेसाकर्मीहरूको बौद्धिकस्तर उठाई बैंकिङ जगत्मा योग्य जनशक्तिको विकास गर्नसमेत यो प्रकाशन सहायक सिद्ध हुने छ भन्ने विश्वास लिएको छु । यस अवसरमा सङ्गठनको वैचारिकस्तरलाई उठाउन सङ्घले यो प्रकाशनको निरन्तरतासहित अन्य रचनात्मक गतिविधिहरू अघि बढाउने अपेक्षा गरेको छु । लामो समयदेखि प्रकाशन हुँदै आएको लक्ष्ययात्रामार्फत यस क्षेत्रसँग सम्बद्ध प्रकाशित लेखरचना, सूचना लगायतका सामग्रीहरू सबैका लागि उपयोगी हुने विश्वास लिएको छु । प्रकाशनको निरन्तरताको अपेक्षासहित सफलताको शुभकामना ।

पुण्यप्रसाद ढकाल
अध्यक्ष

Prasauti Marg, Thapathali, Phone : 015910798, 015910799
Email : conepnepal1@gmail.com, www.conpnepal.org.np

"राजनीतिक अधिकार सहितको ट्रेड युनियन अधिकार
सक्षम वित्तीय संस्था, दक्ष व्यवस्थापन, अनुशासित ट्रेड युनियन र स्वाधिन आर्थिक नीति हाम्रो सरोकार"
(पेशागत महासंघ नेपालसँग आवद्ध)

बैंक, बीमा तथा वित्तीय क्षेत्र कर्मचारी संघ, नेपाल
Bank, Insurance & Finance Unions-Nepal (Bifu-Nepal)
राष्ट्रिय समिति
National Committee
काठमाडौं
२०५२
(1995)

शुभकामना

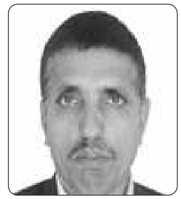

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपालले आर्थिक, मौद्रिक विषयमा लेखिएका लेखरचना तथा परीक्षा उपयोगी सामग्री समावेश गरी लक्ष्ययात्रा-२०८१ प्रकाशन गर्न लागेको थाहा पाउँदा मलाई खुशी लागेको छ । "सम्पूर्ण कर्मचारी एकजुट होऔँ । पेसागत हकहित र संस्थाको सम्वर्द्धन गरौँ" भन्ने मूल नाराका साथ राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपालले बैंकमा आम कर्मचारीहरू माझ सिर्जनशील, सशक्त र जुझारु ट्रेड युनियनका रूपमा स्थापित भई कर्मचारीहरूका हकहितका साथै संस्थाको सम्वर्द्धन एवम् सुदृढीकरणका सवालमा अविच्छिन्न रूपमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दै आइरहेको तथ्य सबैमा सर्वविदितै छ । बैंक, बिमा तथा वित्तीय क्षेत्र कर्मचारी सङ्घभित्रको यो पहिलो सङ्गठन भएका नाताले यसबाट अन्य सङ्गठनहरूले समेत ट्रेड युनियन आन्दोलनका बारेमा सिक्न सक्ने छन् ।

अन्तमा, लक्ष्ययात्रा-२०८१ को प्रकाशनले बैंक, कर्मचारी, ग्राहक, सर्वसाधारण जनता एवं राष्ट्रकै समृद्धि हासिल गर्न उपयोगी बौद्धिक खुराक प्रदान गरी बैंकिङ क्षेत्रमा योग्य जनशक्ति विकास गर्न र समग्र नेपाली समाजलाई दिशानिर्देश गर्न सकोस् भन्ने हार्दिक शुभेच्छासहित प्रकाशनको पूर्ण सफलताको कामना गर्दछु ।

धर्मराज मैनाली
अध्यक्ष

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि.
RASTRIYA BANIJYA BANK LTD.

ने.रा.बैं. 'क' वर्गको इजाजत पत्र प्राप्त संस्था

शुभकामना

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपालद्वारा हरेक वर्षझैं यस वर्ष पनि आर्थिक र बैंकिङ लेख तथा परीक्षा उपयोगीसम्बन्धी गतिविधिहरू समावेश गरी आफ्नो वार्षिक मुखपत्रका रूपमा '**लक्ष्ययात्रा २०८१**' प्रकाशन गर्न लागेको थाहा पाउँदा मलाई हर्षित तुल्याएको छ ।

नेपालको आर्थिक उन्नतिमा बैंकिङ क्षेत्रको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहिआएको छ । राज्यले श्रम तथा रोजगार क्षेत्रका नीति, नियम, ऐन र कानुनको समसामयिक परिमार्जन र प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्दै मुलुकभित्र उत्पादनमूलक रोजगारीको अवसर सिर्जना गरिरहेका सन्दर्भमा यस बैंकले पनि राज्यले लिएको नीतिलाई सघाउ पुग्ने गरी मुलुकको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा योगदान पुऱ्याउँदै आइरहेको छ । संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरूको सेवा सुरक्षा, समान अवसर, समृद्ध जीवन र सुनिश्चित भविष्यको लक्ष्य प्राप्तिका लागि राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपालले खेलेको भूमिकाको म प्रशंसा गर्न चाहन्छु । संस्थाभित्र व्यवस्थापन र युनियन दुवैको अस्तित्व र भूमिका अपरिहार्य छ । बैंक र कर्मचारी युनियनहरूको सुझबुझपूर्ण सहकार्यबाट यो जिम्मेवारी पूरा हुने कुरामा म विश्वस्त छु । साथै, बैंकको सेवा प्रवाहलाई अझ छिटोछरितो, गुणस्तरीय एवं उदाहरणीय ग्राहकमुखी बनाउने प्रयासमा सम्पूर्ण कर्मचारीलाई समाहित गराउने कार्यमा यस बैंकमा कियाशील युनियनहरूको थप इमानदार प्रयत्नको अपेक्षा गर्दछु ।

अन्तमा, विविध अप्ठेराका बाबजुद पनि सङ्घले **लक्ष्ययात्रा**को नियमित प्रकाशन गर्दै आउनु प्रशंसनीय कार्य हो । यस प्रकारको सिर्जनशील प्रयत्नको निरन्तरता एवं प्रकाशनको हार्दिक शुभेच्छासहित पूर्ण सफलताको कामना गर्दछु ।

देवेन्द्ररमण खनाल
प्रमुख कार्यकारी अधिकृत

Central Office: Singha Durbar Plaza, G.P.O. Box 8368, Kathmandu, Phone : 4252595 Fax: 4252931, E-mail: central.office@rbb.com.np Web Site: rbb.com.np SWIFT: RBBA NPKA

सम्पादकीय

"सम्पूर्ण कर्मचारीहरू एक जुट होऔँ, पेसागत हक-हित र संस्थाको सम्वर्द्धन गरौँ" भन्ने मूल नाराका साथ वि.सं. २०४७ साल श्रावण ६ गते स्थापना भएको राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपाल राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडभित्र क्रियाशील ट्रेड युनियनहरूमध्ये सबैभन्दा जेठो र सशक्त ट्रेड युनियन हो । सङ्घले कर्मचारीहरूको पेसागत हक-हित र संस्थागत सम्वर्द्धनका लागि सक्रिय र जिम्मेवारीपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दै आएको कुरा सर्वविदितै छ । संस्थाभित्र हुने विकृति, विसङ्गति, अनियमितता जस्ता गतिविधि विरुद्ध खबरदारी गर्दै नेपाली जनतालाई सहज, सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बैंकिङ सेवा प्रदान गर्ने अभियानमा जिम्मेवारीपूर्वक लाग्न सम्पूर्ण सदस्यहरूलाई एक जिम्मेवार ट्रेड युनियनका हैसियतले सङ्घ हार्दिक आह्वानसमेत गर्दछ ।

नेपाल सरकारको अधिकांश स्वामित्वमा रहेको यो बैंक एकातिर ग्राहक सेवा छिटोछरितो र प्रभावकारी बनाई गुणस्तरीय र सरल रूपमा सेवा उपलब्ध गराउन जरुरी छ भने अर्कोतिर अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग प्रतिस्पर्धा गरी देशकै सर्वोत्कृष्ट र नमुना बैंकका रूपमा स्थापित हुनुपर्ने चुनौती पनि छ। कर्मचारीहरूको संस्थाप्रतिको जवाफदेहिता एवं कामप्रतिको लगनशीलताका कारणले नै बैंक यो सुदृढ अवस्थामा आइपुगेको भन्दा अत्युक्ति नहोला तर कर्मचारीको मेहनत र लगनशीलताका कारण बैंकले गरेको नाफाबाट बोनस रकम सरकारको सङ्कीर्ण एवं अदूरदर्शी सोचका कारण कर्मचारीहरूले निजी बैंकसरह समान रूपमा प्राप्त गर्न नसकिरहेकाले कर्मचारीहरूको मनोबल गिर्न पुगेको छ। बैंकमा क्रियाशील ट्रेड युनियनहरू र बैंक व्यवस्थापनबिच भएका सहमतिहरू समयमा कार्यान्वयन नहुनु, कर्मचारी सेवा विनियमावली संशोधनमा सरकारी निकायले अनावश्यक निर्णय गर्नु, निजी लगानीका बैंकको तुलनामा कम बोनस वितरण गरिनु जस्ता गतिविधिमाथि हामो गम्भीर चासो रहेको छ ।

यो सङ्घ राष्ट्रिय आवश्यक्ता र सामाजिक जिम्मेवारीसमेत वहन गर्नु ट्रेड युनियनको दायित्व हो भन्ने मान्यता बोकेको एक जिम्मेवार ट्रेड युनियन पनि हो । संस्था रहे मात्र ट्रेड युनियन रहन्छन् र कर्मचारीहरूको पेसागत हक-हितको संरक्षण हुन सक्छ भन्ने सत्यलाई बुझेको एक जिम्मेवार ट्रेड युनियनको नाताले बैंकको सम्वर्द्धन र सुदृढीकरणमा एकरति पछि नहटी अविच्छिन्न रूपमा महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दै आइरहेको यस सङ्घले सदैव बैंकभित्र हुने अनियमितता, विसङ्गति र विकृतिको अन्त्य गरी नेपाली जनतालाई गुणस्तरीय र सुलभ बैंकिङ सेवा उपलब्ध गराउनका लागि आफ्नो सम्पूर्ण साङ्गठनिक शक्तिलाई परिचालित गर्नुका साथै आफ्ना सम्पूर्ण सदस्यहरूलाई सो सम्बन्धमा आफ्नो भूमिका जिम्मेवारीपूर्ण तरिकाले पूरा गर्नसमेत आह्वान गर्दछ ।

अन्त्यमा, साङ्गठनिक दायित्वलाई शिरोपर गरी पेसागत हक-हितका क्षेत्रमा अग्रमोर्चामा रहेको हाम्रो राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपालले सङ्घका वार्षिक गतिविधिहरू, समयसामयिक विषयमा लेखिएका लेखरचनाहरू आफ्नो मुखपत्र लक्ष्ययात्रामार्फत प्रकाशन गर्दै आएको छ । यसलाई स्तरीय पाठ्यसामग्री बनाउने प्रयास गर्दागर्दै पनि कतिपय कमीकमजोरी भएका हुन सक्छन् । यसमा पाठकहरूको रचनात्मक सुझावको अपेक्षा गर्दछौँ । यसमा प्रकाशित लेखहरूमा अभिव्यक्त विचार लेखकका निजी विचार रहेको समेत जानकारी गराउँदछौँ ।

लक्ष्ययात्रा-२०८१ प्रकाशनलाई मूर्तरूप दिने क्रममा शुभकामना दिनुहुने नेपाल सरकारका उपप्रधानमन्त्री एवम् अर्थमन्त्री श्री विष्णुप्रसाद पौडेलज्यू, पेसागत महासङ्घ नेपालका अध्यक्ष श्री पुण्यप्रसाद ढकालज्यू, बैंक, बिमा तथा वित्तीय क्षेत्र कर्मचारी सङ्घका राष्ट्रिय अध्यक्ष श्री धर्मराज मैनालीज्यू, बैंकका प्रमुख कार्यकारी अधिकृत श्री देवेन्द्ररमण खनालज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछौँ । सल्लाह सुझाव तथा लेखरचना उपलब्ध गराई सहयोग गर्नुहुने आदरणीय अग्रज नेतृत्व, लेखक वर्ग, विज्ञापन उपलब्ध गराउनुहुने विज्ञापनदाताहरू, डिजाइन तथा मुद्रण कार्य गर्ने ग्लोबल प्रिन्टलगायत यस प्रकाशन कार्यमा प्रत्यक्ष-परोक्ष सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण महानुभावहरूप्रति सङ्घ हार्दिक धन्यवाद प्रकट गर्दछ ।

धन्यवाद ।

विषयसूची

सि.न.	शीर्षक	लेखक	पेज नं.
१.	राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी संघ नेपालको साङ्गठनिक गतिविधिसम्बन्धी प्रतिवेदन	✍ रविन्द्रप्रसाद चौलागाईं	१
२.	औद्योगिकीकरणको जटिल बाटो	✍ सुरेन्द्र पाण्डे	१७
३.	संविधान कार्यान्वयनका दश वर्ष र संशोधनको आवश्यकता	✍ प्रदीप ज्ञवाली	२५
४.	निकासी व्यापारका कठिनाइहरू	✍ डा. सुमनकुमार रेग्मी	३३
५.	आर्थिक विकासमा सार्वजनिक क्षेत्र, निजी क्षेत्र र सहकारी क्षेत्रको भूमिका	✍ रमेश अर्याल	३९
६.	सेयर बजारप्रति सरकारको ध्यानाकर्षण	✍ दुर्गा कँडेल (छत्कुली)	४९
७.	दिगो विकासको आवश्यकता तथा महत्त्व - समस्या समाधानका उपायहरू	✍ गम्भीर बहादुर हाडा	५५
८.	नेपालमा आयोजना बैंकको अवधारणा, कार्यान्वयनमा देखिएका समस्या र सुधारका उपायहरू	✍ रामबहादुर के.सी.	६७
९.	नेपालका सार्वजनिक संस्थानहरू : सेतो हात्ती कि सरकारको साथी ?	✍ भोलानाथ पौडेल	७५
१०.	निष्क्रिय कर्जा व्यवस्थापन, असुली अभ्यास र नीतिगत व्यवस्थाहरू	✍ सरोज बस्नेत	८३
११.	अर्थतन्त्र र बजारमा यसको प्रभाव	✍ ऋषिराम ढकाल	९३
१२.	वर्तमान अवस्थामा आन्तरिक लेखापरीक्षणको भूमिका	✍ दिनेश न्यौपाने	१०१
१३.	भोलिको समृद्ध राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेड	✍ विदुरभूषण क्षेत्री	१११
१४.	पुँजी बजार	✍ रमेश कुमार पोखरेल	११७
१५.	भुक्तानी सन्तुलन (Balance of Payment)	✍ युवराज घिमिरे	१२३
१६.	आर्थिक विकासको रूपरेखा : बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको भूमिका	✍ नन्दलाल खरेल	१३१
१७.	नेपाली अर्थतन्त्रको सम्भावना	✍ रिसव गौतम	१३९

सि.न.	शीर्षक	लेखक	पेज नं.
१८.	पुँजी बजारका चुनौती तथा अवसरहरू, विद्यमान अवस्था र मुलुकको अर्थतन्त्रमा भूमिका	✍ अरुण सापकोटा	१४७
१९.	कुशल नेतृत्व, नेतृत्व विकास र नेतृत्वका नवीनतम अवधारणा	✍ चन्द्रप्रसाद तिमिल्सेना	१५७
२०.	नेपालको बैंकिङ क्षेत्रमा मर्जर र अधिग्रहणको प्रभाव : वित्तीय रूपान्तरण र स्थिरता	✍ डा. सबिता भण्डारी	१६५
२१.	नेपालमा वैदेशिक लगानीका उल्झनहरू	✍ विशाल तिमिल्सना	१७५
२२.	नेपालको सङ्घीय संरचनामा भएका कर विवाद र सुझावहरू	✍ ऋषि ज्ञवाली	१८५
	English Section		
२३.	Banking Crisis	✍ Keshav Prasad Lamsal	१९३
२४.	Resurgence of Keynesian Economic Theory	✍ Dinesh Gautam	२०१
२५.	Empathizing in the Workplace: A Leadership Style for Modern Organizations	✍ Pushpa Poudel	२११
२६.	Productivity in Workplace: Factors and Enhancement Approaches	✍ DWAIPAYAN REGMI	२२१
२७.	Essay on Employees' Productivity in RBBL: Opportunities and Challenges	✍ Mahesh Raj Bhatt	२३३

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपालका महासचिव श्री रविन्द्रप्रसाद चौलागाईले प्रस्तुत गर्नुभएको साङ्गठनिक गतिविधिसम्बन्धी प्रतिवेदन

रविन्द्रप्रसाद चौलागाई
महासचिव

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपालका मिति २०८० मङ्सिरदेखि हालसम्मका साङ्गठनिक गतिविधिहरू

१. लक्ष्ययात्रा - २०८० प्रकाशन

विगतमा झैं सङ्घको वार्षिक मुखपत्र लक्ष्ययात्रा - २०८० प्रकाशन भयो । लक्ष्ययात्रा - २०८० मा सङ्घका अध्यक्षको अन्तर्वार्ता, महासचिवद्वारा प्रस्तुत सङ्घका गतिविधिसहितको प्रतिवेदन, आर्थिक, व्यवस्थापन तथा बैंकिङ सम्बद्ध समसामयिक बहुउपयोगी लेखरचना समावेश गरिएका छन् । सङ्घका सम्पूर्ण कमिटी तथा समर्थक शुभेच्छुकको सहकार्यमा प्रकाशन गरिएको लक्ष्ययात्रामा विज्ञापन प्रकाशनबापत प्राप्त रकमबाट सङ्घको आर्थिक अवस्थामा उल्लेखनीय सुधार भएको छ ।

२. बिफु नेपालको महाधिवेशनमा सहभागिता

मिति २०८० माघ १९ गते तुलसीलाल स्मृति प्रतिष्ठान, च्यासल ललितपुरमा सम्पन्न भएको बिफु नेपालको सातौं राष्ट्रिय महाधिवेशनमा सङ्घको तर्फबाट भव्य उपस्थिति रह्यो । धर्मप्रसाद मैनालीको नेतृत्वमा निर्वाचित कमिटीमा सङ्घका तर्फबाट उपाध्यक्षमा सङ्घका अध्यक्ष लक्ष्मीप्रसाद पाण्डेय, उपमहासचिवमा अञ्जली भट्टराई, कोषाध्यक्षमा दिपेश गुरुङ्गका साथै सदस्यहरूमा सुमित्रा गौतम, सुवास पोखरेल निर्वाचित हुनुभएको छ ।

३. राबिया क्यालेन्डर-२०८१ प्रकाशन

प्रत्येक नयाँ वर्षका उपलक्ष्यमा प्रकाशन गरिने राबिया क्यालेन्डर सदाझैं यस वर्ष पनि प्रकाशन गरी सङ्घका सबै प्रदेश समितिमार्फत बैंकका विभाग, प्रदेश कार्यालय तथा शाखा कार्यालयहरूमा वितरण गर्ने काम सम्पन्न भयो । कुल ८००० प्रति छापिएको राबिया क्यालेन्डरमा प्रकाशित विज्ञापनबापत प्राप्त रकमबाट सङ्घको आर्थिक अवस्था सुधारमा सहयोग पुगेको छ ।

४. बिफु नेपालको वैधानिकता प्राप्ति

नेकपा विभाजनपछि हाम्रो राष्ट्रिय समिति 'बिफु' सीमित व्यक्तिहरूले झोलामा बोकी हिंड्ने परिस्थिति बनेकोमा श्रम विभागले मौजुदा कमिटीको सनाखत गरी मिति २०८१/०१/१८ गते बिफु नेपालको वैधानिकता हाम्रो राष्ट्रिय समितिलाई प्रदान गरेको छ । यस कार्यमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपालको महत्त्वपूर्ण योगदान रहेको कुरा यहाँ जानकारी गराउन चाहन्छु ।

५. मे डे कार्यक्रममा सहभगिता

पेसागत महासङ्घ नेपालको आयोजनामा १३५ औं श्रमिक दिवसका अवसरमा सम्पन्न भएको कार्यक्रममा सङ्घका तर्फबाट सक्रियतापूर्वक सहभागिता जनाइयो ।

६. राष्ट्रिय महिला भेलामा सहभागिता

नेकपा एमाले जनसङ्गठन संयन्त्रको आयोजनामा काठमाडौंमा मिति २०८१/०२/१६ र १७ गते आयोजित राष्ट्रिय महिला भेलामा सङ्घका तर्फबाट उपाध्यक्ष तथा महिला विभाग प्रमुख लक्ष्मी ज्ञवालीको नेतृत्वमा २२ सदस्यीय टोलीले सक्रिय सहभागिता जनाएको थियो ।

७. सङ्घको वार्षिक कार्ययोजना कार्यान्वयन, कार्यप्रगति मूल्याङ्कन र समीक्षा

सङ्घका कार्यलाई थप व्यवस्थित बनाउन सङ्घका महासचिवले प्रस्तुत गर्नुभएको आर्थिक वर्ष २०८०/८१ को वार्षिक कार्ययोजना कार्यकारिणी र केन्द्रीय समितिले पारित गरी लागू गरेको छ । साथै आर्थिक वर्षको अन्त्यमा कार्यप्रगति मूल्याङ्कन तथा समीक्षा गरियो भने आर्थिक वर्ष २०८१/८२ का लागि वार्षिक कार्ययोजनासमेत तय गरिएको छ । सङ्घको आ.व. २०८१/८२ को वार्षिक कार्ययोजना यसै प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ ।

८. सङ्घको ३५ औँ वार्षिकोत्सव सम्पन्न

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपालले आफ्नो स्थापना दिवसका अवसरमा हरेक वर्ष श्रावण पहिलो हप्ता साताव्यापी रूपमा विभिन्न कार्यक्रमसहित मनाउँदै आएअनुरूप यस वर्ष पनि ३५ औँ वर्षमा प्रवेश गरेको उपलक्ष्यमा निम्नबमोजिमका कार्यक्रम आयोजना गरी भव्यताका साथ सम्पन्न गरेको छ ।

म्युजिकल चेयर खेल प्रतियोगिता : सङ्घको वार्षिकोत्सवका अवसरमा मिति २०८१/०४/०३ गते बैंकको केन्द्रीय कार्यालय परिसरमा बैंकका महिला कर्मचारीहरूबिच म्युजिकल चेयर खेल प्रतियोगिता सञ्चालन गरिएको थियो । सङ्घका उपाध्यक्ष लक्ष्मी ज्ञवालीको संयोजकत्वमा सम्पन्न भएको उक्त खेलमा प्रथम वसन्ता पन्थी, द्वितीय अनिसा खनाल र तृतीय दीक्षा खड्का हुनुभएको थियो । खेलका विजयी प्रतियोगीहरूलाई मूल समारोहमा प्रमुख अतिथिबाट पुरस्कार तथा प्रमाणपत्र प्रदान गरिएको थियो ।

रक्तदान कार्यक्रम : 'रक्तदान जीवनदान' भन्ने नाराका साथमा मावन हितका लागि सङ्घको वार्षिकोत्सवका अवसरमा मिति २०८१/०४/०४ गते बैंकको केन्द्रीय कार्यालय परिसरमा सङ्घका वरिष्ठ उपाध्यक्ष बद्रीप्रसाद तिमल्सिनाको संयोजकत्वमा रक्तदान कार्यक्रम सम्पन्न भयो । उक्त कार्यक्रममा ७५ जना बैंकका कर्मचारीहरूले रक्तदान गर्नुभएको थियो ।

३५ औँ वार्षिकोत्सव मूल कार्यक्रम : राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपालको ३५ औँ वार्षिकोत्सव कार्यक्रम विविध कार्यक्रमका बिच आइतबार सम्पन्न भएको छ । नेकपा एमालेका उपाध्यक्ष एवम् पूर्व अर्थमन्त्री सुरेन्द्रप्रसाद पाण्डेले एक समारोहका बिच ३५ औँ वार्षिकोत्सव मूल कार्यक्रमको समुद्घाटन गर्नुभयो । सो अवसरमा उपाध्यक्ष एवम् पूर्व अर्थमन्त्री सुरेन्द्रप्रसाद पाण्डेले बोनस तथा करलगायतका विषयमा कर्मचारीप्रति असमान रहेका विषयमा सरकारले सहयोगपूर्ण रूपमा हेर्ने नीति लिनुपर्ने बताउनुभयो । उहाँले जनताको सेवा गर्दा कर्मचारीले आफूले पाउनुपर्ने सुविधा डटेर लिनुपर्ने बताउनुभयो ।

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपालका अध्यक्ष लक्ष्मीप्रसाद पाण्डेयको अध्यक्षतामा सम्पन्न भएको कार्यक्रमको सञ्चालन सङ्घका महासचिव रविन्द्रप्रसाद चौलागाईंले गर्नुभएको थियो भने कार्यक्रममा वरिष्ठ उपाध्यक्ष बद्रीप्रसाद तिमल्सिनाले स्वागत मन्तव्य राख्नुभएको थियो । नेकपा एमालेका उपाध्यक्ष एवम् पूर्व अर्थमन्त्री सुरेन्द्रप्रसाद पाण्डेको प्रमुख आतिथ्य रहेको सो कार्यक्रममा पेसागत महासङ्घ नेपालका अध्यक्ष, बैंक, बिमा तथा वित्तीय क्षेत्र कर्मचारी सङ्घ (BIFU) नेपाल राष्ट्रिय समितिका अध्यक्ष, नेकपा एमाले उपत्यका विशेष प्रदेश कमिटीका अध्यक्ष, बैंकको सञ्चालक समितिका अध्यक्ष, बैंकका प्रमुख कार्यकारी अधिकृत, नायब प्रमुख कार्यकारी अधिकृतहरू, उपकार्यकारी अधिकृतहरू, विभागीय प्रमुखहरू, सङ्घका पूर्व अध्यक्षहरू, विभिन्न प्रतिष्ठानस्तरका ट्रेड युनियनका अध्यक्षहरू, बैंकमा क्रियाशील ट्रेड युनियनका अध्यक्षहरू, बैंकका शाखा प्रबन्धकहरू, सङ्घका पदाधिकारीहरूलगायत कर्मचारीको भव्य उपस्थिति रहेको थियो ।

सो कार्यक्रममा सङ्घका अध्यक्ष लक्ष्मीप्रसाद पाण्डेयले कर्मचारीहरूका तर्फबाट उचित ढङ्गले राखिएका सम्पूर्ण मागहरू व्यवस्थापनले सम्बोधन

गर्नुपर्ने अन्यथा ट्रेड युनियन ऐनअनुसार अगाडि बढ्ने बताउनुभयो । सो कार्यक्रममा पेसागत महासङ्घ नेपालका अध्यक्ष पुण्यप्रसाद ढकालले आफ्नो हकहितका लागि उठाइएका मागप्रति महासङ्घ सधैं साथमा रहेको बताउनुभयो । कार्यक्रममा नेकपा एमाले उपत्यका विशेष प्रदेश कमिटीका अध्यक्ष प्रेमकुमार पराजुली, बैंक, बिमा तथा वित्तीय क्षेत्र कर्मचारी सङ्घ (BIFU) नेपाल राष्ट्रिय समितिका अध्यक्ष धर्मराज मैनाली, बैंक सञ्चालक समितिका अध्यक्ष दिलिपकुमार ढुङ्गाना, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत देवेन्द्ररमण खनाल, कर्मचारी सङ्घ नेपालका पूर्व अध्यक्ष कमल खरेल, नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सङ्घका अध्यक्ष गीता पोखरेल, नेपाल वित्तीय संस्था कर्मचारी सङ्घ रा.वा. बैंकका अध्यक्ष ईश्वरबहादुर सिंह, नेपाल राष्ट्रिय कर्मचारी सङ्गठन रा.वा. बैंकका अध्यक्ष दिपेन्द्र कार्कीले शुभकामना मन्तव्य व्यक्त गर्नुभएको थियो । कार्यक्रममा पेसागत हक, हित तथा संस्थाको संवर्धनका विषयहरू व्यापक रूपमा उठान गरिएको थियो ।

आजीवन सदस्य पदक वितरण : सङ्घको ३५ औं वार्षिकोत्सवका अवसरमा मिति २०८०/०४/०७ देखि मिति २०८१/०४/०६ गतेभित्र सेवानिवृत्त निम्न आजीवन सदस्यहरूलाई खादा ओढाई चाँदीको पदक वितरण गरियो ।

- दुर्गा पोखरेल
- हरीप्रसाद लुईटेल
- खिमप्रसाद शर्मा
- हेमराज जोशी
- बलराम सुवेदी
- विरेन्द्र अर्याल
- सरस्वती पोखरेल
- बद्री भुजेल
- मिनबहादुर माझी
- टेकबहादु बि.सी.

उत्कृष्ट प्रदेश समिति रनिङ सिल्ड : सङ्घका प्रदेश समितिहरूलाई थप क्रियाशील बनाउन र प्रदेश समितिहरूबिचको क्रियाशीलतामा प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण सिर्जना गर्न राबिया नेपाल रनिङ सिल्डलाई पुनः निरन्तरता दिइयो । सङ्घका उपाध्यक्ष लूजः श्रेष्ठको संयोजकत्वमा गठित कार्यविधि निर्माण, मूल्याङ्कन र सिफारिस समितिको सिफारिसमा उच्चतम अङ्क ल्याउने सुदूरपश्चिम प्रदेश समितिलाई ३५ औं वार्षिकोत्सव मूल कार्यक्रममा नेकपा एमालेका उपाध्यक्ष सुरेन्द्रप्रसाद पाण्डेका हातबाट राबिया नेपाल रनिङ सिल्ड वितरण गरियो ।

निबन्ध प्रतियोगिताको पुरस्कार वितरण : सङ्घको ३५औं वार्षिकोत्सवका अवसरमा सङ्घले **राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा कर्मचारीहरूको उत्पादकत्व** विषयमा कर्मचारीहरूबिचमा निबन्ध प्रतियोगिता आयोजना गरेको थियो । निबन्ध प्रतियोगितामा महेशराज भट्ट प्रथम, भावना शर्मा द्वितीय र रुद्रप्रसाद अधिकारी तथा राकेशकुमार राय तृतीय हुनुभएको थियो । विजयीलाई नगद राशिसहित प्रमाणपत्र वितरण गरिएको थियो । उक्त प्रतियोगिताको संयोजन सङ्घका उपाध्यक्ष ईश्वर उप्रेतीले गर्नुभएको थियो ।

सेनिटरी प्याड भेन्डिङ मेसिन जडान : सङ्घको वार्षिकोत्सवका अवसरमा महिला कर्मचारीहरूको स्वास्थ्यलाई ध्यानमा राखी बैंकको केन्द्रीय कार्यालय परिसरमा सेनिटरी प्याड भेन्डिङ मेसिन सञ्चालनमा ल्याइएको छ ।

अनलाइन स्वास्थ्य सचेतना कार्यक्रम : सङ्घले वार्षिकोत्सवकै अवसरमा वरिष्ठ मुटु रोग विशेषज्ञ डा.ओम मूर्ति अनिलसँग अनलाइनबाट **मुटुरोग, उच्च रक्तचाप र जीवनशैली** शीर्षकमा स्वास्थ्यसम्बन्धी सचेतना कार्यक्रमको आयोजनासमेत गरेको थियो । यसको संयोजन उपमहासचिव पेशल नेपालले गर्नुभएको थियो ।

९. बैठक, प्रदेशगत भ्रमण, प्रशिक्षण, भेला तथा वनभोज कार्यक्रम

यसबिचमा सङ्घको केन्द्रीय समितिका दुई ओटा र कार्यकारिणी समितिका तेह्र ओटा बैठक सम्पन्न भए। साथै वार्षिक कार्यतालिकाअनुसार देहायअनुसारका प्रदेशगत भेला, प्रशिक्षण तथा वनभोज कार्यक्रम सम्पन्न भएका छन् ।

(क) लुम्बिनी प्रदेश

लुम्बिनी प्रदेश कमिटीको आयोजनामा मिति २०८० चैत्र २४ गते दाङको लमहीमा लुम्बिनी प्रदेशको भेला, प्रशिक्षण तथा वनभोज कार्यक्रम सम्पन्न भयो । ८० जना सहभागी रहेको उक्त कार्यक्रममा सङ्घको केद्रीय समितिका अध्यक्ष लक्ष्मीप्रसाद पाण्डेय, वरिष्ठ उपाध्यक्ष बद्रीप्रसाद तिमल्सिना, महासचिव रविन्द्रप्रसाद चौलागाईं, सचिव कविराज बराल र कोषाध्यक्ष ऋषि ज्ञवालीले सङ्घका गतिविधि तथा कार्ययोजना र आगामी दिनमा खेल्नुपर्ने भूमिकाका विषयमा प्रशिक्षणात्मक मन्तव्य राख्नुभएको थियो । साथै लुम्बिनीका दाङ, प्युठान, रोल्पा, गुल्मी, अर्घाखाँची, पाल्पा, रूपन्देही, कपिलवस्तु र नवलपरासी जिल्लाका शाखा कार्यालयहरूको भ्रमण समेत सम्पन्न गरिएको थियो ।

(ख) कर्णाली प्रदेश

कर्णाली प्रदेश कमिटीको आयोजनामा मिति २०८१ वैशाख १९ गते सुर्खेतको गोठीकाँडामा कर्णाली प्रदेशको भेला, प्रशिक्षण तथा वनभोज कार्यक्रम सम्पन्न भयो । ४० जना सहभागी रहेको उक्त कार्यक्रममा सङ्घको केद्रीय समितिका अध्यक्ष लक्ष्मीप्रसाद पाण्डेय, वरिष्ठ उपाध्यक्ष बद्रीप्रसाद तिमल्सिना, उपाध्यक्ष लक्ष्मी ज्ञवाली, महासचिव रविन्द्रप्रसाद चौलागाईं, सचिव सुष्मा ज्ञवालीले सङ्घका गतिविधि तथा कार्ययोजना र भविष्यमा सङ्घले खेल्नुपर्ने भूमिकाका विषयमा प्रशिक्षणात्मक मन्तव्य राख्नुभएको थियो । सो समयमा सङ्घको नेतृत्वले कर्णालीका सुर्खेत, दैलेख, कालिकोट, जुम्ला, मुगु, रुकुम पश्चिम र सल्यान जिल्लाका शाखा कार्यालयहरूको भ्रमण समेत गरेको थियो ।

(ग) गण्डकी प्रदेश

गण्डकी प्रदेश कमिटीको आयोजनामा मिति २०८१ वैशाख २९ गते कास्कीको पोखरामा गण्डकी प्रदेशको भेला, प्रशिक्षण तथा वनभोज कार्यक्रम सम्पन्न भयो । ६० जना सहभागी रहेको उक्त कार्यक्रममा सङ्घको केद्रीय समितिका अध्यक्ष लक्ष्मीप्रसाद पाण्डेय, वरिष्ठ उपाध्यक्ष बद्रीप्रसाद तिमल्सिना, महासचिव रविन्द्रप्रसाद चौलागाईं, सचिव रेणुका न्यौपानेले सङ्घका गतिविधि तथा कार्ययोजना र भावी दिनमा खेल्नुपर्ने भूमिकाका विषयमा प्रशिक्षणात्मक मन्तव्य राख्नुभएको थियो । साथै कास्की, तनहुँ, लमजुङ, मनाङ जिल्लाका शाखाहरूको समेत भ्रमण सम्पन्न गरिएको थियो ।

(घ) सुदूर पश्चिम प्रदेश

सङ्घको सुदूर पश्चिम प्रदेश कमिटीको आयोजनामा २०८१ जेठ २६ गते कैलालीको गोदावरीमा सदूर पश्चिम प्रदेशको भेला, प्रशिक्षण तथा वनभोज कार्यक्रम सम्पन्न भयो । ६० जना सहभागी रहेको उक्त कार्यक्रममा सङ्घको केद्रीय समितिका अध्यक्ष लक्ष्मीप्रसाद पाण्डेय, वरिष्ठ उपाध्यक्ष बद्रीप्रसाद तिमल्सिना, उपाध्यक्ष ईश्वर उप्रेती, महासचिव रविन्द्रप्रसाद चौलागाईं, सचिव कृष्णप्रसाद लम्साल र कोषाध्यक्ष ऋषिराम ज्ञवालीले मन्तव्य राख्नुभएको थियो । सो समयमा बभ्ाङ, बाजुरा, डोटी, अछाम, दार्चुला, बैतडी र डडेल्धुरा जिल्लाका शाखा कार्यालयहरूको स्थलगत भ्रमण गरिएको थियो ।

(ङ) के. का. विशेष प्रदेश

सङ्घको के.का. विशेष कमिटीको संयुक्त आयोजनामा २०८१ असोज ०५ गते काठमाडौंको धुम्बाराहीमा भेला तथा प्रशिक्षण कार्यक्रम सम्पन्न भयो । सङ्घका अध्यक्ष लक्ष्मीप्रसाद पाण्डेय, वरिष्ठ उपाध्यक्ष बद्रीप्रसाद तिमल्सिना, उपाध्यक्षद्वय लक्ष्मी ज्ञवाली र ईश्वर उप्रेती, महासचिव रविन्द्रप्रसाद चौलागाईंलगायत सङ्घका पदाधिकारी, केन्द्रीय

सदस्यज्यूहरूलगायत ८० जना सहभागी रहेको उक्त कार्यक्रममा सङ्घको केद्रीय समितिका अध्यक्ष लक्ष्मीप्रसाद पाण्डेयलगायतले सङ्घका गतिविधि तथा कार्ययोजना र भावी दिनमा खेल्नुपर्ने भूमिकाको विषयमा प्रशिक्षणात्मक मन्तव्य राख्नुभएको थियो ।

१०. नवप्रवेशी कर्मचारीलाई स्वागत तथा बधाई ज्ञापन कार्यक्रम

२०८१ कार्तिकदेखि राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको विभिन्न पदको खुला प्रतियोगितामा सफल भई सेवामा प्रवेश गर्नुभएका नयाँ कर्मचारीहरूका लागि सञ्चालन गरिएको पूर्व सेवाकालीन तालिममा नवप्रवेशी कर्मचारीहरूलाई सङ्घका तर्फबाट स्वागत तथा बधाई ज्ञापन कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ । सङ्घका अध्यक्ष लक्ष्मीप्रसाद पाण्डेयको अध्यक्षतामा सम्पन्न भएको उक्त कार्यक्रमको सञ्चालन सङ्घका महासचिव रविन्द्रप्रसाद चौलागाईंले गर्नुभएको थियो भने सङ्घका वरिष्ठ उपाध्यक्ष बद्रीप्रसाद तिमल्सिनाले स्वागत मन्तव्य व्यक्त राख्नुभएको थियो । उक्त कार्यक्रममा सङ्घको सदस्यता तथा बधाई प्रमाणपत्रसमेत वितरण गरिएको थियो ।

११. राबिया क्यालेन्डर – २०८० प्रकाशन

नयाँ वर्षको उपलक्ष्यमा प्रकाशन गरिने क्यालेन्डर सदाझैँ २०८० मा पनि प्रकाशन गरी सङ्घका सबै प्रदेश समितिमार्फत बैंकका विभाग, प्रदेश कार्यालय तथा शाखा कार्यालयहरूमा वितरण गर्ने कार्य सम्पन्न भयो । कुल ६००० प्रति छापिएको राबिया क्यालेन्डरमा प्रकाशित विज्ञापनबापत प्राप्त रकमले सङ्घको आर्थिक अवस्था सुधारमा सहयोग भएको छ ।

१२. सङ्घ दर्ता नवीकरण

मिति २०५१/०४/२८ गते श्रम कार्यालय बागमतीमा दर्ता भएको राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपालले दर्ताको ३५ वर्ष पूरा गरेको छ । हरेक २ वर्षमा दर्ता नवीकरण गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्थाअनुरूप २०८१/०४/२३ गतेसम्म नवीकरण गरिसक्नुपर्नेमा देशभरका ११७५ सदस्यको स्विकारोक्तिमा श्रम कार्यालय बागमतीमा मिति २०८१/०४/१४ गते सङ्घ दर्ता नवीकरणका लागि पेस गरी सङ्घ दर्ता नवीकरण पत्र प्राप्त भएको छ । स्विकारोक्ति फारम सङ्कलन कार्य प्रदेश समितिले गरेकामा उक्त कार्यका लागि सम्पूर्ण प्रदेश समिति तथा आम सदस्य कर्मचारी मित्रहरूलाई धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

१३. तिज विशेष शुभकामना आदानप्रदान कार्यक्रम सम्पन्न

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपाल, केन्द्रीय महिला विभागको आयोजनामा २०८१ भाद्र १४ गते राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको केन्द्रीय कार्यालय परिसरमा नेपाली महिलाहरूको महान् चाड तिजको शुभ अवसरमा शुभकामना आदानप्रदान कार्यक्रम सम्पन्न भयो । सङ्घका उपाध्यक्ष तथा केन्द्रीय महिला विभाग प्रमुख लक्ष्मी ज्ञवालीको अध्यक्षतामा सम्पन्न उक्त कार्यक्रमको सञ्चालन केन्द्रीय महिला विभागका सचिव भावना शर्माले गर्नुभएको थियो भने प्रमुख आतिथ्य नेकपा एमालेका केन्द्रीय सदस्य क. रचना खड्काले गर्नुभएको थियो । कार्यक्रममा बैंकका नायब प्रमुख कार्यकारी अधिकृत सरस्वती अधिकारी, बैंक, बिमा तथा वित्तीय क्षेत्र कर्मचारी सङ्घ (BIFU) नेपालका उपमहासचिव अञ्जली भट्टराई र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपालका अध्यक्ष तथा पदाधिकारीहरूको समेत आतिथ्य रहेको थियो । उपत्यकाभित्रका करिब ५०० कर्मचारीहरू उपस्थित कार्यक्रममा महिला सशक्तीकरण, कार्यालयभित्र हुने लैङ्गिक विभेद, समन्यायीकरणलगायत विषयहरू उठाइनुका साथै दर खाने र मनोरञ्जनका कार्यक्रमसमेत आयोजना गरिएको थियो ।

१४. औषधि उपचार खर्चमा कर विरुद्व मुद्दा

कर्मचारी सुविधाअन्तर्गत बैंकले कर्मचारीलाई प्रदान गरिआएको औषधि उपचार खर्चमा कर लगाइरहेकामा

त्यसका विरुद्ध सङ्घको अगुवाइमा बैंकमा क्रियाशील ट्रेड युनियनहरूले सम्मानित उच्च अदालत पाटनमा मिति २०८१/०३/०९ गते दर्ता गरेको मुद्दामा २०८१/०४/२१ मा फैसला भई औषधि उपचार खर्चमा लगाइरहेको कर गणनामा रोक लगाइएको छ। यसले प्रत्येक कर्मचारीको २० हजारदेखि ५९ हजार (आयकर स्ल्याबअनुसार) कर बचत हुने देखिन्छ।

१७. राबिया नेपाल रिलिफ फन्ड

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपालले रु. ५१ हजारबाट सुरु गरेको राबिया नेपाल रिलिफ फन्डमा बैंकका तपसिल बमोजिमका कर्मचारीहरूले आफ्नो जन्मदिनलगायत अन्य शुभ अवसरमा स्वेच्छाले रकम जम्मा गर्नुभएको छ।

तपसिल

रा.वा.बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपाल	
→ लक्ष्मीप्रसाद पाण्डेय	→ लक्ष्मी ज्ञवाली (आचार्य)
→ ईश्वर उप्रेती	→ रविन्द्रप्रसाद चौलागाईं
→ लुजः श्रेष्ठ	→ उषा दुलाल
→ पेशल नेपाल	→ रेणुका न्यौपाने
→ ऋषीराम ज्ञवाली	→ राजेन्द्र बिष्ट
→ भावना शर्मा	→ कर्णाली प्रदेश समिति
	→ के.का.विशेष प्रदेश समिति

१५. सदस्यता नवीकरण

सङ्घको आधार भनेकै सदस्यता हो । लामो समयसम्म अवरुद्ध सदस्यता नवीकरणको कार्यलाई सङ्घको ११औँ महाधिवेशनपछि लयमा फर्काइएको छ। यस वर्ष पनि सङ्घका सदस्यहरूको उत्साहप्रद सहभागितामा सङ्घका प्रदेश समितिहरूको क्रियाशीलतामा सदस्यता नवीकरण सम्पन्न भएको छ। यस कार्यमा तदारुकताका साथ लाग्नुभएकोमा सम्पूर्ण प्रदेश समितिका पदाधिकारी तथा सदस्यहरू धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ।

१६. आन्दोलनका कार्यक्रम सम्बन्धमा

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपाल, नेपाल वित्तीय संस्था कर्मचारी सङ्घ राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि., नेपाल राष्ट्रिय कर्मचारी सङ्गठन रा.वा.बैंक लिमिटेड र बैंक व्यवस्थापनबिच २०७९/८/१८ गते संयूक्त रूपमा मागदाबी सम्बन्धमा ७३ बूँदे सहमति भएको व्यहोरा सर्वविदितै छ। सोही सहमति कार्यान्वयनका लागि बैंकमा क्रियाशील तीनवटै ट्रेड यूनियनहरूले मिति २०८०/०२/२४ गतेदेखि मिति २०८०/०३/२६ सम्म विविध दबाबमुलक कार्यक्रम सञ्चालन गरेकोमा आर्थिक वर्ष २०८०/८१ को वार्षिक खाताबन्दीलाइ मध्येनजर गर्दै बैंकमा जिम्मेवार र व्यावसायिक ट्रेड यूनियनको हैसियतले मिति २०८०/०३/२७ गतेदेखि धर्ना कार्यक्रम स्थगित गर्ने निर्णय गरिएको व्यहोरा अवगत रहेकै विषय हो।

यसबिचमा मिति २०८०/०३/३१ मा सहमति भएका केही विषयहरू नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालयबाट स्वीकृत भई आएकोमा एकातिर सहमति भएका आर्थिक सूविधाहरू कटौती गरी स्वीकृत गरियो भने स्वीकृत भएका सूविधाहरूसमेत लामो समयसम्म कार्यान्वयन गर्न बैंक व्यवस्थापन उदासीन देखियो। क्रियाशील ट्रेड यूनियनहरूसँगका सहमतिहरू अक्षरसः पालनाको कानूनी व्यवस्था रहे तापनि तत्कालीन रूपमा स्वीकृत विषयहरूको कार्यान्वयन पहिलो प्राथमिकता रहेको थियो। तर अर्थ

मन्त्रालयबाट स्वीकृत सुविधाहरूसमेत १७ महिना बितिसक्दा पनि पुर्णरूपमा कार्यान्वयन गर्न नचाहेको बैंकमा क्रियाशील ट्रेड यूनियनहरूको ठम्याई रहेको छ । तसर्थ विगतको सहमतिअनूसारको आर्थिक, प्रशासनिक, व्यवस्थापकीय, विनियमावलीसँग सम्बन्धित विषयहरू अक्षरसः पालनाका साथै तपसिलका विषयहरू मिति २०८१/०९/१६ भित्र समाधान गरी बैंकभित्र सूमधूर औद्योगिक सम्बन्ध कायम राख्न अनूरोध गरियो । साथै ट्रेड यूनियनको सदाशयतालाई कमजोरी ठानी उल्लिखित समयावधिभित्र समस्या समाधान नभएमा ट्रेड यूनियन अधिकारको प्रयोग गर्दै दबाबमुलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने र सो कार्यक्रमबाट उत्पन्न हूने परिणामको जिम्मेवार बैंक व्यवस्थापन स्वयम् हूने व्यहोरासमेत मिति २०८१/०९/०५ अल्टिमेटम मार्फत जानकारी गराइयो ।

अल्टिमेटमका विषयहरू

- मिति २०७९/०८/१८ मा सहमति भएका आर्थिक, व्यवस्थापकीय, प्रशासनिक र विनियमावली सम्बन्धी विषयहरू तत्काल कार्यान्वयन गरियोस् ।
- नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयबाट स्वीकृत भई वृद्धि भई आएको ओभरटाइम भत्ता, उपदान तत्काल कार्यान्वयन गरियोस् ।
- कर्मचारी सेवा विनियमावली ट्रेड यूनियनको सहमतिविना संशोधन गर्न नपाइने व्यवस्था रहँदा-रहँदै ट्रेड यूनियनको सहमतिविना २०७९ पछि नियूक्ति लिई कार्यरत कर्मचारीहरूलाई विभेदपुर्ण रूपमा जबरजस्ती थोपरिएको योगदानमा आधारित उपदान (CBG) व्यवस्था तत्काल संशोधन गरी पूराना कर्मचारी सरह उपदान लागु गरियोस् ।
- लामो समयसम्म रोकिएको पदपुर्तिको प्रक्रिया तत्काल नियमित गरियोस् ।

मिति २०८१/०९/०५ मा सहमति कार्यान्वयन गर्न बैंकमा क्रियाशील दूई वटा ट्रेड यूनियनहरू राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी सङ्घ नेपाल र नेपाल वित्तीय संस्था कर्मचारी सङ्घ राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. ले सयूंक्तरूपमा अल्टिमेटम दिएकोमा कूनै विषय कार्यान्वयन नभई बैंक व्यवस्थापनबाट अल्टिमेटम पत्र सम्बन्धमाध्र मिति २०८१/०९/१६ मा पत्र प्राप्त भयो । उक्त पत्रमार्फत विषय सम्बोधन गर्नुभन्दा पनि गोलमटोल जवाफ दिने र उल्टै विशेषतः CBG लगायतको विषयमा आम कर्मचारीहरूमा भ्रम छर्ने गरी बैंकमा क्रियाशील ट्रेड यूनियनहरूको सहमतिमा संशोधन गरिएकोध्र भन्ने भाष्य सिर्जना गरिएकोमा दूवै ट्रेड यूनियनहरूबाट उक्त विषयको खण्डन गरियो । साथै कूनै पनि विषय कार्यान्वयन नभएकाले तपसिलबमोजिमका चरणबद्ध आन्दोलनका कार्यक्रमहरू घोषणा गरी अघि बढियो ।

पहिलो चरणको आन्दोलनका कार्यक्रम

- २०८१/०९/१७ गतेदेखि २०८१/०९/२३ सम्म दूवै यूनियनका केन्द्रीय समितिका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूले हातमा कालोपट्टी बाँधी नियमित कार्य गर्ने,
- आन्दोलनका थप कार्यक्रम मिति २०८१/०९/२३ मा घोषणा गरिने छ ।

दोस्रो चरणको आन्दोलनका कार्यक्रम

- २०८१/०९/२४ गतेदेखि २०८१/१०/०१ सम्म दूवै यूनियनका केन्द्रीय समितिका पदाधिकारी तथा सदस्यहरू र प्रदेश समितिका पदाधिकारीहरूले हातमा कालोपट्टी बाँधी नियमित कार्य गर्ने,
- यथास्थितिमा बैंकको ६० औं वार्षिकोत्सवका कूनै पनि कार्यक्रमहरूमा सहभागी नहूने,
- बैंकको १९ औं साधारणसभामा यूनियनका

तर्फबाट सहभागी नहूने ।

तेस्रो चरणको आन्दोलनका कार्यक्रम

- २०८१/१०/०२ गते दूवै यूनियनका केन्द्रीय समितिका पदाधिकारी तथा सदस्यहरू र केन्द्रीय कार्यालय समितिका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूले प्रमूख कार्यकारी अधिकृतको कार्यालयमा बिहान १०:३० बजेदेखि दिनहूँ २ घण्टा धर्ना दिने,
- यथास्थितिमा बैंकको ६० औं वार्षिकोत्सवका कूनै पनि कार्यक्रमहरूमा सहभागी नहूने ।

विगतमा झैं सहमति भएका विषयहरू कार्यान्वयन गर्न आलटाल गर्ने प्रवृत्तिलाई परास्त गर्न यो आन्दोलन निर्णायक बनाउन सङ्घ प्रतिबद्ध रहेको छ ।

१८. अवकाश भुक्तानीमा बढाइएको करका विरुद्ध मुद्दा

नेपाल सरकारको आ.व. २०८१/८२ को बजेटसँगैको आर्थिक ऐनमार्फत अवकाश भुक्तानीमा लाग्दै आएको करको दरमा परिमार्जन गरी ५ प्रतिशतबाट १५ प्रतिशत बनाइएकोमा सोका विरुद्ध सम्मानित उच्च अदालत पाटनमा मिति २०८१/०९/१३ गते रिट दायर गरियो भने मिति २०८१/०९/१३ को सुनुवाइमार्फत अन्तरिम आदेशसमेत जारी भएको छ ।

सङ्घको विद्यमान केन्द्रीय समिति

केन्द्रीय समिति

क्र.सं.	पद	नाम	कार्यरत कार्यालय	सम्पर्क नं.
१	अध्यक्ष	श्री लक्ष्मीप्रसाद पाण्डेय	केन्द्रीय कार्यालय	९८४८३०६३०५
२	वरिष्ठ उपाध्यक्ष	श्री बद्रीप्रसाद तिमल्सिना	केन्द्रीय कार्यालय	९८५११८३७६६
३	उपाध्यक्ष	श्री लक्ष्मी ज्ञवाली	केन्द्रीय कार्यालय	९८५१२११४३७
४	उपाध्यक्ष	श्री ईश्वर उप्रेती	केन्द्रीय कार्यालय	९८५५०६८१८२
५	उपाध्यक्ष	श्री लूजः श्रेष्ठ	केन्द्रीय कार्यालय	९८५११७७१४४
६	महासचिव	श्री रविन्द्रप्रसाद चौलागाईं	केन्द्रीय कार्यालय	९८५५०३०७०४
७	उपमहासचिव	श्री श्रवणकुमार सिंह	केन्द्रीय कार्यालय	९८४९१५१२४७
८	उपमहासचिव	श्री पेशल नेपाल	केन्द्रीय कार्यालय	९८४२१०७४३१
९	सचिव	श्री कविराज बराल	केन्द्रीय कार्यालय	९८४९९८५८७९
१०	सचिव	श्री रेनुका न्यौपाने	केन्द्रीय कार्यालय	९८४००५६८५४
११	सचिव	श्री कृष्णप्रसाद लम्साल	बागमती प्र.का.	९८४१८६९३६१
१२	सचिव	श्री सुष्मा ज्ञवाली	केन्द्रीय कार्यालय	९८५७०६६३४१
१३	सचिव	श्री उषा दुलाल	केन्द्रीय कार्यालय	९८४९५१२२४८
१४	कोषाध्यक्ष	श्री ऋषि ज्ञवाली	केन्द्रीय कार्यालय	९८५१०१८३९३
१५	सहकोषाध्यक्ष	श्री लिना यादव	कोशी प्र.का.	९८४२०८७९६१
१६	केन्द्रीय सदस्य	श्री शोभा शर्मा	बनेपा शाखा	९८४५१३३४५८
१७	केन्द्रीय सदस्य	श्री पूर्णप्रसाद उपाध्याय	वीरेन्द्रनगर शाखा	९८४८०५११०८
१८	केन्द्रीय सदस्य	श्री दिपा शर्मा	बर्दघाट शाखा	९८५१२१३३३१

क्र.सं.	पद	नाम	कार्यरत कार्यालय	सम्पर्क नं.
१९	केन्द्रीय सदस्य	श्री रविन कुमार ढकाल	गाईघाट शाखा	९८४१५४२९२१
२०	केन्द्रीय सदस्य	श्री सुन्दरप्रसाद श्रेष्ठ	कोटिहवा शाखा	९८५१०१३८६८
२१	केन्द्रीय सदस्य	श्री नारायण कुँवर	महेन्द्रनगर शाखा	९८४८७९८५७७
२२	केन्द्रीय सदस्य	श्री जयराम पौडेल	बागमती प्र.का.	९८५१२०९१०४
२३	केन्द्रीय सदस्य	श्री सुरेश बस्नेत	बेलबारी शाखा	९८४१६३२९१९
२४	केन्द्रीय सदस्य	श्री सपना के.सी	सानोठिमी शाखा	९८४९०२७९०९
२५	केन्द्रीय सदस्य	श्री शान्ता पाखिन	मु.शा.का.	९८४१५५६८५९
२६	केन्द्रीय सदस्य	श्री सञ्जीव महर्जन	केन्द्रीय कार्यालय	९८५११२२८६३
२७	केन्द्रीय सदस्य	श्री सागर लामिछाने	हेटौंडा शाखा	९८४५०७४९७९
२८	केन्द्रीय सदस्य	श्री विनय श्रेष्ठ	रत्ननगर शाखा	९८५५०६३७८१
२९	केन्द्रीय सदस्य	श्री सुजन ददेल	नेपालगञ्ज शाखा	९८५८०४२५६१
३०	केन्द्रीय सदस्य	श्री क्रेडिट सुवाल	केन्द्रीय कार्यालय	९८४१०४८५६५
३१	केन्द्रीय सदस्य	श्री राजेशकुमार आचार्य	सुर्खेत शाखा	९८४३७७७८१०
३२	केन्द्रीय सदस्य	श्री अनु मोक्तान	लेटाङ शाखा	९८६२०६९६९४
३३	केन्द्रीय सदस्य	श्री कविताकृष्ण यादव	पिडारीचोक शाखा	९८६२५६५४५५
३४	केन्द्रीय सदस्य	श्री सुदिपकुमार बरई	भैरहवा शाखा	९८४०६७७४२९
३५	केन्द्रीय सदस्य	श्री राजेशकुमार सुनार	खजुरा शाखा	९८४८०३२०४५
३६	केन्द्रीय सदस्य	श्री ईश्वरराज रेग्मी	अमरसिंह चोक शाखा	९८४६०९६४१३
३७	केन्द्रीय सदस्य	श्री वेदप्रसाद बास्तोला	लम्की शाखा	९८५८४२३९२०
३८	केन्द्रीय सदस्य	श्री एकेन्द्र ओझा	लहान शाखा	९८४८६०४४५८
३९	पदेन केन्द्रीय सदस्य	श्री नविनराज पौडेल	गण्डकी प्र.का.	९८५६०७४०००
४०	पदेन केन्द्रीय सदस्य	श्री कृष्णप्रसाद बराल	कोशी प्र.का.	९८५२०८०२५०
४१	पदेन केन्द्रीय सदस्य	श्री गोविन्द पौडेल	लुम्बिनी प्र.का.	९८४८०९८४६०
४२	पदेन केन्द्रीय सदस्य	चन्द्रप्रकाश बराल	कर्णाली प्र.का.	९८४११८५२६३
४३	पदेन केन्द्रीय सदस्य	श्री राजेन्द्रबहादुर विष्ट	सु.प्र.का	९८४८५४१९९१
४४	पदेन केन्द्रीय सदस्य	श्री दिपेश गुरुङ	कर्पोरेट शाखा	९८५६०४१२८५
४५	पदेन केन्द्रीय सदस्य	श्री राहुलकुमार ओझा	मधेश प्र.का.	९८५५०८६०११
४६	पदेन केन्द्रीय सदस्य	श्री मनोज सुनार	बागमती प्र.का.	९८४१७६८८४१

लेखा समिति

क्र.सं.	पद	नाम	कार्यरत कार्यालय	सम्पर्क नं.
१	लेखा समिति संयोजक	श्री सुष्मा सापकोटा	बागमती प्र.का.	९८५१२५३७१०
२	लेखा समिति सदस्य	श्री उमा घर्ती	त्रिभुवनचोक शाखा	९८४९९४०७९०
३	लेखा समिति सदस्य	श्री यशोदा घिमिरे	पुतलीसडक शाखा	९८५८०३३९००

केन्द्रीय सल्लाहकार समिति

क्र.सं.	पद	नाम	कार्यरत कार्यालय	सम्पर्क नं.
१	केन्द्रीय सल्लाहकार समिति सदस्य	श्री दिपेन्द भट्टराई	कोशी प्र.का.	९८५२०५१७४४
२	केन्द्रीय सल्लाहकार समिति सदस्य	श्री प्रतिभा भण्डारी	सु.प. प्र.का	९८५११८०२७१

सङ्घका विद्यमान प्रदेश समितिहरू

कोशी प्रदेश समिति

क्र.सं.	पद	नाम थर	शाखा कार्यालय	सम्पर्क नं.
१	अध्यक्ष	श्री कृष्णप्रसाद बराल	कोशी प्रादेशिक कार्यालय	९८५२९८०२५०
२	उपाध्यक्ष	श्री अनिल लिम्बु	इनरुवा	९८४२२६२०९९
३	सचिव	श्री प्रेमबहादुर धिमाल	कोशी प्रादेशिक कार्यालय	९८५२०८५१३३
४	उपसचिव	श्री अस्मिता उप्रेती	पथरी	९८४२५७२९३३
५	उपसचिव	श्री नारायण खत्री	खाँदबारी	९८५२०५८८०१
६	कोषाध्यक्ष	श्री सुजन न्यौपाने	उर्लाबारी	९८५२६८२१८९
७	सहकोषाध्यक्ष	श्री नैनमाया राई	दमक	९८४२६६२३६७
८	सदस्य	श्री प्रकाश कार्की	इलामबजार	९८५२६५८६३३
९	सदस्य	श्री विनोद लिङ्देन	बिर्तामोड	९८१५०९९८४४
१०	सदस्य	श्री रविना निरौला	दमक	९८०४९२९४४९
११	सदस्य	श्री ममता के.सी.	कोशी प्रादेशिक कार्यालय	९८४२०४८१८६
१२	सदस्य	श्री जीवनकुमार खवास	सु.ब.विराटनगर	९८१७३९४८८९
१३	सदस्य	श्री ओसन दाहाल	इटहरी	९८६२०६०४०३
१४	सदस्य	श्री सुवास पोखरेल	इनरुवा	९८४२३७४६१८
१५	सदस्य	श्री जानकी तिम्सिना	इनरुवा	९८५२०७६४४४
१६	सदस्य	श्री केशव बुढाथोकी	धनकुटा	९८४२४२५०४०

मधेश प्रदेश समिति

क्र.सं.	पद	नाम थर	शाखा कार्यालय	सम्पर्क नं.
१.	अध्यक्ष	श्री राहुलकुमार ओझा	मधेश प्रादेशिक कार्यालय	९८५५०८६०११
२.	उपाध्यक्ष	श्री बरुण गुप्ता	श्रीपुर	९८४५१३७१९८
३.	उपसचिव	श्री विनोदकुमार ठाकुर	जनकपुर	९८५४०२०४०६
४.	उपसचिव	श्री मुना भट्टराई	लालबन्दी	९८४९८२३८०१
५.	कोषाध्यक्ष	श्री नेल्जा तामाङ	निजगढ	९८४१४०७७८८
६.	सहकोषाध्यक्ष	श्री रामप्रसाद कुशवाहा	विरगञ्ज	९८४५२३३५३८
७.	सदस्य	श्री प्रमोद उप्रेती	निजगढ	९८६१६१२८७५
८.	सदस्य	श्री सुनिलकुमार साह	सिराहा	९८४०९०७८४१
९.	सदस्य	श्री अमरकुमार दास	बलवाबजार	९८४९५४८९००
१०.	सदस्य	श्री अनुज कटवाल	लालबन्दी	९८४९४६५८५८
११.	सदस्य	श्री चन्द्रबहादुर खत्री	सिमरा	९८६६१२७४९१
१२.	सदस्य	श्री राजेश्वरप्रसाद जैसवाल	कलैया	९८४५१२८८९६

बागमती प्रदेश समिति

क्र.सं.	पद	नाम थर	शाखा कार्यालय	मोबाइल नं.
१	अध्यक्ष	श्री मनोज सुनार	बागमती प्रदेश कार्यालय	९८४१७६८८४१
२	उपाध्यक्ष	श्री कैलाश तामाङ	पुतलीसडक	९८४११७३४९५
३	सचिव	श्री विनोद तण्डुकार	टेकु	९८४३४५२७५६
४	उपसचिव	श्री स्वाती अर्याल	पुतलीसडक	९८४१०३०८८०
५	उपसचिव	श्री सुनिता पौडेल	पुल्चोक	९८४९०९७२३०
६	कोषाध्यक्ष	श्री सगुनबहादुर कार्की	नक्साल	९८४३६२६७१०
७	सहकोषाध्यक्ष	श्री हरि भट्टराई	गौशाला	९८४२०७७२९६
८	सदस्य	श्री रविना सिंह	ठमेल	९८४९९१६२९१
९	सदस्य	श्री कल्पना दाहाल	बानेश्वर	९८५१०१२१२०
१०	सदस्य	श्री राजेशकुमार क्षेत्री	भोटाहिटी	९८५६०२८१२२
११	सदस्य	श्री झरना नेपाल	टेकु	९८४२१०७८९७
१२	सदस्य	श्री कृष्णप्रसाद शर्मा	थापाथली	९८४१७०४२२५
१३	सदस्य	श्री गणेश आचार्य	धूलिखेल	९८४१३९२४७६
१४	सदस्य	श्री कौशल्या चालिसे	बनेपा	९८४९४०७२२९
१५	सदस्य	श्री राजु खतिवडा	चरिकोट	९८४९१०१९४१
१६	सदस्य	श्री अस्मिता अधिकारी	भरतपुर	९८५१२२५४७३
१७	सदस्य	श्री नितु श्रेष्ठ	धादिङ	९८६९८३६९८२

१८	सदस्य	श्री अन्जली शर्मा दाहाल	ललितपुर	९८०८२०८२१
१९	सदस्य	श्री अमृता शर्मा	बालाजु	९८४६२१९७६१
२०	सदस्य	श्री जयन्ती तामाङ	कीर्तिपुर	९८५१२६९३८६

गण्डकी प्रदेश समिति

क्र.सं.	पद	नाम थर	शाखा कार्यालय	सम्पर्क नं.
१.	अध्यक्ष	श्री नविनराज पौडेल	ग.प्र.का	९८५६०७४०००
२.	सचिव	श्री सन्तोष ढुङ्गाना	ग.प्र.का	९८४६१२२११२
३.	उपसचिव	श्री हेमराज भण्डारी	आबुखैरेनी	९८४८०८९८८७
४.	कोषाध्यक्ष	श्री अनिता पौडेल	पृथ्वीचोक	९८४११५८००३
५.	सहकोषाध्यक्ष	श्री देवी थापा	पृथ्वीचोक	९८४५२०९४७
६.	सदस्य	श्री रोशन भण्डारी	पार्दी	९८४६३८५१२५
७.	सदस्य	श्री भेषराज पाण्डे	आरुघाट	९८५७०२४१२६
८.	सदस्य	श्री धर्मसिंह फाल मगर	कावासोती	९८६५२४९७४८
९.	सदस्य	श्री अनिता अछामी	दमौली	९८४६६१५०३४
१०.	सदस्य	श्री कमला गुरुङ	अम्मरसिंह चोक	९८६१३९१९४५
११.	सदस्य	श्री अनुजा अधिकारी	पार्दी	९८४६७५५१३४
१२.	सदस्य	श्री मोहनबहादुर कार्की	स्याङ्जा बजार	९८४६११०९७५

लुम्बिनी प्रदेश समिति

क्र.सं.	पद	नाम थर	शाखा कार्यालय	मोबाइल नं.
१	अध्यक्ष	श्री गोविन्द पौडेल	लुम्बिनी प्र.का.	९८४८०९८४६०
२	उपाध्यक्ष	श्री श्रीभक्त श्रेष्ठ	भैरहवा	९८४७०३२८०४
३	सचिव	श्री दिपेन्द्र चापागाईं	बुटवल खस्यौली	९८६७२३०९०८
४	उपसचिव	श्री वसन्त कार्की	सन्धिखर्क	९८५७०८६३१९
५	उपसचिव	श्री रामकृष्ण थारु	नेपालगञ्ज	९८४४८२१७१८
६	कोषाध्यक्ष	श्री पशुपति अधिकारी	नेपालगञ्ज	९८४९६०३०८२
७	सहकोषाध्यक्ष	श्री बबिता लामिछाने	राजमार्ग चौराहा	९८४९५९४४८१
८	सदस्य	श्री कशिष पौडेल क्षेत्री	गुलरिया	९८६८६४३२७८
९	सदस्य	श्री अमित गुभाजु	कोहलपुर	९८४८०४३८६५
१०	सदस्य	श्री आशिष ज्ञवाली	नेपालगञ्ज	९८४८२५१५०६
११	सदस्य	श्री विष्णु रोक्का	नारायणपुर	९८६६९३९५१७
१२	सदस्य	श्री मन्जु के.सी.	घोराही	९८४७९६२७३९
१३	सदस्य	श्री सुशील खनाल	ठाडा	९८४९१४००२९
१४	सदस्य	श्री टुम्ला प्रधान	बुटवल खस्यौली	९८४७१९०१३६

१५	सदस्य	श्री मदनकुमार बरई	सुख्खा बन्दरगाह, भैरहवा	९८४७०१७९९८
१६	सदस्य	श्री कुमुद थापा	राजमार्ग चौराहा	९८६७३३१९६३
१७	सदस्य	श्री विजय भण्डारी	गुल्मी	९८४७१६४२८९

कर्णाली प्रदेश समिति

क्र.सं.	पद	नाम थर	शाखा कार्यालय	सम्पर्क नं.
१.	अध्यक्ष	श्री चन्द्रप्रकाश बराल	कर्णाली प्रदेश कार्यालय	९८४११८५२६३
२.	उपाध्यक्ष	श्री मुनबहादुर बुढा	कर्णाली प्रदेश कार्यालय	९८५८३२२६७०
३.	सचिव	श्री विष्णु पौड्याल	सुर्खेत	९८४८०६९०३२
४.	उपसचिव	श्री दिनेश घर्ती	सुर्खेत	९८५११७८४५७
५.	उपसचिव	श्री सीता डाँगी	सुर्खेत	९८४८२२७९३४
६.	कोषाध्यक्ष	श्री भिमाकुमारी थापा	वीरेन्द्रनगर	९८४४८७०७३६
७.	सहकोषाध्यक्ष	श्री सम्झना के.सी.	सुर्खेत	९८४८०३९५६७
८.	सदस्य	श्री नवराज पौडेल	सुर्खेत	९८४८११८२६०
९.	सदस्य	श्री निशा कँडेल	वीरेन्द्रनगर	९८६८१२०५७५
१०.	सदस्य	श्री रिमप्रकाश घर्ति	चौरजहारी	९८४८१८६८५२
११.	सदस्य	श्री नम्रता चपाई	सुर्खेत	९८६८१६५१४९
१२.	सदस्य	श्री अन्जु चौधरी	वीरेन्द्रनगर	९८४८१६६४३६
१३.	सदस्य	श्री प्रेमबहादुर खत्री	कर्णाली प्रदेश कार्यालय	९८४१९१००५०

सुदूर पश्चिम प्रदेश समिति

क्र. सं.	पद	नाम थर	शाखा कार्यालय	सम्पर्क नं.
१	अध्यक्ष	श्री राजेन्द्रबहादुर विष्ट	सु.प.प्र.का. धनगढी	९८४८५४१९९१
२	उपाध्यक्ष	श्री जीवन चौधरी	भजनी	९८४८५२०८०१
३	सचिव	श्री मंगलराज अवस्थी	सु.प.प्र.का. धनगढी	९८६८५५४०८१
४	उपसचिव	श्री जनकराज जोशी	महेन्द्रनगर	९८६८७३७४७०
५	उपसचिव	श्री चाँदनी ठकुराँठी	अत्तरिया	९८४८८५८०१५
६	कोषाध्यक्ष	श्री सरोज पन्थी	क्याम्पस रोड	९८४८६२३६४१
७	सहकोषाध्यक्ष	श्री बबिता पाण्डेय	बैतडी	९८४३०२७४७९
८	सदस्य	श्री भागीराम चौधरी	बैतडी	९८६८५५६०७३
९	सदस्य	श्री भावनाकुमारी बोहरा	बाजुरा	९८६५७६३८९९
१०	सदस्य	श्री मदनबहादुर साउद	डडेलधुरा	९८६६५९१६८३
११	सदस्य	श्री अशोक थापा	धनगढी	९८६५६४८३५६
१२	सदस्य	श्री लोकेन्द्र भट्ट	महेन्द्रनगर	९८४२८७३६६६
१३	सदस्य	श्री शोभाकुमारी बुढा	लम्की	९८४८५७२१७२

१४	सदस्य	श्री चन्द्रकला चन्द	श्रीपुर बेलौरी	९८४८९००८८५
१५	सदस्य	श्री राजुदेव चौधरी	धनगढी	९८४८४२०११२
१६	सदस्य	श्री मिनाकुमारी चौधरी	धनगढी	९८४८४२१०१२
१७	सदस्य	श्री भुवनराज भट्ट	बझाङ	९८४८८३१०३०
१८	सदस्य	श्री बालकृष्ण जोशी	धनगढी	९८४८४३४२०४

केन्द्रीय कार्यालय विशेष प्रदेश समिति

क्र.सं.	पद	नाम थर	शाखा कार्यालय	सम्पर्क नं.
१	अध्यक्ष	श्री दिपेश गुरुङ	कर्पोरेट शाखा	९८५६०४१२८५
२	उपाध्यक्ष	श्री उमा बस्नेत	वित्त विभाग	९८५१२४८१९३
३	सचिव	श्री भावना शर्मा	संस्थागत तथा साना मझौला विभाग	९८५११४५७९२
४	उपसचिव	श्री स्वेता शाही	मुख्य शाखा कार्यालय	९८५१२४०८६३
५	उपसचिव	श्री उर्मिला मालबुल	कर्पोरेट शाखा	९८४६०९८७२१
६	कोषाध्यक्ष	श्री निशा न्यौपाने	भुक्तानी तथा फर्स्यौट विभाग	९८४५२९६२३६
७	सहकोषाध्यक्ष	श्री सुमित शाक्य	अवकाश कोष	९८६१५१९२०३
८	सदस्य	श्री लविता थापा	कर्जा प्रशासन विभाग	९८०३३५१४४३
९	सदस्य	श्री विदुश नेपाल	कर्पोरेट शाखा	९८४१३२३२३४
१०	सदस्य	श्री अञ्जली श्रेष्ठ	मुख्य शाखा कार्यालय	९८४३५६६१३४
११	सदस्य	श्री रोशन खड्गी	मुख्य शाखा कार्यालय	९८४१३४५०२२
१२	सदस्य	श्री दिपेश पौडेल	डिजिटल बैंकिङ विभाग	९८४६७५७४४३
१३	सदस्य	श्री सन्ध्या श्रेष्ठ	कर्जा प्रशासन विभाग	९८६७८१३८५७
१४	सदस्य	श्री विजय शाही	डिजिटल बैंकिङ विभाग	९८४३६९८२५२
१५	सदस्य	श्री पवित्रा चम्लागाई	कम्प्लायन्स विभाग	९८२४९७४१५४
१६	सदस्य	श्री एलिसा के.सी.	कम्प्लायन्स विभाग	९८४३४५१४०८
१७	सदस्य	श्री रिना गुरुङ	जोखिम व्यवस्थापन विभाग	९८५१२२५१८४
१८	सदस्य	श्री मनिशा सिजापति	मानव संशाधन विभाग	९८४१९३७०१०
१९	सदस्य	श्री शान्तिका नेपाल	सामान्य सेवा विभाग	९८४१४६४९०३
२०	सदस्य	श्री झलक आचार्य	सिकाइ तथा विकास विभाग	
२१	सदस्य	श्री नविन दाहाल	डिजिटल बैंकिङ विभाग	९८४९५६२५७२

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक
कर्मचारी संघ नेपाल
केन्द्रीय समिति
वार्षिक कार्य योजना २०८१/२०८२

क्र.स.	कार्ययोजना	क्रियाकलाप	कार्यसम्पन्न गर्ने निकाय	समयावधि/ मिति	संख्या	सुचांङ्क । मापन
१	सगठनात्मक कार्य	**क.सदस्यता विस्तार, नविकरण**	संघका सम्बद्ध समितिहरु र सदस्यहरु	निरन्तर	२५० जना	सदस्यता संख्या वृद्धि
		ख.अधिबेशन	प्रारम्भिक समितिहरु । जिल्ला समितिहरु		संघको सबै सदस्यह्रु	कमिटीहरु अधावधिक हूने
		अ.प्रदेश अधिबेशन	प्रदेश समितिहरु	०८१ मंसिर भित्र	संघको सबै सदस्यह्रु	कमिटीहरु अधावधिक हूने
		आ.१२ औं कैन्द्रीय महाधिबेशन	केन्द्रीय समिति	०८१ मंसिर/पूस	संघको सबै सदस्यह्रु	कमिटीहरु अधावधिक हूने
		इ.प्रारम्भिक अधिबेशन्र जिल्ला अधिबेशन	प्रदेश समितिहरु	निरन्तर	संघको सबै सदस्यह्रु	कमिटीहरु अधावधिक हूने
		ग.आजिवन सदस्यता	प्रदेश समितिको सिफारिसमा केन्द्रीय समिति	निरन्तर	५० जना	आजिवन सदस्यता वृद्धि हूने
		३.प्रशिक्षण				
		अ.केन्द्रीयस्तर	केन्द्रीय समिति /प्रदेश पदाधिकारी	२०८२ बैशाख/जेठ	१०० जना	सांगठनिक कृयाशिलतामा वृद्धि हूने
		आ.प्रदेश स्तर	प्रदेश समितिहरु	निरन्तर	सबै क्षेत्र	सांगठनिक कृयाशिलतामा वृद्धि हूने
		ङ.प्रदेशगत भ्रमण	प्रदेश समितिहरु	प्रदेश समितिहरुको कार्ययोजना अनुसार निरन्तर	सबै क्षेत्र	सदस्यहरु उत्प्रेरित हूने

क्र.स.	कार्ययोजना	क्रियाकलाप	कार्यसम्पन्न गर्ने निकाय	समयावधि/ मिति	संख्या	सुचांङ्क । मापन
		च.केन्द्रीय समितिको बैठक	केन्द्रीय समिति	२०८० असोज, मसिंर, फागुन, जेष्ठ (२०८२)	४ पटक	संघको कृयाशिलतामा वृद्धि तथा समस्याको पहिचान
		५.प्रदेश समितिको मूल्याङकन	केन्द्रीय कार्यकारीणी/केन्द्रीय समिति	२०८२ असार	१ पटक	सांगठनिक साथै संङको भावि रणनितिको जानकारी हूने
		ज.conep day	संघको सबै सदस्यह्रु	२०८२ जेष्ठ २	१ पटक	राष्ट्रिय कार्यक्रममा सहभागी
		झ.बार्षिक कार्य योजना समिक्षा	केन्द्रीय कार्यकारीणी/केन्द्रीय समिति	२०८१ श्रावण(२०८०/२०८१) को	१ पटक	कार्य ब्यबस्थित हूने
		झ.केन्द्रीय महीला भेला	केन्द्रीय कार्यकारीणी/केन्द्रीय समिति	२०८१ कार्तीक	१ पटक	संघको कृयाशिलतामा वृद्धि तथा समस्याको पहिचान
२	अतिरित्त क्रियाकलाप	**क.मई १ को कार्यक्रम**	संघको सबै सदस्यह्रु	२०८२ बैशाख	२०० जना	राष्ट्रिय कार्यक्रममा सहभागी
		ख. कालो दिवस	केन्द्रीय समिति	२०८१ चैत्र ८		बिगतको आन्दोलनको सम्झना
		ग. वार्षिकोत्सव	केन्द्रीय समिति	२०८१ साउन ६		सघको कृयाशिलतामा वृद्धि
		३. तिज कार्यक्रम	केन्द्रीय महीला विभाग	२०८१ भाद्र १४		बिगतको आन्दोलनको सम्झना
		ङ. स्वागत कार्यक्रम	केन्द्रीय समिति	पदपूर्ती पश्चात	४६५ जना	संघको कृयाशिलतामा वृद्धि तथा मनोरन्जन
		च. लक्ष्ययात्रा २०८१	केन्द्रीय समिति	२०८१ कार्तीक	२००० थान	आर्थिक संकलन तथा प्रचार प्रसार हूने
		५. २०८२ **सालको क्यालेण्डर**	केन्द्रीय समिति	२०८१ चैत्र	१०००० थान	संघको आर्थिक अवस्था मजबूत हूने
		ज.शुभकामना आदानप्रदान कार्यक्रम	केन्द्रीय समिति	२०८१ असोज	७०० जना	संयूक्त
३	आर्थिक क्रियाकलाप	**क.विज्ञापन संकलन (लक्ष्ययात्रा र क्यालेण्डर)**	केन्द्रीय, प्रदेश समिति	२०८१ कार्तिक र चैत्र	१५ लाख	संघको आर्थिक अवस्था मजबूत हूने
		ख. आजिवन सदस्यता वितरण	प्रदेश समितिको सिफारिसमा केन्द्रीय समिति	निरन्तर	५०.जना	आर्थिक अवश्थामा वृद्धि हूने

औद्योगिकीकरणको जटिल बाटो

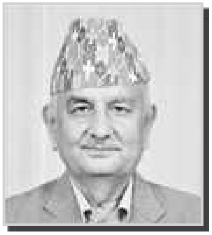

✍ **सुरेन्द्र पाण्डे**
उपाध्यक्ष
नेकपा एमाले एवम् पूर्व अर्थमन्त्री

मानिसले समयक्रमसँगै विभिन्न खोज र अन्वेषण गरिरह्यो । आधुनिक कालखण्डलाई हेर्ने हो भने युरोपियनहरू अग्रभागमा रहेर अवसरको खोजी गर्दै डुङ्गामा चढेर स्रोत, अवसर र लाभको खोजी गर्दै संसारभर हिँड्न थाले । कठिन यात्रा र खोजीसँगै मानिसले अमेरिका, ल्याटिन अमेरिका, भारतलगायतका भूगोल वा देशहरू भेट्यो र सम्बन्ध बनाउन थाल्यो । भूगोल वा देशको खोजीपछि उद्यमशील हुने र सामान बेच्ने अर्थात् व्यापार गर्ने अवसरको सिर्जन हुन थाल्यो । ५ सय वर्ष अगाडिदेखि विश्वमा वैज्ञानिक आविष्कारसँगै विज्ञानका विभिन्न शाखाहरूको पनि विकास हुँदै गयो । प्रविधि र अवसर हरूको अभ्यास हुन थाल्यो ।

सन् १५०० को आसपासबाट नै युरोपमा व्यापारीहरू देखा पर्न थाले । उनीहरूले सामान बाहिर बेच्न जाने र बाहिरबाट फर्कँदा कच्चा पदार्थ लिएर आउन थाले । केही नहुँदा पनि दास ल्याएर बेच्ने चलन सुरु भयो । यो क्रमले व्यापारलाई अगाडि बढायो । औद्योगिक क्रान्तिभन्दा अगाडि वाणिज्यिक पुँजीवादको अवस्था थियो । र, उनीहरू व्यापारमा केन्द्रित थिए । व्यापारीहरूले व्यापार गर्दै मुनाफालाई जोड्दै गए । यसरी जोडिएको पुँजीलाई उत्पादनमा लगाउने अवधारणाले औद्योगिक क्रान्ति सुरु भयो ।

मानिसले आफ्नो सहजताका लागि सजिला साधनहरूको खोजी गर्न थाल्यो र यसैक्रममा यन्त्रको विकास गऱ्यो । हात र पशुको बलमा हुने कामलाई यन्त्रबाट सजिलै काम गर्ने वातावरणको सिर्जना भयो । पुँजीवादभन्दा पहिले घोडा वा गोरुले तान्ने गाडाबाट मात्रै ढुवानी हुने गरेको थियो । जब सन् १७६० को दशकमा जेम्स वाटले वाष्प इन्जिनको विकास गरे तब मान्छे र पशुबलबाट गरिने श्रमलाई मेसिनले विस्थापित गरिदियो ।

त्यतिबेला सबैभन्दा ठुलो आविष्कार मानिएको कटनको दाना मेसिनले निकाल्ने प्रविधिले बेलायतमा ठुलो क्रान्ति ल्यायो । हातले निकाल्नु र मेसिनले निकाल्नुमा धेरै ठुलो परिवर्तनको अनुभूति गरायो । यस्ता साना-साना आविष्कारले उद्यमशीलतालाई प्रवर्द्धन गऱ्यो । पहिलो पुस्ताका पुँजीवादी मुलुकहरू अमेरिका, युरोप, पश्चिम युरोप, जर्मनी, जापान लगायतले औद्योगिकीकरणको सुरुवात गरे । तत्कालीन समयमा उत्पादनमूलक उद्योग प्रमुख थिए र वस्तुको उत्पादन गर्दै संसारभर बेचेर मुनाफा लिने प्रवृत्ति थियो । औद्योगिकीकरणसँगै औपनिवेशीकरण पनि सुरु भयो । यसक्रममा भारतलाई उपनिवेश बनाएर इस्टइन्डिया कम्पनीले मसला व्यापार गर्न थालेको बेलामा यसबाट सिकेर औद्योगिकीकरणतर्फ जानुपर्नेमा हामीले मान्छेलाई ब्रिटिस आर्मीमा पठाएर त्यसबाट आउने कमिसनले देश चलाउनेतिर लाग्यौँ अर्थात् हामी उल्टो बाटो लाग्यौँ ।

नेपालको प्रारम्भिक प्रवृत्ति

मल्लकालमै काठमाडौँमा तामाका भाँडा, माटाका भाँडा बनाएर बेच्ने र तिब्बतसम्म निकासा गर्ने प्रचलन थियो । यसलाई आधुनिक उद्योगका रूपमा विकास गर्नुपर्नेमा बन्द गरेर बाहिरबाट सामान आयात गररे प्रयोग गर्न थालियो र उद्योगतर्फ जाने 'मुना'र विकसित हुँदै गरेको सिप अगाडि नबढेर अन्त्य भयो । उद्यमशीलतातर्फ जान कार्यविभाजन र

विशिष्टीकृत क्षमताको आवश्यकता पर्छ ।

जयस्थिति मल्लले कामका आधारमा ६४ जात बनाएका थिए । यो वर्गीकरणलाई अझ विशिष्टीकृत क्षमतामा विकास गरेर औद्योगिकीरणको स्वरूप दिन सक्नुपर्थ्यो तर बाहिरका सामान नेपाल भित्र्याएर यहाँका औद्योगिकीकरणका आधारभूत पक्षलाई सिध्यायौँ । भोटसँगको व्यापार सिद्धिएर इन्डियासँग व्यापार हुन थालेपछि ब्रिटिसका सामान नेपाल भित्रन थाले र नेपालको आन्तरिक ज्यासलसमेत बन्द भए । पृथ्वीनारायण शाहले काठमाडौँ आक्रमण गररे कब्जा गरेपछि पनि केही आधारभूत संरचना थिए तर नेपाल ब्रिटिसबिच भएको युद्ध र सुगौली सन्धिपछि औद्योगिकीकरणका लागि तयार भइरहेको परम्परागत आधार पुरै सिद्धियो ।

युरोपमा राजा महाराजाहरूको सानसौकत, सीमित कुलिन व्यक्तिहरूको स्रोत साधनमा वर्चस्व हुने परम्परा (नोभिलिटी) युरोपलगायतका पश्चिमा मुलुकमा अन्त्य भइसकेको थियो । ब्रिटिस भारत भित्रनुअघि नै युरोपियन मुलुकहरूमा 'नोभिलिटी' सक्किएको थियो । फ्रेन्च क्रान्तिपछि मात्रै ब्रिटिस भारत आइपुगेको हो । 'नोभिलिटी' प्रवृत्ति अन्त्य गरेर भारत प्रवेश गरेको ब्रिटिसबाट हामीले सिक्नुपर्ने थियो तर नेपालमा भने नोभिलिटीको प्रवर्धन भइरहेको थियो । राज्यसत्ता, राज्यको स्रोतसाधनदेखि सबै संरचना राणाहरूको हातमा गयो । बाइसे चौबिसे राजाहरूलाई समेत विशेष सुविधा पनि दिँदै थियौँ । सबै नोभिलिटी अन्त्य गरेर औद्योगिकिकरणतर्फ जानुपर्नेमा हामी पछाडि धकेलियौँ । समग्रमा भन्दा मल्लकालमा जुन खालको उद्यमशीलताको विकास हुँदै थियो, त्यसमा सुगौली सन्धिसँगै 'ब्रेक' लाग्यो । बाहिरी प्रभावले नेपालको आन्तरिक उद्यमशीलता, सिर्जनशीलता र सिप विशृङ्खलित भयो । बेलायतमा बनेका राम्रा साडी नेपालका दरबारमा रानीहरूले प्रयोग गर्न भित्रन थाले । ठुला घर वा दरबार बन्दा पनि बेलायती शैलीमा बन्ने र इन्जिनियरिङ पनि विदेशकै भित्रन थाले । नेपालको आफ्नो इन्जिनियरिङ विकास गर्न सकेनौँ । नेपालको सिप, क्षमता र दक्षतालाई थप बलियो बनाउँदै लैजानुपर्नेमा बाहिरी सिप, क्षमता र शैलीको प्रवेश गरायौँ र भएको पनि गुमाउने ठाउँमा पुग्यौँ । यो प्रवृत्ति नै नेपालको औद्योगिकीकरणको बाधक थियो । यति मात्रै होइन, राजनीति बिग्रियो, कर्मचारीतन्त्र बिग्रियो र शिक्षामाथि प्रतिबन्ध लगाइयो ।

औद्योगिकीकरणको प्रयास

राणाकालको अन्तिमतिर राणा शासकहरूलाई आफ्नै लागि पनि केही न केही गर्नुपर्ने भयो र वि.सं.१९९३/९४ (सन् १९३६) मा उद्योग परिषद् बन्यो । केही कानुनहरू बने, केही उद्योगहरू स्थापना भए । यी उद्योगहरूको लगानीका लागि नेपाल बैंक स्थापना भयो । आयातको अभ्यास पहिले नै भए पनि नेपालमा औपचारिक रूपमा पुँजीवाद छिरेको सन् १९३६ मा नै हो ।

राणा शासन गयो र दोस्रो विश्वयुद्धपछि विश्वभर औपानिवेशिकता विस्तारै अन्त्य भयो । विश्वव्यापी रूपमा हेर्दा छिमेकी मुलुकमा क्रान्तिहरू भए । यसका बाबजुद पनि नेपालमा फेरि राजा सक्रिय भए । संरचना निर्माण त भयो तर शिक्षा भएन । औद्योगिकीकरणलाई कस्तो शिक्षा, ज्ञान र जनशक्ति चाहिन्छ यता शिक्षा केन्द्रित गर्नुपर्नेमा राजा 'भगवान्को अवतार' हो भनेर सिकाइयो । तत्कालीन समयमा कम्युनिस्टहरूको एउटा धारणा थियो कि बाहिरी पुँजीको विस्तारमा भन्दा राष्ट्रिय पुँजीको विकासमा ध्यान दिनुपर्छ । राष्ट्रिय पुँजीको कसरी व्याख्या गर्ने ? एउटा पक्ष छ । वास्तविक पुँजीवाद ल्याउनका लागि राजा र यो प्रणाली बाधक छ भन्ने तत्कालीन समयको विश्लेषण थियो । नयाँ प्रणालीमा गएर राष्ट्रिय पुँजीवाद ल्याउन सकिन्छ भन्ने धारणा थियो ।

राणाकालीन समयदेखि नै व्यवस्थित ढङ्गले कर उठाउने प्रक्रिया सुरु भइसकेको थियो । कर्मचारी,

सेना, श्री ३ लगायत सबैले करबाट उठेको तलब लिन्थे । एउटा पुँजीवादीहरूले विकसित गरेको प्रणालीको अभ्यास राणाकालमा सुरु भइसकेको थियो । त्यसकै पृष्ठभूमिमा सन् १९३६ पछि विस्तारै उद्योगहरूको स्थापना र विस्तार भयो ।

२००७ सालपछि राजाले बढी स्थान पाए र औद्योगिक क्षेत्रको अवधारणा पनि ल्याए । त्रिभुवन विश्वविद्यालय खुल्यो । प्राइमरी, मिडिल र हाइस्कुल खुल्यो र शिक्षाको प्रचार पनि भयो । उद्योगहरूका लागि औद्योगिक क्षेत्र बनाएर उद्योग स्थापनाका केही प्रयासहरू पनि भए । बाटो आवश्यक हुन्छ भनेर त्रिभुवन राजपथ बन्यो, उत्तरतिर कोदारी राजमार्ग बन्यो, भैरहवा–पोखराको बाटो बन्यो । भूमिसुधारका नाममा आएको जग्गा हदबन्दी पनि उद्योगका लागि छुट थियो । यसरी औद्योगिकीकरण वा पुँजीवादको विकास गर्न केही आधारशिलाहरू विस्तार भए तर उद्देश्यअनुसार काम भएन । पूर्व जमिनदारहरूलाई उद्योगपतिमा रूपान्तरण हुन सक्ने आधार (स्पेस) त दिइयो तर ती जमिनदारहरू उद्यमशीलता गर्न योग्य थिएनन् । उनीहरूसँग क्षमता थिएन तर देखाउनका लागि केही उद्योगहरू स्थापना गरेजस्तो गरे । उदाहरणका लागि पूर्वी नेपालमा हदभन्दा बढीका जमिन, चिया बगान वा कृषिजन्य उद्योगका नाममा दर्ता भए । कारखाना केही हदमा चले । तर, त्यसले व्यवस्थित र नयाँ चरणको औद्योगिक स्वरूप भने लिन सकेन ।

चिनी मिल, कृषि औजार कारखाना, जनकपुर चुरोट कारखाना लगायतका उद्योगहरू तत्कालीन समयका आधुनिक स्वरूपका उद्योग थिए । ती उद्योगहरूको विकास हुँदै माथि चढ्दै जानुपर्नेमा विस्तारै खुम्चिँदै बन्द हुने ठाउँमा पुग्यो र त्यसलाई निजीकरण गर्ने वा के गर्ने नाममा बन्द गर्‍यौँ ।

पञ्चायतकालीन उद्योग र निजीकरण

दोस्रो विश्वयुद्धका कारण ब्रिटिस साम्राज्य ओरालो लाग्यो र विश्व राजनीति तथा अर्थव्यवस्थामा अमेरिकाको उदय भयो । दोस्रो विश्व युद्धको परि दृश्य कस्तो देखियो भने पुँजीवादी देशहरूका बिचमा आफ्नो प्रभाव क्षेत्र विस्तार गर्ने सर्न्दभमा उनीहरूको झगडा युद्धको तहमा विस्तार भयो । दोस्रो विश्वयुद्धपछि विश्वव्यापीकरणले तीव्रता लियो । विश्वव्यापीकरणलाई तीव्र रूपमा अगाडि बढाउन अमेरिकाको 'ब्रेन चाइल्ड' मानिने संयुक्त राष्ट्र सङ्घ, विश्व बैंक, अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष (आईएमएफ), विश्व व्यापार सङ्गठन र पछि एसियन विकास बैंक (एडिबी) ले गरे । यी संस्थाको अवधारणा के रह्यो भने उद्योगधन्दा नहुँदा रोजगारी सिर्जना हुँदैन र एसिया, अफ्रिका, ल्याटिन अमेरिकाजस्ता गरिब देशहरूमा क्रान्ति जन्मिन सक्छ, बेरोजगार अभावमा बाँचेका, गरिबीमा बाँचेका मान्छेहरू विद्रोहमा उत्रिन सक्छन् । यसलाई रोक्न सरकारले नै उद्योग खोल्नुपर्छ र औद्योगिकीकरण गर्ने निजी उद्योगपतिको सङ्ख्या कम भएको र क्षमता नभएको देशका हकमा सरकार त्यसको एजेन्ट हुनुपर्छ भन्ने मान्यता थियो । सरकार मुख्यपात्र बनेर औद्योगिकीकरणको आधारशिला निर्माण गरेपछि मात्रै विस्तारै निजी क्षेत्र विकसित हुन्छ भन्ने धारणामा थियो । विश्वव्यापीकरणको प्रभावस्वरूप नेपालमा पञ्चायतकालीन सरकार नै अग्रसर भएर उद्योग खोल्यो ।

७० को दशकमा गएपछि अमेरिकन सोचमा परिवर्तन आयो । सरकारको अग्रसरतामा खुलेका उद्योगले धान्न सक्दैनन् र सरकारले चलाएर यो नाफा हुँदैन, यो घाटा हुन्छ, यसलाई निजीकरण गर्नुपर्छ भन्ने अमेरिकी धारणा बलियो र व्यापक बन्यो । सरकारी उद्योगधन्दाहरूमार्फत लाभ हुँदैन भन्ने भएपछि अमेरिका उदारीकरण र निजीकरणले मात्रै क्षमतामा वृद्धि हुन्छ भन्ने निष्कर्षमा पुग्यो । यसको प्रभाव नेपालमा ४० को दशकदेखि नै सुरु भयो ।

२०४२ सालतिर डा.प्रकाशचन्द्र लोहनी अर्थमन्त्री भएपछि घोषणा गरिएको सरकारी नीतिअनुरूप नेपालमा केही निजी क्षेत्रका बैंकहरू स्थापना

भए । पञ्चायती शासन रहँदै निजीकरणको विषय आइसकेको थियो । पञ्चायतको अन्तिम समयमा आउँदा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग ऋणको अनुपात (जिडिपी टु लोन रेसियो) ६५ प्रतिशत थियो । अर्थात्, कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको तुलनामा नेपालको वैदेशिक ऋण ६५ प्रतिशत पुगिसकेको थियो । त्यस समयमा उद्योग स्थापना भए पनि यो सीमित समूहको हातमा थियो । उद्योग सञ्चालनका लागि 'लाइसेन्स प्रणाली' थियो । नियन्त्रित अर्थतन्त्र भएका कारणले लाइसेन्सधारीले मात्रै उद्योग सञ्चालन गर्न सक्थे । लाइसेन्सका कारण सीमित समूहका हातमा उद्योगधन्दा थिए । र, यसले औद्योगिकीकरण र राष्ट्रिय पुँजी निर्माण गर्न सकेन ।

त्यसबेला 'ओपन जनरल लाइसेन्स' (ओजिएल) निश्चित मानिसभन्दा बाहेकले पाउँदैन थिए र दरबार त्यसमा हाबी हुन्थ्यो । सीमित मान्छेले पाउने भएपछि सबैका लागि समान अवसर नै थिएन जसका कारण सबैले उद्यम गर भन्नुको साटो 'होस्टाइल' गराउने परिपाटी थियो । उद्यम र व्यापार गर्न आइडिया चाहिन्छ । यो आइडिया भएका मारवाडी समुदाय र केही सीमित नेवार घराना थिए । त्यसैले नेपालका उद्योगधन्दा स्वाभाविक रूपमा लाइसेन्स होल्डर घरानामा सीमित भयो र आम मानिसको पहुँचमा पुगेन । र, कृषिलाई पनि आधुनिकीकरण गर्न सकेनौँ ।

नेपालमा औद्योगिकीकरणको प्रयास भए पनि विदेशी वस्तु र उत्पादनको नेपाली बजारमा दबदबा बढ्दै गयो । नेपालका उत्पादनले संरक्षण पाएनन्, जसका कारण औद्योगीकरण फस्टाउन सकेन । राजनीतिक प्रणालीदेखि लिएर कर्मचारीतन्त्र अनुकूल बन्न सकेनन् । साना उद्यमीले बैंक तथा वित्तीय संस्थाको सहुलियत सुविधा पाएनन् । पूर्वाधार, दक्षता, बजार सुनिश्चिता कमजोर भयो । विदेशी वस्तु उत्पादनको स्तर हेरेर स्वदेशी उत्पादनको स्तर वृद्धि गर्नुपर्छ भन्नेतर्फ ध्यान गएन । जसले गर्दा नेपाली उत्पादन र नेपाली उद्योगहरू सीमित दायरामा सङ्कुचित भए ।

उदारीकरण र निजीकरणको तालमेल

सरकारी उद्योगहरू मुनाफामा गएनन्, सही तरिकाले चलेनन् र यसरी सरकारले चलाउन हुँदैन भन्ने धारणा विकास भयो । सरकारी उद्योगमा लगानी भइरहेको रकम सार्वजनिक पूर्वाधारदेखि अन्य आवश्यकताका क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्छ भन्ने बहस सुरु भयो । सबै सरकारी कारखानाहरू निरन्तर चलिरहनुपर्ने थियो भनेर कतिपय कम्युनिस्टहरू टिप्पणी गर्छन् । तर, यो सम्भावना थिएन र छैन । २०४६ सालको परिवर्तनपछि जुन खालको राजनीतिक परिवर्तन र कर्मचारीतन्त्रको आवश्यकता थियो, त्यो हुन सकेन । कर्मचारीतन्त्रभित्र गलतलाई गलत भन्न सक्ने र तत्काल निर्णय गर्न सक्ने अवस्था सिर्जना गर्न सकेनौँ । यसमा राजनीतिको दोष पनि छ किनभने अबको चुनौती र अवसर यी-यी हुन् भनेर खाका तयार पार्नुपर्ने थियो तर उल्टो सरकारको वरिपरि झन्डिएर लुछाचुँडी गर्ने प्रवृत्तिहरूमा बढी राजनीति रमाउँदै गयो ।

अवसर निर्माण गरेर मुलुक बनाउनेतर्फ भन्दा पनि सरकारी अवसरहरू कसरी प्राप्त गररे खाने भन्नेमा सीमित भयो । उद्योगहरूको निजीकरणमा पनि यही उद्देश्य हाबी भयो । दीर्घकालीन रूपमा काम गर्नुपर्नेमा तत्कालै लाभहानी हुन्छ कि हुँदैन भन्नेमा सीमित देखियो । निजी क्षेत्रले पनि भनेअनुसार काम गर्न सकेन । पुँजीवादको जसरी विकास गर्नुपर्छ भन्ने सोच थियो, त्यसअनुसार नहिँड्दा प्रगतिको बाटोमा जान सकेनौँ । बिचमा द्वन्द्वको असर पनि पऱ्यो । कतिपय संरचना ध्वस्त हुन पुगे । अर्थतन्त्रलाई बलियो बनाउनका लागि लगाउनुपर्ने धन हतियार र सेनामा खर्च गर्नुपर्ने भयो ।

लगानीको प्राथमिकता अन्तै हुँदा मुलुकको बृहत्तर हितमा भौतिक र आर्थिक विकास हुन सकेन । यद्यपि, यो एउटा पाटो थियो । राजनीतिक अस्थिरताले पनि औद्योगिकीकरणको बाटोलाई रोक्यो । बाहिरको

सामान आउने क्रम बढ्यो र नेपालमा उत्पादन खस्किँदै गयो । उद्यमशिलताको अभ्यास कमजोर छ र अहिले पनि नयाँ सङ्कट आउने क्रममा नै छ । जनशक्तिलाई विदेश पठाउन हामी बढी उदार भयौँ । यसको कुनै सीमा वा मापदण्ड नहुँदा नेपालमा भएका जनशक्तिको विदेश जाने लर्को छ । जनशक्ति, पैसा, बल सबै विदेशिएको छ र बजार पनि साँघुरो हुँदै गएको छ । बजार घट्दै जाने र भएको जनसङ्ख्या पनि बाहिर जाने कुराले औद्योगिकीकरणमा 'नयाँ नोक्सानी' सुरु भएको छ ।

विकसित मुलुकले २०० वर्षको अन्तरालमा शिक्षा दिएर नागरिकको चेतना र जीवनस्तर बढाए, मेसिनको स्तर बढाए, लागत घटाउँदै गए । यसो हुँदा उनीहरूले धेरै पारिश्रमिक दिन सक्ने भए भने काम गर्ने अवसरहरूको पनि सिर्जना हुँदै गयो । अब हामी त्यो अवस्थाभन्दा निकै तल छौँ । तर, परिस्थिति अर्को के भयो भने विश्वबजारमा जनशक्ति कम हुँदै गएको छ र कुनै देशको व्यक्ति विश्वबजारमा सजिलै जान सक्ने भएको छ । राम्रो तलब र राम्रो काम खोजिरहेको नेपालको जनशक्ति देश छोडेर गएपछि राम्रो गाडी चढ्न, राम्रो घरमा बस्न, गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्न र सबै सेवासुविधा पाउन सक्ने भएको छ । यसले नागरिकलाई स्वदेशमै रोक्न चुनौती थपिरहेको छ ।

समग्र अर्थतन्त्रको परिदृश्य त्यति धेरै उज्यालो छैन । हामी एकै पटक आर्थिक र गैर-आर्थिक समस्यासँग जुधिरहेका छौँ । दुई सय वर्ष लगाएर विकसित भएको विश्व र हामी भर्खर बामे सर्दै गरेको अवस्थामा नेपालका नागरिक पनि विश्व नागरिक बन्न सक्ने अवसर छ । विश्वबजारका राम्रो, गुणस्तरीय र सस्तो वस्तु हाम्रो बजारमा सहजै आउन सक्ने तर आन्तरिक रूपमा धेरै मूल्य र कम गुणस्तरका वस्तु उत्पादन गर्ने अवस्थाले विश्वबजारसँग कसरी प्रतिस्पर्धा गर्न सकिन्छ भन्ने मुख्य प्रश्न हो । यसैमा नयाँ चुनौती के थपियो भने सिप भएका मान्छे बाहिर जाने र हामीले विदेशी दक्ष जनशक्ति अझै बढी पैसा तिरेर नेपालमा ल्याउन पर्ने परिस्थिति सिर्जना भएको छ । नयाँ प्रकृतिको चुनौती सामना गर्न बाँकी नै छ । सबैमा हात हालेर हुँदैन । नेपालको तुलानात्मक फाइदाको क्षेत्र कुन हो ? कति वर्षभित्र औद्योगिकीकरणमा गइसक्ने हो ? यसका लागि गर्नुपर्ने काम के के हो ? पर्याप्त अध्ययन (जस्तै : नेपालको प्रकृतिक स्रोतमा आधारित विद्युत्को उत्पादन, ऊर्जामा त्यसको प्रयोग र निकासी, दुई ठुला छिमेकी उदयमान अर्थतन्त्रको उचित उपयोगबाट पर्यटन क्षेत्रको नयाँ सम्भावनाको खोजी) गरेर काम गर्न ढिला गर्न हुँदैन ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैँ, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो. राजेन्द्र बहादुर चन्द

महादेव कन्स्ट्रक्सन

पन्चेश्वर-०४, बैतडी, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान
चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत्
तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा
सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा
दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

पुस्कर राज जोशी : नगर प्रमुख,
कौशिला चन्द : उपप्रमुख, **नवीनचन्द पाण्डेय**– प्र.प्र.अ.

दशरथचन्द नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

दशरथचन्द नगरपालिका, बैतडी
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौँ ।

HERITAGE
PLY | BOARD | DOOR
AN ISO 9001:2015 CERTIFIED CO.

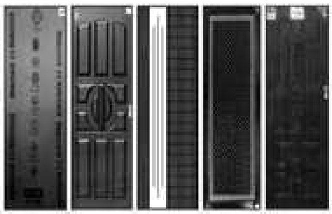

काला भैरव ट्रेडर्स
बिरौटा, पोखरा-१७
०६१-४५८०७८
९८५११३१२०८

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौँ ।

दिलिप अर्डर सप्लायर्स
खड्ग बहादुर बुढा
वी.न.पा. ६ सुर्खेत
सम्पर्क : ९८५८०५१९२१

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो. सन्जु भण्डारी
मो. ९८४८२८९७९९
खतिवडा भाडा पसल
गजुरी गाउँपालिका–०१
धादिङ, बागमती प्रदेश, नेपाल
यहाँ विभिन्न प्रकारका भाडाहरु पाईन्छ ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो. निशा कंडेल
मो. ९८४४८८६७४५
अस्मिता अर्डर एण्ड सप्लायर्स
कोहलपुर नगरपालिका–०३
बाँके, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैँ,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को
अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौँ ।

साझा स्टोर्स

मदन बहादुर खड्का
वी.न.पा. ६ सुर्खेत, ९८५८०५१९७५

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैँ, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौँ ।

सम्पर्क नं. ०८१–४१४००७, ५३२८०३, ९८४८२६३३८९

कौशल्या मेमोरियल हस्पिटल

कोहलपुर नगरपालिका–०९
हबलदारपुर, बाँके, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

संविधान कार्यान्वयनका दश वर्ष र संशोधनको आवश्यकता

✍ **प्रदीप ज्ञवाली**
उपमहासचिव
नेकपा एमाले

गत असार १७ गते नेकपा (एमाले) र नेपाली काङ्ग्रेसबिच ७ बुँदे सहमति भएसँगै मुलुकमा नयाँ राजनीतिक कोर्स सुरु भएको छ । उक्त ७ बुँदे सहमतिको २ नं बुँदामा समेटिएको संविधान संशोधनको विषय यतिबेला राष्ट्रिय बहसको केन्द्रमा छ। संविधान संशोधनको यस सहमतिप्रति समाजमा आम रुपमा सकारात्मक प्रतिक्रिया देखिन्छ। संविधान संशोधनमार्फत राजनीतिक दलहरुले राजनीतिक स्थायित्वका आधारहरु सुनिश्चित गरुन्, राजनीतिमा देखा परेका विकृत अभ्यासहरु अन्त्य गरुन् र संविधानले परिकल्पना गरेका समतामूलक, न्यायपूर्ण र समृद्ध समाज निर्माणका लागि आवश्यक वातावरण निर्माण गरुन् भन्ने जनचाहना देखिन्छ । कतिपय राजनीतिक दलहरु भने यस प्रस्तावप्रति संशययुक्त देखिएका छन् । संविधान संशोधनमार्फत कतै नेकपा (एमाले) र नेपाली काङ्ग्रेसले संविधानका आधार भूत विषयहरुमै परिवर्तन गर्न खोजेका हुन् कि भन्ने अनुमान गरेर समाजलाई अलि बढी नै तरङ्गित गर्न खोजिरहेको अवस्था पनि देखिन्छ । अनि, एकाध राजनीतिक दल र समाजको एउटा हिस्सा भने प्रदेश संरचना, समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली र धर्म निरपेक्षता जस्ता उनीहरुले मुलुकको विकासका लागि 'बाधक' ठानेका विषयहरु पनि बदलियुन् भन्ने अपेक्षा गरिरहेका देखिन्छन् ।

यिनै पृष्ठभूमिमा, संविधान संशोधनको औचित्य, आवश्यकता र यसका सम्भाव्य क्षेत्रहरुका सम्बन्धमा केही विषय प्रस्तुत गर्न चाहन्छु ।

संविधान : एक गतिशील दस्तावेज

संविधानको दीर्घायु र औचित्य यसको गतिशीलतामा निहित रहेको हुन्छ । संविधान तात्कालिक शक्ति सन्तुलनको दस्तावेज हुनुको नाताले शक्ति सन्तुलनमा परिवर्तन आउँदा या जनताका चाहना, अपेक्षा र आवश्यकताहरुमा बदलाव आउँदै जाँदा संविधानले त्यस बहावलाई आत्मसात् गर्न सक्नुपर्छ । तदनुरुप आफूलाई गतिशील, लचिलो र परिवर्त्य बनाउन सक्ने संविधानले नै आफूलाई नयाँ-नयाँ परिस्थितिका बिचमा टिकाइराख्न सक्छन् । संविधान संशोधनको विषयलाई एकदमै जटिल, असहज र असम्भवप्रायः बनाइयो भने नयाँ चुनौतीसँग सामना गर्ने त्यसको सामर्थ्य कमजोर हुन थाल्छ र समयक्रममा यसले आफ्नो औचित्य गुमाउँछ । त्यसैले संसारका प्रायः सबै संविधानमा निश्चित् अपरिवर्तनीय विषयहरु बाहेक संविधानका व्यवस्थाहरुमा संशोधन गर्न सकिने प्रावधान राखिएको हुन्छ र त्यसैअनुसार संविधान संशोधन पनि भइरहेका हुन्छन् । तसर्थ यसलाई भयावह रुपमा, समाजको मनोविज्ञानलाई तरङ्गित पार्ने र एक किसिमले आतङ्क सिर्जना गर्ने हिसाबले बुझ्नु या बुझाउनु हुँदैन । यो नियमित संवैधानिक अभ्यासकै विषय हो ।

स्वीकार्यताका लागि संविधानको समीक्षा र समयानुकूल संशोधन

संविधान गतिशील र संशोधनीय हुन सक्दा मात्रै संविधानप्रति असहमत पक्ष या शक्तिहरुलाई पनि आफ्ना असन्तुष्टि, असहमति या मागहरुको सम्बोधन यसै संविधानबाट सम्भव, यसका लागि गैरसंवैधानिक बाटो अवलम्बन गर्न जरुरी छैन भन्ने सन्देश दिन सकिन्छ । उनीहरुलाई संविधानकै

मूलधारमा जोडिन उत्प्रेरित गर्न सकिन्छ । हाम्रै सन्दर्भले पनि यसलाई पुष्टि गर्दछ । संविधान निर्माणका क्रममा केही मधेस केन्द्रित दलहरु त्यस प्रक्रियालाई बहिष्कार गरेर बाहिर निस्केका थिए र नेपालको संविधान जारी भइसकेपछि त्यसका विरुद्ध आन्दोलनमा उत्रिएका थिए । यस क्रममा तराई-मधेसमा कैयौँ नागरिक र सुरक्षाकर्मीहरुको ज्यानसमेत गयो । तर २०७२ मङ्सिरमा गरिएको पहिलो संशोधनसँगै नेपालको संविधानप्रतिको त्यो विरोध मत्थर हुँदै गयो । २०७४ साल मङ्सिरमा सम्पन्न प्रतिनिधिसभा तथा प्रदेशसभा निर्वाचनमा ती दलहरु सहभागी भए, पछि त पालैपालो सरकारमा समेत सम्मिलित भए । सार्वजनिक खपतका लागि संविधानका कतिपय प्रावधानप्रति असन्तुष्टि जनाए पनि उनीहरु आज संविधानको मूलधारमा समेटिएका छन् । पृथक्तावादको एजेन्डा बोकेर हिँडेका सिके राउत र 'निरन्तर क्रान्ति' को नारासहित सशस्त्र गतिविधिमा संलग्न विप्लव समूहको शान्तिपूर्ण अवतरणका लागि पनि संविधानको गतिशीलताले भूमिका खेलेको छ ।

(मदन भण्डारीले राख्नुभएको आलोचनाका २७ बुँदा अनुसार नै २०४७ सालको संविधानमा जनमत सङ्ग्रहमार्फत शान्तिपूर्ण ढङ्गले पनि राजतन्त्र अन्त्य गर्न सकिने प्रस्ताव तत्कालीन संविधानमा समेटिएको भए नेपाल १० वर्ष लामो सशस्त्र द्वन्द्वबाट गुज्रिने थिएन कि ? एउटा अनुमान ('हाइपोथेसिस') ।

परिमार्जनमार्फत संविधानको विकास

संविधान घोषणा भएको दश वर्ष सुरु भएको छ । संविधान कार्यान्वयनका क्षेत्रमा यस अवधिमा ऐतिहासिक उपलब्धिहरु हासिल भएका छन् । संविधान जारी भएको तीन वर्षभित्रै र निर्वाचन भएको एक वर्षमै तीनै तहका सरकारहरु निर्माण, सञ्चालन र क्रियाशील बनाएर नेपालले सङ्घीयताको कार्यान्वयनमा नयाँ दृष्टान्त स्थापित गरेको छ । सङ्घीय शासन व्यवस्था भएका विश्वका २५ भन्दा बढी मुलुकमध्ये सङ्घीयताको यति सहज, छिटो र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने काम नेपालमा मात्रै भएको छ । धेरै ठाउँमा हामी लामो समयसम्म अधिकारको बाँडफाँट, निर्वाचन र अधिकार हस्तान्तरणका विषयले असमझदारी कायम रहेको देखेका छौं । यद्यपि, यहाँ पनि गर्नुपर्ने कतिपय विषय बाँकी नै छन् ।

संविधानको व्यवस्थाअनुरुप नियमित रुपमा प्रतिनिधिसभा, प्रदेशसभा र स्थानीय तहका निर्वाचन सम्पन्न भएका छन्, निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरुले आफ्नो दायित्व सम्हालेका छन् । (यो बेग्लै विषय हो कि उनीहरुको कार्यसम्पादन कस्तो छ ।) स्थायी संसद्का रुपमा रहेको राष्ट्रियसभा पनि संविधानअनुरुप नै क्रियाशील छ ।

संविधानमा व्यवस्था भएअनुरुप नै मौलिक अधिकारसम्बन्धी कानुनहरुको निर्माण समयमै सम्पन्न भएर कार्यान्वयनमा गएका छन् । संविधानसँग बाझिएका कानुनहरु प्रतिस्थापन गर्ने या नयाँ निर्माण गर्ने काम पनि क्रमशः भइरहेको छ ।

निश्चय नै, यी विषयहरु प्रक्रियागत विषयहरु हुन् । यिनीहरु साधन मात्रै हुन् । मुख्य विषय त संविधानले परिलक्षित गरेको 'सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको माध्यमद्वारा दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको आकाङ्क्षा पूरा गर्ने' दिशामा कति उपलब्धि हासिल भयो भन्ने नै हो । साध्य त त्यो हो । यसको वस्तुनिष्ठ समीक्षा गरिनुपर्छ । त्यसै भएर नै सात बुँदे सहमतिमा संविधान संशोधन गर्नु पूर्व 'संविधान लागू भएपश्चात् अभ्यासमा देखा परेका सबल पक्ष र दुर्बल पक्ष तथा जटिलताको समीक्षा गर्ने' विषयलाई विशेष जोड दिइएको छ । त्यसो भएको हुनाले संविधान संशोधनको विषयमा प्रवेश गर्नु पूर्व हाम्रो १० वर्षे संवैधानिक यात्राको वस्तुनिष्ठ समीक्षा गरिने छ । समीक्षाका क्रममा निकालिएका निष्कर्षका आधारमा नै संशोधनका विषयहरु अगाडि सारिने छन् ।

संविधानमा पुनरावलोनको व्यवस्था

त्यसै पनि, संविधान स्वयंले खास-खास विषयमा हरेक १० वर्षमा (र केही विषयमा २० वर्षमा) संवैधानिक प्रबन्धहरुको पुनरावलोकन गर्ने व्यवस्था गरेको छ । जस्तो कि, संविधानको धारा २६५ मा संविधानको भाग २७ मा उल्लेख भएका महिला, दलित, समावेशी, आदिवासी जनजाति, मधेसी, थारु र मुस्लिम आयोगको व्यवस्थाबारे १० वर्षमा पुनरावलोकन गर्ने उल्लेख गरिएको छ । त्यसै गरी संविधानको धारा २८१ मा दश वर्षमा हुने जनगणना र मानव विकास सूचकाङ्कका आधारमा महिला र दलितको प्रतिनिधित्वको प्रभावबारे पुनरावलोकन गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

त्यसैले संविधानको कार्यान्वयन अवस्था, यसका अनुभवहरु एवं प्राप्त शिक्षाहरुलाई सूत्रीकृत गर्न कुनै अलमल गर्नु जरुरी छैन ।

अनुचित आशङ्का : प्रायोजित प्रचार

केही राजनीतिक पार्टी र अभियन्ताहरुले एमाले र काङ्ग्रेसले संविधान संशोधनमार्फत सङ्घीयता, समानुपातिक प्रतिनिधित्व र समावेशी शासन प्रणाली जस्ता संविधानका आधारभूत संरचनालाई नै परिवर्तन गर्न खोजेको भनेर भ्रम छर्न सुरु गरेका छन् । अझ अगाडि बढेर यसका विरुद्ध मोर्चाबन्दी गर्ने, सडक आन्दोलनको तयारी गर्ने र कुनै पनि हालतमा संविधान संशोधन हुन नदिने धम्कीसमेत दिन थालिएको छ । यस्तो प्रचारले समाजमा अन्यौल सिर्जना हुन थालेको देखिन्छ ।

संविधानको धारा २७४ (१) ले नेपालको सार्वभौमिकता, भौगोलिक अखण्डता, स्वाधीनता र जनतामा निहित सार्वभौमसत्ताको प्रतिकूल हुने गरी संविधान संशोधन गर्न नसकिने स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ । अर्थात्, उपर्युक्त चार विषयबाहेक सिद्धान्ततः संविधानका सबै व्यवस्थाहरु संशोधन हुन सक्छन् । सिद्धान्ततः अन्य सबै विषय संशोधनीय भए पनि नेपालको संविधान नेपाली जनताका ७० वर्षभन्दा लामो सङ्घर्ष, आन्दोलन र क्रान्तिको उपलब्धि हो भन्ने कुरामा हमेसा हेक्का राखिनुपर्छ । लोकतान्त्रिक गणतन्त्र, सङ्घीय र समावेशी शासन प्रणाली, समानुपातिक निर्वाचन पद्धति, मौलिक अधिकार र सामाजिक न्याय, धर्मनिरपेक्षता र समाजवाद-उन्मुख राज्यचरित्र जस्ता विषयहरु यस संविधानका आधारस्तम्भहरु हुन् । यी विषयहरुलाई हटाएर संविधान वस्तुतः जीवित रहन सक्दैन । त्यसैले यी विषयहरु पनि वर्तमान सन्दर्भमा असंशोधनीय विषयकै रुपमा छन् ।

यी विषयमा मुख्य राजनीतिक दलहरुमध्ये कसैमा गम्भीर असहमति पनि छैन । संविधान निर्माण पूर्व र संविधान निर्माणका क्रममा कतिपय दलबिच निश्चित विषयमा भिन्न दृष्टिकोण रहेको भए पनि आज यी विषयहरु साझा प्रतिबद्धताका रुपमा रहेका छन् । त्यसैले राजनीतिक दलहरुमध्ये कसैलाई सङ्घीयताको पक्षधर र कसैलाई विरोधीका रुपमा, कसैलाई समानुपातिक प्रतिनिधित्वका पैरवीकार र कसैलाई विपक्षीका रुपमा अनि कसैलाई समावेशी शासन प्रणालीका हिमायती र कसैलाई यसका दुश्मनका रुपमा चित्रण गर्दै कृत्रिम विभाजन गर्न खोज्नु राजनीतिक दाउपेच मात्रै हो । त्यसमाथि नेकपा (एमाले) प्रति, जसले स्थानीय निकाय निर्वाचन २०५४ सालदेखि नै समावेशी प्रतिनिधित्वको अभ्यास गर्दै आएको छ र जो पुनर्स्थापित प्रतिनिधिसभामा राज्यका हरेक अङ्गमा न्यूनतम एक तिहाइ महिला सहभागिता प्रत्याभूत हुनुपर्ने प्रस्तावको प्रस्तोता र अभियन्ता थियो, त्यसका विरुद्ध यस विषयलाई लिएर औँला उठाउन खोज्नु भनेको राजनीतिक दुराशयको विषय मात्रै हो । ७ बुँदे सहमतिमा पनि 'राजनीतिक स्थायित्वका लागि संविधानमा आवश्यक संशोधन र तदनुकूलको कानुन निर्माणलाई प्राथमिकता दिने' उल्लेख गरेर संविधान संशोधनको दायरा, सीमा र क्षेत्र स्पष्ट पार्ने काम गरेको छ ।

तर केही विषयमा हामी स्पष्ट हुनैपर्छ - प्रदेशको

संरचना, त्यहाँको प्रतिनिधित्वको वर्तमान व्यवस्था र केन्द्र-प्रदेश सम्बन्धको विद्यमान ढाँचालाई नै कायम राखेर हामी प्रदेश संरचनालाई सफल बनाउन सक्छौं ? यसका विरुद्ध उठेका प्रश्नहरुको जवाफ दिन सक्छौं ? के प्रदेशमा प्रतिनिधित्वको वर्तमान व्यवस्थाको कुनै विकल्प छैन ? उदाहरणका लागि, प्रदेशमा स्थायित्वका लागि मुख्यमन्त्रीको प्रत्यक्ष निर्वाचनको ढाँचा अवलम्बन गर्न सकिँदैन ? सकिन्छ भने त्यस विषयमा बहस गर्नु कसरी संविधान विपरीत हुन्छ ? त्यसै गरी, समानुपातिक प्रतिनिधित्वको वर्तमान ढाँचामा सुधारको कुनै ठाउँ छैन ? पहिलो हुनेले जित्ने (चलनचल्तीको भाषामा प्रत्यक्ष) निर्वाचनबाटै सधैंभरि आफ्नो जनसङ्ख्याको अनुपातभन्दा कैयौं गुना बढी प्रतिनिधित्व गराइरहेका तराईका ब्राह्मण, राजपुत या कायस्थ, पहाडका ब्राह्मण, क्षेत्रीहरु र कतिपय उच्च जनजातिहरुलाई समेत दामाशाहीका आधारमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व आवश्यक पर्छ ? समानुपातिकको बन्द सूची तयार गर्ने विद्यमान व्यवस्थालाई बदल्ने र जनताले रुचाएका पात्रहरु छनोट हुने अर्को कुनै बाटो छैन ? समानुपातिक सूची निर्माण र निर्वाचनको अर्को कुनै ढाँचा निर्माण गरेर मुख्य राजनीतिक नेतृत्वले आफ्नो स्वेच्छाले र आफू निकटकालाई प्रतिनिधित्व गराउने गरेको छ भनेर अहिले उठिरहेका आलोचनालाई जवाफ दिन सकिँदैन ?

यी प्रश्नहरु हामीले सामना गरिरहेका, उत्तर दिनै पर्ने र भागेर उम्किन नसक्ने प्रश्नहरु हुन् । यी विषयमा बहस गरौं भन्ने आग्रह गर्नु संविधान विरुद्ध हो भनेर आक्षेप लगाउन मिल्छ ?

त्यसैले संविधान संशोधनको वर्तमान बहस सङ्घीयतालाई खारेज या समानुपातिक समावेशी प्रतिनिधित्वलाई हटाउने उद्देश्यमा होइन, यिनलाई प्रभावकारी, परिणाममुखी र लक्षित समूहको प्रतिनिधित्व सुनिश्चत गर्ने उद्देश्यमा केन्द्रित छ । यस विषयलाई लिएर 'चियाको कपमा आँधी उठाउने' प्रयास व्यर्थ छ ।

राजनीतिक स्थायित्व

नेपालको राजनीतिक जीवनमा अस्थिरता एउटा 'क्रोनिक' रोगका रुपमा रहँदै आयो । यसको एउटा कारण व्यक्ति या पात्रहरुको आचरणसँग सम्बन्धित छ । अर्को कारण हाम्रो भूराजनीति र कतिपय शक्ति राष्ट्रहरुका अनुचित चासो र हस्तक्षेपसँग सम्बन्धित छ । दुई तिहाइ बहुमतको नेतृत्व गरेर पनि टिक्न नदिइएका वीपीदेखि केपीसम्मको सन्दर्भ हेर्दा नेपाललाई 'नियन्त्रित अस्थिरता' को परिधिमा सीमित गरेर आफ्ना वाञ्छित/अवाञ्छित अभीष्ट पूरा गर्ने भूराजनीतिक स्वार्थ जोडिएको यथार्थ अनुभूत गर्न सकिन्छ । यद्यपि हामी स्पष्ट हुनुपर्छ, यस्ता मामलामा हामीले लिनुपर्ने नीति हो - आफ्नो थैलीको मुख बलियो गरी बाँध, अरुलाई दोष नदेऊ । मार्टिन लुथर किङ जुनियरको चर्चित भनाइ छ - आफ्नो ढाड कुप्रो नपारुञ्जेल तिमीमाथि कोही पनि बुइ चढ्न सक्दैन । तर पनि आजको भूमण्डलीकृत दुनियाँमा कतिपय आन्तरिक समस्याहरुको साइनो र सम्बन्ध बाह्‍य परिवेशसँग पनि जोडिन्छ । यसका अलावा तेस्रो कारण पनि छ, मुलुकको राजनीतिक प्रणालीले सिर्जना गरेका या गर्न सक्ने अस्थिरताको समस्या ।

संविधान निर्माण गरिरहँदा हाम्रा सामु राजनीतिक अस्थिरतालाई अन्त्य गर्ने मुख्य चुनौती थियो । अस्थिरताको कारण र परिणाम दुवै प्रतिनिधिसभाका विघटनमा अभिव्यक्त भएको निष्कर्षका साथ हामीले राजनीतिक स्थायित्व प्रतिनिधिसभाको निरन्तरतामा खोज्यौं, सरकार बन्ने विकल्प रहेसम्म प्रतिनिधिसभा विघटन हुन नसक्ने परिकल्पना गऱ्यौं । क्षण-क्षणमा सरकार परिवर्तन गर्ने प्रयासलाई नियन्त्रण गर्न प्रधानमन्त्री नियुक्त भएको पहिलो दुई वर्षसम्म र एक पटक राखेको अविश्वासको प्रस्ताव असफल भएको एक वर्षभित्र अविश्वासको प्रस्ताव पेस गर्न सकिने छैन भन्नेसम्मका व्यवस्था उल्लेख गऱ्यौं ।

तर यी व्यवस्थाहरुले पनि राजनीतिक स्थायित्वलाई सुनिश्चित गर्न सकेका छैनन् । उल्टै, सरकारको नेतृत्व गर्ने दल विभाजन भएको या सरकारमा सहभागी दलले समर्थन फिर्ता लिएको स्थितिमा प्रधानमन्त्रीले डेढ वर्षमा चार-चार पटक विश्वासको मत लिनुपरेको अवस्था पनि देख्यौं । संविधान निर्माणका क्रममा धेरैभन्दा धेरै दल, समुदाय या क्षेत्रको प्रतिनिधित्व आवश्यक भए पनि संविधान निर्माणपछिको अवस्थामा राजनीतिक दलहरु विचार, सिद्धान्त, दर्शन र कार्यक्रमका आधारमा ध्रुवीकृत हुँदै जाने, बलियो शक्तिका रुपमा स्थापित हुने र उनीहरुको नेतृत्वमा विकास, समृद्धि, सुशासन र 'डेलिभरी' सुनिश्चित हुनुपर्नेमा हामीकहाँ झनै चुनौती थपिँदै गएका छन् । बिनासिद्धान्त, आदर्श या कार्यक्रम पार्टीहरु गठन हुने या विभाजन भएर नयाँ समूह बन्ने, 'हङ पार्लियामेन्ट' भित्र त्यस्तै समूहहरु निर्णायक बन्ने र आफ्नो हैसियतलाई उनीहरुले राजनीतिक अस्थिरता, दाउपेच र सत्ता स्वार्थका लागि 'कार्ड' का रुपमा प्रयोग गर्ने स्थिति देखा पऱ्यो । त्यसमाथि, संविधानको धारा ७६ को उपधारा (५) (प्रदेशको हकमा १६८ को (५)) र यस सम्बन्धमा सर्वोच्च अदालतको व्याख्याले दलीय व्यवस्थाभित्र निर्दलीय अभ्यासको जोखिम बढाइदिएको छ ।

अर्थात्, संविधानका केही व्यवस्थाहरुले राजनीतिक अस्थिरतालाई बढावा दिइरहेका छन् ।

यसमा दलहरुको भूमिका पनि जिम्मेवार हुन्छ नै । बहुदलीय व्यवस्थामा दल खोल्न पाउने अधिकारलाई कतैबाट पनि सङ्कुचन गर्न मिल्दैन । तर राष्ट्रिय राजनीतिक दल हुनका लागि त उसको राष्ट्रव्यापी सङ्गठन सञ्जाल पनि हुनुपर्ला, उसले सके सबै निर्वाचन क्षेत्रमा, नभए पनि अत्यधिक बहुमत स्थानमा उम्मेदवार उठाउनुपर्ला । थ्रेसहोल्डको कुरा एउटा हो, तर यी विषयलाई पनि अनदेखा गर्न मिल्दैन । त्यसो हुन सकेन भने न्यूनतम ३ प्रतिशत मत पनि प्राप्त गर्न नसक्ने दलले समेत प्रधानमन्त्री पदको बार्गेनिङ गर्ने, त्यसका माग पूरा गर्न नसके सरकार ढल्ने, जनमतको मजाक बन्ने र राजनीति सत्ताको दाउपेचको साधन मात्र बनिरहने जोखिम रहन्छ ।

एकातिर छिमेकी भारतमा संसदीय व्यवस्थाभित्रै एकैजना व्यक्तिले तीन-तीन कार्यकाल प्रधानमन्त्री बनेर राजनीतिक स्थायित्व सुनिश्चित भइरहेको अवस्था र अर्कोतिर चीनमा त्यहीँको राजनीतिक प्रणालीअनुसार राष्ट्रपतिले तीन कार्यकाल नेतृत्व गरेर मुलुकलाई अगाडि बढाइरहेको परिप्रेक्ष्यमा हाम्रो जस्तो मुलुकले ६ महिना या वर्ष दिनमा सरकार फेर्ने उद्योग मात्रै चलाएर बस्न सक्दैन । राजनीतिलाई मन्त्रीहरु उत्पादन गर्ने कारखाना बनाएर कुनै प्रगति गर्न सक्दैन, बरु थप जोखिम बढ्दै जान्छ ।

त्यसैले पनि राजनीतिक स्थायित्वका लागि संविधानभित्रैबाट केही न केही कठोर कदम चाल्नु अनिवार्य भइसकेको छ ।

संविधान संशोधनसगै दल र नेतृत्वको प्रवृत्तिमा सुधार

निश्चय नै, राजनीतिक अस्थिरताको कारण संविधानका निश्चित व्यवस्था मात्रै होइनन्, त्यसलाई सञ्चालन गर्ने पार्टीहरु, नेतृत्व एवं आचरणको प्रश्न पनि उत्तिकै महफ्वपूर्ण हुन्छ । संविधानमा जतिसुकै राम्रो प्रबन्ध गरिए पनि पार्टीका प्रवृत्ति र पात्रका आचरण परिवर्तन भएनन् भने राजनीतिक स्थायित्व, सुशासन, समृद्धि र राष्ट्रिय हितका विषय कार्यान्वयन हुन सक्दैनन् । हिजो पहिलो हुनेले जित्ने निर्वाचन प्रणाली हुँदा पनि बहुमतका सरकारहरु टिकेनन्, २०५१ र २०५९ का उदाहरणहरु ताजै छन् । मिश्रित निर्वाचन प्रणालीभित्रबाट पनि पार्टी एकीकरणमार्फत हासिल गरिएको बहुमतको सरकारलाई पनि टिक्न दिइएन, २०७८ को सन्दर्भले यही भन्छ । त्यसैले शासकीय स्वरुप या निर्वाचन प्रणालीमा सुधारको कुरा गरिरहँदा हामीले राजनीतिक पार्टीहरुको लोकतान्त्रिक आचरण, पद्धति र प्रवृत्ति परिवर्तनमा पनि बहस

गर्नैपर्छ ।

यी समस्याहरु निश्चित दलहरुका मात्रै समस्या होइनन्, सबैका साझा समस्याहरु हुन् । त्यसै गरी संविधान कार्यान्वयनको समीक्षा र संशोधनको विषय पनि निश्चित दलका मात्रै होइनन्, साझा सरोकारका विषय हुन् । यस्ता विषयमा समयक्रममा व्यापक बहस हुने नै छ, हुनै पर्छ । यसमा आम जनताको अभिमत पनि महत्वपूर्ण हुन्छ, उहाँहरुका भावनालाई पनि सुन्नैपर्छ ।

तर यति नै बेला संविधान संशोधनका पक्षधर र विपक्षीका रुपमा कित्ताकाट गर्ने भन्दा पनि ठण्डा दिमागले, आग्रहमुक्त भएर, वस्तुनिष्ठ र निष्पक्ष ढङ्गले विगत दश वर्षको समीक्षा गर्ने र भविष्यका बारेमा जिम्मेवारीबोधका साथ विमर्श गर्नु आवश्यक छ ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैँ, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो. दानसिह रावल

कैलास कन्सट्रक्सन

दशरथचन्द–०५, बैतडी

सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. जीवन भूसाल
मो. ९८६४७०१५२०

जे.वि एल सप्लायर्स

कोहलपुर नगरपालिका–0३
बाँके, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. विर्दी वलीनी पराजुली
मो. ९८४५७०८२३० (सुरज पराजुली)

त्रिशुलधारी सुपरमार्केट

कोहलपुर नगरपालिका–0४द्धद्ध
बाँके, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.ई. भूपेन्द्र वली
मो. ९८५८०८०७००

ओसियन इन्जिरियरिङ कन्सल्टेन्सी

कोहलपुर नगरपालिका–११
बाँके, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

मो. ९८४३२२४४४५

अल सोलूसन इन्जिरियरिङ कन्सल्टेन्सी

कोहलपुर नगरपालिका–११
बाँके, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

नेशनल हार्डवयर एण्ड सप्लायर्स

बासगढी नगरपालिका–०५

बर्दिया, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. मुरारी प्रसाद मल्लाह
सम्पर्क नं. ९८४८१८७५३१

डि.पि. निर्माण सेवा

गुलरिया नगरपालिका–११

बर्दिया, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. गोविन्द कंडेल
सम्पर्क नं. ९८४८१४५५९१

जय वागेश्वरी निर्माण सेवा

गुलरिया नगरपालिका–०४

बर्दिया, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. मोहम्मद सरिफ गद्धि
सम्पर्क नं. ९८४८१८७५३१

माही कन्स्ट्रक्सन

गुलरिया नगरपालिका–११

बर्दिया, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

निकासी व्यापारका कठिनाइहरू

✍ **डा. सुमनकुमार रेग्मी**
पूर्व नायब कार्यकारी निर्देशक
व्यापार तथा निकासी प्रवर्धन केन्द्र

देशको व्यापार असन्तुलन गहिरो हिसाबले बढ्दै गएको छ । निकासी व्यापारमा कम वृद्धिले देखिएको व्यापार घाटाको आयतन बढ्दै गएको छ । कोराना भाइरसको असरका कारण र व्यवसायमा विविधीकरणको अभाव वा बृहत् रूपमा उत्पादन नहुनाले २०८० सम्म पनि निकासी व्यापार त्यतिविधि बढ्न नसकेको अवस्था छ । व्यवसाय विविधीकरण मात्र होइन, देशको नीतिसमेत बाधक बनिरहेको छ । नेपाली वस्तु निकासी हुने क्षेत्र सानो छ । यस्तो स्थितिले स्थिर निकासी वृद्धिलाई हानी गरेको छ । निकासी क्षेत्रको वृद्धि, विगतमा यसतर्फ गरिएको कम प्राथमिकता र स्पष्ट नीतिको कमीले गर्दा असर गरेको छ । भूपरिवेष्टित देशहरूमध्ये नेपालको आर्थिक गतिविधिको उपलब्धि कमजोर छ । विश्वको निकासी वृद्धिदरको तुलनामा निकासीको वृद्धिमा सबैभन्दा कम भएको छ ।

नेपालले आफ्नो गुणस्तरीय वस्तु भारत र समुद्रपार निकासी विस्तार गर्न सक्दछ । निकासी उद्यमीको विकासका लागि यथेष्ट कर्जा व्यवस्था र सूचनालाई ध्यान दिनु पर्दछ । नेपालको वैदेशिक व्यापारका लागि क्षेत्रीय आर्थिक सहयोग सबैभन्दा उत्तम हुन जान्छ । सन् १९९६ सम्म नेपालको निकासी विविधीकरण नीतिमा भारततर्फको निकासीमा यथावत् राखी समुद्रपार तर्फको निकासीमा वृद्धि गर्नेतर्फ ढल्केको थियो । नेपालको समुद्रपार तर्फको निकासीमा सन् २००१ सम्म ठोस वृद्धि भए पनि भारतसँगको व्यापार घाटा २०८० सम्म झन् बढदो छ । प्रत्यक्ष उपभोग गर्ने देशहरूमा वस्तुहरू निकासी गर्न सकेको भए नेपालको व्यापारले फाइदा उठाउन सक्दथ्यो । बहुराष्ट्रिय कम्पनीका महत्त्व, ओपेक देशहरूसँगको निकासी नीति र बजारीकरणका क्षेत्रमा नेपालले सामना गरेका निकासी हाँकहरूलाई मध्येनजर गर्नु जरुरी छ ।

आर्थिक वर्ष २०८०।८१ को पहिलो नौ महिनामा नेपालको निकासी रु. एक खर्ब बढी भएको छ । यस नौ महिनामा नेपालको आयात रु. ११ खर्बभन्दा बढी भएको छ भने व्यापार घाटा यस अवधिमा रु. १० खर्ब भएको छ भने व्यापार घाटा रु. १२ खर्ब बढी भएको छ । आर्थिक वर्ष २०७८।७९ को जस्तो रु. २१ खर्ब जतिको व्यापार २०८०।८१ मा नहुने जस्तो देखिन्छ । आ.व. २०८०।८१ मा आयात, निर्यात, व्यापार घाटा घटेको अवस्था छ ।

२०८०।८१ को पहिलो सात महिनामा व्यापार घाटा ८ खर्ब रुपैयाँ र आयात पनि रु. ८ खर्ब रही निर्यात रु. एक खर्बभन्दा कमीमा छ । २०८०।८१ को पहिलो आठ महिनामा नेपालको निकासी १ खर्ब बढी भएको छ । २०८०।८१ को आठ महिनामा नेपालको वैदेशिक व्यापार रु.११ खर्ब ३० अर्ब भएको छ । २०८०।८१ को आठ महिनामा नेपालको निकासी रु. एक खर्ब ६८ करोड भएको छ । तर व्यापार घाटा ९ खर्ब २ ९ अर्बको भएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०७८।७९ मा नेपालमा १६४ देशबाट रु. १९ खर्ब २१ अर्बभन्दा बढीको सामान आयात भएको छ । भारतबाट २०७८।७९ मा नेपालले रु. १२ खर्ब १५ करोड २७ लाखभन्दा बढीको सामान आयात गरेको थियो । रु. १२ खर्बभन्दा बढीको सामान आयात हुँदा १ खर्ब ५५ अर्ब २२ करोड ३० लाख बराबरका सामान निर्यात भएको थियो ।

नेपालले भारतसँग मात्र २०७८।७९ मा रु. १० खर्ब ४४ अर्ब ९३ करोड ४ लाखभन्दा बढीको व्यापार घाटा व्यहोरेको थियो ।

भारतपछि ठुलो मात्रामा आयात चीनबाट भएको छ । २०७८।७९ मा चीनबाट रु.२ खर्ब ६४ अर्ब ७८ करोड ३७ लाख बराबरको आयात भएकोमा रु.८० करोड ८७ लाख ५४ हजार बराबरको मात्र सामान निर्यात हुँदा चीनसँग रु. २ खर्ब ७३ अर्ब ९७ करोड ४९ लाख बराबरको व्यापार घाटा भएको थियो । चीनसँगको आयातसँगै निर्यात वृद्धि हुँदै आएको छ । २०७८।७९ मा नेपालले रु.२ खर्ब ३० करोड ९६ लाख बराबरको स्वदेशी कुल वस्तु निर्यात गरेको थियो । २०७७।७८ मा नेपालले रु. १ खर्ब ४१ अर्ब १२ करोड ४० लाखको निर्यात गरेको थियो । २०७७।७८ को तुलनामा २०७८।७९ मा आयात २४.७२ र निर्यात ४१.७४ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ ।

आयातको तुलनामा न्यून मात्रामा निर्यात हुँदा नेपालको व्याापार घाटा वृद्धि भएको थियो। २०७७।७८ को तुलनामा २०७८।७९ मा २३ प्रतिशतले व्यापार घाटा वृद्धि भएको देखिन्छ । २०७८।७९ मा देशको व्यापार घाटा रु. १७ खर्ब २० अर्ब ४१ करोड ७३ लाख पुगेको थियो । आ.व. २०७७।७८ मा व्यापार घाटा रु. १३ खर्ब ९८ अर्ब ७१ करोड २९ लाख बराबरको थियो ।

आ.व. २०७९।८० को ६ महिनामा श्रावणदेखि पौषसम्ममा आयात तथा निर्यात दुवै घटेको छ । बेलाबेलामा सम्बन्धित निकायअनुसार २०७८।७९ को ६ महिनाभन्दा २०७९।८० को ६ महिनामा २०.६८ प्रतिशतले कमी आई ७ खर्ब १२ अर्ब ७७ करोड ६२ लाख ८९ हजार रुपैयाँको आयात भएको छ। २०७८।७९ मा सो अवधिमा ९ खर्ब ९९ अर्ब ३४ करोड २७ लाख ८ हजार रुपैयाँ बराबरको आयात भएको थियो ।

यसै गरी लामो समयदेखि दबाबमा रहेको विदेशी मुद्रा सञ्चितिसमेत २०७९ आषाढको तुलनामा २ दशमलव ५ प्रतिशतले बढेर असोजमा १२ खर्ब ४६ अर्ब २२ करोड रुपैयाँ पुगेको तथ्याङ्कले देखाउँछ। शोधनान्तर घाटा वृद्धि र विदेशी मुद्रा सञ्चितिमा कमी आएपछि २०७८ मार्गदेखि सरकारले आयात निरुत्साहित गर्ने नीति लिएको थियो । यस प्रावधानअनुसार २०७८ मार्ग १३ गते एउटा बीजकबाट एक पटकमा ३५ हजार अमेरिकी डलरभन्दा बढीको चाँदीको आयात गर्न नपाइने व्यवस्था भयो। डीएपी अर्थात् डकुमेन्ट एगेन्स्ट पेमेन्ट, टीटी र ड्राफ्टबाट चाँदी आयातको भुक्तानीमा पनि रोक लगाइयो। त्यसको १ महिनामा आयात कर्जामा कडाइ गरियो । २०७८ पुस ५ गते विभिन्न २० हार्मोनिक कोडअन्तर्गतका सामान आयातको एल.सी. खोल्दा ५० र शतप्रतिशत नगद मार्जिन राख्नुपर्ने व्यवस्था गरियो ।

२०७८ को श्रावणदेखि पौषसम्मको तुलनामा २०७९।८० को सोही अवधिमा निर्यातमा ३२ प्रतिशतले कमी आई ८० अर्ब ८० करोड ७४ लाख २१ हजार रुपैयाँको सामान निर्यात भएको छ । २०७८।७९ को पहिलो ६ महिनामा व्यापार घाटा ८ खर्ब ८० अर्ब ४९ करोड रुपैयाँ थियो । विलासिताका वस्तुसँगै कृषिजन्य वस्तुहरूसमेत आयात बढ्दा व्यापार घाटा उच्च देखिएको, विदेशी मुद्रा सञ्चिति घट्दै गएपछि सरकारले २०७५ वैशाख १३ देखि मदिरा, तास, महँगा मोबाइल, टीभी, मोटरसाइकललगायतका १० वस्तुको आयात बन्देज गरेको थियो। मुद्रा सञ्चितिमा झिनो सुधार आएपछि २०७९ मार्ग मसान्तदेखि भने आयात खुल्ला गरेको थियो ।

२०७९।८० को छ महिनामा आयात व्यापार २०.६८ प्रतिशत, निर्यात व्यापार ३२ प्रतिशत, व्यापार घाटा १९.५ प्रतिशतले घट्यो । ८ अर्बको वस्तु आयात हुँदा जम्मा ८० अर्बको निर्यात भएको छ । आयात नभई नहुने वस्तुदेखि स्वदेशमा नै उत्पादन हुन सक्ने वस्तु समेतको आयात बढ्दा आयात र निर्यातबिचको खाडल बढेको हो ।

सुसूचित वस्तुगत निकासी प्रोत्साहन प्याकेजलाई

चाहिँने उत्पादन लागत, बजारीकरणबाट मूल्य अभिवृद्धि, निकासीकर्ताको अप्रत्यक्ष लागत, वैदेशिक मूल्य र अरू चाहिने आवश्यकताका आधारमा विकास गर्नुपर्नेमा नीतिको अभाव महसुस गरिएको छ । मध्यम र लामो अवधिको निकासी सम्भावना, उन्नतिका लागि वस्तुको गुणस्तर र आन्तरिक वस्तुका ढाँचा र बनावटलाई विचार गरिनुपर्दछ । निकासी लक्ष्यका साथसाथै कार्य निकायले हरेक वस्तुबाट आउने आम्दानी, मूल्य, सम्भावना, सम्भावित बजार, निकासी र उत्पादन तहका लागि उपलब्धताबारे आफ्नो विचार दिनुपर्दछ ।

निकासी व्यापारलाई असर गर्ने तत्त्वहरू जस्तै - भन्सार शुल्क, अन्तःशुल्क, आयकर, विनिमय दर, बैंकिङ सुविधा, निकासी प्रक्रिया, निकासी नीति र विनिमयका प्रावधान, निकासी अनुदान, कृषि वस्तुका वैदेशिक बजार विकास र देशको निकासी व्यापार वृद्धिका लागि प्रावधान र अन्य सुविधाको मूल्याङ्कन गर्नुपर्दछ। निकासी व्यापारसँग सम्बन्धित निकायहरूका क्रियाकलापहरूमा समन्वयको आवश्यकता छ । निकासीकर्ताहरूलाई प्रत्यक्ष प्रोत्साहन प्रदान गर्न निकासी क्षेत्रमा त्यस्तो सुविधा नियमित गरिनुपर्दछ ।

गुणस्तर नियन्त्रण र व्यवस्थापनका लागि नेपाली निकासी वस्तुलाई भारतद्वारा विभिन्न समयमा हुने गरेको रोकावटले गर्दा व्यापार अभिवृद्धि हुन सकेको छैन । तर कार्यान्वयन नगरिएको कार्यक्रम, जलस्थल र समुद्री जल यातायातमा वैकल्पिक खोज, पारवहनमा ढिलाई र समुद्रपार निकासीका लागि प्रशासनिक प्रक्रियाका क्षेत्रहरूमा रहेका कमी कमजोरीहरूलाई औंल्याइनु पर्दछ। नेपालको निकासी योजनामा निकासी लक्ष्य परिमाणको निर्धारणमा कमी महसुस गरिएको छ । नेपालको निकासी नीतिमा उत्पादकहरूले विचार गरेका छैनन् र सरकारी नीति राजस्व उन्मुख गरी निर्देशित छ। कार्यान्वयन गरिएका पक्षले निकासी व्यापारका व्यवस्थापन पक्ष समेट्ने गरेको छैन । सरकारले निकासी नीतिमा सहजता ल्याए पनि व्यापार अभिवृद्धिमा अझ बढी जोड दिनुपर्दछ ।

तसर्थ, नेपालमा निर्यात व्यापार अभिवृद्धिको खाँचो देखिन्छ । निर्यात व्यापार अर्थतन्त्रको मेरुदण्ड हो । निर्यात व्यापारले देशको अर्थतन्त्रलाई डोऱ्याउने काम गर्दछ । यद्यपि नेपालको निर्यात व्यापार पछिल्लो समयमा प्रभावित रहँदै आएको छ ।

नेपालको निकासी रु. एक खर्बभन्दा बढी नाघेको अवस्था छ। नेपालको निकासी व्यापारको व्यवस्थापन पक्षमा केन्द्रित गरी निकासी क्षेत्रले भोगेका समस्या पहिचान गर्नु निकासीको दिशा पहिचान गर्नु हो । नेपालको निकासी व्यवस्थापन गर्दा भारततर्फको नेपालको निकासी समेटिनु पर्दछ। विगतका दशकमा नेपालको निकासी व्यापार मूल्य र परिमाणमा लक्ष्यअनुरूप बढ्न सकेको छैन। तर पन्ध्रौं योजनामा राखिएको एक खर्बभन्दा बढीको निकासी लक्ष्य हासिल भएको छ । निकासीको आयतन बढाउन निकासी आधारभूत व्यवस्थाको र निकासी वस्तु विकास गर्ने आवश्यक व्यवस्थाको जरुरत पर्दछ ।

नेपाल भूपरिवेष्टित देश हो । नेपालको भौगोलिक अवस्था-स्थिति एकल परिस्थिति हुनाको कारण अरू देशमा पारवहन सुविधाका लागि तिनीहरूको समुद्रपार व्यापारका लागि दुई वा तीन देशहरूका पारवहन मार्ग प्रयोग गर्न सक्दछन्। तर नेपाललाई भारतले मात्र नेपाललाई पारवहन मार्ग उपलब्ध गराएको छ। चीन, पाकिस्तानसँग सन्धीमा भए पनि पारवहन सहज रूपमा हुन सकेको छैन ।

चीनको ग्वानजाउ वा क्यानटन बन्दरगाह नेपालबाट अट्ठाइस सय किलोमिटर टाढा थियो तर अब यो २५ दिनबाट छोट्याई १५ घण्टामा चीनको बन्दरगाहदेखि सिगात्सेसम्म चीनियाँ रेल आइपुगेको छ । २०२१ सम्म सिगात्से रेल केरुङ आउने कुरा २०२२ सकिन लाग्दा पनि पछि सरे जस्तो छ । चीनलगायत अन्य नेपालको समुद्रपार बजारमा पारवहन खर्च

घटाउन नेपालले बाध्यतावश भारतको कोलकाता बन्दरगाहको प्रयोगमा प्राकृतिक बाध्यता छ । नेपालको भूपरिवेष्टित स्थिति नै समुद्रपार देशसँग व्यापारिक सम्बन्ध कायम गर्न कठिनाइ रहेको छ ।

अब त रेलबाट नै चीनको बन्दरगाह हुँदै सिगात्सेबाट र भारतको बिशाखापटनमबाट परीक्षण र अभ्यासका रूपमा नेपालमा सामान ढुवानी भएको छ । तर यो नियमित हुन सकेको देखिँदैन । चीनसँग पनि अब यातायात र पारवहन सन्धी भइसकेको अवस्था छ । तापनि नेपालका लागि कोलकाता बन्दरगाह व्यापारका लागि वरदान सिद्ध भएको छ ।

नेपालको २०६७।६८ देखिको २०७९।८० सम्मको तेह्रौं, चौधौं र पन्ध्रौं त्रिवर्षीय, पञ्चवर्षीय योजनाले वस्तु निकासीलाई योजना अवधिको अन्तिम वर्षमा लक्षित रकम मूल्यका बिन्दुमा पुऱ्याउने अपेक्षित प्रतिफल आशा गरिएको जति विगतमा हुन सकेको देखिँदैन । तर पन्ध्रौं योजनाले यो सफलता हासिल गरेको छ । यस्तै गरी ती योजनाबाट वाणिज्य क्षेत्रमा थप रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्ने भनिएको थियो । ती योजनाको अन्तिमसम्ममा व्यापार घाटालाई कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको निश्चित प्रतिशतबाट लक्षित प्रतिशतमा झार्ने र आयात-निर्यातको अनुपात बढ्न् नदिने भनिएको थियो । उल्लिखित प्रतिफल पूरा गर्न वाणिज्य क्षेत्रको पृष्ठभूमिका आधारमा उद्देश्य, रणनीति र कार्यनीति तोकिएका थिए । यत्तिकै अवस्थामा २०७६-७७ देखि पन्ध्रौं योजना सुरु भई २०८०।८१ मा सम्पन्न भएको छ ।

सन् २००० पछि सन् २०२२ सम्ममा नेपालको समुद्रपार निकासीमा स्टील तथा फलाम, धागो, पाम तेल, भटमासको तेल, तयारी पोसाक, गलैंचा, जुस, पस्मिनाको समुद्रपार निकासीमा कमी आएकाले नेपालको निकासी संरचनामा परिवर्तन भई माथि भनिए जस्तै नेपालको कुल निकासीमा भारतको योगदान ६६ प्रतिशत जति रहेको छ । यसरी नेपालको निकासीमा बढी प्रतिशत भारतीय बजारले ओगट्नुमा समुद्रपार निकासी घट्नु र भारतमा सन् २००० सम्म केही वस्तुको निकासी बढ्नु रहेको छ ।

वास्तवमा नेपालको निकासीले नयाँ वस्तुको यथेष्ट निकासी वृद्धिको माग गरेको छ । नेपालको औद्योगीकरणको प्रयासलाई सफल पार्न तथा उत्पादनलाई छिमेकी देशहरू र समुद्रपार बजारमा जाने मार्ग सुगम बनाउन वर्तमान व्यापार नीति-नियम अझ बढी उदार बनाउन आवश्यक छ। दशकौं बित्दा पनि नेपालका चार-पाँच वस्तुहरूबाहेक अरूको निकासी मूल्य बढ्न सकेको छैन । सन् १९९० को दशकको गलैंचा, तयारी पोसाक, पस्मिनाको निकासी सन् २००० पछि कम हुँदै आएको अवस्थामा देशको कृषिजन्य पैदावर लगायतका उत्पादनमा उपलब्धि नहुनुका कारण निकासी प्रायः बढ्न सकेको पाइँदैन । निकासी परिमाण हरेक वस्तुको बढी हुने स्थिति सिर्जना गर्न सकेको खण्डमा नै देशको आर्थिक अवस्थामा क्रमिक सुधार हुँदै जान सक्दछ। आयातित कच्चा पदार्थबाट निकासी सामान उत्पादन गरेर निकासी गर्ने सर्तमा मात्र कच्चा पदार्थ आयात गर्न अनुमति दिनुपर्ने नीति ल्याउनुपर्दछ । २०७२ को वाणिज्य नीति, २०७३ को एनटीआईएस र २०७३ देखि २०८० सालसम्म आएको आर्थिक र व्यापारसँग सम्बन्धित ऐन, कानुन, निर्देशिका आदिले २०८० सालसम्म पनि व्यापारिक क्षेत्रलाई डोऱ्याउँदै आएका छन् ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. देवराज बस्नेत, सपना बस्नेत
सम्पर्क नं. ९८५७८२४८०८

श्री विशाल इन्टरप्राईजेज

श्री विश्व इन्टरप्राईजेज

तुलसीपुर उपमहानगरपालिका–०५
दाङ, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

संचालक एम डी गोकर्ण गिरी
सम्पर्क नं. ०८२५२०५६४

राप्ति ब्यापार सिण्डीकेट प्रा.लि.

सुनगाभा हर्स प्रा.ली.

घोराही रोड, तुलसीपुर, लुम्बिनी प्रदेश

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. प्रदिप मिश्र

मिश्र सप्लायर्स

सन्धीखर्क नगरपालिका–०१
हललाइन, अर्घाखाची, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. लक्ष्मण सुवेदी (शाखा प्रबन्धक)

एन एल जि इन्सुरेन्स

बुटवल शाखा
बुटवल, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. प्रदिप भण्डारी

सम्पर्क नं. ९८४५०४७८५१

जनबी सप्लायर्स

सुनवल चौर, सुनवल नगरपालिका–०४

हल्का पेय पदार्थ मादक पदार्थको थोक बिक्रेता

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. टोप बहादूर घर्ती

सम्पर्क नं. ९८५७८२०२७२

श्री सूशिल फेन्सी स्टोर

तुलसीपुर उपमहानगरपालिका–०५

दाङ, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

आर्थिक विकासमा सार्वजनिक क्षेत्र, निजी क्षेत्र र सहकारी क्षेत्रको भूमिका

✍ **रमेश अर्याल**
सहसचिव
नेपाल सरकार

१. पृष्ठभूमि

सरकार एक्लैको स्रोत, साधन र प्रयासबाट मुलुकको आर्थिक विकास सम्भव हुँदैन । गरिबी, असमानता तथा बेरोजगारी घटाई जनताका आकाङ्क्षा र आवश्यकताहरू परिपूर्ति गर्नका लागि सार्वजनिक क्षेत्र, निजी क्षेत्र र सहकारी क्षेत्रले आ-आफ्नै किसिमले भूमिका खेल्नुपर्ने हुन्छ । नेपालको संविधान, २०७२ को धारा ५० मा राज्यका निर्देशक सिद्धान्तमा सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको सहभागिता तथा विकासमार्फत उपलब्ध साधन र स्रोतको अधिकतम परिचालनद्वारा तीव्र आर्थिक वृद्धि हासिल गर्दै दिगो आर्थिक विकास गर्ने तथा प्राप्त उपलब्धिहरूको न्यायोचित वितरण गरी आर्थिक असमानताको अन्त्य गर्दै शोषणरहित समाजको निर्माण गर्न राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई आत्मनिर्भर, स्वतन्त्र तथा उन्नतिशील बनाउँदै समाजवाद उन्मुख स्वतन्त्र र समृद्ध अर्थतन्त्रको विकास गर्ने राज्यको आर्थिक उद्देश्य हुने छ भन्ने उल्लेख छ । त्यस्तै धारा ५१ मा अर्थ, उद्योग र वाणिज्यसम्बन्धी नीतिअन्तर्गत सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको सहभागिता र स्वतन्त्र विकासमार्फत राष्ट्रिय अर्थतन्त्र सुदृढ गर्ने भन्ने उल्लेख छ। यसरी संवैधानिक व्यवस्था भएबाट पनि आर्थिक विकासमा सार्वजनिक क्षेत्र, निजी क्षेत्र र सहकारी क्षेत्रको भूमिका महत्त्वपूर्ण छ भन्ने प्रस्ट हुन्छ ।

२. सार्वजनिक क्षेत्र

सार्वजनिक क्षेत्रलाई सरकारी क्षेत्र पनि भनिन्छ । यसले सरकारी संयन्त्र, त्यसको फैलावट र सोको समग्र कार्यक्षेत्रलाई बुझाउँछ । यसअन्तर्गत सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारी निकाय, सार्वजनिक संस्थान, विकास समिति, परियोजना आदि पर्दछन् । सार्वजनिक क्षेत्रबाट सञ्चालित कार्यक्रमको प्रवृत्ति नाफामुखी नभई सेवामुखी हुन्छ । मुलुकको विकासको जिम्मेवारी प्राथमिकरूपमा सार्वजनिक क्षेत्रको नै हुन्छ। यस क्रममा सार्वजनिक क्षेत्रले अन्य क्षेत्रहरूको सहयोग प्राप्त गर्न आवश्यक वातावरणको सिर्जना गर्दै अगुवाको भूमिका निर्वाह गर्दछ। आर्थिक विकासको नीति निर्माण, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन पद्धति र आवश्यक वित्तीय स्रोतको व्यवस्था गरी निर्धारित लक्ष्य परिपूर्तिका लागि जनशक्तिको परिचालन गर्ने जिम्मेवारी सार्वजनिक क्षेत्रको हुन्छ ।

२.१ आर्थिक विकासमा सार्वजनिक क्षेत्रको भूमिका

सोह्रौं योजना अवधिमा हुने कुल लगानी रु. १११ खर्ब ८४ अर्ब २३ करोडमध्ये सार्वजनिक क्षेत्रबाट रु. ३३ खर्ब ७७ अर्ब ६४ करोड अर्थात् ३०.२ प्रतिशत लगानी हुने अनुमान गरिएको छ। आर्थिक विकासमा सार्वजनिक क्षेत्रको भूमिका निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

- दीर्घकालीन विकासको अवधारणा तय गरी योजना तथा नीति तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने ।
- उद्योगधन्दा, व्यापार, पर्यटन, जलस्रोत लगायतका आर्थिक क्रियाकलापमा निजी क्षेत्रको प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक वातावरणको सिर्जना

गर्ने ।

- निजी क्षेत्र आकर्षित नहुने क्षेत्रको भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधार विकास गर्ने ।
- उच्च र दिगो आर्थिक विकासका लागि तुलनात्मक लाभ भएका क्षेत्रहरूको पहिचान र उपयोग गर्नुका साथै प्रतिस्पर्धात्मक क्षमताको विकासमा जोड दिने ।
- सन्तुलित विकासका लागि गरिबी निवारण एवम् सामाजिक दायित्वका क्षेत्रहरूमा प्रमुख रूपमा भूमिका अगाडि बढाउने ।
- उदार तथा खुला बजारोन्मुख आर्थिक प्रक्रियालाई सुदृढ गर्न मूलतः उत्प्रेरक, सहजकर्ता र नियामक (Catalytic, Facilitating and Regulatory) को भूमिका खेल्ने ।
- रोजगारी अभिवृद्धि एवम् गरिबी निवारणका लागि सिपयुक्त जनशक्ति तथा आवश्यक पूर्वाधारको विकास कार्यमा निजी क्षेत्रसमेतको सहभागिता हुने वातावरणको सिर्जना गर्ने तथा प्रत्यक्ष र परोक्ष रूपमा संलग्न रहने ।
- द्वन्द्व व्यवस्थापन गरी लगानीमैत्री वातावरणको सिर्जना गर्ने ।
- वैदेशिक सहायताको व्यवस्थापन गर्ने ।
- मुलुकका जनताको हकहितको सुरक्षा गर्न, वस्तु तथा सेवाको गुणस्तर कायम राख्न र सहज एवम् सरल आपूर्ति स्थितिको प्रत्याभूति दिन नियामकको भूमिका निर्वाह गर्ने ।
- दिगो विकासको अवधारणालाई मूर्तरूप दिन वातावरण व्यवस्थापन एवम् जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका उपायहरूलाई प्रत्येक विकास कार्यक्रममा एकीकृतरूपले आबद्ध गर्ने ।
- सरकारी संस्थानहरूको दक्षता अभिवृद्धि गर्ने, निजीकरण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाउने र कालोबजारी, एकाधिकार निरुत्साहित गरी प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण सिर्जना गर्ने ।
- गैरसरकारी क्षेत्रको कार्यलाई स्तरीय तथा जनमुखी बनाउन अनुगमन गर्ने ।
- प्राकृतिक, सांस्कृतिक तथा ऐतिहासिक स्रोत र सम्पदाको अधिकतम उपयोग गर्दै यसको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने ।
- सामाजिक सुरक्षा, खाद्य सुरक्षा तथा सामाजिक न्याय र क्षेत्रीय सन्तुलन कायम गर्दै विकासको प्रतिफल सर्वसाधारणमा पुऱ्याउन आवश्यक नीतिगत र कार्यगत पहल गर्ने ।
- मुलुकको विकास निर्माणका कार्यक्रमहरूको समन्वय, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने ।

२.२ सार्वजनिक क्षेत्रका समस्या

सरकारका तीन तह तथा विभिन्न निकायबिच प्रभावकारी समन्वय नहुनु, सेवाप्रवाह अपेक्षाअनुसार हुन नसक्नु, विनियोजन दक्षता नहुनु, वित्तीय अनुशासन कमजोर हुनु, आयोजना तोकिएको लागत र समयमा सम्पन्न नहुनु, सरकारी निकायको खर्च गर्ने क्षमतामा वृद्धि हुन नसक्नु, सरकारी निर्णय प्रकृया अपारदर्शी र प्रकृयामुखी हुनु, विकास निर्माणका कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन नियमित र प्रभावकारी नहुनु, सङ्घीयताको कार्यान्वयन प्रभावकारी बनाउन कर्मचारी व्यवस्थापनमा ढिलाइ हुनु आदि समस्याहरू विकास प्रक्रियामा देखिएका छन् ।

२.३ सार्वजनिक क्षेत्रका समस्या समाधानका उपाय

आर्थिक विकासका लागि सार्वजनिक क्षेत्रमा देखा परेका समस्या समाधान गर्न देहायका उपाय अवलम्बन गर्नुपर्दछ :

- तीन तहका सरकार तथा विभिन्न निकायहरुबिचको समन्वय प्रभावकारी बनाउनुपर्ने ।

- सार्वजनिक खर्च व्यवस्थालाई विश्वसनीय, जवाफदेही, पारदर्शी र उपलब्धिमूलक बनाउनुपर्ने ।
- नतिजासँग आबद्ध हुने गरी अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउनुपर्ने ।
- गैरबजेटरी निकासालाई निरुत्साहित गर्नुपर्ने ।
- वैदेशिक सहायताको परिचालन, व्यवस्थापनमा प्रभावकारिता ल्याउनुपर्ने ।
- ठुला पूर्वाधार विकास र बाध्यात्मक अवस्थामा बाहेक व्यापारिक सर्तमा बाह्य क्षेत्रबाट ऋण लिन नहुने ।
- सरकारी निर्णय प्रक्रिया पारदर्शी र परिणाममुखी हुनुपर्ने ।
- राज्यले सञ्चालन नगरी नहुने क्षेत्रमा सञ्चालित सार्वजनिक संस्थानहरूमा मात्र सरकारी लगानी केन्द्रित गरी त्यस्ता संस्थानहरूमा कुशल व्यवस्थापनसहित व्यावसायिकता अभिवृद्धि गर्नुपर्ने ।
- निजी क्षेत्र सक्षम भइसकेको क्षेत्रमा सञ्चालित तथा सरकारले सञ्चालन गर्न आवश्यक नठानेका व्यावसायिक तथा व्यापारिक प्रकृतिका सार्वजनिक संस्थानहरूको लगानी क्रमशः विनिवेश गर्नुपर्ने ।

३. निजी क्षेत्र

निजी क्षेत्र देशमा विद्यमान नीति नियमको परिधिभित्र स्वःस्फूर्त रूपमा लगानीको प्रतिफल अधिकतम प्राप्त गर्ने गरी सञ्चालन हुने क्षेत्र हो । श्रम, सिप, पुँजी र व्यवस्थापन निजी तवरबाट प्रयोग गरी सञ्चालन हुने निजी क्षेत्र मुनाफामुखी गैरसरकारी क्षेत्र हो । विगतमा सरकारी क्षेत्रको विकल्प छैन भन्ने गरिएकोमा आर्थिक उदारीकरण, निजीकरण र विश्वव्यापीकरणको उदयपश्चात् हाल निजी क्षेत्रको संलग्नताविना देशको विकासको कल्पनासमेत गर्न सकिँदैन ।

३.१ आर्थिक विकासमा निजी क्षेत्रको भूमिका

मुलुकमा उपलब्ध स्रोत तथा साधनको अत्युत्तम परिचालनद्वारा आर्थिक क्षेत्रहरूलाई बढी गतिशील एवम् प्रतिस्पर्धी बनाई स्वस्थ विकासबाट गरिबी निवारण समेतमा टेवा पुऱ्याउनका निमित्त निजी क्षेत्रको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । सोह्रौं योजना अवधिमा हुने कुल लगानी रु. १११ खर्ब ८४ अर्ब २३ करोड मध्ये निजी क्षेत्रबाट रु. ७५ खर्ब १५ अर्ब ८० करोड अर्थात् ६७.२ प्रतिशत लगानी हुने अनुमान गरिएको छ । लगानी, उत्पादन, वितरण, सामाजिक विकास एवम् रोजगारीमा महत्त्वपूर्ण योगदान दिने निजी क्षेत्रको भूमिकालाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

- राज्यद्वारा निर्धारित मापदण्ड एवम् ऐन कानुनको परिधिमा रही उद्योग व्यवसाय सञ्चालन गर्ने ।
- उद्योग, व्यापार, पर्यटन, जलस्रोत लगायतका आर्थिक क्रियाकलापमा लगानी गरी देशको अर्थतन्त्रलाई स्वाधीन बनाउने ।
- गुणस्तरीय वस्तु तथा सेवाको उत्पादन गरी आम नागरिकको आवश्यकता पूर्ति गर्ने ।
- स्वदेशमा उत्पादित वस्तु र सेवालाई अन्तर र्राष्ट्रिय बजारमा प्रतिस्पर्धात्मक रूपमा बिक्री वितरण गरी व्यापार घाटा कम गर्ने ।
- देशमा उद्योग व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्ने काममा सरकारसँग सहकार्य गरी साझेदारको भूमिका निर्वाह गर्ने ।
- मुलुकको उद्योग व्यवसायको विकासका लागि आवश्यक पर्ने नीति एवम् कार्यक्रम निर्माण गर्न आवश्यक सुझाव दिने ।
- उपभोक्ता हितलाई ध्यानमा राखी व्यावसायिक मूल्य र मान्यताका साथ पारदर्शी रूपमा व्यावसायिक कार्य गर्ने ।

- वस्तुहरूको गुणस्तर कायम एवम् अभिवृद्धि गर्नका लागि हुने बजार अनुगमनमा क्रियाशील सहयोगीको भूमिका निर्वाह गर्ने ।
- कानुनी तथा नियमन व्यवस्था पालना गरी नियमानुसार कर तिर्ने र असुल गराउनेतर्फ सक्रिय सहयोग गर्ने ।
- रोजगारी सिर्जना गरी बेरोजगारीको समस्या समाधान गर्न सघाउ पुऱ्याउने ।
- भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधारका क्षेत्रमा लगानी गर्न राज्यले बनाएको वातावरण तथा प्रदान गरेको प्रोत्साहनलाई सदुपयोग गरी अगाडि बढ्ने ।
- उद्योग व्यवसायमा आधुनिक प्रविधि, उत्पादन तौरतरिका एवम् व्यवस्थापकीय सिद्धान्त अवलम्बन गर्ने र उद्योग व्यवसाय सञ्चालनमा व्यावसायिक र संस्थागत संस्कृति अवलम्बन गर्ने ।
- सुमधुर औद्योगिक सम्बन्ध कायम गर्ने र प्रतिष्ठानमा कार्यरत श्रमिक एवम् कर्मचारीहरूलाई उचित मात्राको पारिश्रमिकका साथै सुरक्षित कामको वातावरण उपलब्ध गराउने ।
- राज्यले प्राथमिकतामा राखेका क्षेत्रहरूमा लगानी गर्ने ।
- सामाजिक दायित्वका रूपमा गरिबी निवारण, लक्षित समूह कार्यक्रम, वातावरण सुधार जस्ता क्षेत्रमा सक्दो योगदान गर्ने ।
- देशमा उपलब्ध स्रोत साधनको समुचित परिचालन गर्ने ।

३.२ निजी क्षेत्रका समस्या

सरकारले निजी क्षेत्रलाई देशको आर्थिक वृद्धिको प्रमुख संवाहकका रूपमा अगाडि बढाउन र यस क्षेत्रको विकासका लागि उदारीकरण तथा निजीकरणको नीति अख्तियार गरे पनि औद्योगिक असुरक्षा, उद्यमशीलताको कमी, पूर्वाधारको कमी जस्ता कारणले गर्दा निजी क्षेत्रले अपेक्षित गति लिन सकेको छैन । लागत बढोत्तरीले गर्दा निजी क्षेत्र उत्पादनशील क्षेत्रमा भन्दा आयातित वस्तु तथा सेवा व्यापारमा केन्द्रीत हुनु, विशेष आर्थिक क्षेत्र र औद्योगिक क्षेत्र प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन हुन नसक्नु, एकाधिकार र सिन्डिकेट जस्ता विकृति अन्त्य हुन नसक्नु, श्रम र विद्युत्‌को नियमित आपूर्तिमा कमी हुनु निजी क्षेत्रका प्रमुख समस्या हुन् ।

३.३ निजी क्षेत्रका समस्या समाधानका उपाय

आर्थिक विकासमा निजी क्षेत्रको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुने भएकाले निजी क्षेत्रले व्यहोर्नु परेका समस्याहरू समयमै समाधान गरिनुपर्दछ । यसका लागि,

- अर्थतन्त्रमा निजी क्षेत्रको उत्तरदायित्व र भूमिका स्पष्ट गर्नुपर्ने ।
- औद्योगिक सुरक्षाबल गठन गरी औद्योगिक क्षेत्रमा सुरक्षा प्रदान गर्नुपर्ने ।
- औद्योगिक नीति एवम् वाणिज्य नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिनुपर्ने ।
- उद्योगको सञ्चालन गर्न पाउने क्षेत्रको पहिचान गरी बाह्रै महिना उपलब्ध हुने गरी विद्युत् आपूर्ति लगायतका अन्य सेवा उपलब्ध गराउनुपर्ने ।
- लगानी उत्प्रेरित गर्न आवश्यक पूर्वाधार क्षमता विस्तार गर्नुपर्ने ।
- करका दरहरू निजी क्षेत्र मैत्री हुनुपर्ने ।
- सरकारले भौतिक पूर्वाधारका क्षेत्रमा लगानी गरी निजी क्षेत्रलाई लगानी गर्न आकर्षित तुल्याउनुपर्ने
- औद्योगिक सुशासन कायम गर्नुपर्ने ।
- विशेष आर्थिक क्षेत्र र औद्योगिक क्षेत्र प्रभावकारी

रूपमा सञ्चालन गर्नुपर्ने ।

- आयातित वस्तु तथा सेवा व्यापारमा भन्दा उत्पादनशील क्षेत्रमा निजी क्षेत्र केन्द्रित हुनुपर्ने ।
- एकाधिकार र सिन्डिकेट जस्ता विकृति अन्त्य हुनुपर्ने ।

४. सहकारी

व्यक्तिहरू मिलेर आफूसँग भएको स्रोत साधन सङ्कलन र परिचालन गरी सामूहिकरूपमा व्यवसाय गर्ने माध्यम सहकारी हो । अन्तर्राष्ट्रिय सहकारी महासङ्घका अनुसार आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक आवश्यकता तथा आकाङ्क्षा परिपूर्तिका लागि सामूहिक स्वामित्व र प्रजातान्त्रिक ढङ्गबाट नियन्त्रित स्वायत्त उद्यम नै सहकारी हो । समाजमा छरिएर रहेको श्रम, सिप, प्रविधि र पुँजीलाई एकत्रित गरी सदस्यहरूको आर्थिक, सामाजिक रूपान्तरण गरी समग्रमा समृद्ध देशको निर्माण गर्न सहकारीको भूमिका महत्त्वपूर्ण रहेको छ ।

आर्थिक सर्वेक्षण २०८०/८१ अनुसार सहकारीको सङ्ख्या ३१ हजार ४५० रहेको छ । ७० जिल्ला सहकारी सङ्घ, २५६ विषयगत जिल्ला सहकारी सङ्घहरू, १९ विषयगत केन्द्रीय सङ्घ, १ राष्ट्रिय सहकारी बैंक र १ राष्ट्रिय सहकारी महासङ्घ रहेका छन् । सहकारी क्षेत्रमा ५१ प्रतिशत महिलासहित ७३ लाख ८५ हजार सदस्य रहेका छन् । सहकारी सङ्घ-सस्थाको सेयर पुँजी रु. ९४ अर्ब ७२ करोड, परिचालित बचत रु. ४ खर्ब ७८ अर्ब ११ करोड र कर्जा प्रवाह रु. ४ खर्ब ५ अर्ब ३ करोड रहेको छ । मुलुकको ७७ ओटै जिल्लामा सञ्जाल विस्तार भएको यस क्षेत्रले विपन्न वर्ग, दुर्गम क्षेत्र, आदिवासी जनजाति, मधेसी, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसङ्ख्यक सबै वर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई समेट्न सफल भएको छ ।

सहकारीले देशको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा गरेको भूमिकालाई मूल्याङ्कन गरेर नेपाल सरकारले सहकारीको विकास, विस्तार र प्रवर्द्धन गर्नका लागि भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालयको स्थापना गरेको छ । यसबाट अवगत हुन्छ कि देशको गरिबीलाई निवारण गर्ने सशक्त माध्यम सहकारी हो । सहकारी ऐन, २०७४ र सहकारी नियमावली, २०७५ अनुसार सहकारी सङ्घ-संस्थाको दर्ता, नियमन तथा प्रवर्द्धन लगायतका कार्य हुँदै आएको छ ।

अहिले सहकारी क्षेत्रको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा करिब ३ प्रतिशत र वित्तीय क्षेत्रमा झन्डै १८ प्रतिशत योगदान भए पनि कालान्तरमा यसमा वृद्धि हुँदै जाने देखिन्छ । महिलाहरूले सञ्चालन गरेका संस्थाबाट महिला सशक्तीकरणमा उल्लेख्य योगदान पुगेको छ । सहकारी क्षेत्रबाट ९१ हजार जनाले प्रत्यक्ष रोजगारी पाएका छन् भने १० लाखभन्दा बढीले अप्रत्यक्ष रोजगारी पाएका छन् ।

४.१ आर्थिक विकासमा सहकारी क्षेत्रको भूमिका

सोह्रौं योजना अवधिमा हुने कुल लगानी रु. १११ खर्ब ८४ अर्ब २३ करोड मध्ये सहकारी क्षेत्रबाट रु. २ खर्ब ९० अर्ब ७९ करोड अर्थात् २.६ प्रतिशत लगानी हुने अनुमान गरिएको छ । आर्थिक विकासमा सहकारीको भूमिकालाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

- बचत गर्ने बानीको विकास गराई समुदायमै लगानी गर्ने चेतना जगाउने ।
- उत्पादनका साधनमा श्रमजीवी जनताको पँहुच पुऱ्याउने र उनीहरूको उपजको बजार सुनिश्चितता प्रदान गर्ने ।
- स्थानीय श्रम, सिप र पुँजीलाई अधिकतम रूपमा परिचालन गरेर व्यवसायको प्रवर्द्धनमा सहयोग पुऱ्याउँदै स्वावलम्बी अर्थतन्त्रको निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउने ।
- राज्य र निजी क्षेत्रको पहुँच नपुगेको क्षेत्र तथा समुदायमा समेत सहकारिताका माध्यमबाट

उद्यम व्यवसायको प्रवर्द्धन र कृषि उत्पादन गर्न सहयोग गर्ने ।

- सहकारी संस्थाका माध्यमबाट बचत तथा ऋण, दुग्ध, सुपथ मूल्य पसल, चिया, कफी, तरकारी तथा फलफूल, कृषि, मह, उखु, जुनार, जडिबुटी, स्वास्थ्य, पर्यटन र सञ्चार आदि क्षेत्रमा व्यवसाय वृद्धि गरी रोजगारीको सिर्जना गर्ने ।
- आयमूलक तथा रोजगारीमूलक कार्यमा संलग्न भई मुलुकको गरिबी निवारणमा योगदान दिने ।
- ग्रामीण तथा सहरी क्षेत्रका जनतालाई बैंकिङ चेतना बढाउने र वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि गर्ने ।
- विपन्न, महिला तथा अन्य लक्षित वर्गको जीवनस्तर उकास्नका लागि रोजगारी तथा स्वरोजगारीमा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने ।
- उदार नीतिबाट बढ्ने आय असमानता कम गर्ने ।
- कम ब्याजदरमा ऋण दिने (सहकारीको स्थापना हुनुभन्दा अघि ३६ प्रतिशतसम्म ब्याजमा ऋण लिनुपर्ने बाध्यता रहेको) ।
- बहुजातीय, बहुधार्मिक, बहुभाषिक र बहुसांस्कृतिक मुलुक नेपालमा सहकारीमार्फत सबैमा भाइचाराको विकास गराउने ।
- समाजमा छरिएर रहेका व्यक्तिहरूलाई एउटै सञ्जालमा आबद्ध गराई सामूहिकता र पारस्परिकताको भावना वृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्याउने ।
- समावेशी र समन्यायिक विकासमा टेवा पुऱ्याउने ।

४.२ सहकारी क्षेत्रका समस्या

सहकारी क्षेत्रमा देखा परेका समस्या निम्नानुसार छन् :

- सहकारी क्षेत्रको छुट्टै दीर्घकालीन योजना नहुनु ।
- सहकारी उत्पादन तथा स्वरोजगारको क्षेत्रमा नभई बचत तथा ऋणको कारोबारमा बढी संलग्न देखिनु ।
- सहकारीका सञ्चालकद्वारा सदस्यहरूको ठुलो रकम जम्मा गरी हिनामिना गर्ने र बन्द गरी भाग्ने प्रवृत्ति हुनु ।
- सहकारीको नियमन तथा अनुगमन प्रभावकारी हुन नसक्नु ।
- दक्ष जनशक्तिको कमी र न्यून साधन स्रोतका कारण सहकारी क्षेत्रको समयानुकूल प्रवर्द्धन हुन नसक्नु ।
- सहकारी सङ्घ संस्थाहरूमा उद्यमशीलताको अभाव हुनु ।
- सहकारी शिक्षा, सूचना र तालिमको अपर्याप्तताले सहकारी संस्थाहरूको व्यवस्थापकीय ज्ञान र दक्षता सुदृढ हुन नसक्नु ।
- सहकारी अभियानमा राजनीति प्रवेश भई सहकारीका मूल्य, मान्यता र सिद्धान्त पालना हुन नसक्नु ।
- सरकारी निकाय तथा सहकारी अभियन्ताहरूबिच आपसी समन्वय र सहकार्यको कमी हुनु ।
- सहकारीमा संस्थागत सुशासनको कमी हुनु ।
- सहकारी सङ्घ-संस्थाको अत्यधिक सङ्ख्यामा विस्तार र दोहोरो सदस्यता हुनु ।

४.३ सहकारी क्षेत्रको समस्या समाधानका उपाय

सहकारी क्षेत्रमा देखा परेका समस्या समाधान गर्न देहायका उपाय अवलम्बन गर्नुपर्दछ :

- दीर्घकालीन योजनाको अभावमा सहकारीको योजनाबद्ध विकास आशातीत रूपमा नभएकाले

सहकारी क्षेत्रको दीर्घकालीन योजनाको तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्ने ।

- सहकारी संस्थाको नियमन तथा अनुगमन प्रभावकारीरूपमा निरन्तर गर्नुपर्ने ।
- बैंक फाइनान्सले जस्तो घरजग्गा र गाडीमा नभई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गरी उत्पादन बढाउन र रोजगारी सिर्जना गर्न सहकारी संस्था लाग्नुपर्ने ।
- सहकारी संस्थाहरू सहकारीको सिद्धान्त र मूल्यमान्यताबमोजिम सञ्चालित हुनुपर्ने ।
- सहकारी संस्थाको आन्तरिक लेखा प्रणालीलाई चुस्त र पारदर्शी बनाउनुपर्ने ।
- सहकारी संस्थालाई सहुलियत हुने गरी कर नीति अवलम्बन गर्नुपर्ने ।
- सहकारी क्षेत्रको विकासका लागि पर्याप्त बजेट र जनशक्तिको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- शिक्षा, सूचना र तालिमका माध्यमबाट सहकारी संस्थाको व्यवस्थापकीय ज्ञान र दक्षता सुदृढ गराउनुपर्ने ।
- सरकारी निकाय र सहकारीका अगुवाबिच आपसी समन्वय र सहकार्यलाई बढावा दिनुपर्ने ।
- सहकारीमा संस्थागत सुशासनको अभिवृद्धि गर्नुपर्ने ।
- सहकारी सङ्घ-संस्थाको अत्यधिक सङ्ख्यामा विस्तार र दोहोरो सदस्यता भएकाले मर्जरमा लैजानुपर्ने ।
- सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकार सूचीमा सहकारी विषय समावेश भएकाले तीन तहबाट समन्वयात्मक रूपमा नियमन र प्रवर्धनात्मक कार्य हुनुपर्ने ।

५. निष्कर्ष

देशमा उपलब्ध साधन स्रोतको सीमितताका कारण सरकार एक्लैको प्रयासले मात्र आर्थिक विकास सम्भव हुँदैन । सरकारसँगै निजी क्षेत्र र सहकारी क्षेत्रको प्रयासले देशको आर्थिक-सामाजिक विकासमा फड्को मार्न सकिन्छ । यी तीन निकायको आर्थिक विकासमा महत्त्वपूर्ण भूमिका छ । यी निकायले आ-आफ्नो जिम्मेवारी पूरा गरेर वा साझेदारीलाई अगाडि बढाएर कार्य गरेमा साधनको उचित परिचालन र प्रयोग हुनुका साथै आर्थिक विकासमा सहयोग पुग्दछ । अन्ततोगत्वा देश समृद्ध बन्न पुग्दछ ।

सन्दर्भसामग्री

- नेपालको संविधान, २०७२, कानुन किताब व्यवस्था समिति, काठमाडौँ ।
- आर्थिक सर्वेक्षण २०८०/८१, २०८१, अर्थ मन्त्रालय, काठमाडौँ ।
- सोह्रौँ योजना (२०८१/८२–२०८५/८६), राष्ट्रिय योजना आयोग, काठमाडौँ ।
- आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को बजेट वक्तव्य, २०८१, अर्थ मन्त्रालय, काठमाडौँ ।
- सहकारी नीति, २०६९, भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय, काठमाडौँ ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. माधव पौडेल
सम्पर्क नं. ९८४७०४०२०७

मिसन फर्निचर तथा स मिल उद्योग

बाणगंगा नगरपालिका–०८

कपिलवस्तु, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

डाइरेक्टर शिवशंकर डाकरे

क्वुक फुड इन्डष्ट्रिज प्रा.लि.

ओमसतिया गाउँपालिका–०४

रुपन्देही, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

डाईरेक्टर मक्सूद आलम खान

एम ए के कन्स्ट्रक्सन
टेडिङ एण्ड सप्लायर्स

सिद्धार्थनगर–०८, भैरहवा, रुपन्देही

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. गिता गुप्ता
सम्पर्क नं. ९८४७२९१४८९

डाइमण्ड सख्खर उद्योग

प्रतापपुर नगरपालिका–०९

बेलाटारी, नवलपरासी ब.सू.प., लुम्बिनी प्रदेश

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. यगराज भट्टराई
सम्पर्क नं. ९८५७०७१९९८

एक्स आर्मी हार्डवेयर एण्ड सप्लायर्स

सेनामैना नगरपालिका–१०
रुपन्देही, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. कृणलाल भुसाल, दिपक भूसाल
सम्पर्क नं. ९८५७०३५८३८ ९८५७०३३८३८

बुटवल रारा मसला उद्योग

तिलोत्तमा नगरपालिका–०३
रुपन्देही, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. विशाल खड्का
सम्पर्क नं. ९८५७०७५२६४

जगत्रा देवी गोल्ड मार्ट

बुटवल उ.म.न.पा–०७
रुपन्देही, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

Mass Engineering Services
Ganpati Path, Ward No.-5
Siddharthanagar, Rupandehi, Nepal
Tel:/Fax No. 00977-71-571039
Mobile No.: 9857024401
E:massengineering67@gmail.com

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

शाखा प्रबन्धक (दिनेश रजक)

सहायक शाखा प्रबन्धक (अमर कुमार दास)

शाखा कार्यालय बलवाबजार

बलवाबजार, मधेश प्रदेश, नेपाल

सेयर बजारप्रति सरकारको ध्यानाकर्षण

✍ **दुर्गा कँडेल (छत्कुली)**
उप-कार्यकारी अधिकृत
राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक

सङ्गठित संस्थाहरुलाई आफ्नो व्यवसाय विस्तार गर्न पुँजीको आवश्यकता पर्दछ । उक्त पुँजीको आवश्यकता पूर्ति गर्न सर्वसाधारणमा छरिएको रकम सङ्कलन गर्नका लागि सार्वजनिक रुपमा धितोपत्र निष्कासन गरी आफूलाई आवश्यक परेको दीर्घकालीन पुँजी प्राप्त गर्ने बजारलाई धितोपत्रको प्राथमिक बजार भनिन्छ । सङ्गठित संस्थाले सर्वसाधारणलाई प्राथमिक बजारमार्फत सार्वजनिक निष्कासन गरिने धितोपत्रहरु नेपाल धितोपत्र बोर्डमा दर्ता गराई निष्कासन अनुमति प्राप्त गर्नु पर्दछ ।

कम्पनीको सेयर लिनु भनेको बैंकमा पैसा राख्नुभन्दा भिन्न प्रकृतिको लगानी हो । बैंक तथा वित्तीय संस्थामा राखेको पैसामा ब्याज प्राप्त गर्न सकिन्छ । मुद्दती निक्षेप बाहेक अन्य निक्षेपको रकम चाहेको बखत झिक्न सकिन्छ । कम्पनीको सेयरमा गरिएको लगानी बापत कम्पनीले गर्ने नाफाबाट लाभांशका रुपमा प्राप्त गर्न सकिन्छ । सेयरको कुनै समयावधि हुँदैन, कम्पनी रहेसम्म स्वामित्व रहिरहन्छ । कुनै पनि व्यक्ति तथा संस्थालाई सेयरमा गरिएको लगानीको रकम आवश्यक पर्न सक्छ । आवश्यक परेका बखत सेयर बिक्री गर्नका लागि राज्यले स्टक एक्सचेन्जको व्यवस्था गरी दिएको हुन्छ, जहाँ गएर सेयरधनीहरुले आफूसँग भएको सेयर किन्ने मानिस भएको खण्डमा बिक्री गर्न सक्दछन् । यस्तो बजारलाई सेयरको दोस्रो बजार भनिन्छ । प्राथमिक बजारमा सेयर प्राप्त गर्न नसकेका र सेयर बजारमा लगानी गर्न चाहने लगानीकर्ताहरुले दोस्रो बजारबाट सेयर खरिद गर्न सक्दछन् । दोस्रो बजारको व्यवस्थाले सेयर जस्तो लामो अवधिको वित्तीय उपकरणलाई नगदमा परिणत गराउन सक्ने अवसर प्रदान गर्दछ । यदि दोस्रो बजारको व्यवस्था हुँदैनथ्यो भने मानिसहरु प्राथमिक बजारमा रहेको सेयर नकिन्न सक्थे किनकि उक्त उपकरणलाई चाहेको बखत नगदमा परिणत गर्न कठिन हुन सक्थ्यो । सेयर जस्तो सम्पत्तिलाई आवश्यक परेका बखत बिक्री गर्न सकिने दोस्रो बजार नेपाल स्टक एक्सचेन्ज नहुने हो भने पुँजी बजारको विकास हुन सक्दैन । नेपाल स्टक एक्सचेन्ज नै सेयरको खरिद बिक्री गर्ने एक मात्र दोस्रो बजार हो ।

धितोपत्रको प्राथमिक बजारमा आस्वा तथा सि-आस्वा प्रणाली एवम् दोस्रो बजारमा नट्स प्रणाली लागु भएपश्चात् सहजताका साथ धितोपत्र कारोबार गर्न सक्ने अवस्था बन्दा धितोपत्रको दुवै बजारमा लगानीकर्ताहरुको सङ्ख्या उल्लेख्य मात्रामा बढेको देखिन्छ । प्रारम्भिक सार्वजनिक निष्कासन, थप सार्वजनिक निष्कासन, हकप्रद सेयर निष्कासन, ऋणपत्र निष्कासन सामूहिक तथा विशिष्टीकृत लगानी कोषको योजना लगायत बोनस सेयर निष्कासन आदि पर्दछन् ।

लगानीकर्ताले लगानी गरेको सेयर तथा वित्तीय उपकरणको कारोबार हुने दोस्रो बजारको परिदृश्य पछिल्लो समय घट्दो दरमा सञ्चालनमा रहेको छ । विभिन्न कालखण्डमा सेयर बजारमा उत्तारचढाव भइरहेको मानिन्छ । नेपालको दोस्रो बजारमा कुन अवस्थामा सेयर मूल्य बढ्न सक्छ र कुन अवस्थामा बढ्न सक्दैन भन्ने विषयमा कुनै मापदण्ड भएको पाइँदैन । उदाहरणका लागि कुनै पनि कम्पनीको लाभांश, बोनस सेयर, नाफा तथा वित्तीय सुचकाङ्कहरुको अवस्था कमजोर छ तर ती कम्पनीको

मूल्य बजारमा आकासिएको छ । यसरी दोस्रो बजारमा हुने कारोबारको के र कुन अवस्थाले काम गर्न सकिएन, किन भएन भन्ने चासो सर्वसाधारण लगानीकर्ता, संस्थागत लगानीकर्ता र सम्बन्धित पक्ष तथा नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालय सबैलाई एकसाथ बढेको देखिन्छ। यही चासो लिने क्रममा नेपाल स्टक एक्सचेन्जले आ.व. २०८१/८२ को पहिलो महिनामा ४ अर्ब २३ करोड र भाद्र महिनामा मात्र २ अर्ब २७ करोड राजस्व सङ्कलन बुझाएको र श्रावणको अन्तिम साता नेप्से ३०४० मा पुगेकोमा आश्विनको पहिलो हप्ताको अन्त्यतिर २५८० मा झर्न पुग्यो । पुँजी बजार करिब ३० अर्बको हाराहारीमा कारोबार भएको थियो। पछिल्लो समय ५-६ अर्बको हाराहारीमा पुगेकोमा यस्तो हलचल कसरी हुन पुग्यो ? जहाँ सरकारको अवस्था सामान्य तथा सहयोगी सरकार छ, निक्षेपको ब्याजदर तथा कर्जाको ब्याजदर समेत एकल अङ्कमा छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुमा तरलता प्रशस्तै छ । लगानीका अन्य क्षेत्रमा पनि लगानी भएको देखिँदैन तर पनि धितोपत्रको दोस्रो बजारमा कारोबार कम हुँदै गयो भन्ने जिज्ञासा नेपाल सरकार अर्थमन्त्रालयलाई लागेको देखिन्छ । अर्थमन्त्रालयको जिज्ञासा यी निम्न विषयमा रहेको देखिन्छ :

- भाद्र महिनाको अन्तिम दिन बाह्र बजेसम्म टि.एम.एस. चलेन र यो नचल्नु वा काम नगर्नुले यो प्रणाली कतिखेर काम गर्ने र कतिखेर नगर्ने यो किन भइरहेको छ ? टि.एम.एस.ले कति समयसम्म धान्न सक्छ ? हाम्रो आवश्यकतालाई पूरा गर्न सक्छ ? गुणस्तरीय प्रणालीको विकास पो गर्नुपर्छ कि ?
- विगतमा कर्जामा ब्याजदर बढी भयो भन्ने लगानीकर्ताको गुनासो रहन्थ्यो तर त्यो चाहना पनि पूरा भएको छ, जहाँ कर्जाको ब्याजदर वाञ्छित सीमामा रहेको छ। निक्षेपको ब्याजदर न्यून छ । यस्तो अवस्थामा ब्याजदर र सेयर लगानीको नकारात्मक तथा उल्टो सम्बन्ध रहनुपर्ने यो किन भइरहेको छैन ?
- सेयरमा लगानी गर्ने लगानीकर्ताहरुको गोपनीयता कति सुरक्षित हुन सकेको छ, छैन ? वा कति सुरक्षित छ ?
- यस्तै आमचर्चा हुने गरेको विषय इनसाइडर ट्रेडिङ्को विषय, कर रेटिङ्को विषय कस्तो छ ?
- सामाजिक सञ्जाल प्रयोग गरेर लगानीकर्ताहरु उत्साहित रहेका छन् । यस्ता प्रवृत्तिको भूमिका के र कस्तो छ ? एकातिर सरकारसँग यस्ता जिज्ञासा रहेका छन् भने अर्कोतर्फ नेप्से, धितोपत्र बोर्ड, अर्थ मन्त्रालयसम्मको प्रयास पर्याप्त छन् वा छैनन् ? छैनन् भने के गर्नुपर्दछ ? यस्ता जिज्ञासाहरुको अलावा नेतृत्वलाई निर्देशित समेत दिइएको छ ।
- नेप्सेको नेतृत्वले सरोकारवालाहरुसँग परामर्श गर्ने, पारदर्शी ढङ्गले छलफल गर्ने, सुझाव लिने, जायज सुझावलाई ग्रहण गर्ने, अन्य सुझाव सम्मानपूर्वक सुरक्षित राख्ने ।
- प्रविधिको क्षेत्रमा के गर्नु जरुरी छ ? प्राविधिक अपडेट गर्नु छ भने समय सीमाको क्यालेन्डरसहित योजना बनाएर एउटा टुङ्गोमा पुग्नुपर्दछ ।
- कार्यरत जनशक्ति व्यवस्थापनको अवस्था कस्तो छ ? व्यवस्थापनका अपूरा पक्ष छन् भने त्यसको पनि योजना बनाउनुपऱ्यो ।
- गुणस्तरीय सेवाका लागि आवश्यक पर्ने औजारहरु प्रयोग भएका छन् त ? लामो समयदेखि चर्चामा आएका औजारहरु प्रयोग गर्न सकिरहेका छैनौँ भने कहिलेसम्म गर्न सक्छौँ वा सक्दैनौ ?
- लगानीकर्ताको विश्वास जित्ने, लगानीकर्ताको लगानीलाई सुरक्षित गर्ने र स्वस्थ प्रतिस्पर्धालाई प्रवर्धन गर्ने यो कुराको प्रत्याभूति हामी कसरी गर्ने ?

→। पुँजी बजारलाई दिगो, भरपर्दो र विश्वसनीय कसरी बनाउने ? यी प्रश्नहरु धितोपत्र बोर्ड नेप्से, अर्थ मन्त्रालय सबैप्रति लक्षित छन् । हामी कोही पनि यी प्रश्नको दायराभन्दा पर छैनौँ । यी प्रश्नहरुको शीघ्र र प्रभावकारी समाधानसहित पुँजी बजारमा प्रस्तुत हुनुपर्दछ। नेतृत्वले विलम्ब गर्ने, नकारात्मक प्रवृत्तिहरु हेरेर बस्ने, कमजोरी रहन दिने छुट कसैलाई छैन । नेतृत्वले विना विलम्ब अहिले देखिएका समस्या, नकारात्मक प्रवृत्ति, आवश्यकताहरु ती चिजहरुलाई समाधान गरी प्रविधि, जनशक्ति व्यवस्थापन र पुँजी बजारको दिगो र भरपर्दो स्वस्थ विकासका लागि के गर्ने भन्ने विषयमा योजनाबद्ध ढङ्गले अगाडि बढ्नुपर्दछ ।

पुँजी बजारलाई कहीँ कसैले अवाञ्छित तरिकाले प्रभावित गर्न खोजिरहेको छ भने त्यस्तो प्रवृत्तिलाई नियन्त्रण गर्नुपर्दछ । पुँजी बजारलाई कसैले पनि दुरुपयोग नगरोस्, यसको विकासमा कसैले पनि प्रतिकूल प्रभाव पार्ने कुनै पनि प्रयासप्रति अर्थ मन्त्रालय, धितोपत्र बोर्ड, नेप्सेलगायत कुनै पनि निकायले त्यसप्रति नजर अन्दाज गर्न हुँदैन ।

पुँजी बजारको क्षेत्रमा राम्रो प्रगति गर्न सक्ने सम्भावना रहेको छ । लगानीकर्ताहरुले सरकारलाई विश्वास गरेको विषय विगतमा पनि देखिएको छ । सरकार सधैँ अर्थतन्त्रको ऐनाका रुपमा रहेको पुँजी बजारको दिगो र भरपर्दो विकासका पक्षमा रहेको छ। पुँजी बजारमा भएका विकृतिहरुलाई सूक्ष्म रुपले विश्लेषण गर्दै चाल्नुपर्ने कदम तथा प्रयासहरुलाई विना विलम्ब सम्बोधन गर्न धितोपत्र बोर्ड, नेप्से, सिडिएससी लगायतलाई निर्देशन दिइएको र अर्थ मन्त्रालय पनि यस विषयमा संवेदनशील रहेको छ ।

अन्त्यमा, अबदेखि कुनै पनि अवाञ्छित क्रियाकलापहरुले स्थान पाउनु हुँदैन र पाउने छैनन् । पर्दाभित्र तथा बाहिर कसैले कोसिस गरेको खण्डमा समेत त्यस्ता प्रवृत्तिहरु निरुत्साहित हुने छन् । पुँजी बजारका लगानीकर्ताहरुले सस्तो प्रचारबाट प्रभावित भएर होइन कि सम्बन्धित संस्थाको वित्तीय विवरण, अवस्था, विगतको रेकर्ड, अन्य सूचकहरु हेरेर लगानी गनुपर्दछ । लगानीकर्ताहरुले परिपक्व ढङ्गबाट लगानी गर्न सक्नुपर्दछ । अहिलेको जस्तो नकारात्मक प्रवत्तिहरु सधैँ रहिरहने होइन, छिट्टै नै निरुत्साहित हुने छन् तथा नियन्त्रणमा आउने छन् । स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी, विश्वसनीय बनाउँदै पुँजी बजारको विकासमा लाग्ने ध्येय सरकारको रहेको हुनाले निर्धक्क भएर लगानीलाई प्रवर्धन गर्न सरकारका तर्फबाट जानकारी दिइएको छ । यस किसिमको चासो, जिज्ञासा, सुझाव तथा ध्यानाकर्षणले पक्कै पनि सेयर बजारलाई सकारात्मक सहयोग पुग्ने आशा गर्न सकिन्छ ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैँ, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो. हरि ओम चौधरी

पलोमा ट्रेडर्स

भजनी–०६, नवलपुर, कैलाली, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. अशोक गुरुङ

असोका सप्लायर्स

बुटवल उपमहानगरपालिका
रुपन्देही, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.किशोरी ठाकूर
सम्पर्क नं. ९८५४०२५९३५

किशोरी आईरण स्टोर्स

धनुषाधाम गाउँपालिका
धनुषा, मधेश प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.राम सुजित साह
सम्पर्क नं. ९८५४०२४६२२

रामजानकी मिल्स

जनकपुर उपमहानगरपालिका–१९
धनुषा, मधेश प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.उर्मिला पंजियार

भगवती गल्ला भण्डार

जनकपुर उपमहानगरपालिका–०१
धनुषा, मधेश प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. राम आसिस तेली
सुमन स्टोर
सरावल गाउँपालिका–१०
नवलपरासी ब.सू.प., लुम्बिनी प्रदेश

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. ई. प्रविन श्रेष्ठ
सिद्ध इन्जिरियरिङ
बुटवल उपमहानगरपालिका–०८
रुपन्देही, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

नेको इन्सुरेन्स कम्पनी
शाखा कार्यालय बुटवल
रुपन्देही, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. नारायण बहादुर बस्याल
सम्पर्क नं. ९८५७०३०७९७
घोचु निर्माण सेवा
बुटवल उपमहानगरपालिका–११
रुपन्देही, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.मनोज प्रसाद साह
सम्पर्क नं. ९८१८७९९३०४

राधा ट्रेडर्स

जनकपुर उपमहानगरपालिका–०४
धनुषा, मधेश प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.श्रवन कुमार साह
सम्पर्क नं. ९८१०२२६०२४

आयुष ट्रेडर्स

सिराहा ७, मधेश प्रदेश, नेपाल

मदिराको थोक तथा खुद्रा विक्रेता

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.अशोक कूमार यादव
सम्पर्क नं. ९८०३०३५६२६

निसी राईस मिल

औरही–४, सिराहा, मधेश प्रदेश, नेपाल

कुटान पिसान गर्ने

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.सत्रुधन प्रसाद साह
सम्पर्क नं. ९८१५७७०८६६

राहुल ज्वेलर्स

सिराहा–१, मधेश प्रदेश, नेपाल

सुन चाँदी तथा गरगहना

दिगो विकासको आवश्यकता तथा महत्त्व – समस्या समाधानका उपायहरू

✍ **गम्भीर बहादुर हाडा**
अधिवक्ता तथा सहप्राध्यापक, अर्थशास्त्र
भक्तपुर बहुमुखी क्याम्पस (अवकास प्राप्त)

परिचय

विकास र वातावरणको अन्योन्याश्रित सम्बन्ध भएकाले सन् १९८३ मा वातावरण र विकाससम्बन्धी आयोग गठन गर्न संयुक्त राष्ट्रसङ्घ साधारण सभाबाट प्रस्ताव पारित गरी डिसेम्बर सन् १९८३ मा (Brund and Commission) गठन भयो। उक्त आयोगले सन् १९८६ मा संयुक्त राष्ट्रसङ्घको ४२ औं साधारण सभामा आफ्नो प्रतिवेदन 'हाम्रो साझा भविष्य' प्रस्तुत गऱ्यो । उक्त बहुचर्चित प्रतिवेदन उत्तर-दक्षिणबिचको विचार र उत्तरदायित्वलाई सन्तुलन मिलाउने प्रयास गर्दै र केही सुझाव प्रस्तुत गर्दै - "यदि हामीले अविच्छिन्न रूपमा अहिले जत्तिकै प्राकृतिक साधनहरूको प्रयोग गर्दै जाने हो भने गुणात्मक रूपले घट्दै गइरहेको जीवनको आशा गर्न सक्छौं ।" (If we continue to use of natural resources as we do at present, if we ignore the plight of the poor, then we can (only) expect a decline in the quality if life) - Earth summit' 92, P.15–16) भन्ने निष्कर्ष निकालेको छ । उक्त आयोगले सुझाव प्रस्तुत गर्दै राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय विकास सिद्धान्त र नीतिहरू र दिगो विकासको अवधारणा हाम्रो अगाडि प्रस्तुत गरेको पाइन्छ । Brundtland Commission ले दिएको परिभाषाअनुसार - "भविष्यको पिँढीको आवश्यकता पूरा गर्न बाधा नपुग्ने गरी वर्तमानको आवश्यकता पूरा गर्न गरिने विकास प्रयत्न नै दिगो विकास हो ।" (Sustainable Development - 'Development that meets the read if the present without compromising the ability of future generation to meet their own needs" – Our common future 383 P.P.)

सन् १९८७ को अप्रिल महिनामा पर्यावरण एवं विकाससम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय आयोगले 'हाम्रो साझा भविष्य' विषयको प्रतिवेदन प्रस्तुत गरेको थियो । यसै प्रतिवेदनले पहिलोपल्ट दिगो विकास सम्बन्धमा प्रकाश पारेको हो । यसले दिगो विकासलाई यसरी परिभाषित गरेको छ - 'Sustainable Development means meeting the needs of present generation without compromising the needs of future generation." अर्थात् भविष्यका पुस्ताहरूको आवश्यकतालाई प्रभाव नपारिकन वर्तमानका आवश्यकतालाई पूरा गर्नुलाई नै दिगो विकास भनिन्छ । (काफ्ले, २०६१) । त्यस्तै गरी उक्त प्रतिवेदनले दिगो विकासलाई अझ स्पष्ट रूपमा यसरी परिभाषित गरेको छ - 'Sustainable Development is a process of change in which the exploitation of resources, the direction of investments, the orientation of technological development and institutional change, are all in harmony and enhance both current and future potential to meet human needs and aspirations." यो प्रतिवेदनले भविष्यका वा आउँदा पिँढीको आवश्यकता एवं आकाङ्क्षा पूर्ति गर्ने क्षमतासँग

कुनै तादात्म्य नराखी वर्तमानको आवश्यकता पूर्ति गर्ने विकास प्रक्रियालाई नै दिगो विकास मानेको छ । यहाँ भविष्यको पिँढीको आकाङ्क्षा आपूर्ति गर्ने क्षमतासँग कुनै तादात्म्य नराख्नु भन्नाले भोलिको आवश्यकतासमेतलाई दृष्टिगत गरी आजको विकास प्रक्रियालाई अगाडि बढाउनु भन्ने सकारात्मक अर्थमा लिएको पाइन्छ, नकि भविष्यप्रति निश्चिन्त रही सम्पूर्ण स्रोत र साधन आजैको पूर्तिका निम्ति प्रयोग गर्नु भनेको हो । यस अर्थमा दिगो विकासले गरिबी वृद्धि नहुने, पर्यावरणको क्षति नहुने र भविष्यका सन्ततिहरू चिन्तनीय अवस्थामा नपुग्ने विकासलाई जोड दिएको छ ।

नेपालका लागि दिगो विकास एजेन्डा–२१ का आधारमा दिगो विकास भन्नाले

१. वर्तमान नागरिकहरू तथा भावी पुस्ताहरूलाई कम्तीमा पनि जीवनयापनका आधारभूत साधनहरू निरन्तर उपलब्ध गराई गरिबी न्यूनीकरण गर्ने,

२. नागरिकहरूको जीवनका सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक, सांस्कृतिक र पर्यावरणीय क्षेत्रमा व्यापक अवसर उपलब्ध गराउने,

३. आज गरेको आम्दानीले भावी पुस्ताको आम्दानीमा असर पार्न नहुने ।

दिगो विकासका सिद्धान्तहरू

समष्टिगतरूपमा दिगो विकासका सिद्धान्तलाई देहायअनुसार बुझ्न सकिन्छ :

१. प्राकृतिक प्रणालीलाई धान्न सकिने क्षमतामा, पृथ्वीको स्याहार र वातावरणको संरक्षण,

२. दिगो समाज विकासका लागि सन्तुलित आहार, स्तरीय स्वास्थ्य, शिक्षा एवं रोजगारका अवसर,

३. जैविक विविधताको संरक्षण गर्ने,

४. जनसङ्ख्याको आकारमा सुनिश्चितता प्रदान गर्ने, पृथ्वीले धान्न सक्ने क्षमताको बनाउने र प्रतिव्यक्ति आयमा वृद्धि गर्ने,

५. वृद्धि भएको आयमा समान रूपले सेवा लिन सक्ने क्षमताको विकास,

६. सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण गर्ने,

७. स्रोत व्यवस्थापन गर्दा वर्तमान पुस्ताको क्षमता विकास गरी जीवनस्तर सुधार गर्दा भावी पुस्ताहरूले आफ्नो क्षमताद्वारा जीवनस्तर सुधार ल्याउने सम्भावना अक्षुण्ण राख्ने । (काफ्ले, २०६१)

उपर्युक्त परिभाषाहरूको अध्ययन गर्दा हामी के कुरा थाहा पाउन सक्छौँ भने दिगो विकास भन्नाले पृथ्वीको वहन गर्ने क्षमतालाई खलल नपार्ने विकास अथवा भविष्यका पिँढीका आवश्यकता पूरा गर्ने क्षमतामा बाधा नपुग्ने गरी वर्तमानको आवश्यकता पूरा गरिने विकासका रूपमा समेत दिगो विकासलाई ग्रहण गरिएको देखिन्छ । पृथ्वीको सुन्दरता र सारा प्राणीको जीवनको आधार जैविक विविधताको संरक्षण, त्यसको सन्तुलित, विवेकपूर्ण र दिगो उपभोग, शुद्ध र सफा हावापानी तथा स्वयं मानव, अन्य प्राणी र प्रकृतिबिचका पारस्परिक र अन्योन्याश्रित अन्तरसम्बन्ध आदि समेतलाई विकासको अवधारणा र कार्यक्रममा समावेश गर्न थालिएको पाइन्छ । विकास दिगो हुनका लागि वातावरणीय तत्त्व मात्र पर्याप्त होइन भन्ने कुरालाई पनि सम्झनुपर्दछ । वातावरण सन्तुलित राख्नुका साथसाथै कुनै पनि विकासका गतिविधिलाई निरन्तर प्रतिफल दिन सक्नु नै दिगो विकास हो ।

अवसरहरू

- आकर्षक एवं पर्यटकीय बजारले सम्भावनायुक्त
- मौलिक जैविक विविधता
- बृहत् जलविद्युत्को सम्भावना
- उर्वर तराई भूमि

- पहाडमा राम्रो कृषि जलवायु
- छिमेकी राष्ट्रहरूमा विशाल बजारको सम्भावना
- विविध सांस्कृतिक सम्पदा
- जैविक तथा सांस्कृतिक रूपमा सम्पन्न भूदृश्य
- आयुर्वेदिक औषधालय
- कृषि प्रणाली सुधार
- हावापानीको विविधताले विभिन्न प्रकारका फलफूल र कृषि उत्पादनको सम्भावना ।

दिगो विकासका लक्ष्यहरू

- संयुक्त राष्ट्रसङ्घको महासभाले सन् २०१६ देखि २०३० सम्म सदस्य राष्ट्रहरूको रूपान्तरण र विकासका हरेक आयाममा कसैलाई पनि पछाडि नछोड्ने प्रतिबद्धताका साथ सन् २०१५ सेप्टेम्बरमा दिगो विकास लक्ष्य घोषणा गरेको थियो । उक्त घोषणाबमोजिम दिगो विकासका लक्ष्य १६९ परिमाणात्मक लक्ष्य र २३२ विश्वव्यापी सूचक निर्धारण गरिएका छन् ।
- दिगो विकास लक्ष्यका विश्वका सबै राष्ट्रमा सहभागितामूलक र समतामूलक विकास गरी गरिबी र भोकमरी अन्त्य गर्ने सबैलाई स्वास्थ्य र शिक्षा पुऱ्याउने लगायतका विषय समेटिएका छन् । यसै गरी लैङ्गिक समानता सबैका लागि स्वच्छ ऊर्जाको पहुँच, रोजगारी प्रवर्धन, आर्थिक वृद्धि, औद्योगिक विकास, पूर्वाधार विकास र दिगो विकास र दिगो सहजीकरण । सुशासन तथा साझेदारी जस्ता विषयसमेत समावेश छन् । समग्रमा दिगो विकास लक्ष्यभित्र सामाजिक, आर्थिक र पर्यावरणीय गरी मुख्यतः तीन आयाम रहेका छन् ।
- वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा कार्यक्रम तथा आयोजनालाई दिगो विकास लक्ष्यअनुसार बजेट साङ्केतीकरण गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०७४/७५ देखि मध्यकालीन खर्च संरचनासमेत दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउने आयोजनालाई उच्च प्राथमिकता दिइएको छ ।
- दिगो विकास लक्ष्यका सम्बन्धमा विभिन्न रणनीति तथा प्रतिवेदन तयार भएका छन् । वि.सं. २०७२ सालमा दिगो विकास लक्ष्यको प्रारम्भिक राष्ट्रिय प्रतिवेदन प्रकाशन गरिएको थियो । उक्त प्रतिवेदनलाई अद्यावधिक गरी वि.सं २०७४ सालमा नेपालको दिगो विकास लक्ष्यको वर्तमान अवस्था तथा भावी कार्ययोजना २०१६–२०३० प्रकाशन गरिएको थियो । यस दस्तावेजले नेपालसँग सम्बन्धित १६ लक्ष्यहरूअन्तर्गत ४७९ सूचक खडा गरी उक्त लक्ष्य हासिल गर्ने मार्गचित्र प्रस्तुत गरिएको छ ।
- दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयनको आवधिक समीक्षा गर्ने कार्य हुँदै गएको छ । सन् २०१७ मा पहिलो र सन् २०२० मा दोस्रो ऐच्छिक राष्ट्रिय समीक्षा प्रतिवेदन तयार गरी संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय उच्चस्तरीय राजनीतिक मञ्चमा प्रस्ताव गरिएको थियो । सन् २०१९ सम्मको उपलब्धि समेटिएको दिगो विकास लक्ष्यको पहिलो प्रगति प्रतिवेदन सन् २०२० मा प्रकाशन गरिएको थियो ।
- नेपालमा दिगो विकास लक्ष्यको आवश्यकता पहिचान, लागत अनुमान तथा वित्तीय रणनीति तयार गरी दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयन गर्न नेपाललाई चाहिने वित्तीय स्रोतको आँकलन र स्रोतका सम्भाव्य क्षेत्र पहिचान गरिएको छ । यसअनुसार दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयन गर्न वार्षिक औसत रु.२० खर्ब २५ अर्ब रकम आवश्यक पर्ने अनुमान रहेको छ । उक्त वार्षिक औसत रकममध्ये रु. ११ अर्ब सरकारी क्षेत्रबाट, रु. ७ खर्ब ३९ अर्ब निजी क्षेत्रबाट, रु. ८७ अर्ब सहकारी तथा गैर सहकारी क्षेत्रबाट र रु. ८८ अर्ब घर परिवार क्षेत्रबाट लगानी हुनुपर्ने

अनुमान छ । सरकारी र निजी क्षेत्रबाट हुने लगानीमा क्रमशः रु. २ खर्ब १८ अर्ब र रु. ३ खर्ब ६७ अर्ब गरी वार्षिक औसत रु. ५ खर्ब ८५ अर्ब नपुग हुने देखिएको छ ।

- दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी र व्यवस्थित बनाउन नीतिगत, कानुनी तथा संस्थागत संरचना तयार गरिएका छन् । विश्वसनीय र सुदृढ तथ्याङ्क प्रणालीको विकास गर्न तथ्याङ्क ऐनको मस्यौदा तयार भएको र तथ्याङ्क प्रणालीसम्बन्धी राष्ट्रिय रणनीति भई कार्यान्वयनमा आएको छ । त्यस्तै राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन र प्रादेशिक तहका दिगो विकास लक्ष्य सूचकको पहिचान गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
- दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयन तथा अनुगमनका लागि प्रधानमन्त्रीको अध्यक्षतामा उच्चस्तरीय, केन्द्रीय निर्देशक समिति, राष्ट्रिय योजना आयोगको उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयन तथा अनुगमन समिति तथा राष्ट्रिय योजना आयोगका सदस्यको संयोजकत्वमा विषयगत कार्यसमिति गठन भएका छन् । कार्यान्वयन र अनुगमन प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यले गरिने सहजीकरण र नियमनका लागि आवश्यक ऐन कानुनको निर्माण र सुधार गर्न सङ्घीय संसद्मा दिगो विकास तथा सुशासन समिति क्रियाशील रहेको छ ।

दिगो विकास लक्ष्यको उपलब्धि समीक्षा आर्थिक सर्वेक्षण (२०८०/८१)

आर्थिक सर्वेक्षण २०८०/८१ मा उल्लेख गरिएअनुसार यस आर्थिक वर्षमा दिगो विकासको दीर्घकालीन लक्ष्यअन्तर्गत बहुआयामिक रूपमा नागरिकको समग्र जीवनस्तरमा आउने सामाजिक वैधता सहितको अर्थपूर्ण, मापनयोग्य र दिगो सकरात्मक परिवर्तन नै विकास हो । विगतमा विश्वव्यापी रूपमा विकाससम्बन्धी विभिन्न अवधारणाहरू अस्तित्वमा आएकोमा हाल अधिकारमा आधारित विकास अवधारणाले मान्यता प्राप्त गरेको छ । फलस्वरूप विश्वका अधिकांश राष्ट्र यस अवधारणालाई आत्मसात् गर्दै हरित, समावेशी र दिगो आर्थिक सामाजिक विकासको चरणमा प्रवेश गरेका छन् ।

दिगो विकास लक्ष्यको उपलब्धि समीक्षा

- समग्रमा दिगो विकास लक्ष्यको प्राप्तिमा नेपालले उपलब्धि हासिल गरेको छ । सन् २०२२ को लक्ष्यमा औसत उपलब्धि ५८.० प्रतिशत, सन् २०३० सम्मको औसत उपलब्धि ४१.४ प्रतिशत र सन् २०३० मा हासिल हुन सक्ने उपलब्धि लक्ष्यको ६०.० प्रतिशत रहेको छ ।
- दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयनको आधाभन्दा बढी समय व्यतीत भइसक्दा मिश्रित नतिजा हासिल भएको छ ।
  - ***लक्ष्य १ :*** सन् २०२२ को मध्यावधि समीक्षा अवधिसम्म आइपुग्दा निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसङ्ख्या घट्दै गएको र बहुआयामिक गरिबीमा समेत सुधार भएको छ । गरिबी घट्दै जानुमा रोजगारी तथा गरिबी लक्षित कार्यक्रम र विपन्न वर्गका लागि प्रोत्साहन र शिक्षा तथा सिप अभिवृद्धिका कार्यक्रम प्रमुख रहेका छन् ।
  - ***लक्ष्य २*** अन्तर्गत भोकमरीको अन्त्य गर्ने, खाद्य सुरक्षा र उन्नत पोषण प्राप्त गर्ने तथा दिगो कृषि प्रवर्धन गर्ने रहेको छ । एकातिर यसअन्तर्गत पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको पुडकोपना सन् २०२२ मा २४.८ प्रतिशतमा झरेको छ । कम तौल भएका बालबालिकाको सङ्ख्या १९.० प्रतिशत र उचाइअनुसार कम तौल भएका बालबालिकाको सङ्ख्या ७.७ प्रतिशतमा

झरेको छ । प्रतिव्यक्ति खाद्यान्न उत्पादन सन् २०२२ मा ३८१ किलोग्राम पुगेको छ । ग्लोबल फुड सेक्युरिटी इन्डेक्स स्कोर ५६.९ प्रतिशत पुगेको छ । तथापि यस अवधिमा कृषि क्षेत्रमा सरकारी खर्च भने आधार वर्षको भन्दा केही न्यून छ ।

- ***लक्ष्य ३*** अन्तर्गत सबै उमेर समूहका व्यक्तिका लागि स्वस्थ जीवन सुनिश्चित गर्दै जीवनस्तर प्रवर्धन गर्ने रहेको छ । यस लक्ष्यअन्तर्गत मिश्रित उपलब्धि हासिल भएको छ । मातृ मृत्युदर घट्दै गएको छ । दक्ष स्वाथ्यकर्मीबाट प्रसूति सेवा लिनेको सङ्ख्या बढ्दै गएको छ । क्षयरोग, मलेरिया लगायताका सङ्क्रामक रोगको नियन्त्रणमा चुनौती देखिएको छ । साथै बढ्दो आत्महत्या दर घटाउने, गर्भ निरोधक साधनको प्रयोग बढाउने र अत्यावश्यक स्वाथ्य सेवा सहज रूपमा उपलब्ध गराउने चुनौती रहेको छ ।
- बाल मृत्युदर र नवजात शिशु मृत्युदर उल्लेख्य रूपमा घटेको छ । सन् २०१५ मा प्रति हजार जीवित जन्ममा पाँच वर्ष मुनिको बाल मृत्युदर नवजात शिशु मृत्युदरमा क्रमशः ३८ र २३ रहेकोमा त्यस्तो मृत्यदरमा केही सुधार भई २०२३ मा क्रमशः ३३ र २१ म झरेको छ । पाँच वर्ष मुनिका बालाबालिकामा हुने मृत्युमध्ये करिब ६४ प्रतिशत बच्चाको मृत्यु जन्मेको १ महिनाभित्र हुने गरेको छ ।
- ***लक्ष्य ४*** अन्तर्गत समावेशी तथा गुणात्मक शिक्षा सुनिश्चित गर्दै सबैका लागि आजीवन सिकाइका अवसर प्रवर्धन गर्ने रहेको छ । यसअन्तर्गत महत्त्वपूर्ण उपलब्धि हासिल भएको छ । आधारभूत र माध्यमिक तहको खुद भर्नादरमा सुधार हुँदै आएको छ । युवा साक्षरता दर उल्लेख्य रूपमा बढेको छ ।
- ***लक्ष्य ५*** अन्तर्गत लैङ्गिक समानता हासिल गर्न सबै महिला तथा किशोरीलाई सशक्त बनाउने रहेको छ । कानुन तथा नीति निर्माण तहमा महिलाको प्रतिनिधित्व बढ्दै गएको छ । निजी क्षेत्रको निर्णायक तहमा महिलाको प्रतिनिधित्वमा सुधार भएको छ । एक तिहाइ महिलाले सम्पत्ति माथिको स्वामित्व प्राप्त गरेका छन् । पुरुषको तुलनामा महिलाको श्रम सहभागिता दर न्यून छ । महिला र बालबालिका विरुद्ध हुने हिंसा कम गर्ने सम्बन्धमा थप प्रयासको खाँचो छ ।
- ***लक्ष्य ६*** अन्तर्गत स्वच्छ पानी र सरसफाइको पहुँच बढाउने सम्बन्धी रहेको छ । यस लक्ष्यअन्तर्गत हासिल भएको उपलब्धि सन्तोषजनक रहेको छ । २०८० फागुनसम्म आधारभूत खानेपानीको पहुँच पुगेको जनसङ्ख्या २५.८१ प्रतिशत पुगेको छ । आधारभूत स्तरको सरसफाइ शतप्रतिशत जनसङ्ख्याको पहुँच पुगेको छ । प्रशोधनसहित ढल प्रणालीमा पहुँच पुगेको जनसङ्ख्या न्यून छ ।
- ***लक्ष्य ७*** अन्तर्गत सबैका लागि किफायती, भरपर्दो र आधुनिक ऊर्जामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने रहेको छ । यसअन्तर्गत सस्तो र स्वच्छ ऊर्जाका सूचकको उपलब्धि सामान्य रहेको छ । विद्युत् उत्पादन बढेको छ । जलविद्युत् र नवीकरणीय ऊर्जामा जनसङ्ख्याको पहुँच बढेको छ । परम्परागत इन्धन र पेट्रोलियम पदार्थको प्रयोग अझै पनि उच्च छ ।
- ***लक्ष्य ८*** अन्तर्गत पूर्ण र उत्पादक रोजगारी, समावेशी र दिगो आर्थिक वृद्धि र सबैका लागि मर्यादित कामलाई प्रवर्धन गर्ने गरेको छ । प्रतिव्यक्ति आयमा वृद्धि हुँदै गएको छ ।

कृषि क्षेत्रमा अनौपचारिक रोजगारी उच्च रहेको छ भने बालश्रमको स्थितिमा भएको सुधार न्यून छ ।

- ***लक्ष्य ९*** अन्तर्गत उत्थानशील पूर्वाधार निर्माण गर्ने, समावेशी र दिगो औद्योगिकीकरणलाई प्रवर्धन गर्ने, आर्थिक वृद्धि र दिगो विकासका लागि नवप्रवर्तकलाई प्रोत्साहन गर्ने रहेको छ । यसअन्तर्गत उत्पादन क्षेत्रमा रोजगारीको अवसर र विज्ञान तथा प्रविधिमा विद्यार्थी भर्नामा उत्साहजनक नतिजा हासिल भएको छ । सडक पहुँचमा विस्तार भएको छ । गुणस्तरीय पूर्वाधार, अनसुन्धान र विकासमा थप जोड दिन्छ ।

- ***लक्ष्य १०*** अन्तर्गत आय असमानता, उपभोग र तल्लो ४० प्रतिशत जनसङ्ख्याको आम्दानी र विश्वव्यापी प्रतिस्पर्धात्मक सूचकलाई सम्बोधन गर्ने रहेको छ । आय असमानतामा अपेक्षित सुधार हुन सकेको छैन । आम्दानीमा तल्लो ४० प्रतिशत र माथिल्लो १० प्रतिशतको हिस्सा करिब स्थिर छ । विश्व प्रतिस्पर्धी सूचकाङ्क र व्यवसाय सहजीकरण सूचकाङ्कमा केही सुधार भएको छ ।

- ***लक्ष्य ११*** अन्तर्गत समावेशी, सुरक्षित, उत्थानशील र दिगो सहर तथा मानव बस्ती सिर्जना गर्ने रहेको छ । यसअन्तर्गत सुरक्षित घरमा बसोबास गर्ने परिवारको अनुपातमा उल्लेख्य वृद्धि भएको छ । फुसको छानामुनि बस्ने सहरी घरपरिवारको अनुपातमा अपेक्षित सुधार हुन सकेको छैन ।

- ***लक्ष्य १२*** अन्तर्गत दिगो अभ्यास प्रवर्धन गर्ने, फोहोर घटाउने र उत्पादन तथा उपभोगको वातावरणीय प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्ने रहेको छ । यसअन्तर्गत ऊर्जा खपत्मा जीवाश्म इन्धनको उपभोग, कृषि उत्पादनमा खाद्यान्न बालीको हिस्सा र माटोमा भएको जैविक पदार्थको मात्रासम्बन्धी उपलब्धि सन् २०२२ को लक्ष्यभन्दा बढी रहेको छ ।

- ***लक्ष्य १३*** अन्तर्गत जलवायु परिवर्तन र यसको असर न्यूनीकरण गर्ने सम्बन्धी रहेको छ । यसअन्तर्गत राष्ट्रिय, स्थानीय र समुदायस्तरमा अनुकूलन योजनाको तयारी र कार्यान्वयनमा उल्लेख्य सुधार भएको छ । साथै, विकास कार्यक्रममा जलवायु परिवर्तनको संवेदनशीलतालाई प्रतिबिम्बित गर्न जलवायु बजेट कोडको व्यवस्था गरिएको छ । तथापि जलवायु परिवर्तनलाई विकास कार्यक्रमसँग एकीकृत गर्ने र सोको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने दिशामा न्यून उपलब्धि हासिल भएको छ ।

- ***लक्ष्य १५*** अन्तर्गत भूपारिस्थितिक प्रणालीको संरक्षण, पुनर्स्थापना र दिगो व्यवस्थापन रहेको छ । यस अन्तर्गत वनले ढाकेको क्षेत्र, समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन र बाघको सङ्ख्यामा सन् २०३० बमोजिमको लक्ष्य हासिल भइसकेको छ । सन् २०२२ सम्ममा विभिन्न वन्यजन्तु र प्रजातिको संरक्षणमा हासिल भएको उपलब्धि सकारात्मक रहेको छ । यद्यपि खोला तथा नदी किनारको संरक्षणमा न्यून उपलब्धि हासिल भएको छ । जैविक विविधता प्रचुरतास्थल (हटस्टप), हिमाली पारिस्थितिक प्रणाली, विभिन्न वनस्पति तथा जनावर एवं प्रजातिको संरक्षणमा थप प्रयास आवश्यक छ ।

- ***लक्ष्य १६*** अन्तर्गत विश्वभर शान्ति तथा न्यायको प्रवर्धन तथा संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने रहेको छ । यसले हिंसा र भ्रष्टाचार मुक्त समावेशी समाज निर्माण गर्ने,

न्यायमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने र जवाफदेही र पारदर्शी संस्थाको प्रवर्धनमा जोड दिएको छ। यस लक्ष्यअर्न्तगत हालसम्म उपलब्धि मिश्रित रहेको छ। बालबालिका बेचबिखन नियन्त्रण, बालबालिकाको जन्मदर्ता र राष्ट्रिय परिचयपत्र वितरणमा हासिल भएको लक्ष्यभन्दा बढी छ।

- ***लक्ष्य १७*** अन्तर्गत दिगो विकासका लागि विश्वव्यापी साझेदारीमा जोड दिने रहेको छ। यसअन्तर्गत हासिल भएका उपलब्धि मिश्रित रहेका छन्। कुल जनसङ्ख्यामा इन्टरनेटको पहुँच उल्लेख्य रूपमा विस्तार भएका छन्। म्याकोइकोनोमिक्स ड्यासबोर्ड निर्माण भई नियमितरूपमा अद्यावधिक हुँदै आएको छ। कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा अन्तर्राष्ट्रिय विकास सहायता र विप्रेषण आय घटेको छ।

सोह्रौं योजना (२०८१/८२–२०८५/८६) मा दिगो विकाससम्बन्धी वातावरण तथा आर्थिक, सामाजिक विकासका कार्यक्रम तथा नीति

*(१) **प्रदेशगत कुल गार्हस्थ्य उत्पादन :*** प्रदेशगत कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा उल्लेख्य असमानता देखिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा रु. ५३ खर्ब ८१ अर्ब रहेको मुलुकको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा सबैभन्दा बढी ३६.९ प्रतिशत हिस्सा बागमती प्रदेशको रहेको छ। यसै गरी कर्णाली प्रदेशको हिस्सा सबैभन्दा कम अर्थात् ४.१ प्रतिशत रहेको छ। कर्णाली प्रदेश र सुदूरपश्चिम प्रदेशको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन कोशी, लुम्बिनी, मधेश र गण्डकी प्रदेशको भन्दा न्यून रहेको छ।

*(२) **प्रदेशगत आर्थिक वृद्धिदर :*** आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा देशको आर्थिक वृद्धि १.९ प्रतिशत रहेकोमा गण्डकी, लुम्बिनी र कोशी प्रदेशको आर्थिक वृद्धि क्रमशः ३.३, २.१ र २.० प्रतिशत रहन गई राष्ट्रिय औसत वृद्धिदरभन्दा बढी छ। कर्णाली र सुदूरपश्चिम प्रदेशको आर्थिक वृद्धि क्रमशः १.९ र १.८ प्रतिशत भएसँगै यी प्रदेशको आर्थिक वृद्धि राष्ट्रिय औसतसँग समान छ भने मधेश तथा बागमती प्रदेशको आर्थिक वृद्धिदर क्रमशः १.७ र १.४ हुन गई राष्ट्रिय औसतभन्दा तुलनात्मक रूपमा कम छ।

*(३) **प्रदेशगत प्रतिव्यक्ति कुल गार्हस्थ्य उत्पादनः*** आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा नेपालको प्रतिव्यक्ति कुल गार्हस्थ्य उत्पादन १३९९ अमेरिकी डलर रहेको छ। यो बागमती प्रदेशको सबैभन्दा धेरै २४५५ अमेरिकी डलर र मधेश प्रदेशको सबैभन्दा कम ८७५ अमेरिकी डलर रहेको छ। दोस्रो स्थानमा रहेको गण्डकी प्रदेशको प्रतिव्यक्ति कुल गार्हस्थ्य उत्पादन १४९२ अमेरिकी डलर रहेको छ। यसै गरी कोशी, लुम्बिनी, सुदूरपश्चिम र कर्णाली प्रदेशको प्रतिव्यक्ति कुल गार्हस्थ्य उत्पादन क्रमशः १२९९, ११२६, १०६३ र ९९७ अमेरिकी डलर रहेको छ।

दिगो विकासको लक्ष्य तथा कार्यक्रमहरू सफल पार्ने अवरोध, चुनौती, समस्या तथा समाधानका उपायहरू

नेपालसँग जति धेरै अवसरहरू छन्, त्यति धेरै अवरोधहरू पनि। ती अवरोधहरूलाई यहाँ सूचीकृत गर्ने प्रयास गरिएको छ।

- भूपरिवेष्ठित, पहाडी तथा दुर्गम भू-बनोट, कमजोर प्राविधिक ज्ञान, सीमित आर्थिक आधार स्रोत, मौसम परिवर्तन, प्राकृतिक प्रकोप, वातावरण विनास, सामाजिक विभेद, साधन र स्रोतमाथि असमान पहुँच, असल शासनको अभाव, सामाजिक द्वन्द्व, भ्रष्टाचार (आर्थिक अनियमितता), सामन्ती चिन्तन, भूमिको असमान वितरण, जनसङ्ख्या वृद्धिदर, बसोबास आदि अव्यवस्थित हुनु,
- वन फडानी, अवैध चोरी निकासी, जडिबुटीको निर्यातलाई नियन्त्रण गर्न नसक्नु, वैकल्पिक

(नवीकरणीय) ऊर्जाको प्रयोगमा न्यूनता,

- गरिबी र बेरोजगारीको भयावह स्थितिमा पर्याप्त सुधार आउन नसक्नु, दिगो विकासलाई व्यवहारमा भन्दा नारामा बढी जोड दिनु, कृषियोग्य जमिनमा कमी र उत्पादकत्वमा ह्रास,
- वन सम्पदाको संरक्षण तथा उपयोग, वन सम्पदाको समुदायको सहभागितामा व्यवस्थापन, जैविक विविधताको संरक्षण र उपयोग, ठाउँ, मौसम र माटोअनुसारको व्यावसायिक खेती प्रणालीको विकास ।

निष्कर्ष (Conclusion)

दिगो विकासका लागि आवश्यक पर्ने आर्थिक वृद्धि, रोजगारी, उत्थानशील पूर्वाधार, औद्योगिकीकरण सहर तथा बस्ती, उपभोग तथा उत्पादनको दिगोपनासँग सम्बन्धित यस प्रकारका लक्ष्य र रणनीतिहरूको कार्यान्वयनबाट दिगो विकासको लक्ष्य ८, ९, ११, १२ हासिल गर्न सहयोग पुग्ने छ । त्यस्तै असमानता न्यूनीकरण, लैङ्गिक समानता सुशासन तथा सामाजिक सुरक्षा जस्ता विषयमा तर्जुमा गरिएका लक्ष्य तथा रणनीतिको कार्यान्वयनबाट दिगो विकासका लक्ष्य ५, १० र १६ हासिल हुन सहयोग पुग्ने छ । यस योजनामा गरिबी घटाउने, भोकमरी अन्त्य गर्ने, सबैका लागि खानेपानी व्यवस्था गर्ने, आधुनिक कर्जा उपलब्ध गराउने जस्ता मानव सभ्यताका आधारभूत पक्ष सम्बन्धमा तय गरिएका लक्ष्य र रणनीतिहरूले दिगो विकासको लक्ष्य १, २, ६ र ७ लाई समेटेको छ । त्यस्तै स्वास्थ्य तथा शिक्षा क्षेत्रसँग सम्बन्धित रणनीतिहरूले दिगो विकास लक्ष्य ३ र ४ हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी तय गरिएका छन् । यस योजनाले प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन र उद्यमशीलता विकास गर्ने रणनीति पनि तय गरेको छ । यी रणनीतिहरूको कार्यान्वयनबाट दिगो विकासको लक्ष्य १३ र १५ हासिल गर्न सहयोग पुग्ने छ । साथै दिगो विकास लक्ष्य १७ मा उल्लेख भएअनुरूप विकासका लक्ष्य प्राप्त गर्न सार्वजनिक, निजी सहकारी, सामुदायिक क्षेत्र लगायतका आन्तरिक तथा बाह्य सरोकारवालाहरूसँगको साझेदारीलाई यस योजनाले महत्त्व दिएको छ ।

नेपालको संविधान–२०७२ ले स्थानीय सरकारलाई प्रशस्त जिम्मेवारी र अधिकार प्रदान गरेको छ । यो जिम्मेवारी पूरा गर्नका लागि स्थानीय सरकार हरूले कसरी आफ्नो कार्यसम्पादन गरिरहेका छन् भन्ने कुरा सबैको चासोको विषय हो । दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकारले विभिन्न योजनाहरूको निर्माण र नीति नियमहरूको तर्जुमा गरी अगाडि बढाएको छ । दिगो विकासका लक्ष्यहरू कार्यान्वयन गर्ने प्रमुख दायित्व स्थानीय सरकारको हो । दिगो विकास लक्ष्यलाई जति स्थानीयकरण गर्न सकिन्छ, त्यति नै लक्ष्यहरू कार्यान्वयन हुने विश्वास गरिन्छ । नेपालको सन्दर्भमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन–२०७४ ले स्थानीय सरकारलाई दिगो विकासका लक्ष्य कार्यान्वयन गर्न प्रशस्त अवसरहरू दिएको छ । आफूले नै योजना निर्माण गर्न पाउने, आफ्नो बजेट तर्जुमा गर्न पाउने र यसलाई कार्यान्वयन गर्न पाउने अधिकारसमेत संविधानले स्थानीय सरकारलाई दिएको छ । यो अधिकारलाई स्थानीय सरकारहरूले कुन हदसम्म उपयोग गर्न सकेका छन् भन्ने कुराको मापन र समीक्षा गर्ने बेला भइसकेको छ । केही स्थानीय सरकारहरूले आ-आफ्नो मध्यावधि अवस्थाको लेखाजोखा गरेको पाइन्छ भने कतिपय स्थानीय सरकारहरूले आ-आफ्नो सुशासन र व्यवस्थापनका बारेमा स्व-विश्लेषण गर्ने गरेको पाइन्छ ।

सहायक ग्रन्थहरू

- नेपाल दिगो विकास लक्ष्य - स्थानीयकरण स्रोत पुस्तिका, नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग, काठमाडौँ, पुस २०७७, सिंहदरबार, काठमाडौँ, नेपाल ।
- सोह्रौं योजना (आर्थिक वर्ष २०८१/८२–२०८५/८६), नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना

आयोग, सिंहदरबार, काठमाडौं, प्रकाशन वर्ष २०८१ माघ ।

- डा.दामोदर रेग्मी, सङ्घीय संरचनामा दिगो विकास लक्ष्य र युवाको भूमिका, राजस्व, वर्ष ४३, अङ्क १, २०७९ असार, नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय, सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन तालिम केन्द्र, हरिहरभवन, ललितपुर, नेपाल ।
- Padam Bahadur D.C., Sustainable Development and Nepal, सङ्घीय संसद् सेवा स्मारिका, वर्ष १०, अङ्क ९, मङ्सिर २०७८ (१५ औं सङ्घीय संसद् सेवा दिवसका अवसरमा प्रकाशित), सङ्घीय संसद् सचिवालय, सिंहदरबार, काठमाडौं, नेपाल ।
- खिमलाल देवकोटा, विद्यमान कानुन र दिगो विकास – एक समीक्षात्मक विश्लेषण, सङ्घीय संसद् सेवा स्मारिका, वर्ष १०, अङ्क ९, मङ्सिर २०७८ (१५ औं सङ्घीय संसद् सेवा दिवसका अवसरमा प्रकाशित), सङ्घीय संसद् सचिवालय, सिंहदरबार, काठमाडौं, नेपाल ।
- पुष्पलाल शाक्य, दिगो विकास लक्ष्य र नेपाल, नेपाल (द्वैमासिक), वर्ष ५१, पूर्णाङ्क २–३, पृ. २३५–३६, असोज/पुस, २०७८, नेपालको सार्वजनिक प्रशासन र व्यवस्थापन सूचना तथा प्रसारण विभाग, सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय, काठमाडौं, नेपाल ।
- प्रा.डा. नरविक्रम थापा, भोकमरी अन्त्य गर्न खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा दिगो विकास लक्ष्यको स्थानीयकरण, सहभागिता (सहभागीमूलक विकास पत्रिका (त्रैमासिक), दिगो विकास लक्ष्य र स्थानीयकरण विशेषाङ्क, नेपान, वर्ष २५, अङ्क १–४ (संयुक्ताङ्क) ।
- भोला भट्टराई, दिगो विकासका लक्ष्यहरूको स्थानीयकरणमा देखिएका चुनौती र अवसरहरू, सहभागिता (सहभागीमूलक विकास पत्रिका (त्रैमासिक), दिगो विकास लक्ष्य र स्थानीयकरण विशेषाङ्क, नेपान, वर्ष २५, अङ्क १–४ (संयुक्ताङ्क) ।
- नारायणप्रसाद काफ्ले, विकास प्रशासनको नयाँ आयाम, (New Dimension of Development Administration), प्रथम संस्करण २०६१ माघ, पेज नं. ४७७ ।
- आर्थिक सर्वेक्षण २०८०/८१, नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय, २०८१, काठमाडौं, नेपाल ।
- आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को बजेट वक्तव्य, नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय, २०८१, काठमाडौं, नेपाल ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. सुरेश धमला

जेनिथ इन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी

लम्कीचुहा-०१, कैलाली, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल, सम्पर्क नं. ९८४१८२७६९७

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान
चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत्
तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा
सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा
दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

अध्यक्ष : शिवकुमार साह
सम्पर्क नं. ९८२४७७२९११, ९८०७९३२१७५

शिवानी होलिडेज ईन एण्ड सुइट्स

दमक नगरपालिका–९, झापा
कोशी प्रदेश, नेपाल

अब चाँडै नै पूर्वको सान दमक बजारमा गुणस्तरीय होटल, रेष्टुरेन्ट तथा नाइट क्लबको आनन्द लिन सक्नुहुनेछ ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.पुजा कुमारी जयसवाल
सम्पर्क नं. ९८०१०५८६२६

पुजा ट्रेडर्स

चन्द्रपुर ६, रौतहट, मधेश प्रदेश, नेपाल

Trading of Grocery items

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

सम्पर्क नं. ९७४८४६४१५०, ९८०५९६२१५०

BISHAL INSTITUTE

A COMPLETE EDUCATIONAL CONSULTANCY
लाहान-८, रोट नं. २, मधेश प्रदेश, नेपाल

लोक सेवा आयोग,शिक्षक सेवा आयोग,
Bridge Course, Computer Course
लगायतका कक्षा संचालन

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.ई.अफाक आलम
सम्पर्क नं. ९८४५२२६०१०

SINE ENGINEERS

कलैया-५, बारा, मधेश प्रदेश, नेपाल

घर, जग्गाको मूल्याङ्कन गरिन्छ ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. कृष्ण चन्द्र प्रसाद साह
सम्पर्क नं. ९८४५६०२९४७

सुरज गल्ला भण्डार

कलैया, बारा, मधेश प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी संघ नेपाल

ईकाइ कमिटी

लालबन्दी, मधेश प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. असाव अंसारी

सम्पर्क नं. ९८६५२१५७८६

सिजा कन्स्ट्रक्सन

जितपुर, सिमरा–७, बारा, मधेश प्रदेश

सार्वजानिक निर्माणसम्बन्धी ठेक्का पट्टा

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.रवि गुप्ता

सम्पर्क नं. ९८४४०७७३९०, ९८१५८००,०००

सिटी डिपार्टमेन्ट स्टोर एण्ड सिटि ग्रुप

लालबन्दी–७, सर्लाही, मधेश प्रदेश, नेपाल

**यहाँ दैनिक उपभोग्य खाद्य
वस्तुहरु सुपथ मूल्यमा पाइन्छ ।**

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.विष्णुहरि मैनाली

सम्पर्क नं. ९८४४२०७०४१

जयकाली गल्ला भण्डार

ईश्वरपुर–६, लालबन्दी, सर्लाही, मधेश प्रदेश

**यहाँ खाद्य सामाग्री (धान, गहु, मकै, कोदो) लगायत
वस्तुहरुको सुपथ मूल्यमा खरिद–बिक्री गरिन्छ ।**

नेपालमा आयोजना बैंकको अवधारणा, कार्यान्वयनमा देखिएका समस्या र सुधारका उपायहरू

✍ रामबहादुर के.सी.
उपसचिव,
अर्थ मन्त्रालय, सिंहदरबार

विषय प्रवेश

आर्थिक, वित्तीय, सामाजिक र वातावरणीय रूपमा कार्यान्वयनमा जान सक्ने (Ready to Go) सम्भाव्य आयोजनाहरूको सूचीकरण गर्ने प्रणाली आयोजना बैंक हो। प्रमाण र आवश्यकतामा आधारित आयोजनाहरूको पहिचान, मूल्याङ्कन, छनोट र प्राथमिकीकरण गरी विनियोजन कुशलता, कार्यान्वयनमा दक्षता र आयोजनाको सुशासनका लागि तोकिएको प्रणालीमा सूचीकृत गर्ने अवधारणालाई आयोजना बैंक भनिन्छ। सार्वजनिक आयोजनाहरूको कार्यान्वयनमा देखिएको ढिलाइले परियोजनाको निर्माण गुणस्तरीय बनाउनुपर्ने आवश्यकता महसुस गरी परियोजना बैंकको अवधारणा विकास भएको हो । पन्ध्रौं आवधिक योजनाको कार्यान्वयनसँगै आंशिक रूपमा आयोजना बैंक नेपालमा कार्यान्वयनमा आएको छ । आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ ले बजेट छलफल र बाँडफाँट पहिले आयोजनाहरू आयोजना बैंकमा दर्ता भएको हुनुपर्ने कानुनी व्यवस्था गरेको छ। राष्ट्रिय योजना आयोगले परियोजना पहिचान, लेखाजोखा र प्राथमिकीकरण गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले राष्ट्रिय परियोजना बैंक मार्गनिर्देशिका बनाएको छ । तथापि, ऐन कानुनमा भएका व्यवस्थाबमोजिम नीतिगत एवम् संस्थागत चुस्तता, समन्वय, राजनीतिक इच्छाशक्ति र जनशक्तिमा दक्षताको कमीले आयोजना बैंक पूर्ण कार्यान्वयनमा ल्याउन सकिएको छैन ।

नेपालमा आयोजना बैंकको अवधारणा ल्याउनुका पछाडिका आधारहरू

विगतमा निर्धारित समयमा आयोजना कार्यान्वयन गर्न नसकिएको अनुभवका आधारमा कार्यान्वयन प्रभावकारी बनाउन आयोजना बैंकको अवधारणा आएको हो । यसका साथै अन्य कारणहरू देहायअनुसार रहेका छन् :

(क) पन्ध्रौं योजनाका लक्ष्य प्राप्त गर्न राष्ट्रिय योजना आयोग अहिले १६ औं योजना निर्माणमा लागेको छ। नेपालमा २०-२२ वर्ष अगाडिदेखि सुरु भए पनि सम्पन्न नभएका राष्ट्रिय गौरवका आयोजना छन्। ती आयोजनालाई चालु योजना अवधिभित्र सकभर सकाउने लक्ष्य छ। अर्कोतर्फ अब सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले बनाउने आयोजनाबिच तादात्म्य पनि आवश्यक पर्छ। त्यसका लागि पनि अब आयोजना तथा कार्यक्रमको वर्गीकरण गर्नुपर्ने भएको छ। विगतमा निर्धारित समयमा आयोजना कार्यान्वयन गर्न नसकिएको र अब परिस्थिति बदलिएको अवस्थामा आयोजना कार्यान्वयन प्रभावकारी बनाउने उपायको खोजी गर्दा आयोजना बैंकको अवधारणा आएको हो ।

(ख) अगाडि बढेका आयोजना छिटो सम्पन्न गर्न परियोजना समयमै सम्पन्न नहुने, पुँजीगत खर्च कम हुने समस्या केवल पछिल्लो समयमा जन्मिएको समस्या होइन । यी समस्या पछिल्लो २०-२५ वर्षदेखि दोहोरिँदै आएका एकीकृत

समस्या हुन् । समस्या समाधानको खोजी गर्ने क्रममा निर्धारित समय, लागत र गुणस्तरमा यी आयोजना सम्पन्न गर्न र त्यति नै छिटो प्रतिफल प्राप्त गरी अर्थतन्त्रको विकास र आर्थिक समृद्धिमा सहयोग पुऱ्याउन जान्छ ।

(ग) आयोजनाको पुनर्प्राथमिकीकरण गर्न नेपालमा धेरै आयोजना अगाडि बढेका छन् । अब ती आयोजनाको पुनर्प्राथमिकीकरण गर्नुपर्ने छ । पुनर्प्राथमिकीकरण गर्न पनि केही न केही आधार त आवश्यक पर्छ । अर्थ मन्त्रालयले पछिल्लो ६-७ वर्षदेखि आयोजना बैंकको आवश्यकताबारे घचघच्याइरहेको थियो । अर्थ मन्त्रालयको आयोजना बैंकबारेको चासो नै विनियोजन भएको बजेट उचित खर्च होस् भन्ने नै हो । पूर्वतयारी भइसकेका आयोजनामा बढी रकम विनियोजन गर्ने हो भने आयोजना छिटो सम्पन्न हुन्छ भन्ने मान्यता अर्थ मन्त्रालयको थियो । जसले गर्दा एउटा आयोजनामा विनियोजन भएको रकम खर्च हुन नसकी अर्को शीर्षकमा रकमान्तर गर्नु नपरोस् । यो चिन्तन हिजोकै दिनदेखि सुरु भएको हो । तर, औपचारिक रूपमा राष्ट्रिय आयोजना बैंक कार्यान्वयन गर्न भने राष्ट्रिय योजना आयोगको नयाँ गठन आदेश आइसकेपछि मात्र अधिकार प्राप्त भएको हो ।

(घ) आवश्यकताका आधारमा आयोजना छनोट र पहिचान : आयोजनाको पहिचान, छनोट र कार्यान्वयन हाम्रो आवस्यकताका आधारमा अगाडि बढ्नुपर्छ । कुनै दाताले यो आयोजना मन पऱ्यो भन्दै लबिङ गर्ने परिपाटीलाई निरुत्साहित गर्नुपर्छ । हचुवाका भरमा आयोजना छनोट गर्दा सङ्ख्यात्मक रूपमा धेरै हुन पुगेका छन् । आयोजनाको पुनर्प्राथमिकीकरण गरी हाम्रो आवश्यकता र क्षमताका आधारमा आयोजनाको पहिचान र छनोट गर्न आयोजना बैंकको अवधारणा कार्यान्वयनमा आएको छ ।

(ङ) त्यो आयोजनालाई सफल कार्यान्वयन हुने वातावरण बनाउन सरोकारवाला निकाय तथा मन्त्रालयहरूले केही मिहिनेत गर्नुपर्ने हुन्छ । यो काम योजना आयोगले गर्दैन । योजना आयोगको चासो निर्धारित लक्ष्य पूरा गर्न तयारी अवस्थामा रहेका आयोजनाले विनियोजनमा प्राथमिकता पाउन् भन्ने नै हो । पूर्वतयारीको काम सम्पन्न भइसकेका आयोजना यस बैंकमा रहन्छन्, जसलाई तत्काल ठेक्का अगाडि बढाएर कार्यान्वयनमा लैजान सकिन्छ । एउटा आयोजना कार्यान्वयन हुँदै गर्दा अर्को आयोजनाको पूर्वतयारीको कामलाई समय लगाएर काम गर्न सकिन्छ । निर्धारित मापदण्डमा केन्द्रित भएर पहिचान भएपश्चात् सम्भाव्यता अध्ययन, लेखाजोखा (लाभ-लागत विश्लेषण) समेत भइसकेका आयोजनालाई राष्ट्रिय आयोजना बैंकमा प्रविष्ट गराई क्रमशः कार्यान्वयन गर्न ।

(च) विकास व्यवस्थापनको सिद्धान्त अनुसरण : अहिले प्रारम्भिक चरणको मात्र आयोजना बैंकका रूपमा काम थालिएको छ । आयोजनाको विनियोजन क्षमता बढाउने, सञ्चालन क्षमता वृद्धि गर्ने र प्रतिफलमूलक आयोजना छनोटमा केन्द्रित हुन । पैसा सही ठाउँमा विनियोजन भयो कि भएन, आयोजना तोकिएको समयमै सम्पन्न हुन्छ कि हुँदैन, यसका लागि जनशक्ति, मेसिन, निर्माण सामग्री र स्रोतको जोहो गर्न सक्छौँ कि सक्दैनौँ र आयोजना सम्पन्न भइसकेपछि त्यसले उचित प्रतिफल दिन सक्छ या सक्दैन भन्नेबारे अध्ययन गर्न । विगतका समस्या अब नदोहोरिउन् भन्ने उद्देश्यले यो एउटा पारदर्शी कार्यक्रम कार्यान्वयन थालिएको छ । आगामी दिनमा नेपालले पनि विकास व्यवस्थापनको सामान्य सिद्धान्तलाई अनुसरण गर्नैपर्छ । यो

सोही सिद्धान्तको एक रूप आयोजना बैंक हो ।

(छ) प्रारम्भमा सङ्घीय सरकार मातहतका मन्त्रालयबाट अगाडि बढ्ने आयोजनालाई मात्र आयोजना बैंकमा समेटी सङ्घीय सरकारको बजेट विनियोजन र वार्षिक विकास कार्यक्रममा राष्ट्रिय आयोजना बैंकमा प्रविष्ट भएका आयोजनालाई प्राथमिकता दिनुपर्छ । त्यस्ता आयोजना बैंकले निर्धारण गरेको मापदण्ड र ढाँचामा आधारित भएर आउनुपर्छ । त्यसको लेखाजोखा गरिसकेपछि मात्र बजेटमा स्थान प्राप्त गर्नुपर्छ । कुनै पनि आयोजनाको पूर्वतयारीका लागि समय लाग्छ । सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन, वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन, जग्गा प्राप्ति र मुआब्जा वितरण, स्रोतको जोहो जस्ता प्रक्रिया पूरा गरेपछि मात्र एउटा आयोजना कार्यान्वयनको चरणमा पुग्छ । बैंकमा यस्ता तयारीका सबै प्रक्रिया पूरा गरिसकेका आयोजना मात्र प्रविष्टि गर्नुपर्दछ ।

(ज) कार्यान्वयन गर्ने निकायलाई उत्तरदायी बनाउन वार्षिक बजेट, मध्यमकालीन खर्च संरचना र वार्षिक विकास कार्यक्रमको मार्गदर्शनले मुख्यतः दुई वटा काम गर्नुपर्ने गरी मापदण्डले तोकेको छ । एउटा विनियोजनमा पर्ने आयोजना राष्ट्रिय आयोजना बैंकमा प्रविष्ट भएको हुनुपर्छ, अर्को हरेक मन्त्रालयअन्तर्गत ***प्रोजेक्ट डेभलपमेन्ट फन्ड्*** खडा गरी आयोजनाको पूर्वतयारीको काम पूरा गर्ने गरी काम अगाडि बढाउन मार्गदर्शन गरिएको छ । यसको मतलब कार्यान्वयन गर्ने निकाय पनि अब उत्तरदायी बन्नुपर्छ । कुनै पनि आयोजनाको ठेक्का लागिसकेपछि त्यसको व्यवस्थापन र सञ्चालन मात्र नभई आयोजना छनोट र पहिचानमा पनि उनीहरू जिम्मेवार हुनुपर्छ । पूर्वतयारीका सबै काम पूरा गरी एउटा बास्केटमा आएका आयोजनाहरूको संयुक्त रूप नै राष्ट्रिय आयोजना बैंक हो भन्ने अवधारणाबाट यसको सुरुवात भएको देखिन्छ ।

नेपालमा आयोजना बैंकको आवश्यकता

माथि प्रस्तुत गरिएका अवधारणाहरूका साथमा देहायअनुसारका आधारलाई आयोजना बैंकको आवश्यकताका रूपमा स्वीकार गरिएको छ :

(क) राष्ट्रिय आवश्यकता र तथ्यमा आधारित पूर्वतयारी भएका आयोजनाहरू आयोजना बैंकमा सूचीबद्ध गरी बजेटमा समावेश गर्दा बजेट विनियोजन कुशलता तथा कार्यान्वयनमा क्षमता अभिवृद्धि गर्न,

(ख) कार्यान्वयनमा जान सक्ने आयोजनामा बजेट विनियोजन तथा लगानी परिचालन गरी निर्धारित समय, लागत र गुणस्तरमा आयोजना सम्पन्न गरी विद्यमान न्यून पुँजीगत खर्च हुने समस्यालाई स्थायी रूपमा समाधान गर्न,

(ग) आयोजनाको पहिचान, विश्लेषण, छनोट तथा प्राथमिकीकरण प्रकृयामा हुने अत्यधिक राजनीतिक दबाब कम भई माग तथा प्रमाणमा आधारित आयोजना छनोट गर्न,

(घ) आयोजना बैंकमा सो-केस (Show Case) मा राख्ने/राखिएका आयोजनाहरूमा विदेशी लगानी आकर्षण तथा निजी क्षेत्रलाई आयोजनाको विषयमा पूर्व सुसूचित गर्न,

(ङ) मुलुकको आर्थिक स्रोतको क्षमताअनुसारका आयोजनाहरू कार्यान्वयन गरी आयोजना सुशासन कायम गर्न,

(च) आयोजना बैंकको प्रभावकारी कार्यान्वयनसँगै मध्यावधि खर्च संरचना (MTEF), बजेट तर्जुमा तथा आयोजना व्यवस्थापनका पछिल्ला चरणहरूमा सबल, सक्षम, पारदर्शिता र नतिजामुखी हुँदै समग्र वित्तीय स्थायित्व

निर्माणको आधार तयार गर्ने,

(छ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहमा सन्तुलित विकास गर्ने ।

नेपालमा आयोजना बैंक सम्बन्धमा भएका व्यवस्थाहरू

आयोजना बैंकको व्यवस्थापन सम्बन्धमा भएका नीतिगत एवम् संस्थागत व्यवस्थाहरू देहायअनुसार रहेका छन् :

(क) राष्ट्रिय योजना आयोग (गठन तथा कार्य सञ्चालन) आदेश, २०७४ ले लाभ-लागत विश्लेषण (CBA) का आधारमा आयोजना बैंक निर्माण गर्ने गराउने,

(ख) आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ तथा नियमावली, २०७७ ले सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहमा नेपाल सरकारले सञ्चालन गर्ने आयोजनाको वर्गीकरण योजना आयोगको सिफारिसमा नेपाल सरकारले गर्ने । योजना आयोगमा एक आयोजना बैंक रहने र सो आयोगको मापदण्डअनुरूप सम्बन्धित मन्त्रालयले आयोजना बैंकमा प्रविष्टि गर्ने । आयोजना बैंकमा नभएका आयोजनामा बजेट विनियोजन नगर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

(ग) आयोजना विकास, छनोट तथा प्राथमिकीकरण सम्बन्धी एकीकृत मापदण्ड, २०७९ ले आयोजना विकास, लेखाजोखा, छनोट तथा प्राथमिकीकरणलाई आधुनिक, वस्तुनिष्ठ, आधारसम्मत र वैज्ञानिक चरणहरूका क्रियाकलापहरू तोकेको छ ।

(घ) लगानी बोर्डमा आयोजना बैंक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीसम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ ।

आयोजना बैंकमा आयोजना सूचीकृत गर्ने प्रकृयाहरू

देहायका प्रकृयाहरू पूरा गरी आयोजना बैंकमा आयोजनाहरू सूचीकृत गर्न सकिने व्यवस्था रहेको छ :

(१) आयोजनाको पहिचान,

(२) आयोजनाको मूल्याङ्कन,

(३) आयोजनाको प्राथमिकीकरण,

(४) आयोजना बैंकमा सूचीकरण,

(५) आयोजना कार्यान्वयन ।

आयोजना बैंक कार्यान्वयनमा आउन नसक्नुमा रहेका समस्याहरू

आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ तथा नियमावली, २०७७ ले गरेको कानुनी व्यवस्थाको पूर्ण कार्यान्वयन हुन नसक्दा ऐनको अभिष्ट पूरा हुन सकेको छैन । राष्ट्रिय योजना आयोगमा रहेको आयोजना बैंकमा करिब ८,२०० आयोजना प्रविष्टि गरेको देखिन्छ । लगानी बोर्ड नेपालले आयोजना बैंक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली विकास गरेको छ । यसकै माध्यमबाट केही आयोजनाहरूको स्वीकृति तथा सम्झौतासमेत गरेको छ । आयोजना बैंक पूर्ण रूपमा कार्यान्वयनमा आउन नसक्नुका पछाडि देहायका कारणहरू जिम्मेवार देखिन्छन् :

(क) आयोजना बैंकमा चालु तथा नयाँ सबै आयोजनाहरू वा बजेटको सीमाभित्रका आयोजनाहरू समावेश गर्नुपर्ने स्पष्ट नीतिगत व्यवस्था नहुनु,

(ख) आयोजना बैंकमा सूचीकृत गर्नुपूर्व आयोजनासम्बन्धी सबै पूर्व तयारी गर्नका लागि आयोजना विकास कोष (Project Development Fund) स्थापना हुन नसक्नु,

(ग) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका आयोजना बैंक सञ्चालन कार्यविधि, आयोजनाको पहिचान, छनोट मोडालिटी, मूल्याङ्कन प्राथमिकीकरण तथा लागतसम्बन्धी निर्देशिका र आयोजना वर्गीकरणका आधार तथा मापदण्डका लागि पूर्ण कानुनी पूर्वाधार नहुनु,

(घ) राष्ट्रिय योजना आयोगमा रहेको आयोजना

बैंकलाई बजेट सूचना प्रणालीसँग आबद्ध गर्न नसकिनु,

(ङ) आयोजनाको पहिचान, छनोट गरी आयोजना बैंकमा समावेश गरेका आयोजनामा मात्र बजेट समावेश गर्न सम्बन्धित मन्त्रालयको राजनीतिक तथा प्रशासनिक नेतृत्व पूर्ण तयार भई आयोजना सुधारमा स्वामित्व ग्रहण क्षमता र इच्छाशक्तिको कमी रहनु । अर्थ मन्त्रालयबाट आयोजना बैंकमा समावेश भएका आयोजना तथा कार्यक्रममा मात्र बजेट विनियोजन, रकमान्तर तथा संशोधन नगर्नु तथा जनशक्तिमा आयोजना बैंकसम्बन्धी ज्ञान, सिप, दक्षता र क्षमताको कमी रहनु,

(च) राष्ट्रिय योजना आयोग, अर्थ मन्त्रालय र विषयगत मन्त्रालयहरूबिचमा आयोजना बैंक सूचना सञ्जालीकरणको कमी हुँदा समन्वय पक्ष कमजोर रहनु,

(छ) राजनीतिक नेतृत्वबाट आयोजना बैंकका आयोजनाहरूभन्दा बाहिरबाट आयोजनाहरूमा बजेट पार्न हस्तक्षेप गर्नु ।

आयोजना बैंकको पूर्ण कार्यान्वयनका लागि सुझावहरू

आयोजना बैंकको पूर्ण कार्यान्वयनका लागि देहायका सुझावहरू प्रस्तुत छन् :

(क) आयोजना बैंकमा चालु तथा नयाँ सबै आयोजनाहरू वा बजेटको सीमाभित्रका आयोजनाहरू समावेश गर्नुपर्ने स्पष्ट नीतिको व्यवस्था गर्ने,

(ख) आयोजना बैंकमा सूचीकृत गर्नुपूर्व आयोजनासम्बन्धी सबै पूर्व तयारी गर्नका लागि आयोजना विकास कोषको स्थापना शीघ्र गर्ने,

(ग) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको आयोजना बैंक सञ्चालन कार्यविधि, आयोजनाको पहिचान, छनोट, ढाँचा (मोडालिटी), मूल्याङ्कन, प्राथमिकीकरण तथा लागतसम्बन्धी निर्देशिका र आयोजना वर्गीकरणका आधार तथा मापदण्डका लागि पूर्ण कानुनी पूर्वाधार तयार गर्ने,

(घ) राष्ट्रिय योजना आयोगमा रहेको आयोजना बैंकलाई बजेट सूचना प्रणालीसँग शीघ्र आबद्ध गर्ने,

(ङ) आयोजनाको पहिचान, छनोट गरी आयोजना बैंकमा समावेश गरेका आयोजनाहरूमा मात्र बजेट समावेश गर्न सम्बन्धित मन्त्रालयको राजनीतिक तथा प्रशासनिक नेतृत्व पूर्ण तयार भई आयोजना सुधारमा स्वामित्व ग्रहण क्षमता र इच्छाशक्तिको विकास गरी अर्थ मन्त्रालयबाट आयोजना बैंकमा समावेश भएका आयोजना तथा कार्यक्रममा मात्र बजेट विनियोजन, रकमान्तर तथा संशोधन गर्ने व्यवस्था गर्ने ।

(च) राष्ट्रिय योजना आयोग, अर्थ मन्त्रालय र विषयगत मन्त्रालयहरूबिचमा आयोजना बैंक सूचना सञ्जालीकरणको विकास गरी चुस्त समन्वय कायम गर्ने,

(छ) राजनीतिक नेतृत्वबाट आयोजना बैंकका आयोजनाहरूभन्दा बाहिरबाट आयोजनाहरू बजेटमा पार्न हस्तक्षेप गर्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहन गर्ने,

(ज) आयोजना बैंकसँग प्रत्यक्ष संलग्न भई कार्य गर्ने जनशक्तिमा आयोजना बैंकसम्बन्धी ज्ञान, सिप, दक्षता र क्षमता विकास गर्न तालिम प्रदान गर्ने, जनशक्तिको दक्षता अभिवृद्धि गर्न लगानी गर्ने ।

निष्कर्षमा,

आयोजना बैंक रणनीतिक परियोजनाहरूको सँगालो हो। आयोजना बैंकमा सम्बन्धित निकाय/मन्त्रालयहरूले

सम्भाव्यता अध्ययन गरेका, आवधिक योजनासँग तालमेल खाने, राष्ट्रिय प्राथमिकता अनुकूल र बजेट सुनिश्चित भएका आयोजनाहरू सूचीकृत गरिन्छ । आयोजना बैंकमा समावेश भएका आयोजनाहरू मात्र कार्यान्वयनमा जाने भएकाले कुन र कस्ता आयोजना मात्र कार्यान्वयन हुन्छन् भन्ने जानकारी पहिले नै हुने हुँदा विकासमा पारदर्शिता र दिगोपना आउने हुन्छ । आयोजना तर्जुमा तथ्यपरक, वस्तुनिष्ठ, आधारसम्मत र वैज्ञानिक रूपमा गरेर सीमित स्रोतको प्राथमिकतापूर्वक आयोजानहरू छनोट गरी आयोजना बैंकमा सूचीकृत गरी राज्य/सरकारको प्राथमिकता बमोजिम क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै जानुपर्दछ । आयोजनाको तोकिएको लक्ष्य, उद्देश्य, समय, लागत र गुणस्तरमा सम्पन्न गरी पुँजीगत खर्च समयमै गर्न आयोजना बैंकबाट मात्र आयोजना छनोट हुने व्यवस्था कडाइका साथ लागू गर्नुपर्दछ । आयोजना बैंक पूर्ण कार्यान्वयनमा आएमा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वमा समेत सघाउ पुग्ने छ । मुलुकमा मागको सृजना, बेरोजगारी समस्या, गरिबी र असमानता, वातावरण संरक्षण, समावेशी आर्थिक वृद्धि र विकास जस्ता पक्षमा सुधार हुने छ । यसका लागि नीतिगत तथा कानुनी पूर्वाधार निर्माण, सूचना प्रणालीमा परिमार्जन, संस्थागत दक्षता तथा क्षमता विकास, राजनीतिक इच्छाशक्ति, तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली र अन्तर निकाय/तह चुस्त समन्वय जस्ता पक्षहरूमा सुधार गर्नु आवश्यक छ ।

सन्दर्भसामग्री

- नेपालको संविधान, कानुन किताब व्यवस्था समिति, सिंहदरबार ।
- पन्ध्रौँ तथा सोहौँ योजना, राष्ट्रिय योजना आयोग, सिंहदरबार ।
- चालु आर्थिक वर्षको बजेट वक्तव्य र आर्थिक सर्वेक्षण, अर्थ मन्त्रालय, सिंहदरबार ।
- आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ तथा नियमावली, २०७७ ।
- राष्ट्रिय योजना आयोग (गठन तथा कार्य सञ्चालन) आदेश, २०७४ ।
- राष्ट्रिय आयोजना बैंक निर्देशिका, राष्ट्रिय योजना आयोग, २०७६ सिंहदरबार ।
- विभिन्न पत्रपत्रिकामा आयोजना बैंकसम्बन्धी प्रकाशित लेखहरू ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो.श्री हेम लक्ष्मी खड्का
जगन्नाथ कन्ट्रक्सन एण्ड सप्लायर्स
दि.सि.न.पा.-०३, डोटी, दीपायल, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल, सम्पर्क नं. ९८४८४३६६१९

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली,
नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण
नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

अध्यक्ष : ज्ञानबहादुर बोहरा, **उपाध्यक्ष** : हर्क धामी,
नि. प्रशासकीय अधिकृत : रमेशकुमार खड्का

मष्टा गाउँपालिका

गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

भातिखोला, बझाङ, सुदूरपश्चिम प्रदेश., नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत्
तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा
दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना**
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. श्रीअम्मर राज उपध्याय

सम्पर्क नं. ९८४८५४५०७३

शैलावती निर्माण सेवा प्रा.लि.

सायल गा.पा.– ०२, डोटी
दीपायल, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. श्री प्रकास कपड्याल

सम्पर्क नं. ९८५८४४०१८५

जे.बि. आयल स्टोर

दि.सि.न.पा.-०४, डोटी

दीपायल, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. श्री सरस्वती कुमारी खड्का

सम्पर्क नं. ९८६५९३९७२८

ओम स्माईल कन्ट्रक्सन एण्ड सप्लायर्स

दि.सि.न.पा-०१, तिखा डोटी

दीपायल, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

नेपालका सार्वजनिक संस्थानहरू : सेतो हात्ती कि सरकारको साथी ?

✍ **भोलानाथ पौडेल**
मुख्य प्रबन्धक
राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि.

पृष्ठभूमि

नेपालमा सार्वजनिक संस्थान स्थापनाको सुरुवात वि.सं. १९९० को दशकदेखि भएको पाइन्छ । कुनै पनि संस्थाको सेयर पुँजीमा नेपाल सरकारको ५० प्रतिशतभन्दा बढी स्वामित्व रहेमा त्यस्ता संस्थानलाई नेपालमा सार्वजनिक संस्थानका रूपमा लिने अभ्यास रहेको पाइन्छ । नेपालको पहिलो सार्वजनिक संस्थानका रूपमा वि.सं. १९९३ मा विराटनगर जुट मिलको स्थापना भएको थियो । प्रथम आवधिक योजनादेखि सार्वजनिक संस्थानको स्थापनाले गति लिएको देखिन्छ भने यो क्रम सातौँ योजनासम्म बढ्दो रूपमा रहेको पाइन्छ । सातौँ योजनाको अन्त्यसम्ममा नेपालमा ६२ वटा सार्वजनिक संस्थान स्थापना भइसकेको देखिन्छ ।

वि.सं. २०४० को मध्यदेखि देशमा लिइएको निजीकरणको नीतिअनुसार विभिन्न ३० वटा सार्वजनिक संस्थान विनिवेश/निजीकरण गरिएकोमा १२ संस्थान खारेजीमा र १८ संस्थानहरू निजीकरणपछि सञ्चालनमा रहेको देखिन्छ । निजीकरणपश्चात् हालसम्म सञ्चालनमा रहेका संस्थानहरूको सङ्ख्या १२ रहेको छ । पछिल्लो समय आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा २ वटा नयाँ सार्वजनिक संस्थानहरू धौबादी फलाम कारखाना र नेपाल पूर्वाधार निर्माण कम्पनी लि. को स्थापना भएको देखिन्छ । नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयबाट प्रकाशित आर्थिक सर्वेक्षण, २०८०/८१ अनुसार २०८० फागुनसम्म नेपाल सरकारको पूर्ण तथा आंशिक स्वामित्व भएका सार्वजनिक संस्थानको सङ्ख्या ४४ रहेको छ । अस्तित्वमा रहेका सार्वजनिक संस्थानहरूमध्ये २० वटा सार्वजनिक संस्थानहरू नेपाल सरकारको पूर्ण स्वामित्वमा र २४ वटा संस्थानहरू अधिकांश स्वामित्वमा रहेका छन् । जसमध्ये ३३ वटा कम्पनी ऐन, ७ वटा संस्थानसम्बन्धी विशेष ऐन, २ वटा सञ्चार ऐन, १ वटा संस्थान ऐन र १ वटा सहकारी ऐनअन्तर्गत स्थापना भएका छन् । क्षेत्रगत रूपमा सार्वजनिक संस्थानहरूको उपस्थिति अध्ययन गर्दा औद्योगिक क्षेत्रमा १०, व्यापारिक क्षेत्रमा ४, सेवा क्षेत्रमा ११, सामाजिक क्षेत्रमा ५, जनउपयोगी क्षेत्रमा ५ र वित्तीय क्षेत्रमा ९ सार्वजनिक संस्थान अस्तित्वमा रहेका छन् । आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा अस्तित्वमा रहेका मध्ये २६ वटा संस्थानले नाफा आर्जन गरेका छन् भने १५ वटा संस्थान घाटामा रहेका छन् । ३ वटा संस्थानको कारोबार शून्य रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०७९।८० मा नाफा आर्जन गरेका २६ वटा सार्वजनिक संस्थानहरूको समग्र खुद नाफा रु.४८ अर्ब ५१ करोड ७५ लाख कायम भएको छ भने संस्थानहरूको सञ्चित नाफा रु.६१ अर्ब १४ करोड ९६ लाख पुगेको छ । आ.व. २०७९।८० सम्ममा सार्वजनिक संस्थानहरूमा नेपाल सरकारको कुल लगानी रु.६ खर्ब ६१ अर्ब १० करोड ७४ लाख पुगेको छ भने त्यस्ता संस्थानबाट प्राप्त भएको लाभांश आ.व. २०७९।८० मा रु.१३ अर्ब ७५ करोड ६७ लाख रहेको छ, जुन कुल सेयर लगानीको तुलनामा लाभांश अनुपात ३.९० प्रतिशत रहेको छ । आ.व. २०७९।८० को कुल गार्हस्थ्य उत्पादन रु.५३

खर्ब ८१ अर्ब ३४ करोडमा सार्वजनिक संस्थानको कुल सञ्चालन आयको अनुपात १२.२८ प्रतिशत रहेको छ । साथै, सार्वजनिक संस्थानहरूले नेपाल सरकारको सञ्चित कोषमा कुल आयकर रु.१७ अर्ब ३९ करोड ४६ लाख दाखिला गरी नेपाल सरकारले प्राप्त गरेको कुल आयकरमा सार्वजनिक संस्थानको ६.९७ प्रतिशत योगदान पुगेको छ । रोजगारीका क्षेत्रमा समेत सार्वजनिक संस्थानहरूले ३२,१८० जनालाई प्रत्यक्ष रोजगारी प्रदान गरेका छन् ।

स्थापनाको उद्देश्य

सर्वसाधारणलाई सरकारका तर्फबाट वस्तु तथा सेवा सर्वसुलभ रूपमा उपलब्ध गराई आत्मनिर्भर तथा स्वाधीन अर्थतन्त्रको विकास गर्ने लगायतका उद्देश्यहरू लिई नेपालमा सार्वजनिक संस्थानहरूको स्थापना भएको पाइन्छ। नेपालमा स्थापित सार्वजनिक संस्थानहरूको कार्यक्षेत्र तथा प्रकृतिलाई दृष्टिगत गर्दा निम्नानुसारका उद्देश्यहरू लिइएको पाइन्छ ।

(क) आधारभूत वस्तु तथा सेवामा गुणस्तर कायम गरी सुपथ मूल्यमा सर्वसाधारणलाई उपलब्ध गराउने,

(ख) उत्पादन र वितरणमा स्वस्थ प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण सिर्जना गर्ने,

(ग) उपलब्ध साधन र स्रोतको समुचित उपयोग गरी मुलुकको द्रुततर विकास गर्न सघाउ पुर्‍याउने,

(घ) विकासका पूर्वाधार निर्माण गर्ने,

(ङ) रोजगारी सृजना गर्ने,

(च) आत्मनिर्भर र स्वाधीन अर्थतन्त्रको विकास गर्ने,

(छ) आयात प्रतिस्थापन तथा निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने,

(ज) निजी क्षेत्रको विकासको वातावरण तयार गर्ने,

(झ) समतामूलक राज्यको स्थापना गरी सामाजिक न्यायको प्रवर्द्धन गर्ने ।

सार्वजनिक संस्थानहरूको विगतको समीक्षा

सातौं योजनाको अन्त्य (वि.सं. २०४७) सम्ममा सार्वजनिक संस्थान स्थापनाको क्रम बढ्दो रहेको र विभिन्न क्षेत्रमा गरी जम्मा ६२ संस्थान स्थापना भइसकेको देखिन्छ । एकातिर सार्वजनिक संस्थानहरूको सञ्चालनका लागि सरकारले लगानी तथा प्रशासनिक खर्चका लागि ठूलो रकम खर्चिनुपरेको थियो भने त्यस्ता संस्थानबाट सरकारलाई प्राप्त प्रतिफल निराशाजनक रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०४६/०४७ मा ६ वटै क्षेत्रमा सञ्चालित सार्वजनिक संस्थानहरूको प्रतिफल दर ऋणात्मक रहेको र यस्तो औसत प्रतिफल दर ५.२२ प्रतिशत ऋणात्मक रहेको थियो । त्यसैले नेपालका सार्वजनिक संस्थानहरूलाई सरकारको ‘***सेतो हात्ती***’ समेत भन्ने गरिएको थियो ।

नेपालका सार्वजनिक संस्थानमा देखिएका निम्न कमजोरीहरूका कारण तिनीहरूको कार्यसम्पादन कमजोर हुन गएको थियो ।

(क) उद्देश्यअनुसारका कार्यहरू गर्न कुशल र सक्षम नेतृत्व तथा दक्ष कर्मचारीको व्यवस्थापन हुन नसक्नु,

(ख) आन्तरिक नियन्त्रण, सुपरिवेक्षण तथा सुशासन कमजोर हुनु,

(ग) कार्यसञ्चालन तथा जनशक्ति व्यवस्थापनमा राजनीतिक हस्तक्षेप तथा प्रभाव देखिनु,

(घ) सरकार परिवर्तनसँगै संस्थानको व्यवस्थापक परिवर्तन हुनु,

(ङ) सर्वसाधारणलाई गुणस्तरीय सेवा सुविधा प्रवाह गर्न नसक्नु,

निजीकरणपश्चात् नेपालका सार्वजनिक संस्थानहरूको सङ्ख्यामा केही कटौती त भयो तर यस्ता संस्थानले सरकारलाई प्रदान गर्ने प्रतिफल भने सकारात्मक हुन सकेको देखिँदैन । आर्थिक वर्ष २०५९/६० सम्म पनि सार्वजनिक संस्थानहरूको कुल घाटा रु.२ अर्ब २२ करोड ३४ लाख रहेको देखिन्छ । यस वर्ष सार्वजनिक संस्थानमा सरकारको खुद पुँजी लगानीको तुलनामा मुनाफाको प्रतिफल

१.४ प्रतिशत ऋणात्मक रहेको देखिन्छ । यसप्रकार सार्वजनिक संस्थानहरू सरकारका लागि ***सेतो हात्ती*** कै रूपमा रहेको देखिन्छ ।

आर्थिक वर्ष २०६१।६२ देखि नेपालका सार्वजनिक संस्थानहरूको सञ्चालन मुनाफा धनात्मक हुन थालेको देखिन्छ । आ.व. २०६१।६२ मा सार्वजनिक संस्थानहरूको कुल सञ्चालन मुनाफा रु. २ अर्ब १३ करोड रहेको देखिन्छ । यो क्रम बढ्दै आ.व. २०६९।७० मा रु.१२ अर्ब ३ करोड ४६ लाख र आर्थिक वर्ष २०७९।८० मा आइपुग्दा यस्तो सञ्चालन मुनाफा रु.४८ अर्ब ५१ करोड ७५ लाख रहेको छ ।

नेपालका सार्वजनिक संस्थानहरूको वर्तमान अवस्था

वि.सं. २०७० को दशकमा समेत नेपालका सार्वजनिक संस्थानहरू गाभ्ने गाभिने कार्य भएको देखिन्छ । तत्कालीन एनआइडिसि डेभलपमेन्ट बैंक लि. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. मा गाभिएको, राष्ट्रिय बिउ बिजन कम्पनी लि. कृषि सामग्री कम्पनी लि. मा गाभिएको तथा नेसनल ट्रेडिङ लि. र नेपाल खाद्य संस्थान एकआपसमा गाभिएर खाद्य व्यवस्था तथा व्यापार कम्पनी लि. का रूपमा सञ्चालनमा रहेका छन् ।

हाल नेपालमा अस्तित्वमा रहेका सार्वजनिक संस्थानहरूमध्ये २३ वटा संस्थानहरूमा नेपाल सरकारको १०० प्रतिशत स्वामित्व रहेको देखिन्छ, जसमध्ये २० वटा संस्थानहरू सञ्चालनमा रहेका छन् भने ३ वटा संस्थानहरू सञ्चालनमा रहेका छैनन् । आ.व. २०७९।८० मा उच्च घाटा व्यहोरेका ५ संस्थानहरूमा सबै नेपाल सरकारको पूर्ण स्वामित्वमा रहेका संस्थान छन् । त्यस्तै आ.व. २०७९।८० मा सञ्चालन आय शून्य भएका ९ वटा सार्वजनिक संस्थानहरूमध्ये ४ वटा सार्वजनिक संस्थानहरूमा सरकारको १०० प्रतिशत स्वामित्व रहेको छ ।

आर्थिक वर्ष २०७९।८० मा सार्वजनिक संस्थानहरूको कुल नाफा रु. ४८ अर्ब ५१ करोड ७५ लाखमा निम्न ५ सार्वजनिक संस्थानहरूको योगदान कुल खुद नाफाको ७५.६७ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

(क) नेपाल आयल निगम लि., खुद नाफा रु. ११ अर्ब ७२ करोड २९ लाख,

(ख) नेपाल विद्युत् प्राधिकरण, खुद नाफा रु. ९ अर्ब ४० करोड ५५ लाख,

(ग) नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी लि., खुद नाफा रु. ७ अर्ब ९२ करोड १ लाख,

(घ) नागरिक लगानी कोष, खुद नाफा रु.३ अर्ब ८५ करोड ७० लाख,

(ङ) निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण कोष, खुद नाफा रु. ३ अर्ब ८० करोड ६३ लाख ।

त्यस्तै, उक्त आर्थिक वर्षमा घाटा व्यहोरेका सार्वजनिक संस्थानहरूको कुल घाटा (रु.२ अर्ब ३९ करोड ८२ लाख) समग्र सार्वजनिक संस्थानमा भएको घाटाको ७१.७८ प्रतिशत रहेको छ । उच्च नोक्सानीमा रहेका ५ सार्वजनिक संस्थानहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

(क) नेपाल वायु सेवा निगम, खुद नोक्सानी रु.६५ करोड २९ लाख,

(ख) नेपाल खानेपानी संस्थान, खुद नोक्सानी रु.५४ करोड ६९ लाख,

(ग) दुग्ध विकास संस्थान, खुद नोक्सानी रु.४८ करोड ४२ लाख,

(घ) उदयपुर सिमेन्ट उद्योग लि., खुद नोक्सानी रु.३६ करोड ३८ लाख,

(ङ) नेपाल टेलिभिजन, खुद नोक्सानी रु. ३५ करोड १२ लाख ।

उल्लिखित उच्च नोक्सानीमा रहेका सार्वजनिक संथानहरूमध्ये दुग्ध विकास संस्थानबाहेक अन्य सबै संस्थानहरूमा नेपाल सरकारको १०० प्रतिशत स्वामित्व रहेको छ ।

नेपालमा सार्वजनिक संस्थानहरूको औचित्य

पछिल्ला केही वर्षहरूदेखि नेपालका सार्वजनिक संस्थानहरूको व्यवस्थापन तथा सञ्चालनमा नीतिगत सुधार भई संस्थानको कार्यकुशलता र

प्रभावकारितामा वृद्धि गर्ने प्रयास भएको पाइन्छ । परिणामस्वरूप नाफा आर्जन गर्न सक्ने सार्वजनिक संस्थानहरूको सङ्ख्या क्रमशः बढ्दै गएका छन् । सार्वजनिक संस्थानबाट सरकारको सञ्चित कोषमा उल्लेख्य रकम आयकरबापत दाखिला भएको, सरकारको लगानीको प्रतिफलका रूपमा लाभांश प्राप्त हुन सुरु भएको, रोजगारीमा योगदान पुगेको जस्ता सकारात्मक पक्षहरू देखिएका छन् । नेपालको संविधान, २०७२ मा समेत सार्वजनिक उद्यमहरूलाई विकास गरी जनतालाई सर्वसुलभ सेवा प्रदान गर्ने राज्यको नीति रहेको विषय उल्लेख भएको सन्दर्भमा सार्वजनिक संस्थानहरूको औचित्य र आवश्यकताका पक्षमा विभिन्न तर्कहरू रहेको पाइन्छ । केही महत्त्वपूर्ण तर्कहरू निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ :

(क) सार्वजनिक संस्थानहरूले राजस्वमा योगदान गरिरहेका छन् ।

(ख) सार्वजनिक संस्थानहरूले रोजगारी सृजना गरी देशको बेरोजगारी समस्या समाधानमा योगदान गरिरहेका छन् ।

(ग) सार्वजनिक संस्थानहरूमा सरकारको ठुलो लगानी रहेकाले सोको परिचालन गर्नसमेत यिनीहरूको सञ्चालन आवश्यक छ ।

(घ) सार्वजनिक संस्थानहरूमा ठुलो मात्रमा रहेको सार्वजनिक सम्पत्तिको संरक्षण र उपयोगका लागि समेत संस्थानहरूको सञ्चालन आवश्यक छ ।

(ङ) नेपालको संविधानमा परिकल्पना गरिएको समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्रको मर्मलाई साकार गर्न सहयोग पुऱ्याउन सार्वजनिक संस्थानहरूको निरन्तर सञ्चालन आवश्यक हुन्छ ।

(च) निजी क्षेत्रले सर्वसुलभ रूपमा सबै प्रकारका सेवा सुविधाहरू सर्वसाधारणलाई प्रवाह गर्न नसक्ने हुँदा सरकारको लगानीमा सार्वजनिक संस्थानहरू स्थापना भई क्रियाशील हुनुपर्दछ ।

(छ) निजी र सार्वजनिक क्षेत्रबिच सन्तुलन कायम गर्न सार्वजनिक संस्थानको जरुरी हुन्छ ।

(ज) सरकारको सोच, नीति तथा कार्यक्रमहरूको उचित किसिमले कार्यान्वयन गराउन सार्वजनिक संस्थानहरू संवाहक हुन सक्दछन् ।

सार्वजनिक संस्थानहरूको व्यवस्थापन जटिल बन्दै गएको, सार्वजनिक संस्थानहरूको वर्गीकरण, पुनर्संरचना, विनिवेश वा खारेजीको प्रकृयामा लैजाने, त्यस्ता संस्थानमा कार्यरत कर्मचारीहरूको व्यवस्थापन गर्ने चुनौतीपूर्ण रहेको देखिन्छ । त्यसै गरी व्यवसाय बन्द गरेको वर्षौं भइसक्दा पनि त्यस्ता संस्थानहरू आवश्यक व्यवस्थापन नगरी राज्यकोषबाट कर्मचारीहरूलाई तलब भत्ताबापत ठुलो रकम व्यहोरिँदै आएको भए पनि सो सम्बन्धमा सरकारबाट उपयुक्त निर्णय हुन नसकेको सन्दर्भमा सार्वजनिक संस्थानको औचित्यको विपक्षमा समेत विभिन्न तर्कहरू प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ । केही महत्त्वपूर्ण तर्कहरू निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ :

(क) कतिपय सार्वजनिक संस्थानहरूले राज्यलाई चर्को व्ययभार पारिरहेका छन्, त्यस्ता संस्थानहरू वर्षौंदेखि ठुलो घाटामा सञ्चालित छन् ।

(ख) सार्वजनिक संस्थानहरूमा सरकारको वित्तीय तथा प्रशासनिक लागत उच्च रहेको छ ।

(ग) घाटामा सञ्चालित संस्थानहरूको भविष्यको दायित्वसमेत उच्च रहेको देखिन्छ ।

(घ) निजी क्षेत्रको विकास द्रुततर विकास भइरहेको वर्तमान सन्दर्भमा राज्यले संस्थान सञ्चालन गर्न आवश्यक छैन ।

(ङ) वर्तमान खुला परिवेशमा सरकारको भूमिका परिवर्तन भएको र सरकार अब नियामक तथा सहजकर्ताका रूपमा प्रस्तुत हुनुपर्ने तर्फ बढ्दै गएको देखिन्छ ।

(च) विश्वव्यापीकरण तथा उदारीकरणको प्रभाव तथा दबाबका कारण पनि सरकारको भूमिका परिवर्तन भएको विचारले मान्यता पाउँदै

गएको अवस्था रहेको देखिन्छ ।

निष्कर्ष

सरकारको लोककल्याणकारी भूमिका निर्वाह गर्न तथा सर्वसाधारणलाई सरकारको उपस्थिति प्रस्तुत गर्न सार्वजनिक संस्थानहरू स्थापना गरी नागरिकहरूलाई सेवा प्रवाह गर्ने कार्यमा यस्ता संस्थानहरूलाई परिचालन गर्ने उद्देश्यले नेपालमा सार्वजनिक संस्थानको स्थापना भएको देखिन्छ । सार्वजनिक संस्थान स्थापनाको मर्म तथा उद्देश्यअनुरूप गतिविधिहरू सञ्चालन गर्न नसक्दा विगतमा सार्वजनिक संस्थानहरू सरकारलाई व्ययभार बढाउने ***सेतो हात्ती***का रूपमा परिचित भएको तितो यथार्थ रहेको छ । आर्थिक उदारीकरणको प्रभावस्वरूप राज्यको निजीकरण नीतिअनुरूप केही संस्थानहरू निजीकरण, खारेजी तथा बन्द गर्ने कार्य गरियो । तर पनि अपेक्षित प्रतिफल प्राप्त हुन सकेन । हाल अस्तित्वमा रहेका संस्थानहरू पनि सबैलाई पूर्ण क्षमतामा सञ्चालन गर्न सकिएको छैन । कतिपय संस्थानहरूले लगातार नोक्सानी व्यहोरिरहेका छन् । राज्यको ढुकुटीमा योगदान गर्ने सार्वजनिक संस्थानहरूमध्ये सीमित संस्थानहरूको नाफादायकता मात्र सन्तोषजनक रहेको पाउन सकिन्छ । आ.व. २०७९।८० को तथ्याङ्क विश्लेषण गर्ने हो भने सरकारको पूर्ण स्वामित्वमा रहेका ४ वटा संस्थानहरूको सञ्चालन आय शून्य रहेको अवस्था छ । अन्य ५ वटा संस्थानहरूले पनि सञ्चालन आय आर्जन गर्न सकेको देखिँदैन । विभिन्न २४ वटा संस्थानले आफ्नो कारोबारको नियमित लेखापरीक्षण गराउन सकेका छैनन् । गत आर्थिक वर्षमा उच्च घाटा व्यहोरेका ५ सार्वजनिक संस्थानहरूमध्ये ४ वटा संस्थानमा नेपाल सरकारको १०० प्रतिशत स्वामित्व रहेको देखिन्छ । नाफा आर्जन गर्ने २६ संस्थानहरूमध्ये ५ वटा संस्थानले मात्र करिब ७६ प्रतिशत हिस्सा ओगटेको देखिन्छ । यसबाट अन्य सार्वजनिक संस्थानहरूको नाफा नगण्य रहेको सहजै अनुमान लगाउन सकिन्छ ।

प्रस्तुत परिदृश्यका आधारमा नेपालमा सार्वजनिक संस्थानको आवश्यकता र औचित्यताको सम्बन्धमा बेला बेलामा प्रश्न उठ्ने गरेको छ । तर नेपालको संविधान, जनजीवन, आर्थिक विकासको स्तर, जनचाहना जस्ता पक्षहरूलाई दृष्टिगत गर्ने हो भने नेपालमा सार्वजनिक संस्थानको आवश्यकता र औचित्यता अझै पनि उत्तिकै रहेको देखिन्छ । तर सार्वजनिक संस्थानहरूको वर्तमान संरचनामा सुधार, व्यवस्थापनमा पेसागत विशिष्टता, सञ्चालनमा स्वयत्तता, सुपरिवेक्षण तथा निरीक्षण प्रणालीमा प्रभावकारिता कायम राख्नु अपरिहार्य रहेको छ । हाल अस्तित्वमा रहेका सबै संस्थानहरू आवश्यक भए नभएको मूल्याङ्कन गर्ने, आवश्यक भएका संस्थानहरूको वर्गीकरण गर्ने र आवश्यक नभएका संस्थानहरू तुरुन्त बन्द वा निजीकरण गर्ने, आवश्यक संस्थाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरी नयाँ रणनीतिका साथ सञ्चालनमा ल्याउने जस्ता नीतिगत सुधारहरू गर्ने हो भने नेपालका सार्वजनिक संस्थानहरू ***सेतो हात्ती*** नभई ***सरकारको साथी***का रूपमा परिचित हुन सक्ने विश्वास लिन सकिन्छ ।

सन्दर्भ सामग्री

आर्थिक सर्वेक्षण, नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय ।

सार्वजनिक संस्थानको वार्षिक स्थिति समीक्षा, नेपाल सरकार,अर्थ मन्त्रालय ।

नेपालको संविधान, २०७२ ।

नेपालका सार्वजनिक संस्थानहरूको कार्यसम्पादन विश्लेषण : फत्तबहादुर के.सी. ।

नेपालका सार्वजनिक संस्थानहरूको कार्यसम्पादन तथा व्यवस्थापन चुनौतीहरू : ऋषिकेश पन्थी ।

सार्वजनिक संस्थानहरूको कार्यसम्पादन विश्लेषण : बिमल वाग्ले, कोशिस आचार्य र सरिता सापकोटा : समृद्धि, द प्रस्पेरेटिभ फाउन्डेसन, जुलाई २०१३

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान
चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत्
तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा
सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा
दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

सञ्चालक : जनक जोशी

बिष्णुदेव सप्लायर्स एण्ड कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.

काठमाडौं महानगरपालिका-२२, खिचापोखरी

काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.कमलेश कुमार कठरिया

सम्पर्क नं. ९८४८४५३१००

न्यु लुना ग्रीन इनर्जी

बौनिया, जोशीपुर-०२, कैलाली, सुदूरपश्चिम प्रदेश

हाम्रो यहाँ इलेक्टिक स्कुटर, मोपेट, साइकल, इ-रिक्सा बिक्री तथा मर्मत गरिन्छ ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.साबुत राम कठरिया

सम्पर्क नं. ९८४८५६२७२४

सगुन हार्डवेयर

जोशीपुर-०२, जोशीपुर, कैलाली

हाम्रो यहाँ खेती योग्य समान जस्तै रोटा वेटर, कल्टी वेटर, डोल मेकर, टेक्टर हैरो, टेक्टर टायर, मोटर साइकल टायर, पम्पीङ सेट, पानी मोटर, तथा मिलको पार्टस, थोक तथा खुद्रा समान सुपथ मूल्यमा पाइन्छ ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.उमेश कूमार कठरिया
सम्पर्क नं. ९८१२६४८०८६

न्यु उमेश फेन्सी स्टोर

चर्रा–०७, भजनी
कैलाली, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. सुशीला चन्द
सम्पर्क नं. ९८५८७५०१३८

शिव शंकर ईँटा तथा टायल उद्योग

बेतकोट न.पा.–१, दैजी, कञ्चनपुर

हाम्रो यहाँ ईँटा, टायल सुफत मूल्यमा पाइन्छ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.हरिराम कुश्मी
सम्पर्क नं. ९८४८५५७७०५

कुश्मी खाद्य उद्योग

जोशीपुर, कैलाली
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

सम्पर्क नं. ९८४०५२२१८९

भागेश्वरी ग्रुप

भिमदत्त न.पा.–०४, कञ्चनपुर

हाम्रो यहाँ इलेक्ट्रोनिक सामानहरु, रेडिमेट ब्रान्डेड
कपडा तथा अन्य सामाहरु सुफत मूल्यमा पाइन्छ ।

निष्क्रिय कर्जा व्यवस्थापन, असुली अभ्यास र नीतिगत व्यवस्थाहरू

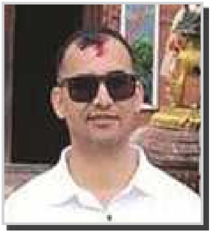

✍ **सरोज बस्नेत**
मुख्य प्रबन्धक
राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि.

निष्क्रिय कर्जा (Non Performing Loan)

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई मुलुकको आर्थिक विकासको मेरुदण्डका रूपमा हेरिन्छ। यस कारण बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू अत्यन्त महत्त्वपूर्ण र सबैभन्दा बढी नियमन हुने संस्था पनि हो। नेपालमा हाल २० वटा वाणिज्य बैंकहरू, १७ विकास बैंकहरू र १७ फाइनान्स कम्पनीहरू सञ्चालनमा रहेका छन्। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सङ्कलन गरेका बचतलाई विभिन्न क्षेत्रमा लगानी गरी मुलुकको आर्थिक विकासमा महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाएका हुन्छन्। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको प्रमुख आम्दानीको स्रोत कर्जा लगानीबाट प्राप्त हुने ब्याज रकम नै हो। बैंकहरूले प्रवाह गरेको कर्जा सापटको सावाँ-ब्याज लगानी गर्दाका बखत तोकिएको सर्तबमोजिम नियमित रूपमा ऋणीले कर्जाको सावाँ-ब्याज किस्ता तिरेमा उक्त कर्जालाई सक्रिय कर्जा (Performing Loan) अर्थात् असल कर्जा र असुल उपर नभएमा तथा जुन प्रयोजनका लागि लिएको कर्जा हो, सोभन्दा फरक प्रयोजनमा उपभोग गरेमा त्यस्ता कर्जालाई निष्क्रिय कर्जा (Non Performing Loan) भनिन्छ।

Non-Performing Assets (NPA) or Non-Performing Loan refers to the loans and advances on which either interest or principal amount is due or in arears. An asset can be termed as NPA when it discontinue / ceases to generate income for bank. Normally the risk level is higher in NPA, as compared to standard or performing assets. A loan or advance will be considered as NPA when debtor is not in position or unable to meet his/ her scheduled obligations.

According to Reserve Bank of India (RBI), 'NPA can be defined as credit facility in which either the interest or instalment or both has remained due for a certain period of time. A non performing asset is basically a loan or advance in respect of which principal or interest payment or both, remained unpaid for a period of more than 90 days."

The word NPA is not something new to the bankers. Non-performing assets are one of the major concerns for banks. NPAs reflect the performance of banks. A high level of NPAs suggests high probability of a large number of credit defaults that affect the profitability and net-worth of banks and also erodes the value of the asset. So to improve the efficiency and profitability of banks the NPA need to be reduced and controlled. In general, the Non-Performing assets are found more comparatively in the public sector banks in comparison to private bank because of liberal rules for the debt recovery. The sound financial position of a bank depends upon the recovery of loans. The failure of the banking sector may have an adverse impact on other sectors. Non-performing Assets are threatening the stability and demolishing banks profitability through a loss of interest income, write-off of the principal loan amount itself.

Non- performing Assets are like a virus in

the banking sector. It includes cash credits as well as overdrafts which remain out of order for a period of more than 90 days. NPA puts financial burden on the banks or other lenders because huge amount of NPA indicates that bank financial health is not good.

सामान्यतः भुक्तानी अवधि नाघेका, सावाँ, ब्याज, किस्ता नियमित रूपमा असुल उपर नभएको आधारमा कर्जालाई असल कर्जा र निष्क्रिय कर्जा भनि वर्गिकरण गरिएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकबाट क, ख र ग वर्गका इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूलाई जारी एकीकृत निर्देशन, इ.प्रा. निर्देशन २ अनुसार निष्क्रिय कर्जा (Non Performing Loan) लाई निम्नानुसार वर्गीकरण गरेको छ ।

१. कमसल (Sub-standard) : ३ महिनादेखि ६ महिनासम्म भाखा नाघेका कर्जा/सापट ।

२. शङ्कास्पद (Doubtful) : ६ महिनादेखि बढीमा १ वर्षसम्म भाखा नाघेका कर्जा/सापट ।

३. खराब (Loss) : १ वर्षभन्दा बढी अवधिले भाखा नाघेका कर्जा/सापट ।

४. पुनर्तालिकीकरण/पुनर्संरचना गरिएका कर्जा/सापट ।

वाणिज्य बैंकहरूको आ.व. २०८०/०८१ पहिलो त्रैमासको निष्क्रिय कर्जा प्रतिशत

Bank Name	FY 2081/82 Q1
Everest Bank	0.77
NIC Asia Bank	4.24
Standard Chartered Bank	1.95
Sanima Bank	1.38
Siddartha Bank	3.91
Machhapuchhre Bank	1.13
Nepal SBI Bank	1.84
Agricultural Development Bank	4.78
NMB Bank	3.63
Laxmi Sunrise Bank	5.44
Nepal Bank	3.95
Rastriya Banijya Bank	4.23
Global IME Bank	4.67
Citizens Bank International Bank	5.41
Nabil Bank	1.42
Prabhu Bank	4.94
Prime Bank	4.86
Nepal Investment Mega Bank	5.84
Himalayan Bank	4.98
Kumari Bank	4.96

नेपाल राष्ट्र बैंकबाट प्रकाशित Key Finacial Indicators बमोजिम आ.व. २०८०।०८१को चौथो त्रैमासमा वाणिज्य बैंकहरूको औसत निष्क्रिय कर्जा ३.७६ प्रतिशत रहेकोमा आ.व. २०८१/०८२ को पहिलो त्रैमासमा ४.२८ प्रतिशत पुगेको छ । यसै गरी विकास बैंक र फाइनान्स कम्पनीहरूको आ.व. २०८०/०८१ को चौथो त्रैमासको औसत निष्क्रिय कर्जा क्रमशः ३.६२ र ७.२५ प्रतिशत रहेको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा हाल निष्क्रिय कर्जा बढ्नुका प्रमुख कारणहरू

गत आर्थिक वर्ष २०८१।०८२ को आषाढ मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको एनपिए ३.७६ प्रतिशत रहेकोमा आ.व.२०८१।८२ को पहिलो त्रैमासमा ०.५२ प्रतिशतले थप भई ४.२८ प्रतिशत पुगेको छ । चालु आ.व.२०८१।८२ को पहिलो त्रैमासमा ३ वटा बैंकहरू, आ.व. २०८०।८१ को चौथो त्रैमासको प्रतिवेदन बमोजिम ४ वटा विकास बैंकहरू र ९ वटा फाइनान्स कम्पनीहरूको निष्क्रिय कर्जा ५ प्रतिशतभन्दा बढी रहेको छ । नेपालमा भूकम्पपछि

सुधारोन्मुख देखिएको अर्थतन्त्र विश्वव्यापी रूपमा फैलिएको कोभिड-१९ कोरोना सङ्क्रमणको असरले उद्योग व्यवसाय, आम्दानीमा परेको प्रतिकूल असर, आर्थिक क्षेत्रमा देखिएको शिथिलता, सेयरको मूल्यमा आएको गिरावट, घर जग्गा खरिद बिक्रीमा आएको कमी, व्यवसायीहरूमा देखिएको अन्यौलता, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको मर्जर तथा एक्विजिसनपश्चात् देखिएको असर, सरकारबाट निर्माण कम्पनीहरूलाई दिनुपर्ने रकममा भएको ढिलाइ, कृषि तथा पर्यटन व्यवसायमा भएको लगानीअनुरूप समयसापेक्ष आम्दानी हुन नसक्नु, अधिक तरलता भएका बखत कर्जा लगानीका आधारभूत सिद्धान्तहरूको पालना नगरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबिच अस्वस्थ प्रतिस्पर्धामा ऋण प्रवाह हुनु, कर्जा लगानीपश्चात् नियमित रूपमा अनुगमन नगर्नु/नहुनु । पूर्व चेतवानीका सङ्केतहरू (Early Warning Signals) मा ध्यान नदिनु, मर्जर तथा एक्विजिसनका कारण साविक बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कर्जा गुणस्तर र व्यवस्थापनमा स्वामित्व (Ownership) स्वीकार गर्न नसक्नु, कर्जा सुरक्षणबापत राखिएको घरजग्गा धितोको अधिक मुल्याङ्कन गरी कर्जा प्रवाह गर्नु, ऋणीले अधिक कर्जा लिई सदुपयोग गर्न नसक्नु, व्यवसाय बन्द गर्नु । व्यवसाय नोक्सानीमा गई कर्जा तिर्न नसक्नु, सहकारी संस्थाहरूमा आएको समस्या, कर्जा लगानीको तुलनामा निष्क्रिय कर्जा व्यवस्थापनमा बैंक तथा कर्मचारीहरू उदासीन हुनु वा कम ध्यान दिनु, ऋणी तथा जमानतकर्तामा वित्तीय ज्ञानको कमी, अस्थिर राजनीति आदि कारणले गर्दा बैंकहरूको निष्क्रिय कर्जा बढेको देखिन्छ ।

निष्क्रिय कर्जा व्यवस्थापन तथा असुलीमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले अवलम्बन गर्दै आएका अभ्यासहरू

ऋणीले कुन कारणले रकम तिर्न नसकेको हो सोको अध्ययन गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने अर्थात् Status Report तयार गर्ने । ऋणीले कर्जा भुक्तानी नियतवश वा परिस्थितिवश नतिरेको हो, सो पत्ता लगाउने । तत्पश्चात् कर्जा सुविधा पत्र (Facility Offer Letter) को पुनरावलोकन गर्ने, सबै सुरक्षण तथा कर्जासम्बन्धी कागजातहरू पुनरावलोकन गर्ने, कर्जा सुरक्षणबापत रहेको धितो सुरक्षणको धितो मूल्याङ्कन गर्ने, ऋणी तथा जमानी बस्ने व्यक्तिसँग औपचारिक रूपमा भुक्तानीका लागि अनुरोध गर्ने । समाधानका उपायहरू निकाल्ने । प्रोप्राइटर/साझेदार/सञ्चालक तथा सेयरहोल्डरहरूसँग भेटेर सम्बन्धित समस्याबारे छलफल गर्ने र सुधारका आवश्यक कारबाहीहरू माथि जोड दिने । व्यापार व्यवसाय बन्द गर्नुभन्दा थप कर्जा दिएर सञ्चालन गर्न दिएमा त्यसको जोखिम तथा प्रतिफलहरू के कस्तो रहन्छ विश्लेषण गर्ने । ऋणीको नगद प्राप्ति, भुक्तानी पाउनुपर्ने प्राप्ति रकम (Account receivables) तथा बैंकको कर्जा खाताबाट भुक्तानी दिने जस्ता कार्यहरू नियन्त्रण गर्ने । ऋणीलाई सुधारका कार्यहरू गर्न अनुरोध गर्ने, राय सल्लाह दिने । जस्तै : दैनिक व्यवसायबाट बिक्री रकम बैंक खाताबाट मात्र गर्ने । आंशिक धितो फुकुवा गरी बेचबिखन गरी कर्जा भुक्तानी गर्ने । सीमा घटाउने । व्यवसायमा भएको खर्चहरू कटौती गर्ने । व्यवस्थापन परिवर्तन गर्ने । बजार व्यवस्थापन (Marketing) मा परिवर्तन गर्ने । थप पुँजी लगाउने (Capital injection) लगायत कार्यहरू गर्दै आएका कर्जा व्यवस्थापन गर्दै आएका छन् । बुँदागत रूपमा निष्क्रिय कर्जा व्यवस्थापन तथा असुलीमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले अवलम्बन गर्दै आएका अभ्यासहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

१. कर्जाको नियमित अनुगमन, पुनरावलोकन तथा नवीकरण गर्ने

समयसीमाभित्र कर्जा पुनरावलोकन गर्ने, नियमित रूपमा सावाँ ब्याज असुल गर्ने, ऋणीको व्यवसाय, आम्दानीबारे नियमित रूपमा अनुगमन गर्ने, कुनै परिवर्तन भएमा समयमै कर्जाको व्यवस्थापन गर्ने, ऋणीलाई कर्जाको सदुपयोगसम्बन्धी जानकारी

गराइराख्ने । नवीकरण गर्ने चालुपुँजी प्रकृतिका कर्जाहरू समयसीमाभित्रै नवीकरण गर्ने ।

२. पूर्व चेतावनीका सङ्केतहरू -Early Warning Signals) देखिएका कर्जालाई उचित व्यवस्थापन गरेर

कर्जामा पूर्व चेतावनीका सङ्केतहरू देखिन थालेका कर्जाहरूको समयमै उचित व्यवस्थापन गर्न आवश्यक निर्णय लिने । आवश्यकताबमोजिम माथिल्लो निकायमा जानकारी गर्ने र व्यवस्थापन गर्ने ।

३. पुनर्संरचना/पुनर्तालिकीकरण गर्ने

नेपाल राष्ट्र बैंकबाट जारी निर्देशन तथा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा नीति निर्देशिकाबमोजिम निष्क्रिय कर्जालाई पुनर्संरचना/पुनर्तालिकीकरण गर्ने ।

पुनर्संरचना /पुनर्तालिकीकरण किन गर्ने र कसरी गर्ने

पुनर्संरचना भन्नाले कर्जा/सुविधाको प्रकृति वा सर्तमा परिवर्तन गर्ने वा बन्देजहरू थपघट गर्ने प्रक्रिया हो भने पुनर्तालिकीकरण भन्नाले ऋणीले लिएको कर्जा/सुविधाको भुक्तानी गर्ने अवधि/समय बढाउने प्रक्रियालाई बुझिने छ । कुनै कारणवश कर्जा नियमित गर्न नसकेको वा भुक्तानी गर्न असमर्थ भएको अवस्थामा ऋणीले कर्जा नियमित वा भुक्तानी गर्ने विषयमा बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई विश्वस्त हुने लिखित रूपमा निम्न विषय खुलाई भुक्तानी योजनासहित प्रस्ताव पेस गरेमा पुनर्संरचना/पुनर्तालिकीकरण गरी कर्जा व्यवस्थापन गर्न सकिने छ। ऋणीले लिएको कर्जा तथा सुविधालाई सोको प्रकृतिका आधारमा एक शीर्षकको कर्जा अर्को शीर्षकमा पूर्ण वा आंशिक रूपमा परिवर्तन गरेर वा कर्जाका मुख्य सर्तहरूमा परिवर्तन गरेर वा सुविधा थप गरेर वा समयसीमामा परिवर्तन गरेर कर्जालाई पुनर्संरचना गर्न सकिन्छ भने ऋणीले निश्चित अवधिको कर्जाको सावाँ ब्याज पूर्व स्वीकृत भुक्तानी तालिकाबमोजिम भुक्तान गर्न नसकेमा उक्त कर्जाको भुक्तानी गर्ने अवधि बढाई कर्जा पुनर्तालिकीकरण गर्न सकिने छ। ऋणीले आगामी दिनमा व्यवसायबाट वा अन्य स्रोतबाट कर्जाको सावाँ ब्याज सहज रूपमा भुक्तानी गर्न सक्छ भन्ने विश्वस्त भएमा कर्जा पुनर्संरचना/पुनर्तालिकीकरण गर्न सकिने छ ।

कर्जा पुनर्संरचना तथा पुनर्तालिकीकरण सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट जारी भएको निर्देशनको अधीनमा रही निम्न अवस्थालाई आधार मानी गर्न सकिने छ ।

- कर्जासम्बन्धी कागजात तथा सुरक्षण पर्याप्त भएको,
- कर्जा असुल हुने सम्भावनाबारे बैंक तथा वित्तीय संस्था विश्वस्त भएमा,
- कर्जा पुनर्संरचना/पुनर्तालिकीकरण गर्दाको दिनसम्म असुल हुन बाँकी ब्याजको कम्तिमा २५ प्रतिशत ब्याज रकम असुल उपर भएमा,
- ऋणीको व्यवसाय, कारोबार सञ्चालनमा रहेको वा सञ्चालनमा आउन सक्ने सम्भावना भएमा,
- ऋणीले बैंकको सावाँ-ब्याज तिर्न सक्ने नगद प्रवाह विश्वसनीय भएमा,
- ऋणीको व्यवसाय सञ्चालनमा आउन सक्ने सम्भावना नरहेको भए पनि अन्य स्रोतबाट सावाँ तथा ब्याज किस्ता तिर्न सक्ने क्षमता तथा आधार भएमा, र
- नेपाल राष्ट्र बैंकबाट समय समयमा पुनर्संरचना/पुनर्तालिकीकरण सम्बन्धमा निर्देशन जारी भएमा सोही निर्देशनबमोजिम प्रकृया पूरा भएका कर्जाहरूमा ।

४. आंशिक धितो सुरक्षण फुकुवा दिई ऋणी आफैंले धितो बिक्री गरेर कर्जा रकम घटाएर पनि कर्जा व्यवस्थापन तथा असुली गर्न सकिने छ ।

५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कर्जा असुली कार्यविधि, कर्जा नीति निर्देशिकाबमोजिम ब्याज छुटको सुविधा दिएर पनि कर्जा चुक्ता गराउन सकिने छ ।

६. भाखा नाघेका कर्जाहरूको असुल उपर सम्बन्धमा बैंकले ऋणी तथा जमानतदातासँग आवश्यक सर्त तोकी सम्झौता गरी कर्जा चुक्ता गराउन सक्ने छ ।

७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सहजीकरण गर्दा समेत ऋणीले कर्जा भुक्तानी गर्न नगरेमा ऋणी तथा जमानतदाताहरूलाई नेपाल राष्ट्र बैंकबाट जारी एकीकृत निर्देशनको अधीनमा रही कर्जा सूचना केन्द्रको कालोसूचीमा समावेश गर्नुपर्ने छ ।

८. कर्जा असुल नभएमा कर्जा सुरक्षणबापत रहेको धितो बिक्री गरेर ।

९. कर्जा सुरक्षणबापत रहेको धितो लिलाम बिक्री नभएमा बैंक आफैले गैर बैंकिङ सम्पत्ति (Non Banking Assets -NBA) शीर्षकअन्तर्गत सकार गरेर ।

नेपाल राष्ट्र बैंकबाट प्रकाशित हुने तथ्याङ्क हेर्दा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको गैर बैंकिङ् सम्पत्ति शीर्षकमा हरेक वर्ष वृद्धि हुँदै गइरहेको देखिन्छ । यसबाट पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निष्क्रिय कर्जा कम गर्न सहयोग पुऱ्याएको देखिन्छ । आ.व. २०७९।०८० देखि आ.व.२०८१।०८२को पहिलो त्रैमासमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र फाइनान्स कम्नीहरूले सकार गरी गैर बैंकिङ सम्पत्ति शीर्षकमा रहेको रकमको विवरण निम्नानुसार रहेको ।

Amt in Mn of Rs

बैंक तथा वित्तीय संस्था	२०७९ आषाढ	२०८० आषाढ	२०८१ आषाढ	२०८१ आश्विन
वाणिज्य बैंक	८६६५	१५३०६	३०१७६	३१७३४
विकास बैंक	१२५८	२२६९	३३६९	३७०३
फाइनान्स कम्पनी	५९९	१११४	१९६४	२२८६

१०. ऋण असुली न्यायाधीकरण (DRT) मार्फत कर्जा असुल उपर गर्न मुद्दा दायर गरेर ।

११. अन्तिम विकल्पका रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशनको अधीनमा रही किताबी अपलेखन (Book Writeoff) गरेर पनि निष्क्रिय कर्जा घटाउन सकिने प्रावधान रहेको छ ।

नीतिगत व्यवस्थाहरू (सङ्क्षिप्त रूपमा मुख्य मुख्य विषयहरू)

१. नेपाल राष्ट्र बैंकबाट 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूलाई जारी गरिएको एकीकृत निर्देशन, २०८० बाट कर्जा असुलीसँग सम्बन्धित विषयहरू

- ***सार्वजनिक सूचना तथा धितो लिलामीको कारबाही :*** नेपाल राष्ट्र बैंकबाट जारी एकीकृत निर्देशनअनुसार कर्जा असुलीसम्बन्धी कारबाही सम्बन्धमा "एक वर्षभन्दा बढी अवधिका लागि प्रवाह भएको कर्जा असुलीका लागि सार्वजनिक सूचना तथा धितो लिलामीको कारबाही सुरु गर्नु अघि कर्जाले भाखा नाघेको कम्तीमा ६ महिना व्यतीत भई शंकास्पद वर्गमा वर्गीकरण भएको हुनु पर्नेछ ।" भन्ने व्यवस्था रहेको छ ।
- ***इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाबाट ऋण लिई नतिर्ने ऋणीहरूलाई देहायबमोजिम वर्गीकरण गर्नुपर्ने छ :-***

→। नियतपूर्वक ऋण नतिर्ने ऋणीहरू (Willful

Defaulters) :

→। परिस्थितिवश ऋण नतिर्ने ऋणीहरू (Non-willful Defaulters) :

- ***राहदानी जफत गर्न सिफारिस गर्ने :*** कालोसूचीमा परेका व्यक्तिहरूको नयाँ राहदानी जारी नगर्न तथा भइरहेको राहदानी जफत गर्न इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाले नेपाल राष्ट्र बैंकमार्फत नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्न सक्ने छ । राहदानी जफत भएका व्यक्तिहरूले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा सम्पर्क राखी संस्थालाई मान्य हुने किसिमले आफूले लिएको कर्जा पुनर्संरचना वा पुनर्तालिकीकरण गरेमा त्यस्ता व्यक्तिहरूको जफत भएको राहदानी फिर्ता गर्न पुनः सिफारिस गर्नुपर्ने छ भन्ने व्यवस्था रहेको छ ।
- ***गैर बैंकिङ सम्पत्ति सकार, नोक्सानी व्यवस्था र लिलाम बिक्री सम्बन्धमा***

नेपाल राष्ट्र बैंकबाट जारी एकीकृत निर्देशनबमोजिम बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कर्जा असुलउपर नभएमा कर्जा सुरक्षणबापत रहेको धितो गैर बैंकिङ सम्पत्ति शीर्षकमा सकार गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

"(१) इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाले कुनै कर्जा असुली नभएमा सुरक्षणमा रहेको धितो बेचबिखन गरी बाँकी सावाँ र ब्याज उठाउन सक्ने छ । संस्थाले कर्जा असुल गर्ने सिलसिलामा धितो लिलामी गर्दा लिलाम बिक्री नभएमा आफैले सकार गर्नुपर्ने छ । सकार गर्दा धितोको प्रचलित बजार मूल्य वा धितो सकार गर्न अघिल्लो दिनसम्मको सम्पूर्ण लेना रकममध्ये जुन कम हुन्छ, सोही मूल्यमा मूल्याङ्न गर्नुपर्ने छ । यदि धितोको बजार मूल्य कर्जाको लेना रकमभन्दा कम भएमा कम भएजति रकम सोही आर्थिक वर्षमा नाफा/नोक्सान हिसाबमा खर्च लेख्ने व्यहोरा लेखानीतिमा उल्लेख गर्नुपर्ने छ । तर, यसरी मूल्याङ्न गर्दा त्यस्तो गैर बैंकिङ सम्पत्तिबापतको रकम सम्पूर्ण रूपमा हिसाबमिलान नभएसम्म लेना रकममध्येको ब्याज रकमलाई नाफा/नोक्सान हिसाबमा आम्दानी जनाउन पाइने छैन र त्यस्तो रकमलाई गैर बैंकिङ सम्पत्तिबापतको नोक्सानी व्यवस्थामा सार्नुपर्ने छ ।

(२) इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाले सकार गरेको गैर बैंकिङ सम्पत्तिमा सकार गरेकै मितिदेखि शत प्रतिशत नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नुपर्ने छ ।

(३) गैर बैंकिङ सम्पत्ति बिक्री भएको अवस्थामा त्यस्तो सम्पत्तिका लागि सिर्जना गरिएको नोक्सानी व्यवस्थाको आवश्यक हिसाबमिलान गर्नुपर्ने छ ।

(४) इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाले धितो सुरक्षणलाई गैर बैंकिङ सम्पत्तिका रूपमा सकार गर्दा तथा सकार गरेको गैर बैंकिङ सम्पत्ति लिलाम बिक्री गर्ने सम्बन्धमा देहायबमोजिम गर्नुपर्ने छ :

(क) रु. १० लाखभन्दा बढी कर्जा रकम बक्यौता रहेको ग्राहकको सुरक्षण सम्पत्तिलाई गैर बैंकिङ सम्पत्तिका रूपमा सकार गर्दा सम्बन्धित पक्षलाई अनिवार्य रूपमा कालोसूचीमा समावेश गर्नुपर्ने छ । तर रु. १० लाखसम्मको कर्जाको हकमा सम्बन्धित बैंक वा वित्तीय संस्थाले नै निर्णय गरी कालोसूचीमा समावेश गर्न सक्ने छ ।

(ख) आफ्नो संस्थाको नाममा रहेको गैर बैंकिङ सम्पत्तिको लिलाम गर्नुपूर्व स्वतन्त्र मूल्याङ्कनकर्ताबाट यथार्थपरक मूल्याङ्कन गराउनुपर्ने छ । तर एउटै मूल्याङ्कनकर्ताबाट लगातार एक पटकभन्दा बढी सोही सम्पत्तिको मूल्याङ्कन गराउन पाइने छैन ।

(ग) धितो सुरक्षण/गैर बैंकिङ सम्पत्ति लिलाम सम्बन्धमा इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाले पारदर्शी र स्पष्ट व्यवस्था गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाको हित संरक्षण हुने गरी बिक्री गर्नुपर्ने छ ।

(घ) यसरी गैर बैंकिङ सम्पत्ति सकार गरी लिंदा

लिलाम हुन नसकेको सुरक्षणबापत राखिएको सम्पूर्ण सम्पत्तिलाई नै लिनुपर्ने छ, आंशिक रूपमा मात्र लिन पाइने छैन ।

(ङ) यसरी सकार गरी लिएको सम्पत्तिलाई यथासम्भव छिटो बिक्री गर्नुपर्ने छ । इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाको आफ्नै प्रयोजनलाई आवश्यक भएमा सोको उपयोगका लागि सञ्चालक समितिबाट स्वीकृत गराई यस बैंकलाई समेत जानकारी गराउनुपर्ने छ ।

(च) गैर बैंकिङ सम्पत्तिका रूपमा बैंक/वित्तीय संस्थाले सकार गरेको सम्पत्ति धितो सुरक्षण धनी (गैर बैंकिङ सम्पत्तिमा आउनु अघिको धनी) लाई फिर्ता गर्दा गैर बैंकिङ सम्पत्ति लेखाङ्कन गर्दाको मूल्य वा फिर्ता गर्दाको समयमा रहेको बक्यौता रकम (सावाँ र ब्याजको जोड) मध्ये जुन बढी हुन्छ, सो रकममा नघट्ने गरी सम्बन्धित संस्था र सम्बन्धित सुरक्षण धनीबिचको आपसी वार्ताद्वारा सम्बन्धित सुरक्षण धनीलाई मात्र धितो/सुरक्षण फिर्ता गर्न भने यो निर्देशनले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।"

२. सहुलियतपूर्ण कर्जाका लागि ब्याज अनुदानसम्बन्धी एकीकृत कार्यविधि २०७५ मा भएको कर्जा असुली कारबाहीसम्बन्धी व्यवस्थालाई सङ्क्षिप्त रूपमा निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ ।

सहुलियतपूर्ण कर्जा लगानी भई कर्जा नियमित रूपमा असुल हुन नसकेमा वा निष्क्रिय कर्जामा वर्गीकरण भएमा उक्त कार्यविधिको परिच्छेद-९ कारबाहीसम्बन्धी व्यवस्थामा ऋणीले कर्जा चुक्ता नगरेमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले देहायबमोजिमको कारबाहीका लागि सम्बन्धित निकायमा सिफारीस गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

(क) ऋणीलाई कर्जा सूचना केन्द्रको कालोसूचीमा राख्न,

(ख) ऋणीको राहदानी रोक्का राख्न,

(ग) ऋणीको नाममा रहेको कुनै चल अचल सम्पत्ति बिक्री गर्न बन्देज लगाउनका लागि सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउन,

(घ) ऋणीको बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा रहेको खाता रोक्का गर्न,

(ङ) नेपाल सरकारबाट उपलब्ध गराउने सामाजिक सुरक्षा भत्ता लगायतका अन्य नागरिक सुविधाबाट वञ्चित गर्न ।

कर्जा प्रवाह गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाले यस्ता सुविधा रोक्का गर्न अनुरोध गरेमा सम्बन्धित निकायले त्यस्ता ऋणीको सुविधा रोक्का राख्नुपर्ने छ ।

यस प्रकारका अचल सम्पत्ति धितो नभएको कर्जा असुलउपर गर्न माथि उल्लिखित कारबाहीलाई प्राथमिकतामा राखी यथाशक्य असुली कारबाही गर्नुपर्दछ ।

३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ऋण असुली ऐन, २०५८ (सङ्क्षिप्तरूपमा मुख्य मुख्य विषय)

बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ऋण असुलीसम्बन्धी मुद्दाहरू छिटोछरितो ढङ्गबाट कारबाही र किनारा गरी ऋणीबाट लिनुपर्ने ऋणको सावाँ तथा ब्याज रकम असुल गर्ने प्रयोजनका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ऋण असुली ऐन, २०५८ र बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ऋण असुली नियमावली, २०५९ कार्यान्वयनमा रहेका छन् ।

उक्त ऐनबमोजिम बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ऋण असुलीसम्बन्धी मुद्दाको सुरु कारबाही तथा किनारा गर्नका लागि नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी ऋण असुली न्यायाधीकरणको मिति २०६०।४।१मा स्थापना भएको हो ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थाको रु. ५ लाख वा सोभन्दा बढी सावाँ रकम तिर्न बाँकी भएकोमा मात्र ऋण असुली न्यायाधीकरणमा मुद्दा दायर गर्ने सकिने

व्यवस्था रहेको छ ।

देहायबमोजिमको व्यवस्था पूरा भएको ऋण असुली सम्बन्धमा कर्जाका ऋणी ग्राहक तथा सो कर्जासँग सम्बन्धित धितोदाता/जमानतदाता/प्रोपराइटर/सञ्चालक/सेयरहोल्डर/साझेदारसँग असुल गरिदिन ऋण असुली न्यायाधीकरणमा मुद्दा दायर गरी कर्जा असुली कारबाही गर्न सकिने व्यवस्था रहेको छ ।

१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले भुक्तानी म्याद नाघेको कर्जा असुलउपर गर्ने सम्बन्धमा ऋणीसँग पर्याप्त सम्पर्क, अनुगमन, कर्जा तिर्न अनुरोध गरिएको ताकेता पत्राचार भएको हुनुपर्ने,

२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले कर्जा नियमित वा चुक्ता गर्न आवश्यक प्रयास भएको हुनुपर्ने,

३. कर्जा सुरक्षणबापत रहेको धितो लिलाम बिक्री भई पुरै कर्जा चुक्ता नभएमा, धितो सकार गरी बाँकी कर्जा रहेमा वा लिलाम बिक्री नभएमा,

४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ऋण असुली ऐन, २०५८ को दफा १४(७) मा भएको निम्न प्रकृया पूरा गरेको अवस्थामा :

   (क) ऋणीसँग ऋण फर्स्योट गर्न गराउन यथेष्ट छलफल तथा क्रियाकलाप गरेको हुनुपर्ने ।

   (ख) ऋण असुलीसम्बन्धी बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट पर्याप्त कारबाही भई ऋण असुल हुन नसकेको हुनुपर्ने ।

५. माथिका प्रक्रिया पुगेका खराब कर्जा असुलउपर गर्न ऋण असुली न्यायाधीकरणमा भाखा नाघेको मितिले ४ (चार) वर्षभित्र तोकिएको दस्तुर संलग्न राखी तोकिएको ढाँचामा उजुरी निवेदन दिनुपर्ने छ ।

४. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०७३ मा भएको कर्जा असुलीसम्बन्धी भएको व्यवस्थाको सङ्क्षिप्त जानकारी

बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०७३ को दफा ५७ मा कर्जा असुलीसम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ, जसलाई सङ्क्षिप्त रूपमा निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ ।

१. ऋणीले भाखाभित्र कर्जा चुक्ता नगरेमा वा दुरूपयोग गरेमा धितो राखेको सुरक्षणलाई लिलाम बिक्री गरी वा अन्य कुनै व्यवस्था गरी सावाँ ब्याज असुलउपर गर्न सकिने छ ।

२. धितो सुरक्षणको कुनै कारणले मूल्य घट्न गएमा थप धितो राख्न लगाउन सकिने छ र तोकेको समयमा ऋणीले राख्नुपर्ने छ ।

३. थप धितो नराखेमा ऋणीको अन्य चल वा अचल सम्पत्तिबाट समेत असुलउपर गर्न सकिने छ ।

४. लिलाम बिक्रीबाट आएको रकम बढी भएमा ऋणीलाई फिर्ता दिनुपर्ने छ ।

५. लिलाम सकार्नेको नाममा रजिष्ट्रेसन वा दाखिल खारेज गरिदिनुपर्ने छ ।

६. भोगचलन स्वामित्व हस्तान्तरणका लागि नेपाल सरकारको सम्बन्धित निकायले प्रचलित कानुनबमोजिम भोगचलन गराइदिनुपर्ने छ ।

७. ऋण असुलीका सबै कारबाही चलाउँदासमेत ऋण असुल हुन नसकेमा ऋणीको राहदानी रोक्का तथा जफत गर्न र राज्यले प्रदान गर्ने कुनै सुविधाबाट सम्बन्धित ऋणीलाई बञ्चित गराउन आवश्यक व्यवस्थाका लागि नेपाल राष्ट्र बैंक समक्ष अनुरोध गर्न सक्ने छ । नेपाल राष्ट्र बैंकले नेपाल सरकारलाई आवश्यक कारबाहीका लागि नेपाल सरकार समक्ष पठाउने छ ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो.पदम प्रसाद शर्मा
सम्पर्क नं. ९८४६०१८१७०
Miracle Polyclinic Pvt.Ltd.
शुक्लागण्डकी–४, तनहुँ
गण्डकी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौँ ।

दुर्गा कुमारी खत्री
दुर्गा जनरल अर्डर एण्ड सप्लायर्स
वी.न.पा., ६ सुर्खेत
९८५८०५११२१

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत्
तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा
दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना**
व्यक्त गर्दछौँ ।

एमडी राजिब ढुंगेल
सम्पर्क नं. ९८४९१५४५९६
की वेस्ट निर्माण तथा आपूर्तिकर्ता प्रा.लि.
का.म.न.पा.–१०, बानेश्वर
काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. राजेन्द्र विष्ट
सम्पर्क नं. ९८००६२६९७८

लटिनाथ निर्माण सेवा

बेलडाडी-०१, कञ्चनपुर, सुदूरपश्चिम प्रदेश

पेशागत महासंघ जिल्ला कार्य समिति अध्यक्ष समेत

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

सम्पर्क नं. ९८४९९६७५५८

बासुलिङ मोबाइल सर्भिस एण्ड इलेक्ट्रोनिक्स

बेलोरी-०४, कञ्चनपुर

सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

सूचना

जन्मदर्ता, विवाह दर्ता र सम्बन्ध विच्छेदका घटनाहरु ३५ दिनभित्र निःशुल्क रुपमा दर्ता गरी आफ्नो हक सुरक्षित गरौं ।

वडाध्यक्ष : कालुसिंह कुँबर
वडासचिव : जिवान्द भट्ट

साफेबगर नगरपालिका

वडा नं.-०८ को कार्यालय

चन्डिका, अछाम, सुदूरपश्चिम प्रदेश

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो मेगेन्द्र बोहरा
सम्पर्क नं. ९८५८४२२२०२

सौभाग्यश्वर फार्मेसी

धनगढी

कैलाली, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

अर्थतन्त्र र बजारमा यसको प्रभाव

✍ ऋषिराम ढकाल
मुख्य प्रबन्धक
राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक

अर्थतन्त्र

सबैले भन्छन् - अर्थतन्त्र सुस्तायो, चलायमान भएन, सबै विदेशिए, सरकारी खर्चहरू समयमै भएनन्, भए पनि अति नै कम खर्च भयो । किन बजारमा व्यापार सुस्त छ ? किन ठुला ठुला भवनहरू खालि हुँदै छन् ? व्यवसायीमा किन यतिविधि निराशा छाएको छ ? आमनागरिकमा किन नकारात्मक कुरा मात्र आउँछ ? यी सबै प्रश्नहरूको उत्तर त सरकारसँग पनि छैन होला । तर सबैले सरकारको मुख ताक्ने र सरकारले यो गरेन, त्यो गरेन भनेर गाली मात्र गर्ने हो भने देशको अर्थतन्त्र अझै उधोगतिमा नजाला भन्न सकिन्न । तसर्थ हरेक जिम्मेवार नागरिक, व्यवसायीहरू र सरकारले सकारात्मक रूपले सोची सोहीअनुसारको पहल कदमी अगाडि बढाउन जरुरी देखिन्छ ।

समग्र विश्व कोरोना महामारीबाट गुज्रिए पनि उनीहरूले सो पश्चात् प्रविधि तथा कार्यशैलीमा परिवर्तन गरी धेरै छलाङ् मारिसकेका छन् । हुन त नेपालमा पनि कोरोनाको महामारीपश्चात् प्रविधिको प्रयोगमा उच्चतम सफलता मिलेको देखिन्छ । फिनटेक क्षेत्र र बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रमा डिजिटल प्रविधिको विकाससँगै यसको प्रयोग दिनानुदिन बढिरहेको देखिन्छ तर व्यापार, व्यवसाय, उद्योग कलकारखानाको विकास र विस्तार भने अपेक्षित रूपमा बढ्न सकेको देखिँदैन । व्यवसायीहरू पलायन भइरहेको देखिन्छ । सबैमा निराशा मात्र छाइरहेको देखिन्छ। दीर्घकालीन रूपमा भविष्य नदेखेर विदेशिनेको सङ्ख्या दिनदिनै बढेको भन्ने कुराहरू त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल र पत्रपत्रिकाहरूमा देख्न र सुन्न पाइन्छ । देशमा राजनीतिक स्थायित्व नहुनु र सरकार बेला बेलामा परिवर्तन भइरहनुले पनि नीतिगत विकास र विकासका लागि चाहिने पूर्वाधार निर्माणका कार्यहरू पनि अपेक्षित रूपमा अगाडि बढ्न सकिरहेको देखिँदैन । बनिरहेका निर्माण कार्यहरूमा पनि कार्यप्रगति हुन नसकेका कुराहरू पनि समग्र रूपमै अर्थतन्त्रसँग आएर ठोक्किन्छन् ।

आखिर किन शिथिल भयो त अर्थतन्त्र ?

जब सन् २०२० मा नेपाल पनि कोरोनाको चपेटामा पर्‍यो, त्यतिबेला छिमेकी देशहरू भनौँ या नेपालको मुख्य आयात गर्ने देशहरू भारत र चीनमा हजारौँ मान्छेहरू मरिरहेका र निकै लामो समयसम्म लकडाउन भएको थियो । यससँगै नेपालमा पनि धेरै लामो समयसम्म मानिसहरू घर बाहिर निस्कने अवस्था रहेन र व्यापार व्यवसायसमेत ठप्प रह्यो । यसले माग तथा आयात र निर्यातमा कमी हुन थाल्यो । त्यसै गरी विभिन्न क्षेत्रहरूमा क्रमिक रूपमा रोजगारीमा कटौती हुँदै गयो र समग्रमा माग र सप्लाइमा कमी हुन थाल्यो, जसले गर्दा एकातिर कलकारखानामा उत्पादन हुने उत्पादित वस्तुको उत्पादनमा कमी आयो भने अर्कोतर्फ उत्पादनयोग्य वस्तु तथा सामानहरूको उपभोगमा पनि ह्रास आउन थाल्यो । यसरी समग्र अर्थतन्त्र नै जुन गतिमा चलिरहेको थियो, सो गतिभन्दा तल झर्न थाल्यो । मानिसहरू विदेश जानबाट रोकिए र गएका मानिसहरू स्वदेश फर्किन थाले । यसको प्रभाव सोझै रेमिट्यान्समा पर्न थाल्यो । देशको मुख्य आय स्रोतका रूपमा रहेको वैदेशिक रोजगारमा कमी

आउनुले नेपालको विदेशी मुद्रा सञ्चितिमा ठुलो असर गऱ्यो । बर्सेनी करिब आठ नौ महिनाको वस्तु तथा सेवालाई आयात गर्न धान्ने विदेशी मुद्राको सञ्चितिमा कमी आई छ महिनाभन्दा कमलाई पुग्ने गरी सञ्चिति घट्दै जान थाल्यो । यसै क्रममा सरकारले विदेशी मुद्राको सञ्चयमा कमी आउन नदिन आयातमा केही कसिलो नीति ल्याई अति आवश्यक वस्तुबाहेक सुविधा र सुख सयलमा प्रयोग हुने वस्तु तथा सेवाको आयातमा केही समयका लागि प्रतिबन्ध लगायो, जसले गर्दा झन व्यापार र उपभोगमा कमी आउन थाल्यो । यसले पनि बजारमा अर्थतन्त्रलाई चलायमान बनाउनुको साटो शिथिलतालाई निरन्तरता दिन सहयोग पुऱ्यायो ।

अन्ततः विस्तारै कोरोना महामारीको प्रभाव कम हुँदै गयो र व्यापार व्यवसाय आफ्नै गतिमा आउने क्रमको सुरुवात हुन थाल्यो । करिब ३ वर्ष सुषुप्त अवस्थामा रहेको अर्थतन्त्र थोरै भए पनि चलायमान हुन थाल्यो । अर्कोतर्फ नेपालको राजनीति र सरकारमा हुने खिचातानीले गर्दा नेपालको सानो बजार प्रभावित हुन थाल्यो, जसले गर्दा स्थायी सरकारको अभावमा आवश्यक नीति तथा कार्यक्रमको छनौट र कार्यान्वयनमा निराशाजनक स्थितिको सिर्जना हुन पुग्यो । अर्कोतिर सरकारमा स्थायित्व नहुँदा मूल कार्याधारमा रहेको कर्मचारीतन्त्रमा निराशा र कार्यप्रतिको जिम्मेवारी बोधमा कमी देखियो, जसका कारण पनि यथेष्ट रूपमा बजेट विनियोजन र पूर्ण रूपमा कार्यान्वियन हुन सकेन ।

बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रमा असर

कुनै पनि देशको अर्थतन्त्रलाई चलायमान गराउने भनेको त्यो देशको बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रले नै हो । नेपालमा पनि कोरोना महामारीको चपेटामा समेत धेरै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सेवा प्रवाह गरिनै रहे । नेपाल सरकार तथा नेपाल राष्ट्र बैंकले व्यवसायी तथा उद्योग कलकारखानालाई बचाइराख्न विभिन्न किसिमका नीतिगत व्यवस्था गरी ब्याजमा अनुदान दिने, ब्याज सहुलियत दिने, ब्याज पुँजीकरण तथा पुनर्तालिकीकरण गरी ऋणी तथा बैंकलाई जोगाइराख्ने खालका नीतिहरू अवलम्बन गरेको देखिन्छ । जसले गर्दा व्यवसायीहरू केही हदसम्म भए पनि ऋणलाई व्यवस्थापन गर्न सफल भए भने केही ऋण तिर्न नसकेर लिलामी हुने अवस्थामा पुगे । यसले समग्र बैंकिङ क्षेत्रमा खराब कर्जाको मात्रा बढेर बैंकहरूको नाफा खुम्चन पुग्यो भने तरलयोग्य रकममा कमी भई लगानीयोग्य रकममा ह्रास आउन थाल्यो । अर्कोतर्फ उद्योग व्यवसायहरू विस्थापित हुन पुगे भने बजारमा कर्जाको मागमा सङ्कुचन आउन थाल्यो । हाल बैंकमा लगानीयोग्य रकम हुँदाहुँदै पनि ऋणको मागमा अपेक्षित रूपमा वृद्धि हुन सकेन । यसको प्रत्यक्ष असर अहिले पनि बजारमा देखिरहेको छ । बैंक तथा वित्तीय क्षेत्र र यससँग जोडिएका हरेक क्षेत्रहरूलाई राहत दिन नेपाल राष्ट्र बैंकले मौद्रिक नीति तथा यसको त्रैमासिक र अर्धवार्षिक समीक्षामार्फत पनि विभिन्न किसिमका उपकरणहरूको प्रयोग गरेको थियो । व्यवसाय नचलेपछि उद्यमीहरूले बैंकको नियमित ब्याज तिर्न नसकेर कर्जाको गुणस्तरमा ह्रास आउन थाल्यो भने बैंकले कर्जा नियमित गर्न आग्रह गऱ्यो । यस्तो विषम परिस्थितिको सृजना भएपछि धेरै बैंकहरूसँग गैरबैंकिङ सम्पत्ति बढ्न थाल्यो, जसले गर्दा बैंकहरूलाई समस्या पर्न थाल्यो । यस्ता सम्पत्तिहरू बेचबिखन गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई टाउको दुखाइको विषय बनिरहेको छ । बजार नै चलायमान नभएपछि केही उद्योग कलकारखाना तथा व्यवसायहरू विस्थापित हुने नै भए । यद्यपि नेपाल सरकार र नेपाल राष्ट्र बैंकले यसलाई सुधारोन्मुख अवस्थामा ल्याउन कुनै कसर भने छाडेका छैनन् ।

सुस्त अर्थतन्त्रमा उद्योग व्यवसायहरू यथेष्ट रूपमा चल्न नसक्दा रोजगारीमा कटौती हुँदै जाँदा ज्ञान, सिप र दक्षता भएका जनशक्तिहरू विदेश पलायन हुन थालेका छन् । कतिपय व्यवसायीहरू व्यवसायलाई निरन्तरता दिन नसक्ने गरी थला परे भने जो

यस चङ्गुलबाट पार भए उनीहरूले पनि अहिले अपेक्षित रूपमा लय समात्न नसकेको विद्यमान अवस्था छ । सबै क्षेत्रमा पर्ख र हेरको अवस्था सृजना भएकाले बैंकहरूमा लगानीयोग्य रकम हुँदा पनि ग्राहकहरूको माग न्यून रहेको देखिन्छ । अहिले कमर्सियल बैंकहरूको कर्जाको ब्याजदर एकल अङ्कमा आइसकेको र लगानीयोग्य रकम पनि प्रशस्त रहेको छ । तथापि लगानी गर्ने वातावरण भने देखिएको छैन । लगानीका लागि देशमा पूर्वाधार विकास र निर्माण कार्यले चुस्ततासँगै निरन्तरता पाउनुपर्छ । जब राज्यले खर्च गर्न थाल्दछ, तब अर्थतन्त्र चलायमान हुन थाल्दछ । यो एउटा साइकल हो, जहाँ दुवै पाङग्रा बराबरी घुम्नुपर्दछ । सरकारमा स्थायित्व नहुनु र निर्माणका कार्यहरू समयसीमाभित्र नसकिनु, म्याद थप्दै जानु, त्यसको लागत बढ्दै जाने र भुक्तानीमा समस्या आउनुले बजारमा रकम जान नसक्दा ठेकेदार र सोसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण व्यवसायमा यसको प्रत्यक्ष असर परेको देखिन्छ । निर्माण कार्यको समयसीमा र लागतभित्र कार्य सम्पन्न हुन सके यस पछाडिका दिनहरूमा समेत निर्माण कार्य गर्न सहज हुने देखिन्छ ।

विभिन्न किसिमका शिथिलताबिच पनि सरकारले संयमता अपनाएर कार्य गरेका कारण चालु आर्थिक वर्षमा नेपालको अर्थतन्त्रमा सुधार आइरहेको देखिन्छ । खास गरी रेमिट्यान्समा भएको उल्लेखनीय वृद्धि र वस्तु तथा सेवा क्षेत्रमा वृद्धि हुँदै गएको निर्यातलाई हेर्दै गर्दा आउँदा दिनहरूमा अर्थतन्त्रले एउटा सुधारको बाटो लिने देखिन्छ । राष्ट्रिय तथ्याङक कार्यलयले प्रकाशित गरेको विवरण अनुसार राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा ३.८७ प्रतिशतले वृद्धि भई अर्थतन्त्रको आकार करिव साठे तीन खर्बले बढ्ने अनुमान गरेको देखिन्छ । विगत वर्षहरूको तुलनामा अधिकांश क्षेत्रहरूमा सुधार हुँदै गएकाले आउँदा दिनहरूका लागि आशावादी हुन सकिन्छ ।

पर्यटन क्षेत्र

तत्कालीन अवस्थामा सबैभन्दा बढी मारमा परेको वा प्रभावित भएको क्षेत्र हो होटल तथा पर्यटन । कोरोना महामारीदेखि हालसम्म हेर्दा विगत अघिल्लो वर्षदेखि मात्र नेपालमा पर्यटकहरू भित्रन थालेको देखिन्छ । करिब ३ वर्ष यो क्षेत्रले सबैभन्दा बढी प्रभावित हुनपऱ्यो । हाल आएर मात्र यस क्षेत्रमा केही स्वदेशी तथा विदेशी पर्यटकहरूको चहलपहल हुन थालेकाले होटल तथा पर्यटन व्यवसायीहरू उत्साहित देखिन्छन् । यद्यपि उनीहरूको बैंक लोनको वास्तविक अवस्था र सर्भाइभ रेट भने न्यून नै देखिएको छ । नेपालमा प्रचुर मात्रामा पर्यटन विकास र व्यवसायको सम्भावना हुँदाहुँदै पनि यो क्षेत्रमा थप विकास भएको देखिँदैन । सुन्दर हिमशृङ्खलाहरू, ताल तलैयाहरू, पर्यटकीय पदमात्र तथा साहसिक यात्राका लागि नेपाल प्रख्यात त छ नै तर अन्य धेरै पर्यटनका क्षेत्रहरूको विकास हुन बाँकी नै छ । यी क्षेत्रहरूमा यथेष्ट रूपमा पूर्वाधार विकास तथा पर्यटनको विकास गर्न सके मनग्य रूपमा विदेशी मुद्रा आर्जन गर्दै रोजगार वृद्धि तथा अर्थतन्त्रमा सकारात्मक असर पर्न सक्ने देखिन्छ । यद्यपि यो क्षेत्रमा पनि हाल देखिएको अस्थिर सरकार तथा राजनीतिक अस्थायित्वले नै मुख्य असर पारिरहेको देखिन्छ । छिमेकी एसियाली मुलुकहरू थाइल्यान्ड, मलेसिया, सिङ्गापुर, दुबई, माल्दिभ्स, कम्बोडिया जस्ता देशहरूले छोटो समयमा पर्यटनको विकासका मद्दतले धेरै प्रगति गरेको देख्न सकिन्छ । नेपालमा पर्यटनको प्रशस्त सम्भावना हुँदा पनि यसको विकास सरकारी तवरबाट हुन सकेको देखिँदैन । निजी क्षेत्रले आफ्नै पहलमा ठुला ठुला होटल तथा पर्यटन व्यवसायका माध्यमबाट केही गर्न खोजे पनि पर्याप्त देखिँदैन ।

वास्तवमै अर्थतन्त्रलाई अपेक्षित रूपमा अगाडि बढाउने हो भने विनासर्त पर्यटन क्षेत्रको विकासलाई तिव्रता दिन जरुरी छ । नेपालमा बनेका थप २

अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल पनि सञ्चालनमा नआउँदा एकातिर पर्यटनको सम्भावना हुँदाहुँदै पनि यथेष्ट रूपमा पर्यटकहरू भित्रन नसकेको अवस्था छ । कूटनीतिक पहलबाट विमानस्थल सञ्चालनमा ल्याउन र सोबाट लाभान्वित हुन सरकारले छिटोभन्दा छिटो पहलकदमी उठाउन आवश्यक छ । हाल नेपालमा पर्यटनका केही नयाँ गन्तव्यहरू पनि पहिचान भई खुला गरिएका छन् । विश्वमै उत्कृष्ट पर्यटन सम्भावना भएका कारण विदेशी पर्यटकको रोजाइमा नेपाल पर्ने गर्दछ तर नेपालको राजनीतिक खिचातानी र गतिरोधका कारण पर्यटनहरू आउन हिच्किचाइरहेको विद्यमान अवस्था छ ।

अर्थतन्त्रलाई कसरी चलायमान बनाउने ?

अर्थतन्त्रलाई गतिशील बनाउन धेरै पक्षहरूलाई एकसाथ अगाडि बढाउनुपर्दछ । सबैभन्दा पहिले सरकारको मात्र मुख नताकिकन निजी क्षेत्रले उत्साहित भएर लगानीको वातावरण बनाउनुपर्दछ । आर्थिक वृद्धिको मुख्य संवाहक भनेकै निजी क्षेत्र हो, जसले उत्पादनमा जोड दिनुपर्दछ । के उत्पादन गर्ने भन्ने कुरा आउन सक्दछ । स्थानीय तह र बजारमा केको माग छ ? के के उत्पादन गर्न सकिन्छ ? सकेसम्म निर्यातमुखी वस्तु तथा सेवा उत्पादन गर्न सके स्वदेशमै रोजगारी सृजना हुने र युवा जनशक्ति विदेश पलायन हुनबाट जोगाउन सकिन्छ । उत्पादन निर्यात गर्न सके आयातमा पूर्ण रूपमा अरूसँग भर पर्नुपर्दैन । उत्पादनलाई बढाउन पनि गाह्रो छ किनकि बजारमा सस्तोदेखि महँगोसम्मका वस्तु तथा सेवाहरूले प्रतिस्पर्धा गरिरहेका छन् । उत्पादनलाई जोड दिन सरकारी तवरबाट उत्पादित वस्तुको वितरणमा सहजीकरण, सहुलियत तथा अनुदान दिने र उद्यमीले त्यसलाई सही सदुपयोग गर्दै उत्पादनमा जोड दिन सके बैंक तथा वित्तीय संस्थाको विश्वास पनि बढ्ने र न्यून ब्याजदरमा लगानीका क्षेत्रहरू पहिल्याई उत्पादनमुखी उद्योग कलकारखाना तथा व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्ने खालका नीतिहरू लागू गर्ने ।

अहिले जसरी अर्थतन्त्र सङ्कुचन भएको छ, यसलाई सरकारले पुँजीगत खर्च समयमै नगरेका कारण हो भन्ने पनि यदाकदा सुन्न सकिन्छ । विगतका वर्षहरूमा पनि यस्ता किसिमका खर्चहरू समयमा र पूर्ण रूपमा हुन नसकेका प्रशस्त उदाहरणहरू छन् । सरकारले वास्तवमै लचिलो वित्तीय नीति तर्जुमा गरी नेपाल राष्ट्र बैंकले समयसापेक्ष रूपमा अर्थतन्त्रलाई चलायमान गराउन सक्ने खालको मौद्रिक नीतिको तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्दछ । बजारमा माग र आपूर्तिको व्यवस्थालाई सहज बनाउन सके मात्र अपेक्षित्र रूपमा अर्थतन्त्र अगाडि बढ्न सक्दछ । सङ्कुचित अर्थतन्त्रमा माग पनि नबढ्ने, उत्पादनमा ह्रास आउँदा स्वाभाविक रूपमै रोजगारीमा कटौती हुने र उपभोगमा कमी आउनुले व्यापार व्यवसाय ठप्प प्रायः हुन्छ र हाल भएको अवस्था पनि यही हो । यसका अलावा सरकारको राजस्व सङ्कलन र परिचालनमा पनि स्वाभाविक रूपमै कमी आँउदछ, जसले गर्दा नियमित रूपमा सरकारले तिर्नुपर्ने सावाँ तथा ब्याजको रकम नियमित तिनुपर्ने र पुँजी परिचालन तथा विकास निर्माण कार्यमा रकम अपुग हुन जाने देखिन्छ ।

राजनीति र सरकार जति अस्थिर भए पनि केही देशमा भने अर्थतन्त्र आफ्नो लयमा हिँडिरहेको देखिन्छ । किनभने त्यहाँ एक किसिमको प्रणालीका विकास भइसकेको छ, जसले अर्थतन्त्रलाई प्रभाव पार्ने तत्त्वहरूलाई लगाम लगाई उत्पादन तथा आर्थिक वृद्धिमा जोड दिइरहेको देखिन्छ । नेपालमा अस्थिर सरकारका कारण निजी क्षेत्र प्रवाहित हुने र सरकार परिवर्तनसँगै नीतिगत कुराहरूमा छिट्टै परिवर्तन भइहाल्ने प्रवृत्तिले पनि निजी क्षेत्र त्रसित भएको देखिन्छ । निजी क्षेत्रसँगै वैदेशिक लगानीलाई जोड दिन लगानीकर्ताको मनोबल उकासिने खालका नीतिहरू बनाउनु जरुरी छ । वैदेशिक लगानीको अपेक्षा गर्ने तर सोही अनुसारको मार्ग प्रशस्त नगर्ने हो भने मल्टिनेसनल कम्पनीहरू आई लगानी गर्ने वातावरणहरू नबन्न सक्दछ ।

आर्थिक सङ्कट र वित्तीय क्षेत्र सङ्कुचन हुने अवस्था बेला बेलामा देखा पर्न सक्दछ । अति विकसित देशहरू जस्तै : अमेरिका, लन्डन तथा युरोपेली मुलुकहरूमा पनि सन् २००८ ताका ठुलो सङ्कट आएको थियो तर पनि उनीहरू त्यो सङ्कटबाट गुज्रिएर हाल सबल अर्थतन्त्र लिएर अगाडि बढिरहेका छन् । अर्कोतिर एसियाली मुलुक श्रीलङ्कामा पनि केही समय अर्थतन्त्रले लय लिन नसक्दा विभिन्न किसिमका समस्याहरू आएको देख्न सकिन्छ । खास गरी नेपालको सर्न्दभमा देश सङ्घीयतामा गइसकेपछि स्थानीय सरकार, प्रदेश सरकार र केन्द्र सरकारबिच तालमेल नदेखिएको भान हुन्छ । स्थानीय तहदेखि नै सही रूपमा पुँजी परिचालन गर्ने तथा त्यसले उत्पादशील क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गर्ने र युवा जोसजाँगरलाई विदेश पलायन हुनबाट जोगाउने गरी स्वरोजगार तथा स्टार्टअपका कार्यक्रमहरू अगाडि बढाउनुपर्ने देखिन्छ । निजी क्षेत्रले पनि स्थानीय सरकारसँग हातेमालो गर्दै स्थानीय तहहरूमा स्थानीय उत्पादनलाई जोड दिने गरी सोहीअनुसारका उद्योग कलकारखानाको विकास गर्ने र नेपाल राष्ट्र बैंक तथा अन्य सबै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले त्यस्ता उद्यमीलाई विशेष किसिमको सहुलियत प्रदान गर्ने खालको नीति अवलम्बन गर्न सक्नुपर्दछ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले पनि माथि उल्लेख गरिएअनुसार स्थानीय उत्पादनलाई प्राथमिकता दिनका लागि विशेष किसिमका कर्जाका प्रोडक्टहरू कार्यान्वयनमा ल्याउने गरी सोहीअनुसारका नीति तथा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्छ । देशमा भएको युवा जनशक्तिलाई रोक्नु अहिलेको चुनौती हो । वास्तवमै ज्ञान, सिप र क्षमता भएका व्यक्तिहरू विदेश पलायन हुने वातावरणले गर्दा देशमा ऊर्जाशील जनशक्तिको अभाव हुँदै गएको छ । खास गरी विभिन्न राजनीतिक दलहरूले आफ्नो स्वार्थ मात्र नहेरेर देशको स्वार्थका लागि काम गर्न सक्ने इच्छाशक्तिको विकास गर्न सक्नुपर्दछ । यसो भयो भने मात्र देशमा बहुमतको स्थायी सरकार बन्ने सम्भावना रहन्छ । यसका साथै देश निर्माणका लागि सबैले हातेमालो गर्ने र देशमा एउटा सिस्टमको विकास गर्न सकियो भने मात्र क्षमतावान् युवा जनशक्तिलाई देशमै रोकेर उनीहरूमा केही गर्न सक्ने इच्छाशक्तिको विकास गर्दै सबल अर्थतन्त्रको विकासमा योगदान दिन सकिन्छ । हरेकको सकारात्मक सोच र मैले गरे के हुन्न ? भन्ने सोचबाट नै एउटा अपेक्षित विकसित देश तथा सबल अर्थतन्त्र भएको बजारको कल्पना गर्न सकिन्छ ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.ई.भविनकुमार महाराजी

ओम साई कन्सल्ट

इटहरी उप म.न.पा.-१, सुनसरी, कोशी प्रदेश, नेपाल

सम्पर्क नं. ९८४२०३४६६३, ९८५२०४८९८७

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान
चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत्
तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा
सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा
दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं।

सञ्चालक : जनक बोम्जन

जे. ए. बि. कन्स्ट्रक्शन प्रा.लि

गोदावरी–१०

ललितपुर, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

शाखा प्रबन्धक : **राजेन्द्र सिंह धामी**
सहायक शाखा प्रबन्धक : **सरिता चौधरी**
सम्पर्क नं. ०९१-५४०१६७, ९८५८४२२१६७
राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि.
शाखा कार्यालय लम्की
लम्की, कैलाली, सुदूरपश्चिम प्रदेश

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. टेकबहादुर मल्ल
मोहन्याल राइस मिल
बर्दगोरिया गा.पा.-०१, कोटागढी
कैलाली, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

सम्पर्क नं. ९८५८७५०१६५
सिर्जनशील बचत तथा
ऋण सहकारी संस्था लि.
झलारी, कन्चनपुर, सुदूरपश्चिम प्रदेश

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. कनक देवकोटा
सम्पर्क नं. ९८४६६०४९७६
Ecosence Civil Solution Pvt. Ltd.
टिकापुर-०१
कैलाली, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. बमबहादूर रावल

टाइमस् कम्प्युटर इन्सिच्यूट्

मंगलसेन, अछाम

सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रबन्धक निर्देशक : श्री अशोक जोशी

सम्पर्क नं. ९८४३६१८१८१

घोडाघोडी इन्जिनियरिङ कन्सलटेन्सी प्रा.लि.

घोडाघोडी न.पा.-०१, कैलाली

सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. सरिता रोकाया

सम्पर्क नं. ९८६८२६२८४८

दाजुभाइ ट्रेडर्स

जगन्नाथ-१ पिलुचौर, बाजूरा

सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. दिपक राज भारती

सम्पर्क नं. ९८४१५८०८९६

दित्ती बिल्डर्स एण्ड कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.

बडिमालिका-०८, मार्तडी, बाजुरा

सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

वर्तमान अवस्थामा आन्तरिक लेखापरीक्षणको भूमिका

✍ **दिनेश न्यौपाने**
वरिष्ठ प्रबन्धक,
राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेड

आन्तरिक लेखापरीक्षण दोस्रो विश्वयुद्धको समयपश्चात् विकसित एउटा व्यवस्थापन केन्द्रित अनुशासन हो । प्रमुख रूपमा वित्तीय तथा आर्थिक क्षेत्रहरूसँग सम्बन्धित भए पनि आन्तरिक लेखापरीक्षणले हाल आएर सञ्चालन कार्यहरूका सम्पूर्ण प्रक्रियाहरूलाई समेटेको पाइन्छ । संस्थाहरूको आकारमा भएको वृद्धि, विकेन्द्रीकृत संरचना र बढ्दै गएको सञ्चालन कार्यको जटिलतासँगै आन्तरिक लेखापरीक्षक अझ विकसित र अपरिहार्य हुँदै गएको छ । यसले अधिकांश प्रकारका प्रत्याभूति (Assurance) र परामर्श (Consulting) सेवाहरू प्रदान गर्ने गरेको पाइन्छ ।

Institute of Internal Auditors (IIA) ले दिएको परिभाषा अनुसार "Internal auditing is an independent, objective assurance and consulting activity designed to add value and improve an organizations operations. It helps an organization accomplish its objectives by bringing a systematic, disciplined approach to evaluate and improve the effectiveness of risk management, control and governance processes."

उपर्युक्त परिभाषाअनुसार आन्तरिक लेखापरीक्षण एक निष्पक्ष र उद्देश्यपरक प्रत्याभूति र परामर्श क्रियाकलाप हो, जसले संस्थाको सञ्चालन कार्यमा महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ । यसले संस्थाको उद्देश्य प्राप्तिका सन्दर्भमा प्रभावकारी जोखिम व्यवस्थापन, आन्तरिक नियन्त्रण र संस्थागत सुशासनको व्यवस्थित र अनुशासित रूपमा मूल्याङ्कन र सुधार गरी सहयोग गर्दछ ।

Institute of Internal Auditors ले दिएको परिभाषालाई मध्येनजर गर्ने हो भने आन्तरिक लेखापरीक्षणको भूमिकालाई मुख्यतया तीन भागमा वर्गीकृत गरेको पाइन्छ ।

१. जोखिम व्यवस्थापनको मूल्याङ्कन

२. आन्तरिक

३. संस्थागत सुशासनको मूल्याङ्कन

१. जोखिम व्यवस्थापनको मूल्याङ्कन (Evaluation Risk Management Process)

नाफामूलक कुनै पनि व्यवसाय जोखिमरहित हुन सक्दैन । Higher the risk higher the return, lower risk lower the return, no Risk no return भनेझैं जति धेरै नाफा कमाउने उद्देश्य राखिन्छ, त्यति नै मात्रामा जोखिम वहन गर्नुपर्ने हुन्छ। त्यसैले संस्थाले आफ्नो निरन्तर सफलताका लागि पर्याप्त र प्रभावकारी रूपमा जोखिम व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । जोखिम व्यवस्थापन एउटा यस्तो प्रक्रिया हो, जसले सम्भावित घटना र परिस्थितिको पहिचान, मूल्याङ्कन, व्यवस्थापन र नियन्त्रण गरी संस्थाको उद्देश्य प्राप्तिको प्रत्याभूति प्रदान गर्दछ ।

सङ्क्षिप्त रूपमा भन्ने हो भने जोखिम व्यवस्थापन प्रणालीका मुख्य उद्देश्यहरू निम्नानुसार छन् :

- व्यावसायिक रणनीति र क्रियाकलापबाट हुने जोखिमहरूको पहिचान गर्नु र तिनीहरूलाई प्राथमिकताका आधारमा वर्गीकरण गर्नु,

- उच्च व्यवस्थापन र सञ्चालन समितिद्वारा वहन गर्न सक्ने जोखिमस्तरको निर्धारण गर्नु,
- जोखिम न्यूनीकरण साधन अवलम्बन गरेर संस्थाको व्यावसायिक जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी वहन गर्न सक्ने जोखिमको स्तरमा कायम गर्नु,
- निरीक्षण कार्यद्वारा आवधिक रूपमा जोखिम र जोखिम न्यूनीकरण क्रियाकलापको कार्यान्वयन अवस्थाको पुनर्मूल्याङ्कन गर्नु,
- संस्थाको उच्च व्यवस्थापन र सञ्चालक समितिले निरन्तर रूपमा जोखिम व्यवस्थापन प्रणालीको पर्याप्तता र प्रभावकारिताको जानकारी प्राप्त गर्नु ।

जोखिम व्यवस्थापन मुख्यतया कुनै पनि संस्थाको उच्च व्यवस्थापन र सञ्चालक समितिको जिम्मेवारी हो । कुनै पनि संस्थामा उपयुक्त र पर्याप्त जोखिम व्यवस्थापन प्रभावकारी रूपमा नै लागु भइरहेको छ भन्ने कुरा त्यस संस्थाका सञ्चालक समिति र लेखापरीक्षण समितिले सुनिश्चित गर्नुपर्दछ ।

जोखिम व्यवस्थापनको मुख्य जिम्मेवारी कुनै पनि संस्थाको उच्च व्यवस्थापन र सञ्चालक समितिको भए तापनि आन्तरिक लेखापरीक्षणले परामर्शदाताको भूमिका निर्वाह गर्दै संस्थालाई जोखिम व्यवस्थापन प्रणालीको परिचालन, मूल्याङ्कन र कार्यान्वयन गर्नमा सहयोग गर्नुपर्ने हुन्छ ।

व्यवस्थापन र सञ्चालक समितिले जोखिम व्यवस्थापन प्रणालीका सम्बन्धमा राखेको अपेक्षाको जानकारी आन्तरिक लेखापरीक्षकले लिनुपर्दछ। यस्तो जानकारी आन्तरिक लेखापरीक्षण अधिकारपत्र (internal Audit Charter) मा उल्लेख गरिनुपर्दछ। संस्थाको मुख्य जोखिम क्षेत्रहरूको पहिचान र मूल्याङ्कन कार्य नियमित आन्तरिक लेखापरीक्षणबाट अपेक्षा गरिएको हुन्छ ।

प्रत्येक संस्थाले आफ्नो जोखिम व्यवस्थापन प्रक्रियाको विशेष प्रणाली छनोट गरेको हुन्छ । ती विशेष प्रणालीहरूलाई संस्थाको मुख्य पदाधिकारी र कर्मचारीहरू खास गरी संस्थागत सुशासनमा संलग्न सञ्चालक समिति वा लेखापरीक्षण समिति र उच्च व्यवस्थापनले राम्ररी बुझेका छन् भन्ने आन्तरिक लेखापरीक्षकले सुनिश्चित गर्नुपर्दछ ।

संस्थाको जोखिम व्यवस्थापन प्रक्रियाको भूमिकाका सन्दर्भमा सम्पूर्ण एकाइ र कर्मचारीहरूको जिम्मेवारी र कार्यविधि स्पष्टरूपमा तोकी तिनीहरूबिचमा समन्वय कायम गरिनुपर्दछ । उपर्युक्त जिम्मेवारी र कार्यविधिहरूलाई संस्थाको रणनीतिक योजना र व्यवस्थापनको सञ्चालन निर्देशिकामा स्पष्ट रूपमा उल्लेख गरिनुपर्दछ । उदाहरणका लागि :

(क) संस्थाको रणनीतिक योजना र नीति तयार गर्ने जिम्मेवारी सञ्चालक समितिमा निहित रहेको हुन्छ ।

(ख) जोखिम व्यवस्थापनको मुख्य जिम्मेवारी संस्थाको उच्च व्यवस्थापनमा निहित रहेको हुन्छ ।

(ग) संस्थाको नियमित रूपमा हुने सञ्चालक कार्यविधिको पहिचान, मूल्याङ्कन र समन्वयको जिम्मेवारी संस्थाको Middle/Operation Level व्यवस्थापनमा निहित रहेको हुन्छ ।

(घ) जोखिम व्यवस्थापनको आवधिक रूपमा मूल्याङ्कन र सोको प्रत्याभूति गर्ने जिम्मेवारी आन्तरिक लेखापरीक्षणमा निहित रहेको हुन्छ ।

जोखिम व्यवस्थापनको मूल्याङ्कन गर्नु र सोको प्रतिवेदन तयार गर्नु लेखापरीक्षण कार्यको एउटा उच्च प्राथमिकता हो । जोखिम व्यवस्थापनको मूल्याङ्कन गर्नु र जोखिम विश्लेषणका आधारमा लेखापरीक्षण कार्ययोजना तयार गर्नु भिन्न कुरा भए तापनि जोखिम व्यवस्थापन प्रक्रियाको मूल्याङ्कनद्वारा प्राप्त सूचकाङ्कहरू आन्तरिक लेखापरीक्षकलाई आफ्नो लेखापरीक्षण कार्ययोजना तयार गर्न सहयोगी हुन्छन्।

आन्तरिक लेखापरीक्षकले व्यवस्थापनले निर्धारण

गरेको व्यवस्थापनको निरीक्षण र मूल्याङ्कन गरी सोको पर्याप्तता र प्रभावकारिताबारे सुधारका लागि परामर्शसहितको प्रतिवेदन उच्च व्यवस्थापन र लेखापरीक्षण समितिलाई दिनुपर्दछ ।

यदि कुनै पनि संस्थाले जोखिम व्यवस्थापन प्रणालीलाई अवलम्बन गरेको छैन भने आन्तरिक लेखापरीक्षकले आफ्नो राय समावेश गरी) सोको जानकारी व्यवस्थापनलाई गराउनुपर्दछ र आफू स्पष्ट नभएको सन्दर्भमा उच्च व्यवस्थापन, सञ्चालक समिति र आवश्यक परेमा विशेषज्ञबाट आवश्यक निर्देशनहरू माग गर्नुपर्दछ । आन्तरिक लेखापरीक्षकले जोखिम व्यवस्थापन प्रणालीका सम्बन्धमा आवश्यक सहयोग प्रदान गर्ने गरे तापनि उनीहरूले जोखिम व्यवस्थापन प्रणालीको जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व आफैले लिने कार्य चाहिँ गर्नु हुँदैन ।

अन्ततोगत्वा आन्तरिक लेखापरीक्षणको भूमिका निर्धारण गर्ने कार्य उच्च व्यवस्थापन र लेखापरीक्षण समितिको हो । कुनै पनि संस्थाको संस्कार, आन्तरिक लेखापरीक्षण गर्ने कर्मचारीहरूको क्षमता/कुशलता र देशको कानुन र प्रथाले व्यवस्थापनको दृष्टिकोणमा आन्तरिक लेखापरीक्षणको भूमिकालाई निर्धारण गर्दछ ।

२. आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको मूल्याङ्कन (Evaluation of Internal Control System)

According to IIA, "Control is any action taken by management to enhance the likelihood that established objectives and goals will be achieved" ।

उपर्युक्त परिभाषाअनुसार आन्तरिक नियन्त्रण भनेको व्यवस्थापनले अवलम्बन गरेको यस्तो प्रणाली हो, जसले निरन्तर रूपमा संस्थाको उद्देश्य प्राप्तिका लागि सहयोग गरिरहेको हुन्छ ।

आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली भनेको व्यवस्थापनले आफ्नो व्यवसाय दक्षताका साथ सञ्चालन गर्ने, व्यवस्थापनका नीतिहरूलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गराउने, संस्थाका सम्पूर्ण सम्पत्तिहरूको सुरक्षाको प्रत्याभूति गराउने, शुद्ध र पूर्ण अभिलेखहरू पारदर्शी रूपमा राख्ने र सोका आधारमा नियमित रूपमा भरपर्दो वित्तीय विवरण तयार गर्ने र प्रचलित नियम तथा कानुनहरूको पालनाको सुनिश्चितताको उद्देश्यका लागि अवलम्बन गरेको सम्पूर्ण नीति, नियम र प्रक्रियाहरूको जोड हो । आन्तरिक लेखापरीक्षण आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको एउटा अभिन्न अङ्ग हो, जसको उद्देश्य अन्य नियन्त्रण प्रणालीहरू प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन भइरहेको छ भन्ने कुराको प्रत्याभूति गराउनु हो ।

विशेष गरी आन्तरिक नियन्त्रण कार्यहरू Preventive, detective र Directive गरी तीन प्रकारका हुन्छन् ।

- Preventive भनेको व्यवस्थापनको उद्देश्य विपरीत कुनै पनि अनियमित कार्य हुन नदिनु हो ।
- Detective भनेको व्यवस्थापनको उद्देश्य विपरीत भएका अनियमित कार्यहरू यथाशीघ्र पत्ता लगाउनु र सोको निवारण गर्नु हो ।
- Directive भनेको संस्थाको उद्देश्य प्राप्त हेतु नियमित कार्यहरू गर्न प्रेरित गर्नु हो ।

Control Environment, Control Activities र Monitoring आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीका मुख्य Interrelated Components हरू हुन् ।

(१) Control Environment

Control Environment भनेको सञ्चालक समिति र व्यवस्थापनको नियन्त्रण प्रणालीप्रतिको सोचाइ, व्यवहार र कार्य हो । यसले संस्थाका सम्पूर्ण कर्मचारीहरूको नियन्त्रण व्यवस्थाप्रतिको जागरुकताको स्थितिको निर्धारण गर्दछ । वास्तवमा भन्ने हो भने Control Environment ले आन्तरिक

नियन्त्रण प्रणालीको उद्देश्य प्राप्तिका लागि अनुशासन र संरचनाको आधार प्रदान गर्दछ । Control Environment मा निम्न तत्त्वहरू हुन्छन् ।

(क) सत्यनिष्ठा र नैतिक मूल्य (Integrity & Ethical value)

Control Environment लाई सबल बनाउन उच्च व्यस्थापनले नैतिक सिद्धान्तका मूल्य र मान्यताहरूलाई आफ्नो व्यवहारद्वारा जानकारी गराई संस्थामा नैतिक संस्कारको विकास गर्न सक्नुपर्दछ । साथै अनैतिक र अनियमित क्रियाकलापहरूलाई निरुत्साहित गर्न सदैव सक्रिय रहनुपर्दछ ।

(ख) सक्षमता (Competent Level)

संस्थाको Control Environment सबल बनाउन व्यवस्थापनले सबै तह र तप्काका कर्मचारीहरू आ-आफ्नो जिम्मेवारी वहन गर्न सक्षम भएको सुनिश्चित गर्नुपर्दछ ।

(ग) सञ्चालक समिति वा लेखापरीक्षण समितिको सहभागिता

स्वतन्त्र, निष्पक्ष र अनुभवी सञ्चालक वा लेखापरीक्षण समितिको नियन्त्रण क्रियाकलापप्रतिको सहभागिताले Control Environment सबल बनाउन महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ ।

(घ) व्यवस्थापन दर्शन र सञ्चालन शैली

Control Environment सबल बनाउन व्यवस्थापनको जोखिम पहिचान र मूल्याङ्कन, वित्तीय अवस्थाको विश्लेषण र सञ्चालन कार्यको निरीक्षणप्रतिको बुझाइले महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ ।

(ङ) संस्थागत संरचना

Control Environment लाई सबल बनाउन संस्थाको प्रत्येक तहका कर्मचारीहरूको जिम्मेवारी र अधिकार (line of reporting) स्पष्ट हुनुपर्दछ ।

(च) मानव संसाधन नीति (Human Resurces Policies & Practices)

संस्थामा आवश्यक दरबन्दी कायम गरी कर्मचारीहरूको छनौट, तालिम, बढुवा, कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन आदि कुराहरूको स्पष्ट नीति र कार्यक्रम हुनुपर्दछ ।

(२) नियन्त्रण क्रियाकलाप (Control Activities)

नियन्त्रण क्रियाकलाप भनेको संस्थाको उद्देश्य प्राप्त हेतु व्यवस्थापनले दिएको निर्देशनको पालना र सोको कार्यान्वयन गराउन सहयोग गर्ने नीति र प्रक्रियाहरूलाई बुझिन्छ । नियन्त्रण क्रियाकलाप संस्थाको विभिन्न उद्देश्यसहित सम्पूर्ण तह र तप्कामा अवलम्बन गरिएको हुन्छ ।

(क) कार्यसम्पादन समीक्षा (Performance reviews)

कार्यसम्पादन समीक्षा आन्तरिक नियन्त्रण क्रियाकलापको एउटा महत्त्वपूर्ण अङ्ग हो । उच्च व्यवथापनले Budget vs. Actual performance, previous Vs present performance, comparison with competitors performance, Inter department comparison, Inter branch comparison आदि मार्फत निरन्तर रूपमा संस्थाको समीक्षा गरिरहेको हुन्छ ।

(ख) कार्यसम्पादन सूचकको विश्लेषण (Analysis of Performance indicators)

यसअन्तर्गत विभिन्न सञ्चालन र वित्तीय तथ्याङ्कहरूको अनुपात निकाली सोको Industry average सँग तुलना गरिन्छ र त्यसबाट संस्थाको trend तथा favorable वा unfavorable variance आदिको समीक्षा गरिन्छ ।

(ग) सूचना प्रणाली (Information System)

संस्थाले गरेको कारोबारको शुद्धता पूर्णता र अनुमोदन

गर्ने कार्य सूचना प्रणालीमा अवलम्बन गरिएको हुन्छ । सूचना प्रणालीको नियन्त्रणलाई General Control / Application Control गरी दुई भागमा वर्गीकरण गरिएको हुन्छ । General Control भनेको समग्र रूपमा सूचना प्रणालीका अङ्गहरू, जस्तै : Data, Center operations, system software, acces point आदिको नियन्त्रण भन्ने बुझिन्छ भने Application controls भनेको कुनै विशेष कार्य (Specific task) को नियन्त्रण भन्ने बुझिन्छ ।

(घ) भौतिक नियन्त्रण (Physical Control)

नियन्त्रण क्रियाकलपअन्तर्गत संस्थाको स्थित सम्पत्तिको सुरक्षण गर्ने, विवरण र अद्यावधिक गर्ने र आवधिक रूपमा भौतिक परीक्षण गर्ने कार्यलाई Physical Control भनिन्छ ।

(ङ) कार्य परिवर्तन (Job rotation)

कुनै एउटा कर्मचारीलाई एउटै कार्यमा लामो समयसम्म राखी रहनाले उक्त कर्मचारीबाट अनियमितता हुने जोखिम बढ्दै जाने हुन्छ । त्यस कारण Job Rotation अन्तर्गत आवधिक रूपमा कर्मचारीहरूको कार्य परिवर्तन गरिनुपर्दछ भन्ने मान्यता पनि नियन्त्रण क्रियाकलापअर्न्तगत पर्दछ ।

(च) कार्यविभाजन (Segretation of duties)

कुनै एउटा कारोबारको सुरुदेखि अन्त्यसम्मका सम्पूर्ण कार्यहरू एउटै कर्मचारीबाट हुँदा पनि अनियमितताको जोखिम बढी हुने देखिन्छ । त्यसैले कुनै कारोबारको स्वीकृति, लेखाङ्कन र भौतिक नियन्त्रण कार्य फरक-फरक तह र कर्मचारीमा बाँडफाँट गर्नुपर्ने सिद्धान्तलाई कार्यविभाजन भनिन्छ ।

(३) निरीक्षण (Monitoring)

निरीक्षण एउटा यस्तो प्रक्रिया हो जसले व्यवस्थापनको कार्यसम्पादनको विशेषताको मूल्याङ्कन गर्दछ । निरीक्षण प्रक्रिया एउटा त स्वयम् संस्थाको सञ्चालन कार्यमा नै समावेश गरिएको हुन्छ, जसले निरन्तर रूपमा नियन्त्रण गरिरहेको हुन्छ भने अर्को स्वतन्त्र र निष्पक्ष मूल्याङ्कनका लागि सञ्चालन कार्यमा संलग्न नभएका पक्षबाट आवधिक रूपमा मूल्याङ्कन गर्ने कार्य भइरहेको हुन्छ । जस्तै : आन्तरिक लेखापरीक्षक, बाह्य लेखापरीक्षक वा अन्य अधिकार प्राप्त निकाय ।

यी स्वतन्त्र र निष्पक्ष निकायले पनि आवधिक रूपमा नियन्त्रण प्रणालीको पर्याप्तता र प्रभावकारिता बारे मूल्याङ्कन गरी उच्च व्यवस्थापन र सञ्चालक समितिलाई सोको जानकारी गराउनुपर्दछ । यसले पनि आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीलाई सबल बनाउन महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । आन्तरिक लेखापरीक्षकले आफ्नो कार्ययोजना तयार गर्नुपूर्व संस्थाको लेखाप्रणाली र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको पर्याप्त जानकारी प्राप्त गर्नुपर्दछ ।

लेखापरीक्षकले आफ्नो लेखापरीक्षण योजनालाई कति विस्तृत रूपमा तयार गर्ने भन्ने सम्बन्धमा आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको कार्यान्वयनको अवस्थाले महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ । नियन्त्रण प्रणाली प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भइरहेको छैन भन्ने लागेमा सोहीअनुरूप विस्तृत Substaintive Audit Procedure तयार गरी लेखापरीक्षण कार्य गर्नुपर्ने हुन्छ ।

आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको मूल्याङ्कनको लागि लेखापरीक्षणले निम्न विषयको जानकारी लिनुपर्ने हुन्छ :

- संस्थाले तयार गरेको वित्तीय विवरणको विश्वसनीयता र पारदर्शिताबारे,
- उच्च व्यवस्थापनको कर्तव्य र जिम्मेवारी वहनबारे,
- संस्थामा विकास गरिएको सूचना तथा सञ्चार (Line of reporting) को अवस्थाबारे,
- नियन्त्रण प्रणालीले संस्थाको उद्देश्य प्राप्तिमा

गरिरहेको सहयोग वा अवरोधको यथार्थताबारे,

- संस्थाका जनशक्तिहरूको छनौट र तिनीहरूको विकासको अवस्थाबारे,
- सञ्चालक समिति र उच्च व्यवस्थापनको कार्यविभाजनको स्पष्टताबारे,
- आन्तरिक लेखापरीक्षणलाई उच्च व्यवस्थापन र लेखापरीक्षण समितिबाट प्राप्त सहयोगबारे ।

आन्तरिक लेखापरीक्षकले आवधिक रूपमा आफ्नो कार्ययोजना तयार गरेर पर्याप्त सूचना प्राप्त गरी सोको नियन्त्रण प्रणालीका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुपर्दछ । आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको प्रभावकारिताबारे आफ्नो राय पेस गर्नुपूर्व आन्तरिक लेखापरीक्षकले निम्न मुख्य कुराहरूको कार्यान्वयन अवस्थाको सूचना प्राप्त गर्नुपर्दछ :

- आन्तरिक लेखापरीक्षणबाट कुनै महत्त्वपूर्ण वा गम्भीर प्रकृतिका कैफियतहरू आएका छन् वा छैनन् ?
- यदि त्यस्ता गम्भीर प्रकृतिका कैफियतहरू छन् भने सोको सुधार भएको छ वा छैन ?
- यदि सुधार भएको छैन भने त्यसको परिणामले संस्थाको समग्र जोखिम वहन गर्न सक्ने स्तरलाई कायम गरेको छ वा छैन ?

जोखिम मूल्याङ्कनका आधारमा आन्तरिक लेखापरीक्षणले आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको पर्याप्तता र प्रभावकारिताको सुनिश्चितता गर्नुपर्दछ। साथै आन्तरिक लेखापरीक्षकले आफ्नो कार्यक्षेत्र र सूचनाका स्रोतहरू जसका आधारमा आफ्नो राय पेस गरिएको छ, सो स्पष्टताका साथ खुलाउनुपर्दछ।

आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको मूल्याङ्कनका बारेमा आन्तरिक लेखापरीक्षकले लेखापरीक्षण समिति र उच्च व्यवस्थापनलाई प्रतिवेदन पेस गर्नुपर्दछ। उक्त प्रतिवेदनमा लेखापरीक्षकले संस्थामा रहेको नैतिक संस्कार र वातावरण, संस्थाको जोखिम व्यवस्थापनको स्थिति र व्यवस्थापनले तयार गरेको नियन्त्रण संरचनाको पर्याप्तता र प्रभावकारिताका बारेमा निष्पक्ष राय दिनुपर्दछ ।

आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको मूल्याङ्कनका बारेमा आन्तरिक लेखापरीक्षकले आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको पर्याप्तता र प्रभावकारिताको सुनिश्चितता गर्नुपर्दछ । साथै आन्तरिक लेखापरीक्षकले आफ्नो कार्यक्षेत्र र सूचनाका स्रोतहरू, जसका आधारमा आफ्नो राय पेस गरिएको छ, सो स्पष्टताका साथ खुलाउनुपर्दछ ।

आन्तरिक लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएका कैफियतहरूको सुधार गर्ने जिम्मेवारी मुख्यतः उच्च व्यवस्थापन र लेखापरीक्षण समिति भएकाले प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएका सूचनाहरू उनीहरूले बुझ्न सक्ने, सहयोगी र सान्दर्भिक हुनुपर्दछ। त्यसैले प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएका सूचनाहरू उनीहरूले बुझ्न सक्ने, सहयोगी र सान्दर्भिक हुनुपर्दछ । त्यसैले प्रतिवेदनको महत्त्व बढाउन त्यसमा नियन्त्रण प्रणालीको वास्तविक र निष्पक्ष मूल्याङ्न र सुधारका लागि आवश्यक परामर्शहरूसमेत उल्लेख गरि नुपर्दछ। प्रतिवेदनमा संस्थाले सामना गर्नुपर्ने जटिल क्षेत्रहरू, जस्तै : सूचना प्रविधिको सुरक्षण र स्थिति, व्यावसायिक जोखिम, प्रचलित र सम्भावित निमय कानुनको परिपालना, इत्यादि ।

यद्यपि आन्तरिक नियन्त्रणले मात्र संस्थाको सफलतालाई सुनिश्चित गर्न सक्दैन। व्यवस्थापनका खराब निर्णयहरू, असक्षम प्रबन्धकहरू र अन्य वातावरणीय तत्त्वले आन्तरिक नियन्त्रणलाई कमजोर बनाउने गर्दछ। त्यस कारण एक सक्रिय र स्वतन्त्र सञ्चालक समिति, खुल्ला र सत्यपूर्ण सूचना प्रणाली भएको व्यस्थापनका साथै सबल आन्तरिक लेखापरीक्षण कार्यले कुनै पनि संस्थाको समस्या पहिचान गर्न र आवश्यक आन्तरिक नियन्त्रण कायम गर्न सक्षम हुन्छ ।

३. संस्थागत सुशासनको मूल्याङ्कन (Evaluation of Corporate Governance Process)

संस्थागत सुशासन भनेको सञ्चालक समितिले कार्यान्वयन गरेको त्यस्तो प्रक्रियाहरू र संरचनाहरूको जोड हो, जसले संस्थाको सम्पूर्ण क्रियाकलापहरूको जानकारी, निर्देशन, व्यवस्थापन र नियन्त्रण गर्ने गर्दछ ।

संस्थागत सुशासनलाई कम्पनीको सञ्चालक समिति, व्यवस्थापन र लगानीकर्ताहरू (सेयर होल्डर) बिचको सम्बन्धको संरचना, नीति र प्रक्रियाहरू हो भनी परिभाषित गरेको पाइन्छ । आजको जटिल र परिवर्तित बजार अवस्थाका सन्दर्भमा कुनै पनि संस्थाहरूले आफ्नो पुँजीबाट मात्र व्यवसाय सञ्चालन नगरी सर्वसाधारण व्यक्तिहरूको पुँजी सङ्कलन गरी व्यवसाय विस्तार गर्ने हुँदा त्यस्ता संस्थाको गतिविधिका बारेमा सम्पूर्ण Stakeholders हरू विश्वस्त हुन आवश्यक हुन्छ ।

अन्य संस्थाहरूको दाँजोमा वित्तीय संस्थाहरूले पुँजीका अलावा सर्वसाधारण जनताको निक्षेपसमेत सङ्कलन गर्ने भएकाले संस्थागत सुशासन त्यस्ता वित्तीय संस्थाहरूलाई अझ अपरिहार्य देखिन्छ ।

यस तथ्यलाई मध्येनजर गरी नेपाल राष्ट्र बैंकले वित्तीय संस्थाहरूको संस्थागत सुशासन सम्बन्धमा निम्न निर्देशनहरू जारी गरेको छ :

- सञ्चालकले पालना गर्नुपर्ने आचरणसम्बन्धी व्यवस्था,
- सञ्चालक समितिको कर्तव्य र उत्तरदायित्व,
- कार्यकारी प्रमुखको नियुक्तिसम्बन्धी व्यवस्था,
- कर्मचारीहरूले पालना गर्नुपर्ने आचरणसम्बन्धी व्यवस्था,
- लेखापरीक्षण समितिसम्बन्धी व्यवस्था,
- सञ्चालक, सेयरधनी, कर्मचारी र निजहरूसँग सम्बन्धित कर्जा प्रदान गर्न बन्देज लगाइएको सम्बन्धी व्यवस्था,
- संस्थागत सुशासन पालना नगरेमा हुने कारबाही, आदि ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी गरिएको निर्देशनमा स्पष्ट रूपमा लेखापरीक्षण गराउनुपर्ने, लेखापरीक्षण समिति गठन गर्नुपर्ने निर्देशनका साथै उक्त निर्देशन पालना नगरेमा हुने कारबाहीको व्यवस्था गरिएको छ ।

संस्थागत सुशासन कायम गर्ने जिम्मेवारी सञ्चालन समिति र उच्च व्यवस्थापनमा निहित रहेको हुन्छ । यसले समग्र संस्थाको नीति, व्यवहार र संस्कारलाई प्रतिविम्बित गरेको भए तापनि निम्न बुँदाहरूलाई विशेष जोड दिएको पाइन्छ :

- देशको कानुन, नियम र विधिको पूर्ण पालना गराउने,
- प्रचलित व्यावसायिक (Business Principles), नैतिक आचरण (Moral Ethics) र सामाजिक उत्तरदायित्व (Social Responsibility) को पालना गराउने,
- सम्पूर्ण Stakeholder हरूको दीर्घकालीन र अल्पकालीन चाहनाअनुरूप कार्य गराउने ।
- संस्थामा सम्पूर्ण कारोबारको पारदर्शिता कायम गरी सम्पूर्ण Stakeholders हरूलाई सत्य र पूर्ण विवरण उपलब्ध गराउने ।

उपर्युक्त उद्देश्य प्राप्तिका लागि संस्थाले अवलम्बन गरेको नीति र क्रियाकलापहरूलाई नै संस्थागत सुशासन भनिन्छ । संस्थामा कार्यरत सम्पूर्ण कर्मचारीहरूले त्यस संस्थाको नैतिक संस्कारको आ-आफ्नो तर्फबाट जिम्मेवारी लिनुपर्दछ । संस्थामा प्रत्येक कर्मचारीलाई नैतिक मूल्य र मान्यतामा अडिग रहन प्रेरित गर्ने खालको व्यवस्थापकीय ढाँचा तयार गर्नुपर्दछ । कर्मचारीको Code of Conduct, Statement of Visions & Policy तयार गरी सोको परिपालना

गर्नुपर्दछ । संस्थामा विधिवत रूपमा कर्मचारीहरूले पालना गर्नुपर्ने नैतिक आचरण बुझ्न सकिने र स्पष्ट हुनुपर्दछ । सोको सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई जानकारी हुनुपर्दछ । संस्थाको नेतृत्व तहले निरन्तर रूपमा नैतिक मूल्य र मान्यताको आचरण प्रस्तुत गरी उदाहरणीय बन्न सक्नुपर्दछ र अरूलाई त्यसको सन्देश दिन सक्नुपर्दछ । नैतिक आचरण र संस्कारको विकास गर्न विभिन्न संस्थाले आफ्नो रणनीति र योजना कार्यक्रमहरू समयअनुसार परिमार्जित गर्दै लैजानुपर्छ । कुनै पनि कर्मचारीले आफ्नो जानकारीमा आएमा संस्थामा भएका वा हुन सक्ने अनैतिक कार्य र योजनाहरूको गोप्य रूपमा सम्बन्धित निकायलाई जानकारी दिन सक्ने वातावरण हुनुपर्दछ । संस्थाको नैतिक वातावरण जस्तै : कर्मचारीहरू र संस्थाको सम्पर्कमा आइरहने अन्य सम्बन्धित व्यक्तिहरूको नैतिक आचरण र व्यवहारको निरन्तर र निष्पक्ष रूपमा निरीक्षण गरिरहनुपर्दछ । संस्थाको नैतिक वातावरणलाई धमिल्याउन वा विचलन गराउन सक्ने परिस्थिति र कार्यको उच्च सतर्कताका साथ पहिचान गरी सोको सामना गर्ने मनोबल र व्यवस्था निर्माण गर्नुपर्दछ ।

स्वतन्त्र र सक्रिय आन्तरिक लेखापरीक्षण कार्यले मात्र संस्थागत सुशासनलाई सबल बनाउने भएकाले उपर्युक्त व्यवस्थाहरूको मूल्याङ्कन गरी सोको सुधारका लागि आन्तरिक लेखापरीक्षणले उच्च व्यवस्थापन र लेखापरीक्षण समितिलाई जानकारी गराउनुपर्दछ ।

अन्तमा आन्तरिक लेखापरीक्षकले REFREE को रूपमा कार्य गर्नुपर्दछ ।

R = Regularity (नियमितता, संस्थाको नीति, नियम, परिपत्र, कानुनको अधीनमा रहेर कार्य गर्ने)

EF = Effectiveness (प्रभावकारिता)

R = Rationality (औचित्यता)

E = Economy (मितव्ययिता)

E = Efficiency (कार्य दक्षता)

आ.ले.प.ले आँखा (Eye) र कान (To hear) का रूपमा संस्थामा भए गरेका अनियमितता, छलकपट, विकृति, विसँगति, कमीकमजोरीहरू आदिलाई (Internal Auditor) ले समयमा नै पत्ता लगाई सुधार गर्न लगाउने प्रक्रियालाई सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्न सक्ने पद्धति नै आजको आ.ले.प. को मुख्य उद्देश्य रहेको छ ।

(स्रोत : विभिन्न पत्रपत्रिका, बैंकबाट प्रकाशन हुने लेखरचना)

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो.ई.आदित्य ढकाल

शान्ती इन्जिनियरिङ्ग कन्सल्टेन्सी सर्भिस

इटहरी उप म.न.पा.–८, सुनसरी, कोशी प्रदेश, नेपाल

सम्पर्क नं. ९८५१०२६०५४, ९८५२०२७५१४

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. भगीरथ शाही
सम्पर्क नं. ९८४८६५४२४१

शम्भुसुनन्दा जनरल स्टोर

बुढिनन्दा–१, भारतीकौसडी, बाजुरा
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. सुरेश पाठक
सम्पर्क नं. ९८४८५४४३९१

आयान ट्रेडिङ

धनगढी, कैलाली
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. हिक्मतबहादुर चौधरी
सम्पर्क नं. ९८५८४८८३६९

श्री सिद्वार्थ इन्जिनियरिङ सेवा

बेलौरी–३, कन्चनपुर
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.जनक पाठक
सम्पर्क नं. ९८५१२७७७१८

श्री आइडिइ कन्सल्टेन्सी प्रा.लि.

धनगढी, कैलाली
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. तर्कराज भट्ट
सम्पर्क नं. ९८५८४२३३३२

श्री त्रिभुवन इन्जिनियरिङ सर्भिसेस प्रा.लि.

धनगढी–४, कैलाली

सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. प्रकाश रावल
सम्पर्क नं. ९८४००६४७८८

श्री जनसेवा इन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी एण्ड कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.

कृष्णपुर–२, कन्चनपुर, सुदूरपश्चिम प्रदेश

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

शाखा प्रबन्धक जितजङ्ग सिंह
सम्पर्क नं. ९८५८४८८४३८

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेड

शाखा कार्यालय क्याम्पसरोड

धनगढी, कैलाली, सुदूरपश्चिम प्रदेश

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

पुस्कर राज अवस्थी
सम्पर्क नं. ९८६८६८०९५५

श्री ए एण्ड ए ढुवानी सेवा

धनगढी–४, कैलाली

सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

भोलिको समृद्ध राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेड

✍ **विदुरभूषण क्षेत्री**
वरिष्ठ प्रबन्धक,
गण्डकी प्रादेशिक कार्यालय, पोखरा

आज विश्वका हरेक देशमा भएका बैंकिङ उद्योगमा बैंकिङ व्यवसायको प्रमुख काम नै जोखिम व्यवस्थापन हो । बैंकहरू जोखिमबाट भाग्दैनन्, जोखिमभित्र अवसरको खोजी गर्छन् । राम्रोसँग व्यवस्थापन गरिएको निश्चित सीमासम्मको जोखिमले उच्चतम प्रतिफल दिन्छ । जोखिम व्यवस्थापनले बैंकको स्थायित्व र नाफाको सञ्चालन जोखिमको स्रोत नै बैंक तथा वित्तीय संस्थाका कर्मचारी, प्रयोगमा आएको सटवेयर, नीति, कार्यविधि, यन्त्र, उपकरण आदि नै हुने भएकाले यसको समुचित व्यवस्थापनको जिम्मेवारी लिने, पूर्व सावधानी अपनाउने एवम् आवश्यकताअनुसार नियन्त्रण गर्ने मुख्य जिम्मेवारी पनि सम्बन्धित वित्तीय संस्थाको नै हो । भोलिका दिनहरूमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई सबल, सक्षम राख्नु नै बैंकको प्रतिष्ठामा र व्यावसायिक निरन्तरतामा वृद्धि गर्नु हो ।

विश्व अर्थव्यवस्थामा आएको मन्दी, आर्थिक सङ्कटले सबैभन्दा पहिला बैंकिङ व्यसायलाई असर गर्ने हुँदा कैयौं बैंकहरू बन्द हुन पुग्छन् भने कैयौं रोगग्रस्त बन्न पुग्छन् । जस्तै - कोभिड । आधुनिक समयमा भइरहेको बैंक तथा वित्तीय संस्थाबिचको तीव्र प्रतिस्पर्धा, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले अति नै धेरै जोखिम लिने प्रवृत्ति, कारोबारमा स्वार्थ, कामकारबाहीमा देखावटी पारदर्शिता, नियामक निकायहरू र रेटिङ एजेन्सी गतिशीलको वातावरणले गर्दा भोलिका दिनहरूमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई सक्षम बनाउन धेरै कुराहरूले प्रभाव पार्न सक्छ ।

१. आज विश्वमा प्रविधिको विकाससँगै प्रविधिको प्रयोग गरी विश्वलाई नै चकित पार्ने नयाँ नयाँ प्रकृतिको अपराध र जालसाजीले वित्तीय क्षेत्रलाई गम्भीर समस्या पारेको कुरा सर्वविदित नै छ । बैंकमा प्रविधिको प्रयोगसँगै ठूलो रूपमा आजकल Cyber hacking, ATM hacking, Swift haking को अवस्था प्रतिदिन बढ्दो छ । बैंकिङ व्यवसायका सम्बन्धमा वासेल कमिटीले कुनै पनि वित्तीय संस्थाको कमजोर र अपर्याप्त आन्तरिक प्रणाली, संलग्न मानिसहरूको कमजोरी तथा बाह्य घटनाहरूका कारणबाट सृजित नोक्सानीलाई प्रयोगमा ल्याइएका यन्त्र, सफ्टवेयर, बैंकमा कार्यरत कर्मचारी, बैंक सञ्चालनमा संलग्न पक्षहरूको नियत, बैंकले विकास गरेको कर्जा तथा निक्षेपका प्रोडक्ट, प्राकृतिक प्रकोप, आकस्मिक घटना, दुर्घटना, तीव्र प्रतिस्पर्धात्मक वातावरणमा प्रयोगमा ल्याइएका सफ्टवेयर, इलेक्ट्रोनिक बैंकिङ, मोबाइल बैंकिङ, कार्ड बैंकिङ लगायतका विद्युतीय माध्यमबाट हुने प्रविधिमैत्री कारोबारलाई देखाएको छ । जस्तै : वित्तीय प्रणालीलाई नै नियमन गर्ने जिम्मेवारी पाएको बङ्गलादेशको केन्द्रीय बैंकबाट ह्याकरले त्यहाँको आन्तरिक प्रणालीमा साइबर आक्रमण गरी फिलिपिन्सको रिजर्भ बैंकमार्फत झन्डै रु.९ अर्ब रुपैयाँ फुत्काएको घटना पनि सबैका दिमागमा ताजै रहेको छ । क्युआर कोड, एटिएम, एसएमएस बैंकिङ, मोबाइल-पे बैंकिङ, ई-बैंकिङ जस्ता आधुनिक कार्यहरू सञ्चालन भइरहँदा आधुनिक सूचना प्रविधिको तीव्र प्रतिस्पर्धा छ, बजारमा नयाँ भरपर्दो आधुनिक बैंकिङ सफ्टवेयर पिनाकल १०.२ आई प्रायः बैंकहरूले प्रयोग गरिसकेको अवस्था छ । राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको वित्तीय कारोबार एवम् अभिलेख व्यवस्थापनका अधिकांश कार्यहरू पुरानो

सफ्टवेयरमा नै निर्भर पर्नुपर्ने हामीलाई बाध्यता छ । कारोबारको परिणाम र संवेदनशीलतालाई हेरेर व्यावसायिक, स्थापित र प्रतिष्ठित आइटी कम्पनीहरू तथा सेवाप्रदायकसँग सम्झौता गर्नु र संस्थाको कारोबारको प्रकृति र संवेदनशीलतालाई दृष्टिगत गरी तुलनात्मक रूपमा सुरक्षित र भरपर्दो सफ्टवेयरको खरिद भोलिका दिनहरूमा अनिवार्य बन्न सक्छ । प्रयोगमा रहेका सफ्टवेयर एवम् प्रोग्रामहरूले विश्वसनीय रूपमा काम गरे नगरेको निर्क्यौल गरी प्रयोगमा रहेका यन्त्र उपकरणको नियमित मर्मत सम्भार, प्रतिस्थापन एवम् वैकल्पिक व्यवस्थाप्रति सजग बन्नुपर्ने देखिन्छ। किनकि पुरानो प्रविधिबाट उत्पादित वस्तु वा सेवालाई नयाँ प्रविधिबाट उत्पादित वस्तु वा सेवाले विस्थापित गर्ने यो संसारको नियम हो । जस्तै - हिजो हामीलाई रेडियो, घडी, टेप रेकर्डर छुट्टाछुटै किन्नुपर्ने बाध्यता थियो भने आज एउटै मोबाइलबाट समय, रेडियो, भिडियो, मेल, फोनकल लगायतका सुविधाहरू प्राप्त भइरहेका छन ।

२. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा केही खातावालाहरूले कारोबारको संवेदनशीलता नबुझी कार्डको जतन गर्न नसक्दा निजका विश्वासिला र नजिकका नातेदारहरूले एटिएमका पिन नं. पत्ता लगाएर रकम हिनामिना गरिदिने, कार्डका माध्यमबाट हुने कारोबारमा असावधानी वा त्रुटिवस रकम गुमाउनुपर्ने, तेस्रो पक्षबाट ठगी हुन सक्ने, खाताबाट रकम हिनामिना हुने, कानुनी उपचारमा कठिनाइ उत्पन्न हुने लगायतका समस्याहरू व्यहोर्नुपर्ने, अनधिकृत पक्षलाई खाताको सूचना एवम् मोबाइल, कार्ड सञ्चालन गर्न दिने लगायतका लापरबाहीका कारण पनि रा.वा.बैंक तथा ग्राहकले नोक्सानी व्यहोर्नुपर्ने अवस्था आइसकेको छ । किनकि हामीसँग वृद्ध, अपाङ्ग, अशिक्षित ग्राहकहरूको सङ्ख्या पनि ठुलो छ । यो सङ्ख्या ठुलो हुनुमा नयाँ पुस्ता सबै विदेश जाने, नेपालमा मानिस मर्दा पनि मलामी पाउन दुर्गम भेकमा कठिन भइसकेको अवस्था मैले देखेको छु। अतः यसका लागि आफ्नो नाममा रहेको कार्डको भौतिक सुरक्षादेखि समय समयमा पासवर्ड परिवर्तन गर्ने, कार्ड प्रयोगका लागि सीमित रकम मात्र खुलाउने वा अलग्गै खाता सञ्चालन गर्ने, संस्थाको कारोबारको प्रकृति र संवेदनशीलतालाई दृष्टिगत गरी तुलनात्मक रूमा सुरक्षित र भरपर्दो नयाँ सफ्टवेयरको प्रयोग गर्ने लगायतका सुरक्षा उपायहरू अवलम्बन गर्न सकेमा रा.वा.बैंकलाइ बलियो बनाउनबाट कसैले पनि रोक्न सक्दैन ।

३. कर्जा प्रवाह तथा ग्राहक पहिचान अन्तर्राष्ट्रिय मान्यताअनुसार खराब सम्पत्तिको मात्रा ५ प्रतिशतसम्मको स्थितिलाई स्वीकारयोग्य मानिन्छ । हालको अवस्थामा हामी यो सीमाभन्दा कम वा सीमाभित्र नै छौँ तर राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको खराब कर्जा/सम्पत्ति ५ प्रतिशतभन्दा बढी हुने सम्भावना प्रबल छ, जुन खराब सम्पत्ति व्यवस्थापन गर्नु बैंकको मुख्य चुनौती बन्न सक्छ। किनकि हाल देशभरि नै सहकारी ठगी विरोधका स्वरहरू सुनिन थालेकाले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा सोको असर पर्न सक्छ । नेपालको पहाडी भौगोलिक बनावट, कर्जा असुलीका लागि धितो लिलामी गर्दा लिलामी हुन नसक्नु, ग्राहकसँग नियमित सर्म्पक गर्न नसक्नु, कर्जा तिर्ने क्षमताको विश्लेषण गर्न नसक्नु, कर्जाको अवस्थाका बारेमा समयमा नै पुनरवलोकन गर्न नसक्नु, प्रवाहित कर्जाको दुरुपयोग गरी ग्राहकको व्यक्तिगत काममा लगाउनु जस्ता तत्त्वहरूले प्रभाव पारेको मैले पाएको छु ।

४. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले ग्राहकलाई सन्तुष्ट पार्न नसक्नु, ग्राहकको काममा ढिलासुस्ती गर्नु, सोधेको प्रश्नमा रिसाएर झर्को मानी जवाफ दिनु, जसले बैंकका ग्राहक घट्ने सम्भावना रहेको छ । साथै नेपालको बैंकिङ क्षेत्रमा अस्वस्थ प्रतिस्पर्धा छ । ग्राहक तान्न बैंकहरूले निक्षेपमा बढी ब्याज दिने, कर्जामा जनताको ढाड सेक्ने गरी बढी ब्याज लिने तथा हाल बजारमा बैंकिङ क्षेत्रमा तरलता वृद्धि भएको छ । आगामी दिनहरूमा बैंकलाई

निक्षेप परिचालन गर्न कठिनाइ छ भने अर्कोतर्फ निक्षेप आकर्षित गर्नमा प्रतिस्पर्धा साथै सहकारी ठगी व्यवसायीहरूको विरोधका स्वरहरू सुनिन थालेकाले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा सोको असर पर्न सक्ने र निष्क्रिय कर्जाका अनुपात बढ्न सक्ने सम्भावना रहेको छ। हामीले यी कुराहरूको समयमा नै उचित व्यवस्थापन गर्न सकेमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक सबल बन्ने कुरा निश्चित हुन्छ।

५. रा.वा.बैंकको कम्तीमा ५ वर्षको वित्तीय विवरण तयार पारी बिक्री, नाफा, नगद प्रवाह, लाभहानी पारबिन्दु, लगानी फिर्ता अवधि, आन्तरिक प्रतिफल दर र विभिन्न अनुपातहरू, जस्तै - Current ratio, quick ratio, gross profit margin, Net profit margin विश्लेषण गर्नुका साथै धर्म, संस्कृतिले कति असर पार्ला, कति रकम उठाउन बाँकी छ वा निष्क्रिय कर्जा भयो, कुन क्षेत्रमा कर्जा लगानी गर्दा भविष्यमा के कस्ता जोखिम आइपर्न सक्छन् र भोलिका दिनहरूमा बैंकको अवस्थामा सुधार कसरी ल्याउन सकिन्छ भन्ने जस्ता कुराहरूले बैंकको भविष्य निर्धारण गरेको हुन्छ।

६. कर्मचारी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा काम गर्ने कर्मचारीहरूको इमानदारिता, गुणस्तर, सही व्यक्तिलाई सही कामको जिम्मा दिई कार्यविभाजन, अनुगमन र नियन्त्रण गरी बैंकभित्र हुने गरेका अनैतिक कियाकलापहरूको खोजी गरी रोक्न निर्देशन दिने, कार्यालयमा पालना गर्नुपर्ने अनुशासन, उनीहरूको बदलिँदो आचरण, आर्थिक अवस्थामा आएको परिवर्तन, बैंक तथा वित्तीय संस्थाको सञ्चालन पक्षमा देखिएको कमजोरी र ग्राहक तथा अन्य सरोकारवालाले औँल्याएका कमीकमजोरी एवम् प्राप्त गुनासोलाई प्राथमिकता दिई उचित समयमा सुधार वा व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ। बैंकभित्र द्वन्द्वमा संलग्न कर्मचारीहरूसँग लिखित स्पष्टीकरण लिने, सरुवा, घटुवा, निलम्बन र पदबाट निष्कासनसमेत गर्दै द्वन्द्व व्यवस्था गर्नु आवश्यक छ। साथै कर्मचारीलाई तालिम, प्रशिक्षण र अभिमुखीकरण प्रक्रियाहरूबाट व्यवहारमा परिवर्तन ल्याई द्वन्द्व समाधान गर्न र कार्यमा मनोबल बढाई काम लिन सकिन्छ भन्ने मेरो बुझाइ रहेको छ।

७. नेपाल जस्तो मुलुकमा पूर्ण सरकारी स्वामित्वमा रहेको बैंकको हैसियतले बित्तीय पहुँच र समावेशितामार्फत मुलुकको आर्थिक विकास, गरिबी निवारण र आर्थिक एवम् न्यायपूर्ण समाज निर्माण गर्न साथै रा.वा.बैंकमा सुशासन कायम गरी उद्योगी, व्यापारी र बैंकरबिच निश्चित दुरी बनाउनुपर्दछ। यसो गर्न सकिएन भने समग्र बैंकिङ क्षेत्र नै निश्चित स्वार्थ भएका समूहको कब्जामा पर्न सक्छ। यस्तो अवस्थामा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका लागी सर्वसाधारणको निक्षेप सुरक्षित राख्ने दायित्व सबैभन्दा बढी कठिनाइ बन्न सक्छ, जसरी आज सहकारीमा पैसा जम्मा गर्न कसैले पनि मान्दैन। लगानीमैत्री वातावरणको सिर्जना गर्नुपर्दछ किनकि भारतमा अत्यधिक सहुलियतपूर्ण कर्जाका कारण सस्तो मूल्यमा उत्पादित कृषि उपजहरू नेपाल भित्रिँदा त्यसले नेपाली कृषकहरूलाई उत्पादनभन्दा किनेरै खान सस्तो पर्ने भएपछि पनि जमिन बाँझो हुने, बर्सेनि आउने बाढी, पहिरोले पनि कृषियोग्य जमिन कटान गरेर उत्पादन सखाप पार्ने गरेको छ। युवा जनशक्ति अधिकांश या त अध्ययनको सिलसिलामा अमेरिका, अस्ट्रेलिया, बेलायतलगायत विकसित राष्ट्रतिर या त कामको खोजीमा खाडी मुलुकतिर पलायन भइरहेका छन्। राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले आफ्ना ग्राहकहरू वा उपभोक्तालाई आफूतिर आकर्षित गर्न उपभोक्ताहरूको हित संरक्षण गरी अर्थतन्त्रमा थप गतिशीलता ल्याउन बसाइँसराइबाट तीव्र सहरीकरण, अनियन्त्रित विकास, वातावरणीय विनासलाई समेत समेट्ने किसिमका नीतिहरू लिनु आवश्यक छ ताकि नेपाल सरकारले रा.वा.बैंकलाई पुरस्कृत गर्न बलियो प्रमाण पुगोस्। तब मात्रै राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. सबल, सक्षम र नम्बर एक बैंक बन्न सक्छ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान
चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत्
तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा
सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा
दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

पूजा कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि

काठमाडौं महानगरपालिक, नक्साल
काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. जानकी शाही
सम्पर्क नं. ०९१-५२५१५७, ९८५८४२१४२१

तेडी प्रिन्टिङ प्रेस

धनगढी, कैलाली
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

कार्यालय प्रमुख झनकदत्त ढुंगाना

भेटेनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र

अछाम, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. विजय राना
सम्पर्क नं. ९८०६४३५२८८

Bhairav Drinking Water Udyog

बेलौरी-०६, कन्चनपुर
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. नविन भट्ट
सम्पर्क नं. ९८५८४८९१८८

श्री बासुलिङ्ग स्टोर

गोदावरी-१, कैलाली
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

कृष्णप्रसाद उपाध्याय (बजगाई)
सम्पर्क नं. ९८५८४२४७०७

जैमिनी अटोमोटिभ्स कम्पनी प्रा.लि.

टिकापुर–०१, कैलाली

सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

मेनेजर राजेन्द्र सिह
सम्पर्क नं. ९८४८४३६७५४

स्वर्णिम सहकारी संस्था

बझाङ्ग

सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

एमडी : हेमन्त भण्डारी
सम्पर्क नं. ९८६८७०६०२२

अनमोल निर्माण सेवा

बझाङ्ग

सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

एमडी : भरत कठायत
सम्पर्क नं. ९८४५९६७७५५

बि एल बि कन्स्ट्रक्सन

बझाङ्ग

सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

पुजी बजार

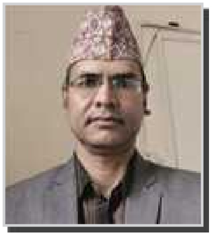

✍ **रमेश कुमार पोखरेल**
वरिष्ठ प्रबन्धक,
गण्डकी प्रादेशिक कार्यालय, पोखरा

पुँजी बजार के हो ?

भूमि, श्रम, पुँजी र प्रविधि उत्पादनका साधनहरू हुन् । यी साधनहरूको विवेकपूर्ण संयोजनबाट नै वस्तु तथा सेवाको उत्पादन सम्भव हुन्छ । यस लेखमा माथिका यी साधनहरूमध्ये पुँजी र यसको खरिद बिक्री अर्थात् पुँजी बजारका विषयमा चर्चा गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

स्वपुँजी, ऋणपत्र जस्ता एक वर्षभन्दा बढी भुक्तानी अवधिका वित्तीय उपकरणहरूको खरिद बिक्री हुने बजार संयन्त्रलाई पुँजी बजार भनिन्छ । प्राथमिक र दोस्रो बजार गरी दुई भागमा विभक्त पुँजी बजारका उपकरणहरू स्टक, बन्ड, डिबेन्चर, मध्यम तथा लामो अवधिका निक्षेप तथा कर्जा हुन् । प्रथम पटक नयाँ सुरक्षणपत्रहरूको बिक्री **प्राथमिक बजारमा** हुन्छ । प्राथमिक बजारमा कम्पनीहरूले स्टक, बन्ड र अन्य वित्तीय उपकरणहरू जारी गरी पुँजी जम्मा गर्दछन् । यसमा मध्यस्थताको काम इन्भेस्टमेन्ट बैंक तथा अन्डरराइटरले गर्दछन् । लगानीकर्ताहरूबिच सुरक्षणपत्रहरूको खरिद बिक्री हुने बजार विशेषलाई **दोस्रो बजार** भनिन्छ । दोस्रो बजारमा एक्सचेन्ज कम्पनीमार्फत दलालहरूको मध्यस्थतामा वित्तीय उपकरणहरूको खरिद बिक्री हुन्छ । यसरी पुँजी बजारले नयाँ सेक्युरिटी जारी गरी प्राथमिक बजारमार्फत व्यवसायलाई रकम उपलब्ध गराउँछ भने दोस्रो बजारमार्फत लगानीकर्ताहरूलाई तरलता उपलब्ध गराउँछ । माग र आपूर्तिको अन्तरक्रियाद्वारा सुरक्षणपत्रहरूको मूल्य निर्धारण हुन्छ ।

प्रयोग हुने उपकरणलाई दृष्टिगत गर्दा पुँजी बजारलाई स्वपुँजी बजार, ऋणपत्र बजार, वस्तु बजार, डेरिभेटिभ बजार, रियलस्टेट बजार आदिमा विभाजन गर्न सकिन्छ । स्वामित्वजन्य सेयर, प्रिफरेन्स सेयर जस्ता स्टकहरूको खरिद बिक्री हुने बजार **इक्विटी बजार** हो भने ब्याजदरसहितको संस्थागत तथा सरकारी ऋणजन्य उपकरणहरूको खरिद बिक्री हुने बजार **ऋणपत्र बजार** हो । **कमोडिटी बजार**मा सुन, कच्चा तेल जस्ता वस्तुको विनिमय हुने गर्दछ । घरजग्गा जस्ता सम्पत्तिको खरिद बिक्री **रियलस्टेट बजारमा** हुन्छ । एउटा सम्पत्तिको मूल्य अर्को सम्पत्तिमा अन्तरनिहित हुने वित्तीय उपकरणको बजार **डेरिभेटिभ बजार** हो ।

सहभागिताका दृष्टिले पुँजी बजारलाई औपचारिक र अनौपचारिक गरी दुई भागमा विभाजन गर्न सकिन्छ । सरकार, कम्पनी तथा संस्था, बैंक तथा वित्तीय संस्था, गैरबैंकिङ वित्तीय संस्थाहरू, बिमा तथा सहकारी संस्थाहरू **औपचारिक** हुन् भने नातागोता, साहुमहाजन, साथीभाइ, समूह, दर्ता नभएका सङ्घ संस्था, क्लब **अनौपचारिक** सहभागी हुन् ।

पुँजी बजार किन ?

पुँजी देशको अर्थतन्त्र, लगानीकर्ता र व्यवसायको प्राण हो । यसका माध्यमबाट नै व्यवसायको स्थापना र विस्तार सम्भव छ । पुँजी बजार देशको अर्थतन्त्रको ब्यारोमिटर पनि हो । यसले अर्थतन्त्र कतातिर गइरहेको छ भन्ने कुराको सङ्केत गर्दछ । पुँजी बजारको महत्त्वलाई सङ्क्षेपमा यसरी उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

पुँजी निर्माणका लागि : बचत रकम लगानीमा रूपान्तरण हुने प्रक्रियालाई पुँजी निर्माण

भनिन्छ । पुँजी बजारले अर्थतन्त्रमा निष्क्रिय रूपमा रहेको पुँजीलाई बचतका माध्यमबाट परिचालन गर्न संयन्त्र उपलब्ध गराउँछ । व्यक्ति तथा संस्थासँग भएको बचतलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्न पुँजी जुटाउने काम गर्दछ। यसरी पुँजी बजारले पुँजी निर्माणको प्रक्रियालाई सहज बनाउँछ, जुन देशको आर्थिक वृद्धिका लागि आवश्यक हुन्छ ।

लगानीमा वृद्धि गर्न : पुँजी बजारले लामो अवधिका लागि वित्तीय स्रोत सृजना गर्दछ । लामो अवधिमा प्रतिफल प्राप्त हुने आयोजनाहरूमा लगानी गर्न चाहनेहरूलाई प्रोत्साहित गर्दछ । बन्ड, इक्विटी, म्युचुअल फन्ड, बिमा पोलिसी आदिका माध्यमबाट लगानीकर्ताहरूले राम्रो प्रतिफल प्राप्त गर्न सक्छन् । उपयोगकर्ताहरूले पनि उपयुक्त मूल्यमा वित्तीय स्रोतको उपयोग गर्न पाउँछन् ।

आर्थिक वृद्धि र विकास गर्न : पुँजी बजारले अर्थतन्त्रको उत्पादन तथा उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्न मद्दत गर्दछ। यसले अनुसन्धान र विकास तथा आधारभूत संरचनाको निर्माण गर्न सघाउ पुर्‍याउनुका साथै रोजगारी सृजनामा समेत योगदान पुर्‍याउँदछ।

पुँजीको उचित उपयोगका लागि : उपलब्ध स्रोत साधनको उपयुक्त क्षेत्रमा उपयोग गर्न आधार उपलब्ध गराउँछ।

वित्तीय सेवाको प्रवर्धन गर्न : पुँजी बजारले उद्योग व्यवसायलाई मध्यम तथा लामो अवधिका कर्जाहरू उपलब्ध गराउनुका साथै प्रत्याभूति सेवा, परामर्श सेवा जस्ता वित्तीय सेवाहरूको विकास र विस्तारमा समेत टेवा पुर्‍याउँछ।

पुँजी प्रवाहमा निरन्तरता कायम गर्न : पुँजीमा तरलताको गुण हुन्छ। यसले प्रथमस्तरको नदीले जस्तै निरन्तर पुँजी प्रवाहित गरिरहन्छ । खरिद र बिक्री गर्नेले जहिलेसुकै पनि वित्तीय उपकरणहरू खरिद बिक्री गरिरहन सक्छन् । यसले लगानीकर्ताहरूलाई तरलता सहज बनाउनुका साथै पोर्टफोलियो व्यवस्थापनका माध्यमबाट जोखिम न्यून गर्न पनि सहयोग पुर्‍याउँछ ।

नेपालको पुँजी बजार कस्तो अवस्थामा छ ?

पुँजी बजार मुख्यतः निजी क्षेत्रलाई पुँजी उपलब्ध गराउने बजार संयन्त्र हो । नेपालको पुँजी बजार मुख्यतः स्वामित्व (Equity) पुँजी बजार हो । नेपालमा पुँजी बजार भन्ने बित्तिकै सेयर बजारलाई मात्र सम्झने गरिन्छ। नेपाल स्टक एक्सचेन्ज यसको प्रमुख सञ्चालक हो भने धितोपत्र बोर्ड यसको नियामक हो ।

नेपालको आर्थिक क्रियाकलापको महत्त्वपूर्ण हिस्सा सेवा क्षेत्रले ओगटेको छ । नेप्सेमा सूचीकृत करिब २५० कम्पनीहरूमा बैंक, वित्तीय संस्था र बिमा कम्पनीहरूको हिस्सा ५० प्रतिशत, जलविद्युत् क्षेत्रको हिस्सा ३३ प्रतिशत र अन्य क्षेत्रको हिस्सा १७ प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको छ । उद्योग व्यवसाय जस्ता वास्तविक क्षेत्रको सहभागिता नगन्य छ । बैंकिङ क्षेत्रको सञ्चालन र रेगुलेसन सबल भएकाले बजार पनि भरपर्दो छ । त्यसैले यस क्षेत्रलाई सेयर बजारमा कम जोखिमयुक्त र आकर्षक मानिन्छ ।

नेपालको दोस्रो बजार अनुमानयोग्य छैन, सीमित व्यक्तिहरूले पनि प्रभाव पार्ने प्रकृतिको छ। कम्पनीको कार्यसम्पादनका आधारमा मूल्यनिर्धारण हुनुपर्नेमा गैरवित्तीय कारणहरूले मूल्य प्रभावित हुने गरेको छ।

उपकरणमा विविधता छैन । केही बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले मात्र डिबेन्चर जारी गरेकाले ऋणपत्र बजार प्रारम्भिक चरणमै छ। केही म्युचुअल फन्ड र संस्थागत लगानीकर्ताको दोस्रो बजारमा प्रवेश भए पनि प्रभावकारी छैन, व्यक्तिगत लगानीकर्ताहरूकै बढी सक्रियता छ ।

इनसाडर ट्रेडिङको जोखिम छ । सूचनाको पहुँचको दुरूपयोग गरी मूल्यलाई प्रभावित पार्ने व्यक्ति वा समूहले बजारलाई बेला-बेला प्रभावित पार्ने गरेका छन् । यसले लगानीकर्ताहरूको आत्मविश्वासलाई कमजोर बनाएको छ ।

नियमनकारी निकाय प्रभावकारी छैन। सेबोनबाट जारी नीतिहरू भविष्यमुखी छैनन् । केवल प्रतिक्रियात्मक छन् । अन्य नियमनकारी निकायहरूबिच पनि समन्वय छैन ।

लगानीकर्ताहरूमा वित्तीय चेतनाको अभाव छ । यसले गर्दा साना लगानीकर्ताहरू हचुवाका भरमा लगानी गर्न विवश छन् । उनीहरूको संरक्षण गर्ने कुनै संयन्त्र छैन ।

सिडिएससीले मेरो सेयरमार्फत प्राथमिक सेयरको निष्कासन र आवेदन लिने लगायत सेयर कारोबारको व्यवस्था मिलाएको भए तापनि भरपर्दो छैन ।

क्रेडिट रेटिङ एजेन्सीको पर्याप्त व्यवस्था नहुँदा भरपर्दो वित्तीय जानकारी हासिल गर्न कठिन छ । यसले लगानीकर्ताको आत्मविश्वास कमजोर बनाएको छ । विशेषज्ञ सेवाको अभाव छ ।

राजनीतिक अस्थिरताको प्रत्यक्ष प्रभाव नियामक निकायका प्रमुखको नियुक्तिमा देखिएको छ । सेबोनको अध्यक्षको नियुक्ति गर्न यति लामो समय लाग्दा पुँजी बजार जस्तो संवेदनशील बजारमा पर्ने प्रभावको लेखाजोखा छैन । अस्थिरताले व्यावसायिक वातावरण अनुमान गर्न नसकिने बनाएको छ। यसले कम्पनीहरूको कार्यसम्पादनमा नकारात्मक असर पारेको छ भने लगानीकर्ताहरूको मनोबलसमेत घटेको छ ।

नेपालको सेयर बजारलाई नियाल्दा २०८१ आषाढ मसान्तमा २,२४०.४१ रहेको नेप्से परिसूचक २०८१ असोज मसान्तमा २,७४२.८८ पुगेको छ । २०८१ आषाढ मसान्तमा रु.३,५५३ अरब ६७ करोड रहेको बजार पुँजीकरण २०८१ असोज मसान्तमा ४,३६१ अरब ४५ करोड पुगेको छ ।

पुँजी बजारका समस्याहरू समाधान गर्न के गर्ने ?

नेपालको पुँजी बजारको इतिहास त्यति पुरानो छैन । आफ्नै विगतको अवस्था र अहिलेको अवस्था तुलना गर्ने हो भने गति ढिलै भए पनि सुधारोन्मुख छ तर सन्तोष गरेर बस्ने स्थिति छैन । गर्न बाँकी धेरै कुराहरू छन् । पुँजी बजारमा भएको स्वपुँजीको निर्भरतालाई घटाउनुपर्ने छ। यसका लागि उपकरणहरूमा विविधता ल्याउनुपर्ने छ । संस्थागत बन्ड, इटिएफ कारोबार र डेरिभेटिभ जस्ता वित्तीय उपकरणको कारोबारलाई सघन बनाउनुपर्दछ । क्षेत्रगत विविधीकरणका लागि उद्योग व्यवसाय जस्ता वास्तविक क्षेत्रको समेत सेयर बजारमा प्रवेश गराइनुपर्दछ ।

नियामकीय व्यवस्थालाई सुदृढ गर्न स्रोत साधन उपलब्ध गराउनुका साथै संलग्न कर्मचारीहरूलाई व्यावसायिक बनाउनुपर्दछ । सर्वसाधारणको पुँजी बजारप्रति संलग्नता बढाउन र उनीहरूको हित संरक्षण गर्न पुँजी बजार लक्षित वित्तीय सचेतनाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ । नेप्सेलाई प्रतिस्पर्धी र थप व्यावसायिक बनाउन अर्को पुँजी बजार सञ्चालकको स्थापना गर्न आवश्यक छ ।

पारदर्शिताले क्रियाकलाप तथा वित्तीय विवरणहरूको नियमित सार्वजनिकीकरणको माग गर्दछ, सार्वजनिकीकरणले बजार अनुशासनको माग गर्दछ, बजार अनुशासनले लगानीकर्ताको आत्मविश्वास प्रवर्धन गर्दछ । यी सबै कुरा संस्थागत सुशासनबाट मात्र सम्भव छ । पुँजी बजारमा संलग्न सूचीकृत कम्पनी, बजार सञ्चालक र नियामकसमेतले संस्थागत सुशासनमा अझ सुधार गर्न आवश्यक छ ।

संस्थागत लगानीकर्ता र म्युचुअल फन्डहरूको प्रवेश नेपालको पुँजी बजारमा भए पनि प्रभावकारिता देखिएको छैन । बजारमा उनीहरूको उपस्थिति अर्थपूर्ण भयो भने लगानीमा विवेकशीलता झल्किन्छ र गैरआर्थिक कारणहरूले बजारलाई प्रभावित गर्न सक्दैन । त्यसैले पुँजी बजारमा कर्मचारी सञ्चयकोष, नागरिक लगानी कोष, सामाजिक सुरक्षा कोष, बिमा कम्पनीहरू, म्युचुअल फन्डहरूको संलग्नता बढाउनु आवश्यक छ । पुँजी बजार गैरआवासीय नेपालीहरूका लागि खुला गरिनुपर्दछ ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. होमकला बजगाई

सम्पर्क : वि.पी (विपिन) बजगाई, मो.नं. ९८५२६७३२३९, ९७४२७१५५८५

युनिक इन्टरप्राइजेज

बिर्तामोड-५, झापा

सम्पूर्ण प्रकारको मेसिनरी सामान सुपथ मूल्यका लागि हामीलाई सम्झनुहोस् ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

इनरुवा नगरपालिका

नगरपालिकाको कार्यालय

इनरुवा सुनसरी, कोशी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. चुडामणी भण्डारी
सम्पर्क नं. ९८५८४२०३३१

खैरावाङ स: मिल तथा फर्निचर उद्योग

लम्किचुहा–०१,
कैलाली, सुदूरपश्चिम प्रदेश

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

नगर प्रमुख : **सुशीला शाही**, उपप्रमुख : **जुना चौधरी**
प्रशासकीय अधिकृत : **सुष्मा महता केसी**, लेखाअधिकृत : **झनकप्रसाद न्यौपाने**

लम्कीचुहा नगरपालिका

नगरकार्यपालिकाको कार्यालय

लम्किचुहा–०२, भल्का, कैलाली, सुदूरपश्चिम प्रदेश

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

नगर प्रमुख : **जनक बोहरा**, नि.प्र.प्र.अ. : **सन्तोशकुमार शाह**,

आर्थिक प्रशासन प्रमुख : **विश्वेश्वरप्रसाद ढकाल**

सम्पर्क नं. ९८५४०२८७०७

बुढीगंगा नगरपालिका

नगरकार्यपालिकाको कार्यालय

बोल्टी, बाजुरा, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

रेलिङ्ग धर्मानन्द जोशी ९८४८६८२१४६

काउन्टर गंगा दत्त जोशी ९८४८६७५१५४

मार्केटिङ्ग गणेश जोशी ९८४८५८०४३१

डेलिभरि सुरेन्द्र जोशी ९८६५५७५५०३

नागार्जुन ट्रेड एण्ड सप्लायर्स

बोराडाँडी-भाटभटेनी बाट

१०० मिटर अत्तरिया तिर

हाम्रो यहाँ टायल, मार्वल, पेन्ट, स्टिल, आल्मोनियम तथा बाथरूम फिटिङ्गको सम्पूर्ण सामान पाइनुका साथै दक्ष मिस्त्रीद्वारा फिटिङ्ग पनि गरिन्छ ।

नोट :- अधिकृत विक्रेता CERA सेनेटरी

भुक्तानी सन्तुलन (Balance of Payment)

✍ **युवराज घिमिरे**
वरिष्ठ प्रबन्धक,
राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेड

अवधारणा (Concept)

कुनै एउटा देशले विश्वका अन्य देशहरूसँग निश्चित समयावधिभित्र गरेको आर्थिक कारोबार हरूको अभिलेख नै भुक्तानी सन्तुलन हो । अहिलेको विश्वव्यापीकरणको समयमा कुनै पनि देश आफैमा पूर्ण निर्भर हुन सक्दैन । कुनै एउटा देशले विश्वका अन्य देशहरूबाट वस्तु तथा सेवा आयात गर्ने तथा आफ्नो देशबाट पनि अन्य देशमा वस्तु तथा सेवा निर्यात गर्ने गर्दछ । त्यसका साथै देशहरूबिच हुने श्रमको आदानप्रदान, विभिन्न प्रविधि तथा सूचनाहरूको प्रयोग, पुनर्बिमा, पेटेन्ट अधिकार, कूटनीतिक सम्बन्ध जस्ता कृयाकलापहरूमा वित्तीय प्रवाह हुने गर्दछ । यसरी वस्तु तथा सेवाहरू आयात तथा निर्यात गर्दा वा अन्य क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दा आर्थिक कारोबार हुने गर्दछ। भुक्तानी सन्तुलनले कुनै एउटा देशले निश्चित समयावधिमा विश्वका अन्य देशहरूसँग गरेको आर्थिक कारोबारको अभिलेख व्यक्त गर्दछ । अर्थशास्त्री पि.टी. इलसवर्थ तथा जे क्लार्क लिथका अनुसार "कुनै पनि देशको भुक्तानी सन्तुलन भनेको त्यस देशको अन्तर्राष्ट्रिय खाता हो । एक निर्दिष्ट समयावधि अक्सर एक वर्षमा एक देशका नागरिक तथा बाँकी विश्वका जनताका बिचका सबै आर्थिक कारोबारको व्यवस्थित अभिलेख हो ।"

कुनै एउटा देशले विश्वका अन्य देशहरूसँग गर्ने आर्थिक कारोबार विदेशी मुद्रामा गर्नुपर्ने हुन्छ। भुक्तानी सन्तुलनले विदेशीहरूसँग गरिने आर्थिक कारोबारको तथ्याङ्क राख्ने हुँदा भुक्तानी सन्तुलन कै माध्यमबाट कुनै एउटा देशको विदेशी मुद्राको सञ्चितिका बारेमा जानकारी प्राप्त हुने गर्दछ। नेपालमा भुक्तानी सन्तुलन शब्द कै पर्यायवाची शब्दका रूपमा शोधनान्तर स्थिति शब्दावली प्रयोग गरिएको पाइन्छ ।

भुक्तानी सन्तुलनका खाताहरू (Accounts of BOP)

कुनै एउटा देशले अन्य देशहरूसँग कारोबार गर्दा प्राप्त हुने तथा भुक्तानी गरिने विदेशी मुद्राको हिसाबकिताब कारोबारको प्रकृतिका आधारमा छुट्टाछुट्टै रूपमा राख्ने गरिन्छ, जसलाई भुक्तानी सन्तुलनका खाताहरू भनिन्छ । भुक्तानी सन्तुलनका खाताहरू विषेश गरी निम्न दुई प्रकारका हुने गर्दछन् ।

१. चालु खाता (Current Account)

चालु खाताअन्तर्गत वस्तु तथा सेवाहरू आयात तथा निर्यातबापत हुने लेनदेनका साथै अन्य एक पक्षीय भुक्तानीसँग सम्बन्धित लेनदेनहरू पर्दछन् । एकपटक कारोबार गरिसकेपछि पुनः सोही कारोबारको प्रभाव पछि नपर्ने गरी भएको कारोबारहरूको अभिलेख चालु खाताअन्तर्गत गरिन्छ । वस्तु तथा सेवाको आयात तथा निर्यात, विदेशमा गरिएका भ्रमण खर्चहरू, विप्रेषण, बिमा खर्च, लगानी गरिएको पुँजीमा आर्जित नाफा तथा ब्याज, उपहार, अनुदानलगायतका दृश्य तथा अदृश्य आम्दानी तथा खर्चहरू चालु पुँजीअन्तर्गत पर्दछन् ।

सामान्यतया चालु खातालाई X-M (X= Export and M= Import) ले सङ्केत गर्ने गरिन्छ । भविष्यमा कुनै सम्पत्ति वा दायित्व सृजना नहुने गरी गरिएको वैदेशिक विनिमयको कारोबार चालु खाताअन्तर्गत

पर्दछ । विशेष गरी चालु खाता वस्तु तथा सेवाको आयात तथा निर्यातसँग सम्बन्धित हुने हुँदा यसलाई विनिमय दर, वस्तुको मूल्य तथा देशको आम्दानीको स्तरले प्रभाव पार्दछ ।

२. पुँजीगत खाता (Capital Account)

देशको वैदेशिक सम्पत्ति तथा दायित्वमा परिवर्तन ल्याउने गरी पुँजीको आप्रवाह (inflow) तथा बहिर्गमन (outflow) लेखाङ्कन गरिने खाता पुँजीगत खाता हो । यसअन्तर्गत वैदेशिक लगानी, वैदेशिक ऋण, बैंकिङ कारेबारका साथै अन्य भविष्यमा फिर्ता दिनुपर्ने वा फिर्ता लिनुपर्ने कारोबारहरू पर्दछन् । सामान्यतया पुँजीगत खातालाई H (H = net outflow of capital) ले जनाउने गरिन्छ । पुँजीगत खाता पुँजीको प्रवाहसँग सम्बन्धित हुने हुँदा यसलाई नाफाको स्तर र ब्याजदरले प्रभाव पार्दछ ।

भुक्तानी सन्तुलनका प्रकारहरू (Types of BOP)

भुक्तानी सन्तुलनको अवस्थाका आधारमा भुक्तानी सन्तुलनको प्रकार निर्धारण गर्ने गरिन्छ । भुक्तानी सन्तुलनअन्तर्गत हुने सम्पूर्ण कारोबारहरूले विदेशी मुद्राको प्राप्ति तथा विदेशी मुद्राको बहिर्गमनका माध्यमबाट प्रभाव पार्दछ। तसर्थ भुक्तानी सन्तुलनको अवस्थालाई विदेशी मुद्राको प्राप्ति वा भुक्तानीले निर्धारण गर्दछ ।

अर्थात, $BOP = R_F - P_F$

जहाँ, RF = Total receipt of foreign currency (विदेशी मुद्राको कुल प्राप्ति)

PF = Total Payment of foreign currency (विदेशी मुद्राको कुल भुक्तानी)

कुनै एउटा देशले एक वर्षभित्र प्राप्त गरेको कुल विदेशी मुद्रा र भुक्तानी गरेको कुल विदेशी मुद्राका आधारमा नै भुक्तानी सन्तुलनका प्रकारहरू निर्धारण गरिन्छ ।

१. भुक्तानी सन्तुलन बचत (BOP Surplus)

एउटा देशले एक वर्षभित्र अन्य देशहरूसँग गरेको आर्थिक कारोबारबाट प्राप्त गरेको वैदेशिक विनिमय अन्य देशहरूलाई भुक्तानी गरेको वैदेशिक विनिमयभन्दा बढी भएमा त्यसलाई भुक्तानी सन्तुलन बचत भनिन्छ । यस्तो अवस्थामा देशमा रहेको वैदेशिक विनिमय सञ्चितिमा वृद्धि हुने गर्दछ ।

अतः BOP Surplus = RF PF

२. भुक्तानी सन्तुलन घाटा (BOP Deficit)

एउटा देशले विश्वका अन्य देशहरूसँग गरेको कारोबारबाट प्राप्त विदेशी मुद्राभन्दा भुक्तानी गरेको विदेशी मुद्रा बढी भएमा त्यसलाई भुक्तानी सन्तुलन घाटा भनिन्छ । यस्तो अवस्थामा देशमा रहेको वैदेशिक विनिमय सञ्चिति घट्न पुग्दछ ।

अतः BOP Deficit = RF PF

३. सन्तुलित भुक्तानी सन्तुलन (BOP Balance)

कुनै एक देशले विश्वका अन्य देशहरूसँग गरेको आर्थिक कारोबारबाट प्राप्त गरेको विदेशी मुद्रा र भुक्तानी गरेको विदेशी मुद्रा बराबर भएको अवस्थामा देशको वैदेशिक विनिमयको सञ्चितिमा कुनै असर पर्दैन, जसलाई भुक्तानी सन्तुलन सन्तुलित भएको अवस्था भनिन्छ ।

अतः Balanced BOP : RF = PF

नोट : विदेशी मुद्राको प्राप्ति तथा भुक्तानी गणना गर्दा चालु तथा पुँजीगत खाताहरूमार्फत प्राप्त तथा भुक्तानी भएको विदेशी मुद्रा समावेश गरिन्छ । भुक्तानी सन्तुलनको अवस्थालाई चालु तथा पुँजीगत खाताका माध्यमबाट पनि देखाउन सकिन्छ । जसअनुसार :

$$BOP = (X - M) - H$$

जहाँ, X = export (निर्यात), M = import (आयात), H = net out flow of capital (पुँजीको खुद बहिर्गमन)

यहाँ यदि

(X – M)

(X – M)

(X – M) = H: BOP Balanced

सिद्धान्ततः सन्तुलित भुक्तानी सन्तुलनको अवस्थालाई राम्रो मानिए तापनि व्यावहारिक रूपमा त्यस्तो अवस्था बिरलै मात्र प्राप्त हुने गर्दछ । भुक्तानी सन्तुलनलाई देशको वैदेशिक व्यापारको अवस्था, सूचना तथा प्रविधिको विकास, सेवा प्रवाहको अवस्था, राजनीतिक तथा लगानीको वातावरण जस्ता विभिन्न पक्षहरूले प्रभाव पार्ने गर्दछ । हाम्रो देश नेपालको व्यापार घाटा उच्च रहे तापनि विप्रेषण तथा वैदेशिक लगानीका माध्यमबाट वैदेशिक पुँजीको आप्रवाह उच्च हुँदा विदेशी सञ्चिति धनात्मक अवस्थामै रहेको छ । भुक्तानी असन्तुलन घाटा वा बचतका रूपमा हुने भए पनि भुक्तानी सन्तुलन घाटालाई बढी जोखिमयुक्त मानिन्छ । भुक्तानी असन्तुलनका प्रमुख कारणहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

भुक्तानी सन्तुलन असन्तुलित हुनुका कारणहरू (Causes of BOP imbalanced)

१. आकस्मिक घटना (Random Events)

कुनै पनि देशको आर्थिक, राजनीतिक तथा अन्य क्षेत्रमा आकस्मिक रूपमा घट्ने घटनाले भुक्तानी सन्तुलनमा ठुलो प्रभाव पार्दछ । व्यापारको ढाँचामा परिवर्तन, कृषि उत्पादनमा मौसमको प्रतिकूल असर, प्राकृतिक प्रकोप जस्ता कारणले क्षणिक व्यापार असन्तुलन पैदा हुन्छ । त्यसै गरी कुनै देश एक्कासी युद्धमा संलग्न हुँदा पनि भुक्तानी सन्तुलनमा असर पर्दछ ।

२. प्राविधिक परिवर्तन (Technological change)

उत्पादन प्रविधिमा हुने परिवर्तनले उत्पादकत्वमा वृद्धि गरेमा वस्तुको लागत र मूल्य घट्नुका साथै गुणस्तरमा वृद्धि हुन्छ । यसले देशको विदेशी बजारमा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता वृद्धि गरेमा भुक्तानी सन्तुलनमा बचत हुन पुग्दछ ।

३. न्यून उत्पादन क्षमता (Low productive capacity)

देशको पुँजीगत खर्चमा कमी, अकुशल व्यवस्थापन, द्वन्द्वात्मक श्रम सम्बन्ध, ढिलासुस्ती जस्ता कारणले साधनको उत्पादन क्षमता घट्न जाँदा देशको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता घट्न गई देशको उत्पादन क्षमतामा कमी आउँदछ । फलस्वरूप आयात बढ्ने र निर्यात घट्ने हुँदा भुक्तानी सन्तुलन घाटा हुन्छ ।

४. अवमूल्यनको आशङ्का (Fare of Devaluation)

विदेशी मुद्राको तुलनामा स्वदेशी मुद्रा सस्तो हुनु स्वदेशी मुद्राको अवमूल्यन हुनु हो । भविष्यमा स्वदेशी मुद्राको अवमूल्यन हुने सम्भावना रहेमा पुँजीपतिहरूले आफूसँग रहेको रकमबाट विदेशी मुद्रा सटही गरी देश बाहिर पठाउने हुँदा यसले भुक्तानी सन्तुलन घाटा हुन्छ ।

५. न्यून ब्याजदर (Low interest rate)

ब्याजदर पुँजीको प्रतिफल हो । विदेशको तुलनामा स्वदेशको ब्याजदर न्यून हुँदा स्वदेशको पुँजी बहिर्गमन भई पुँजीगत खाता ऋणात्मक हुन पुग्दछ । त्यसै गरी यदि विदेशको ब्याजदरको तुलनामा स्वदेशको ब्याजदर उच्च रहेमा विदेशी पुँजीको आप्रवाहमा वृद्धि भई पुँजीगत खाता धनात्मक हुन पुग्दछ ।

६. मुद्रास्फीति (Inflation)

स्वदेशमा मुद्रास्फीति उच्च हुँदा स्वदेशी वस्तु तथा सेवाहरू विदेशी वस्तु तथा सेवाभन्दा महँगो हुन्छ । खुला अर्थतन्त्रमा यसले एकातिर आयात वृद्धि गर्दछ भने अर्कातिर निर्यात घटाउँछ । फलस्वरूप व्यापार घाटा हुन जान्छ ।

७. आर्थिक विकासको अवस्था (Positions of economic development)

विकासोन्मुख देशहरू विकासको प्रारम्भिक चरणमा हुने हुँदा यस्ता देशहरूले पुँजीगत र अन्तिम उपभोग्य वस्तुहरू आयात गर्ने तथा कच्चा पदार्थ र अर्ध प्रशोधित वस्तुहरू निर्यात गर्ने हुँदा यसले व्यापार घाटा बढाउँदछ । त्यसै गरी विकसित मुलकहरूले

पुँजीगत तथा पूर्ण प्रशोधित वस्तुहरू निर्यात गर्ने हुँदा उनीहरूको भुक्तानी सन्तुलन धनात्मक हुने गर्दछ ।

८. पुँजीको स्थानान्तरण (Capital movement)

वैदेशिक लगानी, वित्तीय लगानी तथा वैदेशिक ऋण तथा अनुदानका माध्यमबाट पुँजीको स्थानान्तरण हुने गर्दछ । विकासशील मुलुकहरूमा लगानीको प्रशस्त सम्भावना हुने तथा पूर्वाधार विकासका लागि ठूलो पुँजी आवश्यक पर्ने र ऋण तथा अनुदानका माध्यमबाट पुँजीको आप्रवाह गर्नुपर्ने हुँदा भुक्तानी सन्तुलन धनात्मक हुन जान्छ ।

९. उच्च जनसङ्ख्या वृद्धि (High populations growth)

जनसङ्ख्याको उच्च वृद्धिले उपभोग्य वस्तुको मागमा पनि उच्च वृद्धि ल्याउँदछ । उक्त मागमा भएको वृद्धिलाई स्वदेशी उत्पादनको वृद्धिले धान्न नसकेमा त्यसले आयात वृद्धि गर्दछ र भुक्तानी सन्तुलन घाटा हुन जान्छ ।

१०. उच्च विप्रेषण आप्रवाह (High remittance inflow)

विप्रेषणका माध्यमबाट उच्च दरमा विदेशी मुद्राको आप्रवाह हुँदा त्यसले भुक्तानी सन्तुलनलाई धनात्मक बनाउँछ । नेपालको व्यापार घाटा उच्च रहँदारहँदै पनि उच्चस्तरको विप्रेषण आप्रवाहले गर्दा भुक्तानी सन्तुलन धनात्मक रहने गरेको छ ।

भुक्तानी असन्तुलन सच्याउने विधि (Methods to correct disequilibrium BOP)

भुक्तानी असन्तुलनअन्तर्गत भुक्तानी सन्तुलन बचत तथा घाटा दुवै पर्ने भए तापनि भुक्तानी सन्तुलन घाटा धेरै हानिकारक हुने हुँदा सामान्यतः भुक्तानी असन्तुलन भन्नाले भुक्तानी सन्तुलन घाटा भन्ने बुझिन्छ । नेपाल जस्ता विकासशील मुलुकहरूको प्रमुख समस्या भुक्तानी सन्तुलन घाटा हुनु रहेको छ। तसर्थ भुक्तानी असन्तुलन सच्याउने विधिअन्तर्गत भुक्तानी सन्तुलन घाटा सच्याउने विधिहरूको विश्लेषण गर्ने गरिन्छ । भुक्तानी सन्तुलन घाटा सच्याउने केही प्रमुख विधिहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

१. मुद्रा–बिस्फीति (Deflation)

वस्तु तथा सेवाको मूल्य घट्नु तथा मुद्राको मूल्य बढ्नुलाई मुद्रा-बिस्फीति भनिन्छ । सङ्कुचनकारी मौद्रिक नीतिले मुद्राको पूर्तिमा कमी ल्याउँदा मुद्रा-बिस्फीति हुने गर्दछ । यसले वस्तु तथा सेवाको मूल्यमा कमी ल्याई आयात निरुत्साहित हुने र निर्यात प्रवर्धन हुने हुँदा व्यापार सन्तुलनमा अनुकूल प्रभाव पर्न गई भुक्तानी सन्तुलन घाटा घट्न जान्छ ।

२. अवमूल्ययन (Devaluation)

विदेशी मुद्राको तुलनामा स्वदेशी मुद्राको अवमूल्यन गर्दा स्वदेशी मुद्राको मूल्य घट्ने गर्दछ । यसले विदेशीहरूलाई स्वदेशी वस्तु सस्तो बनाउँदछ भने स्वदेशीहरूलाई विदेशी वस्तु महँगो बनाउँछ । फलस्वरूप, आयात निरुत्साहित र निर्यात प्रोत्साहित हुन गई भुक्तानी सन्तुलनमा सकारात्मक प्रभाव पर्दछ ।

३. विनिमय नियन्त्रण (Exchange Control)

विनिमय नियन्त्रण भन्नाले वैदेशिक मुद्राको कारोबारमा नियन्त्रण भन्ने बुझिन्छ । सरकारले औचित्य पुष्टि हुने खालका वैदेशिक कारोबारमा मात्र वैदेशिक विनिमय उपलब्ध गराई विनिमय नियन्त्रण गर्न सक्दछ । तोकिएका वस्तुहरूको आयातका लागि मात्र विदेशी मुद्रा उपलब्ध गराउनु, विदेश भ्रमण जाँदा प्रति व्यक्ति अधिकतम २५००।- डलर मात्र दिनु, त्यसैगरी उपचार खर्च तथा अध्ययन खर्चका लागि कारोबारको पुष्टिका आधारमा मात्र विदेशी मुद्रा उपलब्ध गराउनु विनिमय नियन्त्रणका उदाहरणहरू हुन् । यसले अनावश्यक रूपमा हुने विदेशी विनिमयको खर्च नियन्त्रण गरी भुक्तानी सन्तुलनमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ ।

४. आयात नियन्त्रण (Import Control)

आयात नियन्त्रण गर्न सरकारले विनिमय नियन्त्रण गर्नुका अतिरिक्त आयात कर लगाउने, इजाजत प्रणाली लागू गर्ने, कोटा निर्धारण गर्ने जस्ता प्रत्यक्ष उपायहरू अवलम्बन गर्न सक्दछ । आयात करले एकातिर स्वदेशीका लागि विदेशी वस्तुको मूल्य बढाएर उपभोगको परिमाण घटाई आयात घटाउँछ भने अर्कोतिर स्वदेशी उत्पादन वृद्धि गर्नमा सहयोग पुऱ्याउँछ ।

५. निर्यात प्रवर्धन (Export Promotions)

निर्यातजन्य वस्तुको गुणस्तरमा सुधार, तिनीहरूको उत्पादनमा कर छुट तथा अनुदानको व्यवस्था गरी निर्यात प्रवर्धन गर्न सकिन्छ । यसले निर्यातजन्य वस्तुहरूको मूल्यमा कमी ल्याई प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढाउँछ । फलस्वरूप निर्यात बढ्न गई व्यापार सन्तुलन सकारात्मक हुन पुग्दछ ।

६. विदेशी पुँजीको आप्रवाह (Inflow of Foreign Capital)

भुक्तानी सन्तुलन घटाउने अर्को महत्त्वपूर्ण उपाय विदेशी पुँजीको आप्रवाहमा वृद्धि ल्याउनु हो । स्वदेशमा वैदेशिक लगानीको वातावरण सृजना गर्ने, लगानीको प्रतिफल/ब्याजदर बढाउने, वैदेशिक ऋण तथा अनुदान प्राप्त गरी विदेशी पुँजीको आप्रवाह बढाउन सकिन्छ ।

७. वित्तीय तथा मौद्रिक नीति (Fiscal & Monetary Policy)

सरकारले भुक्तानी सन्तुलन घाटा सच्याउन निषेधात्मक (Restrictive) विनिमय तथा मौद्रिक नीति अवलम्बन गर्न सक्दछ । यस नीतिलाई विश्व बैंकले संरचनात्मक समायोजन (Structural Adjustment) र अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले स्थिरीकरण (Stabilisation) नीतिहरू भन्ने संज्ञा दिने गरेको छ ।

भुक्तानी सन्तुलनको महत्त्व (Importance of BOP)

भुक्तानी सन्तुलनको विषय विश्वका सम्पूर्ण देशहरूका लागि महत्त्वपूर्ण विषय हो । यसअन्तर्गत वैदेशिक कारोबारहरूलाई विभिन्न खाताहरूमा वर्गीकरण गरी उक्त खाताहरूको पनि उपवर्गीकरण गरेर प्रत्येक शीर्षकमा हुने कारोबारहरूको प्रत्यक्ष अध्ययन गरिन्छ । यसले देशका सबल तथा दुर्बल पक्षहरूका बारेमा जानकारी उपलब्ध गराउँछ । यसका साथै भुक्तानी सन्तुलनका अन्य महत्त्वपूर्ण पक्षहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

१. अर्थतन्त्रका विभिन्न क्षेत्रहरुका बारेमा जानकारी उपलब्ध गराउन

भुक्तानी सन्तुलन गणना गर्दा कुनै एउटा देशले अन्य देशहरूसँग गरेको आयात, निर्यात, पर्यटन, शिक्षा, स्वास्थ्य, लगानी, लाभांश भुक्तानी/प्राप्ति, ब्याज लेनदेन, कूटनीतिक क्षेत्रमा भएको खर्च, ऋण प्राप्ति/भुक्तानी, विप्रेषण कारोबारलगायतका विदेशी मुद्रामा भए/गरेका सम्पूर्ण कारोबारहरू लिने गरिन्छ । जसले गर्दा अर्थतन्त्रका तत्तत् क्षेत्रहरूका बारेमा जानकारी प्राप्त हुने गर्दछ ।

२. देशको वैदेशिक कारोबारमा भएको परिवर्तन मापन गर्न

विभिन्न वर्षहरूको भुक्तानी सन्तुलनबिच गरिने तुलनाले कुनै एउटा देशको अन्य देशहरूसँगको कारोबारमा कुन कुन क्षेत्रमा के कस्तो परिवर्तन आयो र अन्तर्राष्ट्रिय कारोबारका लागि देशको सबल पक्ष कुन हो र दुर्बल पक्ष के हो भनी छुट्ट्याउन सजिलो हुन्छ ।

३. व्यापार तथा वाणिज्य नीति तर्जुमा गर्नमा उपयोगी

भुक्तानी सन्तुलनले कुनै निश्चित समयावधिको आयात तथा निर्यातको गतिसम्बन्धी सूचना उपलब्ध गराउँछ, जसले आवश्यक व्यापार तथा वाणिज्य नीति तर्जुमा गर्नमा सहयोग पुऱ्याउँछ ।

४. मौद्रिक तथा वित्तीय नीति तर्जुमा गर्नमा उपयोगी

कुनै पनि देशको वैदेशिक व्यापारसम्बन्धी नीतिमा भुक्तानी सन्तुलन धनात्मक बनाउने लक्ष्य प्रमुख

लक्ष्यका रूपमा रहेको हुन्छ । यदि भुक्तानी सन्तुलन घाटामा छ भने उक्त देशले मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दा स्वदेशी मुद्राको अवमूल्यन गर्ने, विनिमय नियन्त्रण गर्ने जस्ता नीतिहरू लिन र विनिमय नीति तर्जुमा गर्दा आयात कर वृद्धि गर्ने, कोटा प्रणाली लागू गर्ने, वैदेशिक लगानी प्रवर्धन गर्ने तथा निर्यातमूलक उद्योगहरूलाई सहुलियत उपलब्ध गराउने नीति लिनु उपयुक्त हुन्छ ।

५. देशको खुद वैदेशिक सम्पत्ति तथा दायित्वका बारेमा जानकारी उपलब्ध गराउन

अन्य देशहरूलाई उपलब्ध गराइएको ऋण तथा बाह्य देशहरूमा गरिएको लगानी देशको वैदेशिक सम्पत्ति हो भने अन्य देश तथा वैदेशिक संस्थाबाट प्राप्त ऋण, वैदेशिक लगानी, ब्याज भुक्तानी, वैदेशिक लगानीको लाभांश तथा नाफाहरू वैदेशिक दायित्व हो । भुक्तानी सन्तुलनले देशको खुद वैदेशिक सम्पत्ति तथा दायित्वका बारेमा जानकारी उपलब्ध गराउँछ । यसले सोहीअनुरूप आगामी नीति तथा रणनीतिहरू तर्जुमा गर्नमा सहयोग पुर्‍याउँछ ।

६. शीघ्र सुधारात्मक कार्य गर्न सहयोग पुर्‍याउँछ

भुक्तानी सन्तुलनको स्थितिले देशको तरल सम्पत्ति क्रमिक रूपमा घटेको वा तरल दायित्व तीव्र रूपमा बढेको देखायो भने त्यस्तो अवस्थामा तुरुन्त सुधारात्मक कार्य गर्नुपर्दछ । जस्तो कि विप्रेषणमा कमी आउँदा देशमा तरलताको अभाव देखा पर्दछ ।

७. वैदेशिक कारोबारको सघनताका बारेमा जानकरी उपलब्ध गराउने

भुक्तानी सन्तुलन गणना गर्दा विभिन्न देशहरूसँग विभिन्न शीर्षकहरूमा गरिएको कारोबारको समेत विश्लेषण गरिने हुँदा यसले कुन कुन देशसँग र कुन कुन शीर्षकमा बढी कारोबार भएको छ भन्ने जानकारी उपलब्ध गराउँदछ । जस्तो कि नेपालको वैदेशिक व्यापारको सघनता भारतसँग छ भने वैदेशिक व्यापारमा सबैभन्दा बढी कारोबार हुने शीर्षक पेट्रोलियम पदार्थको आयात हो ।

निष्कर्ष

कुनै एउटा देशले विश्वका अन्य देशहरूसँग निश्चित समयावधिमा गरेको वैदेशिक विनिमयको कारोबारको अवस्थालाई भुक्तानी सन्तुलन भनिन्छ । वैदेशिक कारोबारहरू चालु खाता तथा पुँजीगत खातामार्फत हुने गर्दछ । निश्चित समयावधिमा कुनै देशको कुल वैदेशिक विनिमय आप्रवाहभन्दा वैदेशिक विनियम बहिर्गमन बढी भएमा भुक्तानी सन्तुलन घाटामा रहन्छ भने कुल वैदेशिक विनिमय आप्रवाहभन्दा वैदेशिक विनियम बहिर्गमन थोरै भएमा भुक्तानी सन्तुलन धनात्मक हुन पुग्दछ । सामान्यतः कमजोर निर्यात क्षमता तथा विश्वासिलो वैदेशिक लगानी नीति कार्यान्वयनमा ल्याउन नसक्दा भुक्तानी सन्तुलन ऋणात्मक हुने गर्दछ । उपयुक्त मौद्रिक, वित्तीय तथा वैदेशिक विनिमय नीतिका माध्यमबाट यसलाई सच्याउन सकिन्छ । नेपालको वैदेशिक व्यापार घाटा उच्च रहँदारहँदै पनि उच्च वैदेशिक विप्रेषण आप्रवाह र वैदेशिक अनुदान तथा लगानीका कारण भुक्तानी सन्तुलन धनात्मक रहने गरेको छ ।

सन्दर्भ सामग्री

Badger, D.G. 919510. The Balance of Payments: A Tool of Economic Analysis, eISBN 9781451971460

Krueger, A.O. 919690. Balance of Payment Theory, Journal of Economic Literature Vol.7. No.1, Published by American Economic Association

IMF 919960. Balance of Payment Text Book, Companion volume to: Balance of payments manual. 5th ed. and Balance of payments compilation guide. ISBN 1-55775-570-1

Gupta, K.R. 919640. Keynesian Theory of Balance of Payment, The Indian Economic Journal volume 11 issue 3.

सूचना

आर्थिक कारोवार गर्दा सुरक्षित रुपमा बैकमार्फत गर्नुपर्छ । मोबाइल बैकिङ गर्दा आफ्नो pin र password निश्चित रुपमा परिवर्तन गर्नुहुन र आफ्नो व्यक्तिगत मोबाइल नं. मा आउने कोड अरु कसैलाई नदिन अनुरोध गरिन्छ ।

बसन्त बहादुर रावल : निमित्त प्रशासकीय अधिकृत

बान्नी गढी जयगढ गाउँपालिका

गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

जयगढ गाउँपालिका, अछाम

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. चेत बहादुर लामा

सम्पर्क नं. ९८५१०६५९५०

ओम निर्माण सेवा

साविक छापाखोरी गाविस–१, हाल : काभ्रे

काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.सानु कान्छा श्रेष्ठ
सम्पर्क नं. ९८५१२४५२४२

शुभ टेक्सटायल

महालक्ष्मी-८, लुभु
बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.अर्जुन पौडेल
सम्पर्क नं. ९८४५३९६८९५, ९८०३५९५८७९

पौडेल इन्टरप्राइजेज

जुनहल रोड, नारायणघाट
बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

आर्थिक विकासको रूपरेखा : बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको भूमिका

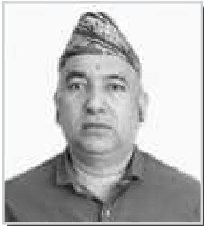

✍ नन्दलाल खरेल
अर्थ–राजनीतिक विश्लेषक

मुलुकको आर्थिक विकासका लागि बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । कुनै पनि देशको अवस्थाको चित्रण अर्थतन्त्रले गर्ने गर्छ । अर्थतन्त्रको अवस्थाले मुलुकको बहुआयामिक पक्षमा गम्भीर प्रभाव पारेको हुन्छ । अर्थतन्त्र राज्यको त्यो क्षेत्र हो, जहाँ वस्तु र सेवाको उत्पादन र उपभोगका माध्यमद्वारा मुद्राको वितरण हुने गर्दछ । उत्पादन, वितरण, विनिमय र उपभोगको योग र तिनको अन्तर्क्रियाबाट सिर्जना हुने अवस्था अर्थतन्त्र हो । बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको भूमिका ठिक ढङ्गले, स्वतन्त्रपूर्वक भएन भने मुलुकको आर्थिक विकासमा बाधा पर्दछ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू मुलुकको आर्थिक विकास तथा सामाजिक हितका लागि स्थापित भएका हुन् । आम बुझाइमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू नाफा कमाउन स्थापित भएका हुन् र यिनले मुद्रा बजारमा संवाहकका रूपमा कार्य गर्दछन् भनिए तापनि मानव समाजमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू व्यक्तिको जीवनस्तर अभिवृद्धि गर्न लागिरहेका संस्थाहरू हुन् । यद्यपि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको प्रमुख उद्देश्य मुनाफा कमाउने हो । मुनाफा कमाउने भन्दैमा अधिक मुनाफा कमाउने योजना बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको हुनु हुँदैन । यस्तो अवस्था आउन नदिन देशको केन्द्रीय बैंकका रूपमा रहेको नेपाल राष्ट्र बैंकको भूमिका महत्त्वपूर्ण हुनुपर्दछ ।

विकिपिडियाका अनुसार आर्थिक विकास भनेको आर्थिक र गैरआर्थिक क्षेत्रहरूको सकारात्मक परिवर्तन र विकास भएको अवस्था हो । यो कुनै पनि मुलुकको अर्थव्यवस्थामा आएको सकारात्मक परिवर्तनको प्रक्रिया हो । आर्थिक विकास भन्नाले भौतिक संरचनाहरूको विकासका साथसाथै सामाजिक कल्याण जस्तै - शिक्षा, स्वास्थ्य, सञ्चार, सरसफाइ आदिमा भएको गुणात्मक तथा परिमाणात्मक परिवर्तन भन्ने बुझिन्छ । आर्थिक विकासका लागि प्रतिव्यक्ति आय बढाउने, गरिबी घटाउने, कृषिमाथिको परनिर्भरता हटाउने पर्याप्त पुँजीको व्यवस्था, प्राकृतिक स्रोतसाधनको विकासमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । त्यतिमात्र होइन सन्तुलित वैदेशिक व्यापार, औद्योगिक क्षेत्रको विकास, पर्यटन, जलस्रोत लगायत क्षेत्रमा बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको भूमिका उल्लेखनीय हुन्छ ।

बैंकिङ क्षेत्र नेपालको आर्थिक प्रणालीको मुख्य इन्जिन हो । वित्तीय स्थायित्वविना आर्थिक विकास सम्भव छैन । वित्तीय क्षेत्रको सङ्ख्यात्मक भन्दा गुणात्मक वृद्धि आर्थिक विकासका लागि महत्त्वपूर्ण हुन्छ । मुलुक आर्थिक हिसाबले निकै कमजोर छ । थुप्रै राजनीतिक परिवर्तन भइरहँदा पनि नेपालको विद्यमान अर्थव्यवस्थामा उल्लेख्य सुधार हुन सकेको छैन । मुलुकको अर्थतन्त्र आजसम्म पनि प्रक्षेपण गर्न सकिने गरी स्थायित्वतर्फ गएको छैन । मुलुकको अर्थतन्त्र सुधार्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाको निम्न भूमिका आवश्यक हुन्छ ।

बैंकिङ तथा वित्तीय कर्जा उत्पादनमुलक क्षेत्रमाः

बैंकिङ कर्जा उत्पादनमूलक क्षेत्रमा जान सकेको छैन । जबसम्म पर्याप्त मात्रामा बैंकिङ कर्जा उत्पादनमूलक क्षेत्रमा जाँदैन, तबसम्म मुलुकको आर्थिक विकास हुँदैन । कृषि क्षेत्रमा छुट्याएको कर्जा सीमा पनि राष्ट्र

बैंकका अनुसार जान सकेको छैन । चालु आर्थिक वर्षमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले कृषि क्षेत्रमा कर्जा लगानी वृद्धि एक प्रतिशत पनि गर्न सकेनन् । राष्ट्र बैंकका अनुसार चालु आ.व.को १० महिनामध्ये ४ वटा महिनामा कृषि क्षेत्रमा गएको कर्जा वृद्धि ऋणात्मक छ । गत आर्थिक वर्षको साउन, भदौ, कार्तिक र मङ्सिरमा कृषि क्षेत्रमा गएको कर्जाको वृद्धि ऋणात्मक भएको तथ्याङ्कले देखाउँछ । गत साउनमा ०.९ प्रतिशतले कृषि कर्जा घटेकोमा भदौमा १.२ प्रतिशतले घटेको थियो । त्यस्तै कार्तिकमा ०.९ प्रतिशतले घटेको कर्जा लगानी मङ्सिरमा ०.१ प्रतिशतले घटेको थियो । आर्थिक वर्ष ०८०/८१ को असोजमा ०.४ प्रतिशतले कृषि कर्जा वृद्धि भएकोमा पुसमा सबैभन्दा बढी १.१ प्रतिशत, माघमा ०.८ प्रतिशत, फागुनमा ०.३ प्रतिशत, चैत्रमा ०.७ प्रतिशत र वैशाखमा ०.४ प्रतिशत वृद्धि भएको देखिन्छ । गत ०७९/८० असारमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कृषि क्षेत्रमा ३ खर्ब ७९ अर्ब रुपैयाँ कर्जा लगानी गरेका थिए । यस्तै गत आवको वैशाखसम्ममा कृषि क्षेत्रमा ४ खर्ब १५ अर्ब ७३ करोड रुपैयाँ कर्जा लगानी गरेका थिए । कृषि क्षेत्रमा लगानी बढाउनका लागि राष्ट्र बैंकले यस क्षेत्रमा कर्जा प्रवाहका लागि न्यूनतम सीमा कायम गरेरै निर्देशनसमेत दिँदै आएको छ । राष्ट्र बैंकको स्वीकृत निर्देशन २०७९/८० मा भएको विपन्न वर्ग तथा तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रमा प्रवाह गर्नुपर्ने कर्जासम्बन्धी व्यवस्थाअनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कर्जा लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ । यसअन्तर्गत २०८४ असार मसान्तसम्म वाणिज्य बैंकहरूले कृषि क्षेत्रमा १५ प्रतिशत कर्जा विस्तार गर्नुपर्ने छ । २०८१ असार मसान्तसम्म भने ११ प्रतिशत कर्जा विस्तार अनिवार्य रूपमा गर्नुपर्ने व्यवस्था राष्ट्र बैंकले गरेको छ ।

कर्जा लगानी सीमा कार्यान्वयनका लागि बैंकहरू सक्रियताका साथ अगाडि बढिरहेका छन् । यद्यपि यस क्षेत्रमा भएको कर्जा वृद्धि सन्तोषजनक भने देखिएको छैन । बैंकिङ तथा वित्तीय कर्जा घरजग्गा, अटोमोबाइल्स र सेवा क्षेत्रमा बढी छ । सेवा क्षेत्रमा मात्र आधारित अर्थप्रणालीले सङ्कटकालमा बैंकलाई जोगाउन सक्दैन । सेवाले जतिसुकै चरण पार गरे पनि त्यसको अन्तिम गन्तव्य उपभोग्य वस्तुको उपलब्धता नै हो । बैंकिङ कर्जालाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगाउने हो भने आर्थिक वृद्धिदर बढ्न गई अर्थतन्त्र सुधारको दिशामा जाने छ ।

लघुवित्त तथा सहकारी क्षेत्रलाई समेत उत्पादनमा जोड्नुपर्दछ। बचत तथा ऋण सहकारीलाई मात्र जोड नदिई उत्पादनमूलक सहकारी जस्तै - कृषि सहकारी, दुग्ध सहकारी आदिमा जोड दिनुपर्छ। सहकारी तथा लघुवित्तमा हाल देखा परेको सङ्कटबाट उन्मुक्ति गराउनुपर्छ। लघुवित्त र सहकारीहरू आफ्ना सिद्धान्त र लक्ष्यहरूअनुसार अघि बढ्नुपर्छ ।

बैंकिङ तथा वित्तीय कर्जाले आर्थिक वृद्धि गर्न सक्नुपर्छ ।

हाम्रो अर्थतन्त्रको प्रमुख समस्या न्यून आर्थिक वृद्धि र अस्थिर हुनु हो । विगत ६ दशकमा औसत आर्थिक वृद्धिदर ३ दशमलव ८ प्रतिशत मात्र रह्यो । पञ्चायत कालका प्रथम दुई दशक करिब २ दशमलव ५ प्रतिशत रहेको वृद्धिदर अन्तिमको दशकमा अर्थतन्त्र खुकुलो बनाउने नीतिसँगै वृद्धिदर बढेर ४ प्रतिशत पुगेको थियो । २०४६ सालको राजनीतिक परिवर्तनपछि सुरुवातको केहि वर्ष करिब ५ दशमलव ३ प्रतिशत वृद्धिदर भएकोमा सशस्त्र द्वन्द्वकालको दशकमा घटेर ४ प्रतिशतमा पुग्यो, जुन शान्ति सम्झौता र सङ्क्रमणकालसम्मै कायम रह्यो । राज्यको तीन तहका सरकार पछिका वर्षहरूमा औसत वृद्धिदर ५ प्रतिशतको हाराहारीमा छ, जुन विकासशील देशका लागि अत्यन्त न्यून हो । कम्तीमा पनि हाम्रो देशका लागि ८ प्रतिशतभन्दा माथि आर्थिक वृद्धिदर रहनुपर्छ। त्यसका लागि बैंकिङ तथा वित्तीय कर्जा कृषि क्षेत्रको विकास सँगसँगै पर्यटन क्षेत्रको विकास, जलविद्युत् क्षेत्रको विकास तथा उद्योगको विकासमा लगाउनुपर्छ । तर हाम्रो

बैंकिङ तथा वित्तीय कर्जाको ठुलो अंश घरजग्गा, अटोमोबाइल्स, सेयर बजार जस्ता अनुत्पादक क्षेत्रमा भएको छ । निर्यात वृद्धिको योजनाका लागि बैंकिङ कर्जा दिनुपर्छ न कि अनुत्पादक क्षेत्रको आयातमा ।

आर्थिक विकासका लागि बैंक वित्तीय क्षेत्र र व्यवसायी बिचको सुमधुर सम्बन्ध

बैंकिङ तथा वित्तीय क्षेत्र आर्थिक विकासको पहरेदार हो । बैंक-वित्तीय क्षेत्र र व्यवसायी बिचको सुमधुर सम्बन्धविना आर्थिक विकासले गति लिन सक्दैन । उद्योग व्यवसायको विकासविना बैंकहरूको पनि विकास एवम् फैलावट सम्भव छैन । त्यस्तै गरेर उद्योगी र व्यवसायीले पनि सरल कर्जा पाएनन् भने उद्योग व्यवसाय चल्न सक्दैन । यी दुवै एकअर्काका परिपूरक हुन् । आर्थिक मन्दी, सरकारको गलत आर्थिक नीति, मौद्रिक नीतिका कारण कतिपय उद्योगी तथा व्यवसायीले आफ्नो सावाँ-ब्याज तिर्न नसक्दा कालोसूचीमा पर्ने गरेका छन् । कालोसूचीमा परेकै कारण बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट ऋण लिन अयोग्य व्यक्तिको सङ्ख्या झन्डै ९० हजार पुगेको छ । ०४६ पुसदेखि गत जेठसम्म लिएको ऋण नतिरेर कालोसूचीमा पर्नेको सङ्ख्या व्यक्ति र संस्था गरी कुल ८९ हजार ८ सय ९१ पुगेको छ । चालु आर्थिक वर्षको ११ महिनामा मात्र ४५ हजार ८ सय २१ जना कालोसूचीमा थपिएका छन् । तीमध्ये ३५ हजार ८० जना झन्डै ७६ प्रतिशत चेक बाउन्सका कारण र बाँकी १० हजार ७ सय ४१ जना ऋण तिर्न नसकेर कालोसूचीमा परेको कर्जा सूचना केन्द्रले जनाएको छ । आर्थिक वर्ष ०७९/८० सम्म कालोसूचीमा पर्नेको सङ्ख्या ५६ हजार ५ सय ९८ र आर्थिक वर्ष ०७८/७९ मा २९ हजार ७ सय ८० थियो । ऋणको कर्जा तिर्ने क्षमता नहुनु तथा अनुत्पादक क्षेत्रमा लगानी बढेकाले पनि कालोसूचीमा पर्नेको सङ्ख्या बढ्दै गएको हो । कालोसूचीमा उद्योगी तथा व्यवसायीलाई पर्न नदिन बैंकले कर्जा दिने बेलामा विशेष ध्यान दिन जरुरी छ । खाली धितोका आधारमा मात्र कर्जा दिनु हुँदैन, उसको आम्दानीका स्रोतहरू के के छन्, त्यस कुरामा पनि ध्यान दिन सक्नुपर्छ । निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित परियोजना तथा उद्योग व्यवसायहरूमा प्रायः हेर्ने हो भने कुल लागतमा ७०-८० प्रतिशतको हाराहारीमा बैंकको ऋण हुन्छ । ब्याज महँगो भयो भने उत्पादन लागत पनि महँगो हुन्छ । लागत सस्तो पर्‍यो भने त्यसले बजारमा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढाउँछ । त्यतिमात्र होइन आन्तरिक बजारमा मूल्यवृद्धि कम भई समग्र अर्थतन्त्रमा सकारात्मक प्रभाव पार्छ । तर त्यसो नभएर उच्च ब्याजदरका कारण लागत बढ्यो भने एकातिर व्यवसायीहरूको प्रतिस्पर्धा कमजोर हुन्छ भने अर्कातिर समग्र अर्थतन्त्र नै महँगो हुन्छ । बैंक तथा वित्त क्षेत्र र उद्योगी-व्यवसायी एक अर्काका परिपूरक हुन् । यिनीहरूबिचको सम्बन्ध नङ र मासुको जस्तै हुनुपर्छ । उद्योगधन्दा र गतिशील व्यावसायिक क्षेत्र नभइकन कुनै पनि देश समृद्ध हुन सक्दैन । कुनै पनि मुलुकलाई सरकारले धनी बनाउने होइन, सरकारले केवल अनुकूल वातावरण सिर्जना गरिदिने हो ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था रेमिट्यान्सको सही सदुपयोग गराउने दिशामा केन्द्रित

मुलुकको आर्थिक विकासका लागि रेमिट्यान्सको सही सदुपयोग अपरिहार्य छ । बैंक तथा वित्तीय संस्था उत्पादनमूलक क्षेत्रमा रेमिट्यान्सको सदुपयोग गराउने दिशामा केन्द्रित हुनुपर्छ । रेमिट्यान्सबाट आउने निक्षेपमा केही बढी ब्याज दिई त्यो निक्षेपलाई आर्थिक वृद्धिदर बढाउन उत्पादनमा जोड दिनुपर्छ । हाम्रो रेमिट्यान्स अनुत्पादक क्षेत्र जस्तै - जग्गा जमिन जोड्न, सुविधा सम्पन्न घर निर्माण गर्न, अटोमोबाइल्स किन्न प्रयोग गर्छौं । तर हामी त्यो रेमिट्यान्स कृषि उत्पादन बढाउन, कृषिमा आधुनिकीकरण गर्न, औद्योगिक क्षेत्रमा लगाउन चाहँदैनौं । अनि भन्छौं - सरकारले व्यापार घाटा बढायो । सरकारले पनि आफ्नो मातहतमा रहेका

कार्यालयमा स्वदेशी वस्तुको प्रयोगमा जोड दिन सकेको छैन । महँगा अटोमोबाइल्स किन्नमै जोड दिएको छ । कतिपय उच्च घरानियाँका व्यापारी उद्यमीहरूले पनि देशमै उत्पादन बढाउनुको सट्टा टेड्रिङ/आयातमै ध्यान दिएका छन् ।

निक्षेप थुप्रिनु र कर्जा प्रवाह हुन नसक्नु आर्थिक विकासको बाधक

बैंक तथा वित्तीय संस्थाको अहिलेको समस्या अधिक तरलता हो । तरलता अधिक (लगानीयोग्य पुँजी पर्याप्त) भएका कारण बैंकहरूलाई थप चिन्ता परेको छ । बैंकमा नयाँ कर्जाको माग नै नभएपछि अधिक तरलता देखिएको हो । असारको तीन सातामा वाणिज्य बैंकहरूमा मात्रै एक खर्ब ३५ अर्ब ५४ करोड रुपियाँ निक्षेप थपिएको छ । नेपाल बैंकर्स सङ्घबाट प्राप्त असार २१ गतेसम्मको तथ्याङ्कअनुसार निक्षेपमा भारी वृद्धि भएको हो । असार २१ गतेसम्म आउँदा त्यो ५६ खर्ब ७४ अर्ब रुपैयाँ पुगेको तथ्याङ्क उल्लेख छ ।

सहकारी तथा लघुवित्तमा समस्या पैदा भएपछि पनि बैंकमा रकम थुप्रिएको हो । हिजो सहकारी र लघुवित्तमा समस्या आएपछि बैंकहरू खुसी थिए भने आज बैंकका लगानीकर्ता दुःखित छन् । अन्य वस्तुहरू उपभोग गर्ने व्यक्तिहरू विदेश पलायन हुने हुँदा मागको सिर्जनामा कमी आएको छ, जसका कारण बजारमा मन्दीको अवस्था छ । मन्दीको अवस्थामा तरलता अधिक हुने गर्दछ । निक्षेप थुप्रिनु र कर्जा प्रवाह हुन नसक्दा अर्थतन्त्र चलायमान हुँदैन । मुलुकको समृद्धि तथा विकासका लागि अर्थतन्त्र चलायमान हुन जरुरी छ । कर्जा प्रवाह हुन नसक्दा खराब कर्जाको दर पनि बढ्छ ।

आर्थिक सुधारमा नेपाल राष्ट्र बैंकको भूमिका

अर्थतन्त्र चलायमान बनाउन राष्ट्र बैंकको भूमिका महत्त्वपूर्ण हुन्छ । यस बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमार्फत कर्जा लगानीको व्यवस्थापन गर्छ । साथै कर्जाको उत्पादनमूलक क्षेत्रमा प्रवाह गर्न प्रोत्साहन एवम् निर्देशन दिने गर्दछ । त्यति मात्र होइन, कृषि उत्पादन बढाउन सहुलियत कर्जा, उद्योगधन्दाका लागि कर्जा सहुलियत, आयात-निर्यात सहज बनाउन आवश्यक व्यवस्थापन एवम् सरकारद्वारा जारी भएका नीतिहरूलाई सहयोग पुग्ने गरी मौद्रिक तथा वित्तीय नीतिहरू जारी गर्दछ । देशमा उत्पादित वस्तु तथा सेवाको मूल्य अघिल्लो वर्षको तुलनामा कतिले बढ्यो, त्यसको समेत अर्थतन्त्रमा उत्तिकै महत्त्व हुने हुनाले मूल्य नियन्त्रण गर्ने जिम्मेवारी पनि नेपाल राष्ट्र बैंककै हुन्छ ।

विदेशी मुद्राको सञ्चिति राख्ने समेत जिम्मेवारी नेपाल राष्ट्र बैंकको हुन्छ । देशमा भित्रिने र बाहिरिने रकमको हिसाबकिताब (शोधानान्तर स्थिति) को पनि जिम्मेवारी नेपाल राष्ट्र बैंककै हुन्छ । राष्ट्र बैंकले सही नीतिहरू अघि सारेमा समृद्ध नेपाल बन्न धेरै समय लाग्दैन । त्यसका लागि सरकार र राष्ट्र बैंक एकआपसमा सौहार्दपूर्ण तरिकाले छलफल गरी आवश्यक नीतिहरू बनाई देशको अर्थतन्त्रलाई सुदृढ बनाउने दिशामा अघि बढ्नुपर्छ ।

अन्त्यमा, बैंक तथा वित्तीय संस्था आर्थिक विकासको सच्चा पहरेदार हो । बैंक तथा वित्तीय संस्थाको भूमिका नाफा कमाउन मात्र केन्द्रित हुनु हुँदैन । मुलुकको उत्पादन बढाउन आर्थिक वृद्धिदर बढाउन, उद्योगमैत्री, व्यवसायीमैत्री र आमजनतामैत्री हुनुपर्दछ । बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई ठिक बाटोमा हिँडाउने काम नेपाल राष्ट्र बैंक तथा सरकारको हो । बैंकिङ कर्जालाई धेरै मानिसको हातमा पुऱ्याउने हो भने मात्र उत्पादन तथा रोजगारी बढ्छ । जब मानिस रोजगार बन्छ, तब मात्र आर्थिक सुधार हुन्छ ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. हेमलाल उपाध्याय शर्मा
सम्पर्क नं. ९८४५३३३४८२
जे.आर. सप्लायर्स
भरतपुर–८, जानकीटोल
बागमती प्रदेश, नेपाल

हामीलाई सम्झनुहोस्

स्कोल कलेजको ड्रेस,
आईडीकार्ड, सटिङ, सुटिङ
लगायतका सामानहरु
होलसेल मूल्यमा पाइने
विरगंजको एकमात्र होजियारी

प्रो.लालबहादूर यादव
सम्पर्क नं. ९८१७२४९७२२
श्याम होजियारी
विरगंज–१०, पर्सा, मधेश प्रदेश

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

शाखा प्रबन्धक : विजयप्रकाश पौडेल
सम्पर्क नं. ९८५११९५६२६
राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक
काठमाडौं म.न.पा., कोटेश्वर
काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. भूपाल विश्वकर्मा
सम्पर्क नं. ९८४३६५८८६७
रामधुनी सुनचाँदी पसल
निलोपुल, कपन,
काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

UNITED AJOD
Insurance Limited
United by Trust

United Ajod Insurance Limited is an
ISO 9001:2000 certified company

Property
Insurance

Our Address: CTC Mall, Sundhara, Kathmandu
Tel: +977 01 5344013
Email: info@unitedajodinsurance.com

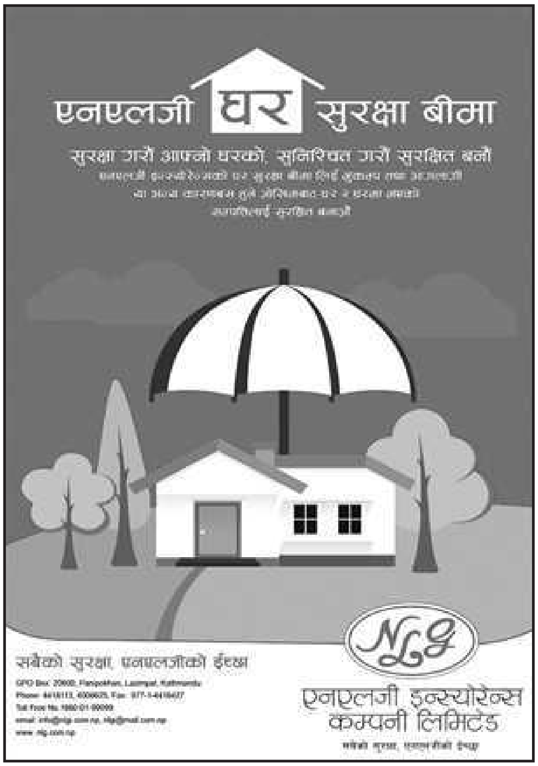

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.अजय खड्का
सम्पर्क नं. ९८५५०७२८२८

आरम्भ पोल्ट्री फर्म

हेटौंडा-८, कमाने
बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

शाखा प्रबन्धक : जगन्नाथ अधिकारी
सम्पर्क नं. ९८५१२२५८१४

शाखा कार्यालय बनेपा

बनेपा
बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.दिपक श्रेष्ठ
सम्पर्क नं. ९८०४५४५६६६

युनाइटेड अजोड इन्स्योरेन्स लि.

काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.प्रविन रावल
सम्पर्क नं. ९८४००२४७४३

राधाश्री बिल्डर्स

काठमाडौं महानगरपालिका
काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.बिदुर कंडेल
सम्पर्क नं. ९८५१००३५४२

उमा कोल्ड स्टोर

बेनिघाट रोराङ-३, मलेखु
बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.देवराज जोशी
सम्पर्क नं. ९८५१२५३९९८
न्यू जोशी ब्रदर्स स्टोर
कीर्तिपुर-७, भजङ्गल
बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.ओमकला शर्मा
सम्पर्क नं. ९८४१८१२०३८
आहाना एण्ड आयान स्टोर
का.म.न.पा., मैतीदेवी,
काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.नवराज राउत/सुमन्तलाल बतास
सम्पर्क नं. ९८४१४२२९०८/९८१६६६७२५१
शिवम फार्मास्युटिकल लि.
बुढानिलकण्ठ-८, गोलफुटार
काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.जानुका पन्त
सम्पर्क नं. ९८४९३२१३५५
जागोस सप्लायर्स एण्ड सर्भिसेज प्रा.लि.
का.म.न.पा., पुतलीसडक
काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

नेपाली अर्थतन्त्रको सम्भावना

✍ रिसव गौतम
आर्थिक विश्लेषक

नेपालको विकास, अर्थतन्त्रको वर्तमान अवस्था र भविष्यबारे व्याख्या विश्लेषण गर्दा धेरै विषयहरू नियाल्न जरुरी देखिन्छ । मूख्यतः आजको विश्वव्यापीकरणको यूगमा हामीले आन्तरिक अवस्थाको मुल्याङ्कन गरेर मात्र हूँदैन । बाह्रय परिवेशलाई पनि दृष्टिगोचर गर्न सक्नूपर्छ । नेपाल आफैमा प्राकृतिक पर्यावरण, संस्कृति, पर्यटन, जलविद्यूत्, कृषि लगायत धेरै कूरामा सबल देश हो । हाम्रो जनसङ्ख्या र भुगोलको संयोजन मिलेको छ । जनसङ्ख्या भुगोलअनूसार धेरै नभएको हिसाबले हामीले चाहँदामा कृषि, फलफुल, दूध, माछा, मासूमा सजिलै आत्मनिर्भर हून सक्छौं । तर हामीसँग नभएको भनेको आत्मविश्वास र जाँगर हो । हामी विदेशमा पैसाको बोटहरू देख्छौं, खूसीहरू देख्छौं, सम्पन्नता देख्छौं तर आफ्नै कञ्चन हावापानी भएको स्वर्गतूल्य देशमा केही देख्दैनौं । हामीलाई आफ्नो देशमा काम गर्न, श्रम गर्न लाज लाग्छ । अरूका देशहरूमा दूई-चार डलरमा थाल (प्लेट) टिप्न, बाथरुम सफा गर्न डिउटी गएको मान्छौं । जेसूकै होस्, जहाँसूकै होस्, काम गर्नू सर्वदा महानता हो । तर हामी स्वदेशमा केही गर्दैनौं, विदेशमा सबै गर्छौं । त्यसैले हो हामी पछि परेको ।

नेपाल सबै दृष्टिकोणले हेर्दा उज्ज्वल आर्थिक सामाजिक भविष्यको शिरमा छ । नेपाल खत्तम भो, विकास भएन, यो भएन, त्यो भएन भन्नू निराशावादी चिन्तनबाहेक केही होइन । पूर्खाले गौरव गाथा गाएर बाँचेको यो देशमा कतिन्जेल हामीले यो भएन, त्यो भएन मात्र भन्ने ? हामीले कतिन्जेल आफ्नो प्रकृतिले सिँगारिएको हरियाली देशलाई पूर्जीवादले मडारिएको, भावना रित्तिएर यन्त्र मानवले चलाउन थालेको अमेरिका, यूरोपका देशहरूसँग तूलना गर्ने ? अमेरिका वा यूरोपमा जे छ, जस्ता कृत्रिम विकास छन्, त्यो नेपालमा नहोला तर नेपालमा भएका चिजहरू पनि त उनीहरूसँग छैनन् नि । हामीसँग सर्वोच्च शिखर सगरमाथा छ, सयौं हिमनदीहरू छन् । महाभारत पर्वतहरू छन्, जून उनीहरूका ट्विन टावरभन्दा कम छैनन् नी । मानवमैत्री पर्यावरण छ । अर्गानिक हावापानी छ । गौतम बूद्धले छरेका ज्ञानका बिजहरू छन् । अमेरिका, यूरोप वा एसियाकै अरू देशहरूसँग नभएका धेरै प्रकृतिप्रदत्त बहूमुल्य चिजहरू हामीसँगै छन् । तापनि, हामी केही नभए जस्तो खाली अर्काकै तिर कर्के नजर लगाउँछौं ।

हामीले कूनै नवीनतम उद्यम थाल्ने हो भने, कृषि गरिरहेका छौं भने त्यसलाई अझ विस्तारित र व्यावसायिक बनाउन लागिपर्ने हो भने, आन्तरिक बजारले आफ्ना उत्पादनहरू खपत गरेनन् भने, बाह्रय बजारका लागि पहल गर्ने हो भने धेरै गर्न सकिन्छ । आजको सुचना, सडक सञ्जाल, हवाइ सञ्जालको भुमण्डलीकरणको दूनियाँमा हामीलाई पनि विश्वव्यापी अवसर छ । तर त्यो अवसर चिन्नूपर्यो । चिन्नेहरूले अरूलाई पनि चिनाउनूपर्यो । आज चीनमा उत्पादित मालवस्तूले विश्वबजारको करिब १० प्रतिशत हिस्सा ओगटेको छ । नेपालले चीनले जस्तै आफ्ना अर्गानिक उत्पादनहरूलाई विश्वमाझ पूऱ्याउन किन सक्दैन ? अवश्य सक्छ । त्यस कारण नेपालमा केही त्यस्ता आधार छन्, जसले भविष्यको उज्यालो पाटो उजागर गर्दछ ।

समृद्धिको लक्ष्य बोकेको १६ औँ पञ्चवर्षीय योजना

राष्ट्रिय योजना आयोगले आगामी ५ वर्षका लागि १६औँ पञ्चवर्षीय योजना ल्याएको छ । सूशासन, सामाजिक न्याय र समृद्धि कायम गर्न महत्त्वाकाङ्क्षी लक्ष्यसहित आएको १६ औँ पञ्चवर्षीय योजना (आ.व २०८१-८२ देखि २०८५-०८६) ले नेपाली अर्थतन्त्रको सूदुर भविष्य उज्ज्वल रहेको इङ्गित गरेको छ । आगामी ५ वर्षभित्रै नेपालले रोजगारी र उत्पादन क्षेत्रको वृद्धिमार्फत ५४ खर्बको जिडीपीलाई विस्तार गरेर १ सय ३ खर्बको बनाउने लक्ष्य लिएको छ । त्यसै गरी आर्थिक वृद्धिदर ७ प्रतिशत माथि उकाल्ने लक्ष्य लिएको छ । १६ औँ योजनाले प्रतिव्यक्ति आय १४ सय ५६ डलरबाट २३ सय ५१ डलरमा पूऱ्याउने, साक्षरता दर ८५ प्रतिशत पूऱ्याउने, बेरोजगारी दर ५ प्रतिशतमा झार्ने, जलविद्यूत् क्षमता हालको २८ सय मेगावाटबाट ११ हजार ७ सय मेगावाटमा पूऱ्याउने जस्ता महत्त्वाकाङ्क्षी लक्ष्य लिएको छ । १६ औँ योजनाले लिएका यी लक्ष्य महत्त्वाकाङ्क्षी भए पनि राज्यको सबै तप्का, निजी क्षेत्र र आम जनता समेतले इच्छाशक्ति देखाएरै लाग्ने हो भने त्यो असम्भव भने छैन । किनकी नेपालमा बाटो, घाटो, बिजूली, इन्टरनेट, शिक्षा र स्वास्थ्य जस्ता क्षेत्रमा विगतमा प्राथमिकताका साथ लगानी भएका हून् । जसको फलस्वरूप आधारभुत पुर्वाधारका क्षेत्रमा देशले एक खालको फड्को मारिसकेको अवस्था छ । अबको खाँचो भनेको उद्यमशीलता वृद्धि, उत्पादन वृद्धि र रोजगारी सिर्जना मार्फत अर्थतन्त्र उकास्नू हो । त्यसका लागि राष्ट्रिय योजना आयोगले लिएका लक्ष्य र योजनाहरूलाई तादात्म्यता मिलाउँदै तीनै तहका बजेटहरू बन्नूपर्छ । र, केन्द्रीय योजना र सोही अनूरूपको बजेटमार्फत मूलूकलाई समृद्धिको दिशामा अघि बढाउन सकिन्छ । जे होस्, आर्थिक वर्ष २०८१-०८२ देखि सूरु हूने १६ औँ पञ्चवर्षीय योजनामा लिइएका लक्ष्यले पनि नेपाली अर्थतन्त्रको भविष्य उज्ज्वल रहको देखाउँछ ।

सन्तूलित जनसङ्ख्या

वि.सं. २०७८ सालको जनगणना रिर्पोटअनूसार नेपालमा अहिले २ करोड ९१ लाख ६४ हजार जनसङ्ख्या रहेको छ । २०६८ को तूलनामा पहिलोपटक नेपालको जनसङ्ख्या वृद्धिदर १ प्रतिशतबाट घटेर ०.९२ प्रतिशत वृद्धिदरमा सीमित भएको छ । यस खालको जनसङ्ख्या रिर्पोटलाई लिएर मिश्रित खालका प्रतिक्रिया आएका छन् । कतिले यसलाई राम्रो मानेका छन् त कतिपयले यसलाई नराम्रो । हून त विश्वव्यापी रूपमै पछिल्ला वर्षहरूमा जनसङ्ख्या वृद्धिदर खूम्चिएको छ । बजार माग सिर्जना र आर्थिक गतिविधिको विस्तारको दृष्टिले जनसङ्ख्या वृद्धिदर खूम्चिनूलाई एलन मक्स जस्ता विश्वकै धनीहरूले चिन्ताको विषय मानिरहेका छन् । लगानी र वित्तीय सेवा प्रदायकका रूपमा विश्व प्रसिद्ध अमेरिकी संस्था गोल्डम्यान सर्चले गरेको भविष्यवाणीअनूसार सन् २०७५ मा पूग्दा अहिलेका बढी जनसङ्ख्या भएका देशहरू नै क्रमशः धनी हूने सुचीमा छन् । गोल्डम्यान सचका अनूसार सन् २०७५ मा चीनको अर्थतन्त्र ५७ ट्रिलियन डलर, भारतको ५२.५ ट्रिलियन डलर, अमेरिकाको ५१.५ ट्रिलियन डलर, यूरो एरियाको ३०.३ ट्रिलियन डलर र जापानको अर्थतन्त्र ७.५ ट्रिलियन डलरको हूने छ । यसरी जनसङ्ख्यामा धनी देशहरू नै अबको विश्वमा आर्थिक रूपले सूपरपावर बन्दैछन् भनेर गोल्डम्यान सर्च जस्ता संसारभर आर्थिक अवसर खोज्ने, लगानी गर्ने विश्वकै नामूद कम्पनीको दाबी छ । त्यस हिसाबले भन्दा नेपालको जनसङ्ख्या वृद्धिदर घट्दै जानू चिन्ताकै विषय होला । समृद्धिको हिसाबले पनि नेपालमा 'फेमिली प्यानिङ'मा दीर्घकालीन योजना आउन जरुरी देखिन्छ । जनसङ्ख्या थोरै भए पनि वृद्धि गर्ने सरकारी योजना आवश्यक छ ।

२०७८ को जनसङ्ख्याको संरचना हेर्दा नेपाल अहिले जानसाङ्ख्यिक लाभको अवस्थामा छ । अबको ३५ वर्ष नेपालको जानसाङ्ख्यिक अवस्थाबाट देशले

अत्यन्तै लाभ लिन सकिने हिसाबको वयस्कहरूको वर्चस्वको अवस्था छ । जस्तो कि छिमेकी मूलूक बङ्गलादेशको भु-भाग १ लाख ४७ हजार ५ सय ७० वर्ग किलोमिटर रहेको छ । बङ्गलादेशको जनसङ्ख्या भने १७ करोड नाघिसकेको अवस्था छ । तर लगभग त्यति नै भु-भाग (१ लाख ४७ हजार १ सय ८१ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल) रहेको नेपालको जनसङ्ख्या ३ करोड भन्दा तलै हूनू उति नराम्रो त होइन । तर समृद्धिका हिसाबले पनि जनसङ्ख्यालाई केही बढाउँदै लैजानूपर्ने नेपालको आवश्यकता छ ।

जलविद्यूत्मा उज्यालो दृश्य

जलविद्यूत् नेपालको समृद्धिका लागि सबैभन्दा ठूलो आधारशीला हो । खासगरी पछिल्ला दशकमा जलविद्यूत् उत्पादनमा नै नेपालले भगिरथ प्रयत्नहरू गरिरहेको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले पनि जलविद्यूत् कम्पनीहरूमा ठूलो लगानी गरिरहेका छन् । धेरैजसो वैदेशिक लगानी जलविद्यूत् क्षेत्रमा नै केन्द्रित रहेको छ । अबका १२ वर्षमा २८ हजार मेगावाट बिजूली उत्पादन हूने आधार तयार भएको ऊर्जा मन्त्रालयको भनाइ छ । हालै सार्वजनिक गरिएको १६ औँ पञ्चवर्षीय योजनाले अबको ५ वर्षमा ११ हजार ७ सय मेगावाट बिजूली उत्पादनको लक्ष्य लिएको छ ।

हाल २८ सय मेगावाट बिजूली उत्पादन गरिरहँदा देशले वार्षिक १६ अर्बको बिजूली निर्यात गर्न थालिसकेको छ । करिब ८३ हजार मेगावाट विद्यूत् उत्पादन क्षमता रहेको नेपालका नदीनालाबाट अब एक दशकभित्रमा कम्तीमा १२-१५ हजार मेगावाट बिजूली उत्पादन गर्न अवश्य सकिन्छ । निर्माणाधीन केही आयोजनाहरू सम्पन्न हूने क्रममा छन् । सयौं आयोजनाहरू निर्माणको क्रममा छन् । कम्तीमा एक दशकमा १५ हजार मेगावाट बिजूली मात्रै उत्पादन हूँदा पनि नेपालको अहिलेको ४०-४२ अर्ब डलरको जिडिपीलाई ऊर्जा उत्पादनकै माध्यमबाट पनि ठयाक्कै डबल अर्थात् ८०-८५ अर्ब डलरको बनाउन सकिने छ । १६ औं आवधिक योजनाको लक्ष्यले रोजगारी र उत्पादन क्षेत्रको वृद्धि मार्फत अबको ५ वर्षमै एक सय खर्बको अर्थतन्त्र बनाउन सकिने लक्ष्य लिएको छ ।

त्यसमा खासगरी ऊर्जा क्षेत्रपछि सबैभन्दा बढी सम्भावना भएको पर्यटन क्षेत्रको नेपाली अर्थतन्त्रको विकासमा उत्तिकै योगदान रहन सक्छ । प्रधानमन्त्री पूष्पकमल दाहाल प्रचण्डले गत वर्ष भएको भारत भ्रमणमा भारतसँग आगामी १० वर्षमा दश हजार मेगावाट बिजूली लैजाने गरी दीर्घकालीन विद्यूत् व्यापार सम्बन्धी प्रारम्भिक सम्झौता गरिसकेका छन् । भारतले हालसम्म ठूला र साना आयोजना गरी ५२ हजार मेगावाट बिजूली उत्पादन गरिसकेको र उसको जलविद्यूत् उत्पादनको अरु विकल्प नगन्य रहेको बताइन्छ । त्यस कारण पनि भारत अबका दिनमा बिजूलीमा नेपाल निर्भर रहनूपर्ने देखिन्छ । चीनले पनि नेपालसँग विद्यूत् खरिद गर्ने सङ्केत प्रधानमन्त्री दाहालको भ्रमणमा दिइसकेको छ । बङ्गलादेशसँग सन् २०४० सम्ममा १० हजार मेगावाट बिजूली खरिद गर्ने गरी कूरा अघि बढिसकेको छ । यसरी नेपालको बिजूलीको बजार उज्ज्वल छ । मात्र हामीले निर्माणाधीन आयोजनाहरूलाई शीघ्र सम्पन्न गराउन र विद्यूत् उत्पादन, प्रसारण लाइन विस्तार आदिका लागि आवश्यक लगानीहरूको जोहो गर्नू जरुरी छ । प्रसारण लाइनको विस्तारमा पनि कूलमान घिसिङ् नेतृत्वको विद्यूत् प्राधिकरणले तीव्र रूपमा काम गरिरहेको देखिन्छ ।

राष्ट्रिय गौरवका आयोजना

नेपालमा हाल २४ वटा राष्ट्रियस्तरमा सघन महत्त्व राख्ने गौरवका आयोजना छन् । ती आयोजनाहरूमा वित्तीय स्रोत विनियोजनमा सरकारले प्राथमिकता दिएर कार्यान्वयनमा अनूगमन गर्दै आएको छ । आयोजना कार्यान्वयनमा केही ढिलासूस्ती रहँदै आएको होलान्, त्यसलाई सच्याउन जरुरी छ । तर समृद्धिमा ठूलो सरोकार राख्ने राष्ट्रिय गौरवका

आयोजनाहरूको निर्माणाधीनको अवस्थाले देशको सूदुर भविष्य उज्ज्वल देखिन्छ । अहिले निर्माणधीन राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूको लागत १८ खर्ब ९५ अर्ब पूगेको अवस्था छ । मूलूकको आर्थिक सामाजिक रूपान्तरण, पूँजी निर्माण, रोजगारी सिर्जना र प्रादेशिक सन्तूलनमा ती आयोजनाहरूले बहूआयामिक महत्त्व राख्छन् । पश्चिम सेती जलविद्यूत् आयोजना, बूढीगण्डकी आयोजना, माथिल्लो तामाकोशी जलविद्यूत् आयोजना, मेलम्ची आयोजना, काठमाडौँ निजगढ फास्ट-ट्र्याक, निजगढ अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल, सिक्टा र बबई सिचाइँ आयोजनाहरू जस्ता राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूले पनि नेपालको समृद्धिमा गतिलै प्रभाव पार्न सक्छन् । तर सूस्त गतिमा भइरहेको निर्माण कार्यलाई सरकारले व्यग्रतामा दौडाउन जरुरी छ ।

पर्यटन क्षेत्रमा सम्भावना

नेपाल संसारकै एक सून्दर प्राकृतिक देश हो । त्यो हामीले भनेका होइनौं, अन्तर्राष्ट्रियस्तरका प्रतिष्ठित सस्थाहरूले नेपाल पर्यटकीय हिसाबले ५-६ नम्बर भित्रैपर्ने गन्तव्यका रूपमा सूझाउँदै आएका छन् । तर पनि हामीले पर्यटकलाई बोलाउन, आतिथ्य गराउन सकेका छैनौं । संसारका २८ अग्ला हिमालमध्ये सर्वोच्च शिखर सगरमाथासहित १४ ठूला हिमशृङ्खला नेपालमै छन् । आँखाले हेरेर नभ्याउने भीमकाय महाभारत पर्वतहरू नेपालमै छन् । विश्वमै दूर्लभ मानिने ७५० भन्दा बढी प्रजातिका पंक्षीहरू नेपालमै पाइन्छन् । दूर्लभ बाघ, भालू, चितूवा, हरिण, मृग, गैँडाहरू हेर्न नेपालमै आउनूपर्छ । बर्सेभरी अविच्छिन्न बगिरहने नदीहरूले जताततै जूलूस निकालिरहेका छन् । सयौं भाषा, भेष र संस्कृति यहीँ छन् । फरक-फरक जलवायू यहीँ छ । अर्थात् नेपालमा अथाह पर्यटकीय सम्भावनाका स्रोत छन् ।

नेपालले अरू सबै छोडेर पर्यटन क्षेत्रलाई मात्रै विश्वमाझ प्रवर्धन गर्ने हो भने, आवश्यक पर्यटकीय पुर्वाधार विकास गर्दै लग्ने हो भने समृद्धिको ढोका सहजै खूल्ने छ । विदेशी मूद्राको दूःख हरदम हूने छैन ।

पर्यटन क्षेत्रकै लागि विश्वमा वर्ल्ड ट्राभल्स एन्ड टूरिजम काउन्सिलको सन् २०२२ को तथ्याङ्क अनूसार हाल ८५६ बिलियन डलर लगानी भइसकेको छ। त्यसमा चीन र अमेरिकाले नै करिब आधा लगानी गरेको बताइन्छ। लगानी उच्च भएकै कारण चीनमा बर्सेनी १० करोड बढी मानिसले पर्यटक भएर भ्रमण गर्न थालिसकेका छन् । त्यस्तै भारतमा करोडभन्दा बढी मानिसले पर्यटन क्षेत्रमा रोजगारी पाइरहेको अवस्था छ। राजनीतिक स्थायित्वकै कारण भारतमा पर्यटक आगमन बढेको बताइन्छ । त्यस्तै फ्रान्स पर्यटकीय दृष्टिले पहिलो गन्तव्यस्थल नभए पनि सबैभन्दा बढी पर्यटक भित्र्याउने राष्ट्रमा पर्ने गर्छ । पर्यटनमैत्री वातावरण उसको प्राथमिकतामा पर्ने गर्छ। अमेरिका, इटाली, बेलायत लगायत मूलूकहरू पर्यटक आगमनमा दोस्रो, तेस्रो र चौथो मूलूकमा पर्दै आएका छन् । नेपालमा पनि पछिल्ला दशक पर्यटन क्षेत्रमा सम्भावना देखेर होटल क्षेत्रमा ठूलो लगानी भइरहेको छ। होटल तथा पर्यटन पुर्वाधारमा भइरहेको लगानी विस्तारले नेपालमा पर्यटन क्षेत्रबाट समृद्धिको उज्यालो देखिएको छ ।

कृषि

राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयको अभिलेखअनूसार नेपालको कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा (आर्थिक वर्ष २०७९/८०) कृषिले २४.१२ प्रतिशत योगदान राखेको छ । अर्थात् अन्य क्षेत्रहरूको तूलनामा यस क्षेत्रले रेमिट्यान्सपछि सबैभन्दा बढी योगदान राख्दै आएको छ । कृषिमा आश्रित जनसङ्ख्या घटेर ५१ प्रतिशतमा आइपूग्दा कूनै बेला कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा ५० प्रतिशतसम्म योगदान राख्ने कृषि क्षेत्रको योगदान अहिले खूम्चिएको हो । हिजोआजका वर्षहरूमा नेपाल कृषिमा परनिर्भर भइरहँदा वार्षिक करिब ४ खर्ब बढीको कृषिजन्य वस्तूको आयात गर्न थालेको छ । तर आधाभन्दा बढी कृषियोग्य

जमिनहरू बाँझो रहेको अवस्था पनि छ । सरकारले कृषिमा लगानी बढाएर सबै कृषियोग्य जमिनमा कृषि गर्ने वातावरण बनाउने हो भने कृषिमा देश आत्मनिर्भर हूनसक्छ, जसबाट विदेश गइरहेको पैसा रोकिने छ र त्यसले पनि देशको आर्थिक समृद्धिमै टेवा दिने छ ।

ठूला बजारको छिमेकी

नेपालको औद्योगिक उत्पादन, पानी, औषधि, जडीबूटी तथा बहूमुल्य हिमाली वस्तूहरूको विशाल विदेशी बजार भारत तथा चीन नै हून् । हामी उनीहरूकै विशाल आँगन नजिक भएका हिसाबले हाम्रा अर्गानिक उत्पादनहरूले बजार नपाउलान् भन्ने छैन । तर नेपालमा कृषिमा आधारित, जल तथा जडिबूटीमा आधारित उद्यमीहरू जन्माउन जरुरी छ । त्यसमा लगानी बढाउन जरुरी छ । बजारको दृष्टिकोणले पनि नेपाल समृद्धिकै छेउछाउ छ ।

अन्त्यमा,

समग्रमा नेपाली अर्थतन्त्रको उविष्य उज्ज्वल छ । आफ्ना सबलता र सम्भावनाहरू आफैले केलाएर अघि बढ्न जरुरी छ । विकास र समृद्धि, अवसर र खूसीहरू विदेशमा मात्रै छैनन्, नेपालमा झन् बढी छन् ।

गौतम आर्थिक विषयका क्षेत्रमा कलम चलाउने लेखक तथा विश्लेषक हून् ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

क्व्होलासोथार गाउँपालिका

लमजुङ्ग, गण्डकी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

दोर्दी गाउँपालिका

लमजुङ्ग, गण्डकी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.गणेशबहादुर विश्वकर्मा

सम्पर्क नं. ९८६६०२०३४६

न्यू गणपति ज्वैलरी सुनचाँदी पसल

बेसीशहर–७, लमजुङ्ग

गण्डकी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

एमडी रत्नप्रसाद गौतम
सम्पर्क नं. ९८५११३०३४५

खानी निर्माण सेवा प्रा.लि.
का.म.न.पा.–१०, बानेश्वर
काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

अध्यक्ष : सुनिल कुमार गौतम र
एमडी : रामशरण गौतम
सम्पर्क नं. ९८५१०१९८०४

हिमाल डेभलपर्स एन्ड कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.
का.म.न.पा.–११, बबरमहल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

एमडी निराजन थापा
सम्पर्क नं. ९८४३५२३४७१

स्वदेशी बिल्डर्स एण्ड सप्लायर्स प्रा.लि.
का.म.न.पा.–१०, थापागाउँ
काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

एमडी हिमाल श्रेष्ठ
सम्पर्क नं. ९८४११७६९४१

एच.आर. एग्रो फार्म प्रा.लि.

गोकर्णेश्वर–५, जोरपाटी

काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

शाखा प्रबन्धक बेनुप राज पौडेल
सम्पर्क नं. ९८०१८२१०४३

नेको इन्स्योरेन्स लिमिटेड

कलंकी शाखा

कलंकी, काठमाडौं

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

एमडी शुक्र दीप श्रेष्ठ
सम्पर्क नं. ९८५१२४६४१५

ड्रिम प्रोजेक्ट इन्जिनियरिङ

कन्सल्टेन्सी प्रा.लि.

तारकेश्वर–१०, काठमाडौं

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. रमेश कुमार चौलागाई
सम्पर्क नं. ९८५१०५४६२५

जी. टेक कन्स्ट्रक्सन ईन्जिनियरिङ

हेटौंडा–२, संगम चोक

बागमती प्रदेश, नेपाल

पुजी बजारका चुनौती तथा अवसरहरू, विद्यमान अवस्था र मुलुकको अर्थतन्त्रमा भूमिका

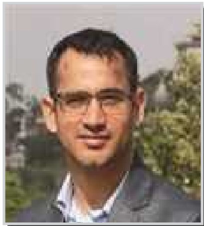

✍ अरुण सापकोटा
आर्थिक पत्रकार

नेपालको पुँजी बजार

पुँजी बजार वित्तीय प्रणालीको अभिन्न हिस्सा हो । बैंक र बिमाजस्तै पुँजी बजारको पनि मुलुकको वित्तीय प्रणालीमा ठुलो योगदान रहेको छ । छरिएर रहेका बचतलाई उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ प्रवाहित गरी राष्ट्रिय पुँजी निर्माण, औद्योगीकरण तथा अर्थतन्त्र समृद्ध बनाउन पुँजी बजारको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । राज्यले नै 'स्वच्छ, प्रतिस्पर्धी र फराकिलो धितोपत्र तथा वस्तु विनिमय बजारमार्फत राष्ट्रिय पुँजी निर्माण गर्ने' सोच बनाएको यस क्षेत्रमा ६३ लाखभन्दा धेरै मानिसहरू प्रत्यक्ष रूपमा जोडिएका छन् ।

नेपाल औद्योगिक विकास निगमको स्थापनापछि नेपालमा पुँजी बजारले जरा गाडेको पाइन्छ । ट्रेजरी बिल तथा ऋणपत्रहरूको निष्काशन र कम्पनी ऐन कार्यान्वयनमा आएपछि पुँजी बजारको आधार बन्न पुगेको थियो । तथापि धेरै लामो समयसम्म पुँजी बजार भ्रूण अवस्थामै रह्यो ।

वि.सं. २०३० को दशकमा आर्थिक समृद्धिका लागि पुँजी बजारको महत्त्वलाई मनन गर्दै सरकार र राष्ट्र बैंकको संयुक्त पहलमा गठन गरिएको उच्चस्तरीय अध्ययन समितिको सिफारिसअनुसार २०३३ असार २२ मा 'सेक्युरिटी खरिद-बिक्री केन्द्र' को स्थापना भयो । छुट्टै ऐनको अभावमा सो संस्था ७ वर्षसम्म कम्पनी ऐनमा भएका सीमित प्रावधानअनुसार सञ्चालनमा रह्यो ।

वि.सं. २०४९ मा धितोपत्र कारोबार ऐन, २०४० लागू भएपछि धितोपत्र बजारले सुस्तरी गति लिन थालेको पाइन्छ । त्यस समयमा सरकारले वित्तीय उदारीकरण नीति अवलम्बन गरेपश्चात् संयुक्त लगानी तथा निजी क्षेत्रका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू अस्तित्वमा आएको पाइन्छ । ती संस्थाले आफ्नो धितोपत्रको सार्वजनिक निष्काशन सुरु गरेपछि धितोपत्र बजारमा लगानीकर्ताको आकर्षण बढ्न थालेको पाइन्छ ।

वि.सं. २०४९ मा धितोपत्र कारोबार ऐन, २०४० मा भएको पहिलो संशोधनले पुँजी बजारको छुट्टै नियमन निकायको व्यवस्था गर्ने कानुनी बाटो खुलेपछि २०५० जेठ २५ मा धितोपत्र बोर्डको स्थापना भयो । उक्त संशोधनले धितोपत्र बजार सञ्चालक र नियामकको जिम्मेवारी स्पष्ट गर्दै विगतमा धितोपत्र बजार सञ्चालकले नै बजारको नियमन गर्ने गरेबाट ती दुईबिच स्वार्थको द्वन्द्व उत्पन्न हुने स्थितिको अन्त्य भयो ।

धितोपत्रको दोस्रो बजारको आधुनिकीकरण गर्ने क्रममा सेक्युरिटी खरिद-बिक्री केन्द्रले २०५० पुस २९ देखि नेपाल धितोपत्र विनिमय बजारका नामबाट इजाजत प्राप्त दलालमार्फत बोलकबोल पद्धतिबाट धितोपत्र कारोबार सुरु गऱ्यो । पछिका दिनमा बजारको मापन गर्ने इन्डेक्सहरूको प्रयोग, सूचीकृत कम्पनीहरूको वर्गीकरण गर्ने व्यवस्था, प्रत्यक्ष सूचना प्रवाह जस्ता संयन्त्र प्रचलनमा आएको पाइन्छ ।

वि.सं. २०६३ मा पुँजी बजारमा देखिएका चुनौतीहरूका सन्दर्भमा विज्ञहरूको परामर्शमा धितोपत्र कारोबार ऐन, २०४१ लाई प्रतिस्थापित गर्दै धितोपत्र सम्बन्धी

ऐन, २०६३ कार्यान्वयनमा आयो । यस ऐनले पुँजी बजारको नियामक निकायलाई नेपाल धितोपत्र बोर्ड (सेबोन) को नामबाट अधिकार सम्पन्न, स्वायत्त र गैरमुनाफामूलक सरकारी निकायका रूपमा स्थापित गरेको छ । यसले धितोपत्र बोर्डलाई धेरै हदसम्म शक्तिशाली बनायो ।

नेपालको धितोपत्र बजारलाई अन्तर्राष्ट्रिय मान्यताअनुरूप बनाउन नेपाल धितोपत्र विनिमय बजारलाई औपचारिक रूपमा नेपाल स्टक एक्सचेन्ज (नेप्से) नामकरण गरिएको हो । नेप्सेको कारोबार कक्षमा करिब डेढ दशकदेखि हुँदै आएको ओपन-आउट-क्राई पद्धतिलाई विस्थापित गर्दै अन्तर्राष्ट्रियस्तरको अर्धस्वचालित कारोबार प्रणाली लागू गरिएको थियो । पूर्ण रूपमा स्वचालित हुन भने २०७४ सम्म कुर्नुपर्‍यो । अहिले पुँजी बजारको दायरा फराकिलो भएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सहायक कम्पनीका रूपमा ब्रोकर कम्पनी खोलेका छन् । स्थापित ब्रोकर कार्यालयले पनि काठमाडौँभन्दा बाहिर ब्रोकर कार्यालय विस्तार गरेका छन् । नेपालमा मात्रै नभएर विश्वका जुनसुकै कुनामा बसेर नेपालीहरूले सहजै अनलाइन खरिद-बिक्री गर्न पाएका छन् । पुँजी बजारमा अनलाइन प्रणालीमा गरिएको विकासले ठुलो मद्दत पुर्‍याएको छ ।

अर्थतन्त्रमा भूमिका

देशमा औद्योगिक क्रियाकलाप र ठुला परियोजनाको प्रवर्धन तथा विकासका लागि दीर्घकालीन वित्तीय स्रोतको आवश्यकता पर्दछ । यस्तो रकम जुटाउने प्रमुख साधन पुँजी बजार हो, जसमा प्राथमिक तथा दोस्रो बजारमार्फत धितोपत्रहरूको कारोबार हुन्छ । यसप्रकार छरिएर रहेको बचतलाई पुँजीको कमी भएको क्षेत्रतर्फ परिचालन गरिन्छ । विश्वका अमेरिका, बेलायत, कोरिया जस्ता मुलुक विकसित हुनुको मुख्य कारण त्यहाँको सक्रिय पुँजी बजार पनि एक हो ।

यस सन्दर्भमा न्युयोर्क स्टक एक्सचेन्ज, टोकियो स्टक एक्सचेन्ज, लन्डन स्टक एक्सचेन्ज, सङ्घाई स्टक एक्सचेन्ज, हङकङ स्टक एक्सचेन्ज र बम्बई स्टक एक्सचेन्ज लगायतका धितोपत्र कारोबारले उक्त देशको सम्पन्नतालाई समेत सङ्केत गरेको पाइन्छ । नेपालको सन्दर्भमा पुँजी बजारको अवधारणाको सुरुवात निकै ढिलो भएको पाइन्छ ।

वि.सं. १९९४/९५ मा तत्कालीन राणा प्रधानमन्त्री जुद्धशमशेरको कार्यकालमा गठित उद्योग परिषद्को पहलमा स्थापना भएका विराटनगर जुट मिल्स र नेपाल बैंक आफैले सिधै सर्वसाधारणमा धितोपत्र निष्काशन गरी पुँजी जुटाएका थिए । नेपाल बैंकले जारी गरेको रु.२५ लाखको पुँजीमध्ये रु.८ लाख मात्र चुक्ता भएको थियो । सर्वसाधारणमा पुँजी बजारसम्बन्धी ज्ञान नभएको तत्कालीन अवस्थामा मागको तुलनामा निकै कम पुँजी चुक्ता हुनु स्वाभाविक नै थियो । वि.सं. २०१३ मा देशको केन्द्रीय बैंकका रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्थापना हुँदा यसको एउटा प्रमुख उद्देश्य विकासका निमित्त पुँजीलाई गतिशील बनाई राज्यका उद्योगधन्दालाई प्रोत्साहन गर्नु रहेको थियो । देशको पहिलो पञ्चवर्षीय विकास योजना तर्जुमासँगै सो बैंकको स्थापनापछि पुँजी निर्माण र औद्योगीकरणतर्फ मुलुक क्रमशः अग्रसर भएको पाइन्छ ।

पछिल्ला दिनमा मुलुकको राजस्व सङ्कलनको एउटा महत्त्वपूर्ण क्षेत्रमा पुँजी बजार पनि पर्छ । कतिपय शासकले खुम्चिएको राजस्व फुकाउनुपर्‍यो भने पुँजी बजारलाई चलायमान बनाउन खोजिरहेका हुन्छन् । यसले तत्कालीन अवस्थामा राम्रो राजस्व सङ्कलन भए पनि दीर्घकालमा लगानीकर्ताको भ्यालु घटेर उल्टै सरकारको टाउको दुखाइको विषयसमेत बनेका धेरै उदाहरण छन् । नेपालकै सन्दर्भमा जब जब बजार बढ्छ, तब तब राज्यले धेरै ठुलो मात्रामा राजस्व सङ्कलन गर्छ । तर बजार घटेको समयमा लगानीकर्ताहरू अनसन बस्ने आन्दोलनमा उत्रिने

खालका घटनाहरू घट्छन् ।

सेयर बजार सर्वाधिक उचाइमा पुगेको आर्थिक वर्षमा सरकारले १४ अर्ब १३ करोड रुपैयाँसम्म पुँजीगत लाभकर उठाएको छ । त्यसपछि बजार घट्दा लाभकरमा पनि ठुलो ह्रास आयो । गत आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा ५ अर्ब ५० करोड रुपैयाँ पुँजीगत लाभकर सङ्कलन हुँदा अल्पकालीन लगानीकर्ताबाट मात्रै तीन अर्ब ३४ करोड सङ्कलन गरेको छ । यसभन्दा अगाडिको आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा २ अर्ब ९७ करोड रुपैयाँ मात्रै सङ्कलन भएको थियो ।

प्राथमिक बजार (आइपिओ निष्काशन)

प्राथमिक बजारलाई नै आधार मानेर पुँजी बजारलाई उत्पादनमूलक क्षेत्र हो भनेर सहजै दाबी गर्न सकिन्छ । कम्पनीहरूले पुँजी निर्माणका लागि प्राथमिक बजारलाई समेत स्रोत मानेका हुन्छन् । नेपालकै सन्दर्भमा हेर्ने हो भने आजका दिनमा जति पनि जलविद्युत् कम्पनीहरू स्थापना भएका छन्, तिनको पृष्ठभूमि प्राथमिक तथा दोस्रो बजार नै हो । जलविद्युत् उत्पादकले प्राथमिक बजारबाटै एक चरणको पुँजी सङ्कलन गर्छन्, जुन पुँजी प्रत्यक्ष रूपमा जलविद्युत् आयोजना निर्माणका लागि प्रयोग हुन्छ । त्यस्तै बैंक, वित्तीय संस्था, बिमा कम्पनीहरूले आइपिओमार्फत सङ्कलन गर्ने रकमबाट पुँजीकोष बलियो बनाउँछन् र व्यवसाय विस्तारमा प्रयोग गर्छन् । यस्ता संस्थाको जति धेरै पुँजी संरचना हुन्छ, त्यति नै बलियो मानिन्छ ।

विगत एक दशकमा २५६ वटा कम्पनीले आइपिओ तथा एफपिओ जारी गरेका छन् । उनीहरूले यस अवधिमा प्राथमिक बजारबाटै एक खर्ब ८ अर्ब रुपैयाँ पुँजी सङ्कलन गरेका छन् । नेपाल धितोपत्र बोर्डले वास्तविक क्षेत्रका कम्पनीहरूलाई पनि पुँजी बजारमा समेट्ने हिसाबले प्रिमियममा सेयर जारी गर्ने छुट दिँदै आएको छ । जसले गर्दा सिमेन्ट कम्पनी, होटल तथा पर्यटन, कृषि कम्पनी, उत्पादन तथा प्रशोधनमूलक कम्पनीहरूको पनि प्रवेश भइरहेको छ । यसरी जति धेरै कम्पनीहरू पुँजी बजारमा संलग्न हुँदै जान्छन्, त्यस्तो पुँजी बजारले समग्र अर्थतन्त्रको ऐना देखाउने काम गर्छ ।

राष्ट्र बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई प्रिमियममा सेयर जारी गर्न नपाउने व्यवस्था गरेका कारण बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आधारमूल्यमै सेयर जारी गर्छन् । आधारमूल्यमा निष्काशन भएको सेयरमा लगानीकर्ताका लागि एकदमै कम जोखिम हुन्छ । तर बुक बिल्डिङ विधि तथा सिधै प्रिमियममा सेयर जारी गर्ने कम्पनीहरूको महङ्गो मूल्यलाई लिएर भने समय समयमा विवाद हुने गरेको छ । संस्थागत सुशासन तथा इमानदारिता कम हुँदा प्रिमियम धेरै देखाउन गरिएका कतिपय नियोजित कामकै कारण प्राथमिक बजारमै लगानीकर्ता फस्नुपर्ने अवस्था पनि आउने सक्ने स्थिति देखिएको छ । यसमा भने लगानीकर्ता स्वयं सचेत हुनुपर्छ र नियामकले पनि लगानीकर्ताको हित हुने गरी काम गर्नुपर्छ ।

दोस्रो बजारको प्रवृत्ति

प्राथमिक बजारमा निष्काशन भएका सेयरलाई सहजै कारोबारका लागि दोस्रो बजारमा सूचीकृत गरिन्छ । प्राथमिक बजारको तुलनामा यसमा धेरै ठुलो जोखिम हुन्छ । जोखिम वहन गर्न सक्नेले मात्रै पुँजी बजारमा प्रवेश गर्नुपर्छ । कर्जा लिएर वा क्षमताभन्दा बाहिर लगानी गर्दा ठुलो रकम गुमाएर सडकमा ल्याएका धेरै उदाहरण छन् ।

लगानीकर्ताको मनोविज्ञानले काम गर्ने भएकाले लाखौँ करोडौँ लगानीकर्ताहरूमा कसैले अवसर देख्दै गर्दा कसैले जोखिम देखिरहेका हुन्छन् । जसले जोखिम देख्छ, उसले बिक्री गर्छ र जसले अवसर देख्छ, उसले सेयर खरिद गर्दछ । यही कारणले पुँजी बजार सरल रेखामा नहिँडी एकदमै धेरै उतारचढावसहित अगाडि बढ्छ । पुँजी बजारको हरेक उतारचढावमा लगानीकर्ताको मनोविज्ञान, कन्फिडेन्स जस्ता कुराले काम गर्छ । नेपालको सन्दर्भमा अहिलेसम्मको इतिहासलाई हेर्ने हो भने बैंकको ब्याजदर, पुँजी

बजारप्रति सरकारको सोच, अर्थतन्त्र, तरलताले सबैभन्दा धेरै प्रभाव पारिरहेको छ ।

पुँजी बजारले अर्थतन्त्रलाई खासै सङ्केत गर्दैन भन्ने गरिन्छ । तर पुँजी बजारले कुनै कुरा हुनुभन्दा अगाडि नै रियाक्ट गर्छ । केही हुँदै छ है भन्ने कुराले लगानीकर्तालाई उत्साहित पार्छ । जस्तै - नेपाल राष्ट्र बैंकको मौद्रिक नीति, नियामकका नीतिगत परिवर्तन, सरकारको रणनीति, बजेट आदि आउनुभन्दा अगाडि नै पुँजी बजारले प्रतिक्रिया जनाइसक्छ । र ती कुराहरू भइसक्दा त्यसले खासै ठुलो असर पार्दैन । यस क्रममा लगानीकर्ताले सक्दो 'स्पेकुलेसन' गर्छन् । सक्नेले 'इन्साडर इन्फरमेसन' भित्री सूचना प्राप्त गरी राम्रो पैसा कमाउँछन् । नसक्नेले स्पेकुलेसन गरेर भए पनि पैसा कमाउने प्रयास गर्छन् ।

नेपाल जस्ता मुलुकमा इन्साइडर ट्रेडिङ सबैभन्दा ठुलो समस्या हो । नियामक निकायदेखि सूचीकृत कम्पनीका सञ्चालक तथा उच्च व्यवस्थापन तहका कर्मचारी नै यसमा सक्रिय हुन्छन् । नियामक निकायमा काम गर्न कतिपय जिम्मेवार व्यक्तिहरूले नै पुँजी बजारलाई असर पार्ने जानकारी चुहाएर लाभ लिइसकेका हुन्छन् । एउटै व्यक्तिले सूचीकृत धेरै वटा कम्पनीमा लगानी गरेका हुन्छन् । जसको धेरै वटा कम्पनीमा लगानी तथा उल्लेख्य मात्रामा प्रतिनिधित्व छ, उसले भित्री सूचना लिएर धेरैभन्दा धेरै पैसा कमाइरहेको हुन्छ ।

पुँजी बजारलाई प्रभाव पार्ने तत्त्व तथा प्रवृत्ति

ब्याजदर तथा तरलता

बैंकको ब्याजदर बढ्ने बित्तिकै सबैभन्दा पहिला पुँजी बजारलाई असर गर्छ । बैंकबाट राम्रो ब्याज पाउँदापाउँदै लगानीकर्ताले सेयर बजारमा लगानी गर्दैन । अर्कोतर्फ ब्याज बढ्दै गर्दा उद्योगी व्यवसायीको लागत तथा खर्च बढ्छ । आफ्नो पेसा व्यवसायमा खर्च धान्न नसकिरहेको अवस्थामा पुँजी बजारमा पैसा आउन सक्दैन ।

तरलता बढ्यो भने ब्याजदर घट्छ र घट्यो भने ब्याजदर बढ्छ । यो दुवै सम्बन्ध सेयर बजारमा पनि यसै गरी लागू हुन्छ । तरलता घट्दै गयो भने राष्ट्र बैंकले पनि पुँजी बजार जस्ता क्षेत्रमा कर्जा प्रवाहमा कडाइ गर्दै जान्छ । जब बजारमा अधिक तरलता हुन्छ, त्यसपछि बैंकहरू जसरी पनि कर्जा प्रवाह गर्नैपर्ने दबाबमा रहन्छन् । यति बेला बैंकहरूले लगानीकर्तालाई चाहिएको पैसा उपलब्ध गराउँछन् । सस्तो ब्याजदरमा धेरै पैसा पाएपछि त्यो सिधै आउने भनेको पुँजी बजारमै हो । यसले गर्दा नेपालको हरेक बुलका पछाडि बैंकिङ तरलता र ब्याजदरको प्रभाव सबैभन्दा धेरै रहने गर्छ ।

वित्तीय सूचनाको चक्र र यसको प्रभाव

दोस्रो बजारमा कारोबार गर्ने लगानीकर्ताले सूचीकृत कम्पनीको वित्तीय विवरण तथा सार्वजनिक सूचनालाई एकदमै धेरै ख्याल गर्नुपर्छ । एक आर्थिक वर्षमा सूचीकृत कम्पनीले चार वटा त्रैमासिक वित्तीय विवरण र एउटा लेखापरीक्षण प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्छन् । यसले कम्पनीको वित्तीय अवस्थालाई देखाउँछ । यसले गर्दा सेयर बजारमा पनि राम्रो प्रभाव देख्न सकिन्छ । अर्कोतर्फ बैंक तथा वित्तीय संस्था, बिमा कम्पनीहरूले पनि त्रैमासिक प्रगतिका लागि विशेष जोड दिन्छन् ।

बैंकहरूले त्रैमासिक वित्तीय विवरण राम्रो देखाउन हरेक त्रैमासमा ब्याज र किस्ताका लागि जोडबल गरिरेहका हुन्छन् । जसको असर सेयर बजारमा समेत पर्छ । यसले गर्दा असोज, पुस, चैत र असार महिनाको अन्तिम दुई/तीन साता सेयर बजारमा सेलिङ प्रेसर आउँछ । आक्रामक रूपमा बढिरहेको बजारमा यो ट्रेन्डले खासै असर नपारे पनि अन्य समयमा यसको असर प्रत्यक्ष रूपमा देख्न सकिन्छ ।

यससँगै कार्तिक, माघ, बैशाख र साउन महिनामा प्रायः वित्तीय विवरणले नै सेयर बजारमा असर पार्छ । त्रैमासिक वित्तीय विवरण राम्रो आएमा बजारमा राम्रो

असर पार्छ भने नराम्रो आएमा नराम्रो असर पार्छ । त्यसैले आफूले लगानी गरेका कम्पनीको अघिल्लो त्रैमासिक वित्तीय विवरण हेरेर योजना बनाउनुपर्छ ।

साउनपछि कम्पनीहरूले लेखापरीक्षण प्रतिवेदन तयार पार्न जुट्छन् । साउन अन्तिम सातादेखि भदौ र असोज महिना लाभांश घोषणाको सिजन हो । लगानीकर्ताले साउनमा प्रकाशित अपरिष्कृत वित्तीय विवरणबाटै लाभांशको अनुमान गरिसकेका हुन्छन् । यसले गर्दा लाभांश घोषणाको समयमा धेरै ठुलो उताचरढाव हुँदैन । तापनि यो अवधि सेयर बजारका लागि उर्वर समय हो ।

पुस मसान्तसम्ममा अधिकांश कम्पनीहरूले लाभांश दिइसक्ने भएकाले पुस, माघ, फागुन र चैत महिना सेयर बजारमा अफ सिजन मानिन्छ, जतिवेला वित्तीय सूचनाहरू हुँदैन । त्यसैले बैशाख, जेठ, असार, साउन, भदौ र असोज महिना लगानीकर्ताले पैसा कमाउने सिजन हो ।

सामान्य लगानीकर्ताको रणनीति बजार बढ्न थालेपछि मात्रै कारोबार बढाउनेतर्फ हुन्छ । तर पुसदेखि चैतसम्ममा बजार प्रवेश गरेर बैशाखदेखि असोज महिनासम्ममा बिक्री गर्ने रणनीति बनाउने लगानीकर्ताले नेपालको पुँजी बजारमा सबैभन्दा धेरै लाभ उठाउन सक्छन् ।

बुल र बियरिसको चक्र

अर्थतन्त्रको जस्तै सेयर बजारको पनि चक्र हुन्छ । बजार बढेपछि घट्छ र घटेपछि बढ्छ । नेप्सेमा हालसम्म ४ वटा बुल पूरा भइसकेको छ भने अब ५ औँ बुलको प्रारम्भमा छ । सुरुका दुई वटा बुलको साइकल ८ वर्षको थियो । तर पछिल्लो बुलको अवधि छोटिँदै गएको छ । नेपालको पहिलो बुल २०५६ मा आएको थियो । यस अवधिमा नेप्से सूचक १६३ अङ्कबाट ३६० अङ्कसम्म पुग्यो । जतिवेला नेपालको अर्थतन्त्र धेरै राम्रो थियो । गार्मेन्ट उद्योगले बैंक तथा वित्तीय संस्थामा तरलता पर्याप्त थियो । कामदारदेखि लिएर व्यापारी व्यवसायीको हात-हातमा क्यास फ्लो धेरै भएकाले पनि यस अवधिमा सेयर बजार बुलिस देखियो ।

यसपछि मुलुक द्वन्द्वमा फस्यो । सेयर बजार बढ्न सकेन । २०६१ सम्ममा आइपुग्दा पनि २२२ अङ्कमै सीमित थियो । यसपछि मुलुक शान्ति प्रकृयामा अगाडि बढ्यो । १० वर्षको युद्धले आक्रान्त मुलुकमा अर्थतन्त्रले नयाँ मोड लियो । द्वन्द्वमा फसेको सबै पैसा बजारमा आयो । सेयर बजार पनि २२२ अङ्कबाट ९६३ अङ्क पुग्यो ।

यसपछि माओवादी सरकार बन्यो । तत्कालीन अर्थमन्त्री डा. बाबुराम भट्टराईले सेयर बजारलाई जुवाघरको संज्ञा दिए । उनले यसो भन्दै गर्दा बैंकिङ तरलता आर्थिक वृद्धिदरमा सङ्कुचन पनि प्रमुख कारण थियो । बजार ३ सय अङ्कसम्म तल झर्‍यो, जतिवेला धेरै लगानीकर्ता डुबेका थिए । माओवादी सरकार हट्यो । राजनीतिक अस्थिरताकै बिचमा अन्य राजनीतिक दलले सरकार सञ्चालन गरे । आर्थिक गतिविधिमा विस्तारै सुधार हुन थाल्यो र बजार पनि बढ्दो क्रममा देखियो । यो क्रम पनि ८ वर्ष चल्यो । जसले गर्दा सेयर बजारलाई बुल र बियरिस साइकल ८ वर्ष हुन्छ भन्ने मान्यता स्थापित गरिदियो ।

मुलुकले २०७२ सालमा ठुलो भूकम्पको सामना गर्नुपर्‍यो । तर सेयर बजारले भने नयाँ गति लियो । भूकम्पको पुनर्निर्माणका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रबाट ठुलो सहयोग रकम भित्रियो । पुनर्निर्माणका लागि ठुलो रकम भित्रिँदै गर्दा त्यसको असर मुलुकको अर्थतन्त्रमै पर्‍यो । अझ पुनर्निर्माण सुरु हुनुभन्दा अगाडि बैंक तथा वित्तीय संस्थामा तरलता थुप्रियो । यही अवधिमा राष्ट्र बैंक र नेपाल बिमा प्राधिकरणले पुँजी वृद्धि योजना ल्याए । पुँजी वृद्धि योजनाले बजारलाई धेरै ठुलो प्रभाव पार्‍यो । फलस्वरूप २०७३ साउनमा नेप्से सूचक १८८२ अङ्कसम्म पुग्यो ।

यसपछि बैंकिङ प्रणालीमा तरलता अभाव हुन थाल्यो । पुनर्निर्माणका क्रममा नेपालीहरू आन्तरिक

ऋणमा थिलिए । ब्याजदर बढ्न थाल्यो र सेयर बजार पनि लगातार तल झर्ने क्रममा ११ सय अङ्कसम्म झर्‍यो । बजार एकदमै नराम्रो अवस्थामा थियो । यत्तिकैमा विश्व नै कोरोना महामारीको प्रकोपमा फस्यो । सरकारले कोभिड नियन्त्रणका लागि लकडाउन गर्‍यो । बैंकबाट कर्जा प्रवाह रोकियो । सबै क्षेत्रका मानिस बेफुर्सदी भए । आफुसँग भएको सबै रकम सेयर बजारमा लगानी गर्ने क्रम बढ्यो । यसले गर्दा सेयर बजार ३२ सय अङ्कसम्म पुग्यो । यो सुधारको कुनै आधार थिएन, जसले गर्दा बजार १८२६ अङ्कसम्म तल झर्‍यो । अहिले यही बिन्दुबाट सुधार हुने क्रममा छ । तर अवस्था पहिलेकै जस्तो बैंकमा तरलता थुप्रिएको छ । ब्याजदर घटेको छ । कोभिडपछिको आर्थिक मन्दीका क्रममा सर्वसाधारणले सुरक्षित गरेका बचतलाई सेयर बजारमा ल्याउन थालेका छन् ।

पुँजी बजार र नेपाल राष्ट्र बैंक

नेपालको पुँजी बजारमा मुख्य रूपमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको बाहुल्यता रहिआएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाको नियामक निकायका रूपमा रहेको नेपाल राष्ट्र बैंकले गर्ने नीतिगत तथा निर्देशनात्मक कार्यहरूले नेपालको पुँजी बजारमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्दछ । समग्र पुँजी बजारको संरचनामा बाहुल्यता स्थापित गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसम्बन्धी निर्णय गर्दा नेपाल राष्ट्र बैंकले पुँजी बजारमा त्यसले पार्ने प्रभावलाई अध्ययन गरी निर्णयको गम्भीरतालाई मनन गर्नैपर्ने हुन्छ । यसै कारणले पनि नेपालका पुँजी बजार सम्बद्ध सरोकारवाला निकायहरूले मौद्रिक नीतिको निकै गहिराइका साथ चासो लिएर हेर्ने गर्दछन । नेपाल राष्ट्र बैंकले पनि सोही अवस्थालाई ध्यानमा राखी पुँजी बजारको विकास र विस्तारलाई निकै जिम्मेवारीका साथ मौद्रिक नीतिमा स्थान दिने, पुँजी बजार सम्बद्ध सरोकारवालासँग परामर्श लिने, पुँजी बजारका मुद्दाहरूलाई सम्बोधन गर्ने र सकेसम्म पुँजी बजारमैत्री मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दै आएको छ । यति हुँदाहुँदै पनि कहिलेकाहीँ नेपाल राष्ट्र बैंकबाट पुँजी बजारलाई जुन स्तरको सम्बोधन गरिनुपर्ने हो, सो नभएको गुनासाहरू पनि लगानीकर्ताबाट आएको पाइन्छ । धितोपत्र कर्जा, पुँजी बजारमा विदेशी लगानी, गैरआवासीय नेपालीको लगानी, आधुनिक लगानीका उपकरण, पुँजी बजार र दोस्रो बजारप्रति उदासीन बैंकिङ नीति तथा दोस्रो बजारको धितोपत्र कारोबारलाई सङ्कुचित गर्ने किसिमका नीतिको आलोचनासमेत समय समयमा हुँदै आएको पाइन्छ ।

धितोपत्रमा लगानीका जोखिमहरू

सेयर बजारमा लगानी गर्दै गर्दा सम्भावित जोखिमलाई नजरअन्दाज गर्नुपर्छ । जोखिम वहन गर्न सक्नेले मात्रै दोस्रो बजारमा लगानी गर्नुपर्छ । त्यसैले सेयर बजार सबैका लागि होइन । यो केही नबुझेका र वित्तीय विश्लेषण गर्न नसक्नेले लगानी गर्ने ठाउँ होइन । यदि सेयर बजारमा लगानी गर्ने हो भने जोखिम वहन क्षमता बढाउनुपर्छ र यस क्षेत्रका हरेक कुराहरूको ज्ञान लिनुपर्छ ।

आर्थिक जोखिम : धितोपत्र लगानीअन्तर्गत लगानीकर्ताले आर्थिक जोखिम वहन गर्नुपर्ने हुन्छ । यस जोखिमअन्तर्गत राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा आउन सक्ने आर्थिक उतारचढाव एवं घटनाले लगानीमा हुने प्रतिफल र पुँजीगत लाभमा पनि उतारचढाव हुन्छ ।

नीतिगत जोखिम : यो खासगरी सरकार तथा नियमन निकायहरूले समय समयमा अवलम्बन गर्ने नीति, नियमका कारण उत्पन्न हुन सक्ने जोखिम हो । जसले संस्थाको कार्यसम्पादनमा असर पुर्‍याई खुद नाफामा उतारचढाव ल्याउन सक्दछ भने अर्कोतिर धितोपत्र दोस्रो बजारमा धितोपत्रको मूल्यमा समेत उतारचढाव ल्याउन सक्ने सम्भावना रहन्छ ।

राजनीतिक जोखिम : देश तथा विदेशमा हुने राजनीतिक परिवर्तन तथा घटनाले धितोपत्रको लगानीमा जोखिम उत्पन्न गर्दछ । लगानीकर्ताले लगानी निर्णय गर्दा राजनीतिक घटनालाई समेत ध्यान दिनु उपयुक्त हुन्छ ।

बजार जोखिम : धितोपत्रको माग र आपूर्तिमा उतारचढाव आई मूल्यगत जोखिम बजारमा उत्पन्न हुन्छ, जसलाई बजारद्वारा सिर्जित जोखिमका रूपमा लिन सकिन्छ। मूल्यगत उतारचढावको जोखिम वहन गरेबापत लगानीकर्ताले पुँजीगत लाभ वा नोक्सानी प्राप्त गर्न सक्दछ । बजारद्वारा सिर्जित मूल्यगत जोखिम विशेष गरी प्रिमियम जारी भएको सेयर र धितोपत्र बजारमा सूचीकृत भई दोस्रो बजारमा कारोबार हुने धितोपत्रहरूमा बढी हुने गर्दछ ।

सञ्चालन तथा व्यवस्थापकीय जोखिम : सङ्गठित संस्थाको व्यवस्थापन पक्षको नीतिगत निर्णय तथा कार्यसञ्चालनका कारण संस्थाको नाफा नोक्सान एवं धितोपत्र दोस्रो बजारमा धितोपत्रको मूल्यमा हुने उतारचढाव हुन गई लगानीकर्ताले जोखिम व्यहोर्नुपर्ने हुन सक्दछ ।

लगानीकर्ताको मनोवैज्ञानिक जोखिम : लगानीकर्ताको व्यक्तिगत लगानी व्यवहारबाट सिर्जना हुने जोखिमलाई लगानीकर्ताको मनोवैज्ञानिक जोखिम भनिन्छ। लगानीकर्ताले लगानी निर्णय गर्दा धितोपत्रको वास्तविक वित्तीय अवस्था, विगतको प्रतिफललाई विचार नगरी बजारमा हुने हल्ला, विभिन्न समाचार र अरूको लहैलहैमा लगानी गरियो भने सही निर्णय नहुन सक्दछ ।

तरलता जोखिम : वित्तीय बजारमा तलरताको उतारचढावले कर्जा तथा ब्याजदर जोखिम बढाउँदछ, जसले धितोपत्रको लगानीमा असर गर्दछ । जब वित्तीय बजारमा तलरता अभाव देखिन्छ। यसले कर्जा प्रवाहमा कमी ल्याउँछ भने अर्कोतिर ब्याजदरमा वृद्धि ल्याउँछ। यसको विपरीत तलरता प्रवाहमा वृद्धि हुँदा कर्जा प्रवाह बढ्छ र ब्याजदरमा कमी हुन्छ । यसरी तलरताको कारणले धितोपत्रको माग र आपूर्तिमा असर हुन गई दोस्रो बजारमा धितोपत्रको मूल्यमा उतारचढाव हुन जान्छ ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

प्रदेश प्रमुख : रमेश शर्मा

नेको इन्सुरेन्स लि.

प्रादेशिक कार्यालय, सुर्खेत

सम्पर्क : ९८५८०३०७९९

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैँ, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो. जय प्रकाश साह

शाह निर्माण सेवा

इनरुवा नगरपालिका–१

सुनसरी, कोशी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैँ, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो. आशिष शाक्य

काका निर्माण सेवा र आशिष एण्ड ब्रदर्श

चैनपुर–६, संखुवासभा

कोशी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. सुमन दाहाल
सम्पर्क नं. ९८५१०४९६७३

ओम बालाजी बहुउद्देश्यीय कम्पनी प्रा.लि.
का.म.न.पा.–३, महाराजगञ्ज
काठमाडौँ, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. दिपेन्द्र थापा
सम्पर्क नं. ९८५१००३६०१

फ्रेसटप क्वालिटी म:म: एण्ड फास्टफुड केन्द्र र ताजा सेकुवा कर्नर, नवदुर्गा सप्लायर्स
टोखा–९, नयाँ बसपार्क र कागेश्वरी मनोहरा–७, काठमाडौं

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. हरिशरण खड्का
सम्पर्क नं. ९८४९४२७२५८

न्यु चाँगुनारायण सप्लायर्स
भक्तपुर–८, लिबली
भक्तपुर, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. पुण्यराम शिल्पकार
सम्पर्क नं. ९८६९०६९२३८२९८८१३४५१४४

युनिक उड कार्भिङ सेन्टर
ब्यासी, कालीघाट
भक्तपुर, बागमती प्रदेश, नेपाल

नेको इन्सुरेन्स लि.
NECO INSURANCE LTD.

नेको इन्सुरेन्सको **खेर नजाने ट्राभल बीमा**

"स्वास्थ्य सुरक्षा" देश बाहिर पनि, देश भित्र पनि, त्यो पनि महिनौं सम्म ढुक्क

यो सुविधा **नेकोले जारी गर्ने बीमामा मात्र** उपलब्ध छ ।

थप गरिएको यो सुविधामा
थप बीमा शुल्क लाग्दैन

भ्रमण बाट फर्के पछि पनि
नि:शुल्क स्वास्थ्य बीमा र दुर्घटना बीमा
महिनौं सम्म

Neco Insurance Ltd.,
01-4542263, 01-4526595, 01-4531462
travel@neco.com.np
info@neco.com.np
P.O.B No. 12271, Beema Bhawan, Gyaneshwor, Kathmandu, Nepal
www.neco.com.np

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

कुशल नेतृत्व, नेतृत्व विकास र नेतृत्वका नवीनतम अवधारणा

✍ चन्द्रप्रसाद तिमिल्सेना
उप-प्रबन्धक
राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि.

विषय प्रवेश

नेतृत्वलाई व्यवस्थापकीय भाषामा सङ्गठनात्मक उद्देश्य परिपूर्तिका लागि कर्मचारीहरूमा उत्साह बढाउने, उमङ्ग बढाउने, प्रभावशाली बनाउने वा उत्प्रेरित गर्ने, सही बाटो पहिचान गरी अनुयायीहरूलाई सही बाटो देखाउने वा ध्वथ इगत गर्ने सक्षमता, कौशलता र दक्षताको स्वरूपका रूपमा बुझ्न सकिन्छ। नेतृत्व नेताको गुण वा विशेषता हो। यसलाई सामूहिक कल्याणका लागि मार्ग प्रशस्त गर्ने कार्य, अगुवाका रूपमा रहेका नेताले गर्ने कार्यका रूपमा समेत लिने गरिन्छ।

अरूलाई प्रभाव पार्न सक्ने, लक्ष्य प्राप्तितर्फ रुचि र उत्साह जगाउने खालको कार्यवातावरण तयार गर्ने, सङ्गठनका सम्पूर्ण स्रोत साधनको परिचालन गर्न सक्ने, सुविधा दिने वा समस्या समाधान गर्न सक्ने, नियन्त्रण, सुरक्षा र परामर्श दिँदै सहयोग र सद्भावको समिश्रण गर्ने कला वा क्षमताको समष्टिगत स्वरूप नै नेतृत्व हो । स्पष्ट दूरदर्शिता, साहस, जोस, विश्वासको सञ्चार, व्यावहारिकता र भावनात्मक बुद्धिमताको समग्र पक्षलाई नेतृत्वका रूपमा परिभाषित गर्न सकिन्छ । Leaders are those who know the way, show the way and go the way . व्यवस्थापनको निर्देशनात्मक कार्यका रूपमा रहने नेतृत्वलाई L=f (L, F & S) or Leadership is Functions of leader, follower and situation का रूपमा समेत लिन सकिन्छ ।

कुशल नेतृत्व

कुशल नेतृत्वलाई कर्मचारीद्वारा रुचाइएको नेतृत्व, सङ्गठनलाई तोकिएको कार्यदिशामा लैजान सहयोग गर्ने नेतृत्व, सम्पूर्ण नेतृत्व सिप भएको नेतृत्वका रूपमा बुझ्न सकिन्छ । सामान्यतः नेतृत्वमा असल चरित्र, उच्च सोच, सकारात्मक व्यवहार, सहजकर्ता, जिम्मेवारीपना, आकर्षकता, समस्याको समाधानकर्ता, असल प्रस्तोता, जोखिम विश्लेषण गर्ने क्षमता, स्रोत साधनको परिचालनकर्ता, कार्यमा चुस्तता र तीव्रता, सामाजिक भावना, सहानुभूति, निर्णयकर्ता, समयबद्धता, सञ्चारकर्ता, चातुर्यपन, सम्बन्धित विषयको ज्ञान र सुझाव दिन सक्ने क्षमता, आवेगमा नियन्त्रण, नयाँ सोच र परिवर्तनलाई आत्मसात् गर्न सक्ने क्षमता जस्ता गुणहरूको आवश्यकता पर्दछ । जसलाई शारीरिक गुण, व्यवहारगत गुण, व्यक्तिगत गुण, चातुर्यसम्बन्धी गुण, सामाजिक गुण जस्ता विभिन्न भागमा समेत वर्गीकरण गर्न सकिन्छ । यसलाई प्रभावशाली नेतृत्वका रूपमा समेत लिन सकिन्छ, जसअन्तर्गत उल्लिखित सम्पूर्ण कुराको पर्याप्तताको आवश्यकता रहन्छ ।

प्रभावशाली नेतृत्वका सम्बन्धमा विभिन्न दृष्टिकोणले गरेको नेतृत्वको परिभाषा र दृष्टिकोण उपयुक्त रहन्छ । नेतृत्वको Greatman Approach ले नेता जन्मजात रूपमा अलौकिक क्षमता लिएर आएको कुरा व्यक्त गर्दछ भने Trait Approaches ले नेतामा भएका जन्मजात गुणले नेतृत्व विकासमा सहयोग गर्ने गर्दछ । व्यवहारात्मक दृष्टिकोणले राम्रो व्यवहार भएका व्यक्तिलाई अनुयायीहरूले सम्मान गर्ने र नेतृत्व गर्न सक्ने कुरा उल्लेख गर्दछ । कुशल नेतृत्व परिस्थिति बुझेर सही निर्णय लिन सक्ने हुनुपर्दछ ।

नेतृत्व विकास

नेतृत्व विकास सङ्गठनको अपरिहार्यता हो । कुनै पनि सङ्गठनको संस्कृति, परम्परा, कार्यपद्धति र प्रक्रियाका बारेमा जानकारी प्रदान गरी एउटा कुशल चालक निर्माण गर्ने प्रक्रिया नै नेतृत्व विकास हो । अर्थात् नेतृत्वको Level छ अवधारणाअनुसार High capable individual लाई कसरी Executive बनाउने भन्ने प्रक्रियाको औजार र विधिका रूपमा नेतृत्व विकासलाई लिन सकिन्छ । नेतृत्व विकास गर्न तालिम, विकास गोष्ठी, सेमिनार, कार्य स्वतन्त्रता, जोखिमयुक्त कार्य प्रदान जस्ता विषयमार्फत सशक्तीकरण, निर्णय निर्माण, गुण चक्र, एवम् कार्यसम्पादनका महत्त्वपूर्ण स्थानमा कर्मचारीको सहभागितामार्फत सहभागितामूलक व्यवस्थापनको अवलम्बन, मुख्य व्यक्ति बिदामा रहेका बेलामा सहायकलाई कार्यकारी अधिकार प्रदान गरी निमित्त जिम्मेवारी, कार्यसम्पादनको विधि र प्रक्रियाका बारेमा खुला सञ्चार प्रणालीमार्फत जानकारी, कुनै निश्चित कार्यसम्पादन गर्न घटनाक्रमअनुसारका कुरालाई ध्यान दिई विशेष परिस्थितिको जिम्मेवारी, निर्वाचन प्रणालीको अवलम्बन गरी असल नेतृत्व चयन, कुनै घटनालाई अध्ययन गर्न ऋबकभ क्तगमथ, सम्भावित नेतृत्व पहिचानसहितको उत्तराधिकारी योजना, व्यक्तिको सिप, योग्यता र क्षमतासहितको वृत्ति योजना लगायतका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ भने कार्य परिक्रमा, Leadership Workshop, फरक कार्यात्मक समूह निर्माण र Executive Coaching जस्ता प्रक्रियामार्फत समेत नेतृत्व विकास गर्न सकिन्छ ।

नेतृत्व विकासका लागि सम्बन्धित संस्थाको मानव संसाधन विभाग र तालिम तथा विकाससम्बन्धी कार्य गर्ने विभागले विभिन्न अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन योजनाहरू तयार गरेर विभिन्न क्रियाकलापहरू सम्पादन गर्नु आवश्यक देखिन्छ । नेतृत्व तहमा रहने कर्मचारीमा सङ्गठन, सङ्गठनको कार्य प्रक्रिया र प्रकृतिका बारेमा समेत पूर्ण जानकारी हुनुपर्दछ । सङ्गठनको संरचना, अधिकार र उत्तरदायित्वको शृङ्खलाको जानकारीका साथै अन्य संस्था वा निकायसँगको अन्तरसम्बन्धका सम्बन्धमा समेत नेतृत्व जानकार हुनुपर्दछ । तल्लो तहको सुपरिवेक्षकमा विशेष गरी कार्यात्मक कुराको जानकारी हुनुपर्दछ भने मध्यम तहका नेतृत्वका विधि, प्रक्रिया र कार्य पद्धतिबारे जानकारी हुनुपर्दछ । त्यस्तै उच्च तहको नेतृत्वमा तयार गरिएका नीति र सोको कार्यवातावरणमा रहने प्रभावका बारेमा जानकारी हुनु नितान्त आवश्यक छ । नेतृत्वमा हुनुपर्ने आधार भूत सिपहरूका अतिरिक्त कुशल व्यक्तिका रूपमा समेत समाजमा पहिचान बनाउन सक्ने सक्षमता नेतृत्वमा भएको अवस्थामा मात्र सफल नेता रहने भएकाले नेतृत्वको विकास आवश्यक देखिन्छ ।

नेतृत्वका नवीनतम अवधारणाहरू

नेतृत्वका सम्बन्धमा वर्तमान समयमा केही परिष्कृत र नवीनतम मान्यताहरू चलिरहेका छन्, जसलाई नेतृत्वका नवीनतम अवधारणाका रूपमा बुझ्न सकिन्छ ।

१. 3 V style of leadership

नेतृत्वमा Vision, Voice & Value भएको अवस्थामा सङ्गठनको उद्देश्य केन्द्रित भई व्यक्तिको महत्त्व र आवाज सुन्ने वातावरण सिर्जना हुन्छ भन्ने अवधारणा नै 3 V style of leadership हो । यो व्यवस्थापनको Connection Culture सिद्धान्तका रूपमा समेत प्रचलित छ । यसले व्यक्तिको दृष्टिकोण, भाषा र व्यवहारले उसको सोचाइमा प्रभाव पार्दछ भन्ने कुरासँग सम्बन्ध राख्दछ । यो अवधारणा सामिप्यता स्थापित गर्ने र सङ्गठनमा सबैको अस्तित्व सुरक्षित गर्ने अवधारणा हो ।

२. Level 5 Leadership

न्ययम तय Great अर्थात् High Capable Individual लाई Executive बनाउनुपर्दछ भन्ने अवधारणा नै Level 5 Leadership हो । Level

1 ले High Capable Individual, Level २ ले Contributing Team member, Level 3 ले Competent Manager, Level 4 ले Effective leader / Level छ ले Executive नेतृत्व रहने कुरा प्रस्ट पार्दछ । यस अवधारणाको मुख्य ध्येय भनेकै राम्रोलाई कार्यकारी बनाउने रहेको हुन्छ ।

३. Charismatics Leadership

आकर्षक र प्रभावशाली व्यक्तिद्वारा नेतृत्व कार्यलाई सफल तुल्याउने अवधारणा नै Charismatics Leadership हो । Personality, Sensitivity, Fact fullness, Risk bearing capacity, Self-confidence का माध्यमबाट सहायकलाई प्रभावित गर्न सक्ने हुन्छ भन्ने कुरा यस अवधारणाले व्यक्त गर्दछ ।

४.Visionary Concept

भविष्यका लागि वा लामो समयका लागि वा अन्तरपुस्ताका लागि समस्या समाधान गर्ने, दिगो नेतृत्वशैली नै Visionary Concept हो । नेतामा अकर्षक ढङगबाट वास्तविकता र भावी सम्भावना वर्णन गर्न सक्ने क्षमता हुनुपर्छ भन्ने धारणा यस अवधारणाको छ । दूरदृष्टिलाई व्याख्या गर्न सक्ने क्षमता, व्यवहारद्वारा दूरदृष्टिलाई प्रदर्शन गर्न सक्ने क्षमता, तीव्र गतिमा परिवर्तित वातावरणको सामना गर्न सक्ने क्षमता नेतृत्वमा रहनुपर्दछ भन्ने कुरा यस अवधारणाको रहेको छ ।

५. Ethical Leadership

नैतिक नेतृत्वले इमानदारिता, पारदर्शिता र नैतिक निर्णय पक्रियालाई आत्मसात् गरी नेतृत्व गर्नुपर्दछ भन्ने मान्यता राख्दछ । समयबद्धता, अनुशासन, सुशासन, नीति नियम र कार्यविधिको परिपालना, आदर-सम्मान, सहयोग जस्ता विषयलाई ध्यान दिई नेतृत्व गर्नुपर्दछ भन्ने कुरा यस अवधारणाले व्यक्त गर्दछ ।

६. Continuous Learning

शिक्षा, ज्ञान र क्षमता विकासमा विश्वास गर्ने प्रकृतिको नेतृत्वलाई Continuous Learning नेतृत्व भनिन्छ । नेतृत्वले परिवर्तित वातावरणलाई तुरुन्त आत्मसात् गर्नका लाीग उदार, व्यावसायिक वृद्धिमा ध्यान दिने जस्ता क्रियाकलापलाई जोड दिनुपर्दछ भन्ने मान्यता यस अवधारणाको रहेको छ । आफ्नो व्यक्तित्व विकास र नेतृत्व विकासमा जोड दिने, सिकाइ तथा विकासका सम्बन्धमा शोध, खोज र अनुसन्धान गर्ने, नवप्रवर्तन र परिवर्तनमा समेत जोड दिने र पृष्ठपोषण प्रणालीलाई समेत विशेष महत्त्व दिने खालका विशेषता यस्तो प्रकारको नेतृत्वमा रहने गदर्छन् ।

७. Participatory Leadership

सामूहिक नेतृत्वलाई जोड दिने यस अवधारणाले सङ्गठनका सबै कर्मचारीको मनोभावनालाई बुझ्ेर नेतृत्व गर्नुपर्ने कुरामा जोड दिन्छ। समूहको मागलाई Agenda का रूपमा प्रस्तुत गर्न सक्ने क्षमता भएको Macro Sector Cover गर्न सक्ने क्षमता नेतामा हुनुपर्दछ भन्ने कुरा यस अवधारणाको रहेको छ । सङ्गठनको दूरदृष्टि र उद्देश्यबारे जानकारी गराउने, लक्ष्य निर्धारण प्रक्रियामा सबैलाई सहभागी गराउने, खुला सञ्चार नीति अवलम्बन गर्ने जस्ता विशेषताहरू यस्तो प्रकारको नेतृत्वमा रहने गर्दछन् ।

८. Servant Leadership

व्यक्तिगत लाभभन्दा समूह, सरोकारवाला र अनुयायीहरूको आवश्यकता र चाहनालाई जोड दिने खालको नेतृत्व नै Servant Leadership हो । सामूहिक हित समर्पणमा जोड दिने यस्तो नेतृत्वले व्यक्तिको ज्ञान, सिप र क्षमता अभिवृद्धिमा जोड दिई सक्षम अनुयायी निमार्ण गर्ने, अरूका कुरा सुन्ने र सहानुभूति प्रदान गर्ने, सकारात्मक विकासका लागि प्रतिबद्धतासमेत गर्ने भएकाले रुचाइएको नेतृत्वका रूपमा रहेको छ ।

उपसंहार

नेपालको सन्दर्भमा वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा सफल र सक्षम नेतृत्व विकास हरेक क्षेत्रमा आवश्यक रहेको देखिन्छ । नेतृत्वले अधिकार खोज्ने तर उत्तरदायित्व सफल रूपमा निर्वाह नगर्ने, कार्यसम्पादनमा राजनीतिक हस्तक्षेप रहने, अनुयायीप्रति उदार नभएको, व्यक्तिगत लाभलाई अधिक जोड दिने, नेतृत्व विकासका लागि संस्थागत प्रयासका अवसर हरूको अपर्याप्तता जस्ता समस्याहरू नेपालमा विद्यमान रहेको पाइन्छ । सकारात्मक सोचसहितको कार्यसम्पादनमा जोड दिने, भविष्यका बारेमा सोच्ने नेतृत्वको अभावले राष्ट्रिय नेतृत्व र साङ्गठनिक व्यवस्थापनका रूपमा रहेको नेतृत्वसमेत प्रभावशाली नरहेको आरोपसमेत लाग्ने गरेको छ । नेतृत्वले राम्रालाई भन्दा हाम्रालाई अवसर दिने प्रवृत्तिका साथै राजनीतिक शक्ति र दाउका आधारमा उच्च ओहदा हासिल गर्ने परम्परालाई त्यागी सरोकारवालाप्रति बफादार नेतृत्व गर्न सक्ने क्षमता भएका, उच्च निर्णय क्षमता भएका र अवसर नपाई High Capable Individual का रूपमा रहेका नेतृत्व क्षमताको पहिचान गरी सही कार्यजिम्मेवारी दिनुपर्ने र प्रजातान्त्रिक अभ्यासमा समेत नयाँ अनुहारलाई प्राथमिकतामा राखी राजनीतिक नेतृत्वप्रतिको आम जनसमुदायको वितृष्णा समाधान गर्न समेत जरुरी देखिन्छ । आफूलाई सबल र सक्षम नेताका रूपमा ठान्ने व्यक्तित्वहरूले समेत आफ्नो क्षमता वृद्धि गर्न ज्ञान, सिप र क्षमतालाई विशेष जोड दिन जरुरी छ भने नेताले व्यक्तिगत स्वार्थलाई थाति राखी समुदायको हित र सरोकारवालाको हित प्रवर्द्धनमा जोड दिनुपर्दछ । दीर्घकालीन Vision नभएका केवल चर्को स्वरले जनसमुदायलाई आफ्नो हितका लागि उक्साहटमा ल्याउने नेताले समेत व्यक्तिगत व्यवहारमा सुधार गरी अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यासलाई मध्येनजर गर्दै सुशासन र विकासका सवालमा ध्यान नपुर्‍याए जनताको नेतृत्वप्रति वितृष्णा बढ्ने र अझ भयावह अवस्थाको सामना गर्नुपर्ने कुरामा अत्युक्ति नहोला ।

सन्दर्भसामग्री

तिमिल्सेना, चन्द्र र खनाल, अजय, बैंकिङ दृष्टिकोण : राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. तह ६ सहायक प्रबन्धक परीक्षा अभिरुचि : जे.बि. पब्लिकेसन, कीर्तिपुर, काठमाडौँ ।

तिमिल्सेना, चन्द्र र खनाल, अजय, बैंकिङ दृष्टिकोण : कृषि विकास बैंक लि. तह ६ व्यवसाय अधिकृत परीक्षा अभिरुचि : जे.बि. पब्लिकेसन, कीर्तिपुर, काठमाडौँ ।

तिमिल्सेना, चन्द्र र खनाल, अजय, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक परिक्षा दर्पण (तेस्रो संस्करण) तह ४ र ५ : जे.बि. पब्लिकेसन, कीर्तिपुर, काठमाडौँ ।

Khadka, Sherjung, (2070): Principle of Management, Kathmandu: Pradhan Book House.

राष्ट्रिय पत्रपत्रिकामा आउने बैंकिङ सम्बन्धी लेख रचनाहरू ।

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. को उपहार स्मारिका (२०७७, २०७८ र २०७९) ।

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. का वार्षिक प्रतिवेदनहरू ।

www.nrb.gov.np

www.rbb.com.np

www.prasasan.com

https://chat.openai.com/

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

रजिस्ट्रसन नं. : ४९१/०७४/०७५
प्रो. गोपाल थापा
सम्पर्क नं. ९८४८३८४६६२
न्यु जाजरकोट सप्लायर्स
ठुलीभेरी–०३, दुनै, डोल्पा

सम्पूर्ण खाद्यपदार्थ, पेय पदार्थ, ग्यास
र ट्रक ढुवानी, गाडी नं. भे १ क २३९३

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. लक्ष्मीप्रसाद आचार्य
सम्पर्क नं. ९८६६२३६३६७
हाम्रो जनरल स्टोर्स
दुल्लु
कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

खिम बहादूर रावत
सम्पर्क नं. ९८५७८२१९३०
रावत सप्लायर्स
त्रिवेणी गाउँपालिका–६, लुहाम, सल्यान
कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.सागरनाथ खरेल
सम्पर्क नं. ९८४५२८५४२४, ९८५१०००००००
एस. के. इन्टरप्राइजेज
निजगढ–९, बारा

यमाहा ब्राण्डको उत्कृष्ट मोटरसाइकल तथा स्कुटर
साथै सक्कली पाटपुर्जाका लागि सम्पर्क गर्नुहोस् ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

खेमकुमार थापा, पवन थापा

सम्पर्क नं. ९८५८०५०७२४

पि.के. एण्ड कम्पनी प्रा.लि.

दुल्लु, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. काली बहादुर शाही

सम्पर्क नं. ९८४८३०५१७३

न्यु नितेश ट्रेडर्स

खाडाचक्र नगरपालिका-०१, कालिकोट, कर्णाली प्रदेश

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

जनक बहादुर शाही
सम्पर्क नं. ९८४८३५८८८८
होटल चन्द्रपूर्ण
खाडाचक्र नगरपालिका-०१,
कालिकोट, कर्णाली प्रदेश

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

शाखा इनचार्ज : प्रकाश शाही
सम्पर्क नं. ९८५८०४४४२५
युनाइटेड अजोड इन्सुरेन्स लिमिटेड
शाखा कार्यालय दैलेख, कर्णाली प्रदेश

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैँ, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो. जालता भण्डारी

सम्पर्क नं. ९८५७८४४७०२

बि.जे. एस ट्रेडर्स

शारदा नगरपालिका–०१, सल्यान, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैँ, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो. सन्तोष कूमार राई

सम्पर्क नं. ९८५८०७१२४४

सन्तोष राई सस्तो पसल

शारदा नगरपालिका–०१, सल्यान, श्रीनगर, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

नेपालको बैंकिङ क्षेत्रमा मर्जर र अधिग्रहणको प्रभाव : वित्तीय रूपान्तरण र स्थिरता

✍ डा. सबिता भण्डारी
सहायक प्रबन्धक
राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक

सारांश (Abstract)

नेपालको बैंकिङ क्षेत्रमा मर्जर र अधिग्रहण (M&A) को माध्यमबाट ठुलो वित्तीय रूपान्तरण भएको छ । मर्जर र अधिग्रहणले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई एकीकृत गर्दै वित्तीय स्थिरता र विकासलाई प्रोत्साहित गरेको छ । सन् २०११ मा नेपाल राष्ट्र बैंक (NRB) ले मर्जर नियमावली लागू गरेपछि कमजोर वित्तीय संस्थाहरूलाई बलियो संस्थाहरूसँग गाभ्ने प्रयास गरिएको हो । केही बैंकहरूले पुँजीको पर्याप्तता सुधार गर्न र गैर-प्रदर्शनकारी कर्जाहरू (NPLs) घटाउन सफल भएका छन् भने केहीले नाफा तथा सञ्चालनको कार्यक्षमतामा चुनौतीहरूको सामना गरिरहेका छन् । नेपाल इन्भेस्टमेन्ट बैंक र मेगा बैंकको मर्जर तथा ग्लोबल आईएमई बैंक र काठमाडौं बैंकको मर्जरले लागत घटाउने र बजारमा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता वृद्धि गर्ने उदाहरण बनेका छन् । यद्यपि, संस्थागत संस्कृतिमा भिन्नता र सूचना प्रणाली (IT system) एकीकरण जस्ता चुनौतीहरू अझै पनि विद्यमान छन् । मर्जर र अधिग्रहणका गतिविधिले कर्जाको विविधता ल्याएको छ, जोखिमको एकाग्रता कम गरेको छ र ऋण दिने क्षमता वृद्धि गरेको छ । जोखिम व्यवस्थापन अभ्यासहरूमा पनि प्रगतिशील सुधारहरू भएका छन् । नेपाल राष्ट्र बैंकको नियामक अनुगमनले प्रणालीगत स्थिरता कायम राख्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको छ । यद्यपि नियामक आवश्यकताहरूले केही बैंकहरूलाई चुनौतीहरू सामना गर्न बाध्य बनाएको छ । मर्जर र अधिग्रहणका प्रभावहरू सेयरधनीहरू, कर्मचारीहरू र ग्राहकहरूमाझ फरक छन् । सेयरधनीहरूले मूल्य सिर्जनामार्फत फाइदा लिएका छन् भने कर्मचारीहरूले पुनर्संरचनाका चुनौतीहरूको सामना गरेका छन् । तर परिवर्तन व्यवस्थापन पहलहरूमार्फत कर्मचारीहरूलाई नयाँ भूमिका र जिम्मेवारीहरू स्विकार्न मद्दत गरिएको छ । ग्राहकहरूले एकीकृत स्रोतहरू र विशेषज्ञतामार्फत सेवा सुधारको अनुभव गरेका छन् । यस प्रतिवेदनमा नेपालको बैंकिङ क्षेत्रमा मर्जर र अधिग्रहणको पृष्ठभूमि र महत्त्वलाई विश्लेषण गरिएको छ, प्रभावहरू र परिणामहरूलाई विश्लेषण गर्दै केही उदाहरणहरू प्रस्तुत गरिएको छ । अन्त्यमा मर्जर र अधिग्रहणको फाइदा अधिकतम गर्न आवश्यक रणनीतिहरूमा सुझाव दिएको छ ।

परिचय (Introduction)

नेपालको बैंकिङ क्षेत्रले देशको आर्थिक प्रगतिको दिशामा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । विगत दुई दशकमा नेपालले बैंकिङ क्षेत्रमा धेरै ठुलो परिवर्तनहरूको अनुभव गरेको छ । यस परिवर्तनको मुख्य कारणमध्ये एक हो - मर्जर र अधिग्रहणको रणनीतिक पहल । नेपाल राष्ट्र बैंक (NRB) ले सन् २०११ मा मर्जर नियमावली लागू गरेपछि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई एकीकृत गर्न ठुलो कदम चालेको हो । नेपालको वित्तीय प्रणालीमा वाणिज्य बैंकहरू, विकास बैंकहरू र माइक्रोफाइनान्स संस्थाहरूको विविधता पाइन्छ । तर, धेरै साना संस्थाहरूको वृद्धि हुँदा सञ्चालनमा अयोग्य स्थिति

देखिएको थियो । वित्तीय अस्थिरताको सम्भावना बढ्दै जाँदा बैंकहरूको एकीकरण आवश्यक ठानियो । मर्जर र अधिग्रहणलाई बैंकहरूको क्षमता वृद्धि, प्रतिस्पर्धात्मकता सुधार र वित्तीय प्रणालीको समग्र स्थिरता बढाउन उपयोग गरिएको हो । मर्जरको प्रक्रियाले दुई वा बढी बैंकहरूलाई एकीकृत गर्ने, साधनहरूलाई एकीकृत गर्ने र संस्थागत दक्षतालाई सुधार गर्ने उद्देश्य राख्दछ । यस्तो प्रक्रियाले जोखिम व्यवस्थापन सुधार गर्ने, लगानी क्षमतामा वृद्धि गर्ने र ग्राहकलाई उच्च गुणस्तरको सेवा प्रदान गर्ने अवसर दिन्छ ।

आर्थिक र वित्तीय प्रभाव (Economic and Financial Impacts)

नेपालको बैंकिङ क्षेत्रमा मर्जर र अधिग्रहणको सुरुवातसँगै महत्त्वपूर्ण वित्तीय सुधारहरू भएका छन् । कमजोर बैंकहरूलाई बलियो बैंकसँग गाभ्ने प्रक्रियाले पुँजी पर्याप्तता सुधार भएको छ र गैर-प्रदर्शनकारी कर्जाहरू (NPLs) घटाइएको छ । उदाहरणका रूपमा, नेपाल इन्भेस्टमेन्ट बैंक र मेगा बैंकको मर्जरले ठुलो पुँजी आधार बनाएको र सञ्चालनमा सुधार ल्याएको छ । यस्तै, ग्लोबल आईएमई बैंक र काठमाडौं बैंकको मर्जरले लागतमा कमी ल्याउने र प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतालाई वृद्धि गर्ने प्रमाण देखाएको छ । यद्यपि, सबै मर्जरहरू सहज रूपमा सम्पन्न भएका छैनन् । माछापुच्छ्रे बैंक लिमिटेड र ग्लोबल बैंक लिमिटेडको मर्जरले संस्थागत संस्कृतिको भिन्नता र सूचना प्रणाली एकीकरण जस्ता चुनौतीहरू देखाएको छ ।

सञ्चालनको दक्षता र चुनौतीहरू (Operational Efficiencies and Challenges)

मर्जर र अधिग्रहणको प्रमुख उद्देश्य भनेकै सञ्चालनको दक्षता सुधार गर्नु हो । मर्जरपछि बैंकहरूले सेवा वितरणमा सुधार गरेको, कर्जाको विविधता ल्याएको र जोखिम व्यवस्थापन अभ्यासलाई परिष्कृत गरेको पाइएको छ । बैंकहरूले उन्नत जोखिम मूल्याङ्कन उपकरणहरूको प्रयोग गरेर जोखिमको एकाग्रतालाई कम गरेका छन् । साथै, कर्जा दिन क्षमतामा वृद्धि भएको छ । मर्जरपछि ग्राहकहरूले नयाँ वित्तीय उत्पादनहरू पाउन र डिजिटल बैंकिङ प्लेटफर्मको फाइदा लिन सकेका छन् । तर, सञ्चालनको जटिलता पनि देखा परेको छ । संस्थागत संरचनाको एकीकरणमा भएको ढिलाइले ग्राहक सन्तुष्टिमा असर पुऱ्याउन सक्छ । कर्मचारीहरूको मनोबलमा पनि असर पर्न सक्छ । तर, हिमालयन बैंक र सिभिल बैंकको मर्जरको समयमा कर्मचारीहरूलाई अभिमुखीकरण तालिम प्रदान गरेपछि सञ्चालनमा सहजता देखिएको थियो ।

स्टेक होल्डरहरूमा प्रभाव (Stakeholder Impacts)

मर्जर र अधिग्रहणको प्रभाव सेयरधनीहरू, कर्मचारीहरू र ग्राहकहरूसम्म फैलिएको छ ।

सेयरधनीहरू

सेयरधनीहरूले प्रायः मर्जरपछि मूल्य सिर्जना, नाफामा वृद्धि र बजारको उपस्थितिमा सुधारको फाइदा लिएका छन् ।

कर्मचारीहरू

कर्मचारीहरूलाई मर्जरपछि पुनर्संरचना प्रक्रियामा संलग्न हुनुपर्ने हुन्छ । केहीले रोजगारी गुमाएका छन्, जबकि केहीले थप जिम्मेवारी पाएका छन् ।

ग्राहकहरू

ग्राहकहरूले सेवा पहुँचमा सुधार, शाखा सञ्जालको विस्तार, डिजिटल बैंकिङ प्लेटफर्मको उपयोग र नयाँ वित्तीय उत्पादनहरूको फाइदा पाएका छन् ।

नियम तथा नीतिगत प्रभाव (Regulatory and Policy Implications)

नेपाल राष्ट्र बैंक (NRB) ले मर्जर तथा अधिग्रहणको प्रक्रियालाई नियमन गर्ने भूमिका खेलेको छ । मर्जर पछि बैंकहरूले वित्तीय स्थिरता कायम राख्न आवश्यक पुँजी पर्याप्तता, जोखिम व्यवस्थापन र

संस्थागत सुशासनमा ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ । तर, केही बैंकहरूले ल्व्य का नियमहरूलाई पूरा गर्न गाह्रो अनुभव गरेका छन् । यसले साना वित्तीय संस्थाहरूलाई मर्जर प्रक्रियामा संलग्न गर्न कठिन बनाएको छ ।

विश्लेषण र परिणाम (Analysis and Results)

नेपालको बैंकिङ क्षेत्रमा मर्जर र अधिग्रहणले आर्थिक, सञ्चालनात्मक र सरोकारवालाहरू (stakeholders) लाई प्रत्यक्ष रूपमा असर गरेका छन् । यी प्रभावहरूलाई अझै स्पष्ट पार्नका लागि केही विश्लेषणात्मक बुँदाहरू प्रस्तुत गरिएको छ ।

१. आर्थिक र वित्तीय प्रभाव (Economic and Financial Impacts)

नेपालको बैंकिङ क्षेत्रमा मर्जर र अधिग्रहणको प्रमुख उद्देश्य कमजोर बैंकहरूलाई बलियो बैंकसँग गाभ्नु थियो । यसले निम्न आर्थिक र वित्तीय प्रभावहरू ल्याएको छ :

क. पुँजीको पर्याप्तता (Capital Adequacy)

मर्जरपछि एकीकृत बैंकहरूले पुँजी पर्याप्ततामा वृद्धि गरेका छन् । नेपाल इन्भेस्टमेन्ट बैंक र मेगा बैंकको मर्जरपछि बैंकको पुँजीको आधार बलियो भएको थियो, जसले कर्जा दिन क्षमतामा वृद्धि गरेको थियो ।

ख. गैर–प्रदर्शनकारी कर्जा (NPL) मा कमी

गैर-प्रदर्शनकारी कर्जा (NPL) लाई कम गर्ने उद्देश्यले मर्जर गरिएको हो । NPL घटेपछि बैंकहरूले आफ्नो वित्तीय स्थिति सुधार गर्न सके ।

ग. लागत कटौती (Cost Reduction)

मर्जरपछि लागतमा कमी आउने कुरा धेरैजसो अध्ययनहरूले देखाएका छन् । ग्लोबल आईएमई बैंक र काठमाडौं बैंकको मर्जरले लागत घटाउने मात्र नभई बजार प्रतिस्पर्धामा पनि फाइदा दिएको छ ।

घ. आयको विविधीकरण (Income Diversification)

मर्जरपछि बैंकहरूले नयाँ उत्पादनहरू र सेवाहरू सुरु गरे, जसले आयका स्रोतहरूमा विविधीकरण गरेको छ ।

२. सञ्चालन दक्षता (Operational Efficiency)

मर्जरको अर्को प्रमुख उद्देश्य भनेकै सञ्चालनको दक्षता सुधार गर्नु हो । मर्जर र अधिग्रहणले निम्न तरिकाले सञ्चालन दक्षता सुधार गर्न मद्दत पुऱ्याएको छ :

क. जोखिम व्यवस्थापन (Risk Management)

मर्जरपछि जोखिमको एकाग्रता (concentration) कम गर्न जोखिम व्यवस्थापनको सुधार गरिएको छ । उन्नत जोखिम मूल्याङ्कन उपकरण र प्रविधिको प्रयोगले कर्जा दिन क्षमतामा वृद्धि गरेको छ ।

ख. सेवा प्रदान गर्ने क्षमता (Service Delivery Capacity)

ग्राहकहरूलाई सेवा प्रदान गर्ने प्रक्रियामा सुधार आएको छ । शाखा विस्तार, डिजिटल बैंकिङको पहुँच र अनलाइन वित्तीय सेवा जस्ता कार्यहरू सम्भव भएका छन् ।

ग. सूचना प्रणालीको एकीकरण (IT Integration)

सूचना प्रणालीको एकीकरण भने मर्जरको प्रमुख चुनौतीहरूमध्ये एक हो । तर धेरैजसो बैंकहरूले ERP (Enterprise Resource Planning) प्रणाली लागू गरेर डेटा म्यानेजमेन्टलाई सहज बनाएका छन् ।

घ. सांस्कृतिक एकीकरण (Cultural Integration)

दुई फरक बैंकहरूका कर्मचारी र व्यवस्थापनलाई एकीकृत गर्नु चुनौतीपूर्ण हुन्छ । माछापुच्छ्रे बैंक र ग्लोबल बैंकको मर्जरले यो चुनौतीलाई स्पष्ट रूपमा उजागर गरेको थियो ।

३. सरोकारवालाहरूमा प्रभाव (Impact on Stakeholders)

मर्जर र अधिग्रहणको प्रक्रिया सेयरधनी, कर्मचारी,

ग्राहक र नियामक निकायहरूमा फरक प्रकारले प्रभाव पारेको छ ।

क. सेयरधनीहरू (Shareholders)

सेयरधनीहरूको दृष्टिकोणबाट हेर्दा मर्जरपछि सेयर मूल्यको वृद्धि भएको देखिएको छ । बैंकको नाफा र पुँजी वृद्धि भएपछि सेयरधनीहरूको लगानीको मूल्य पनि बढ्छ ।

ख. कर्मचारीहरू (Employees)

मर्जरपछि कर्मचारीहरूको जिम्मेवारीमा परिवर्तन आउँछ । कतिपय अवस्थामा कर्मचारीले रोजगारी गुमाउन पनि सक्छन्। तर केही कर्मचारीहरूलाई नेतृत्व विकास कार्यक्रम (Leadership Development Program) मार्फत उच्च भूमिका दिन सकिन्छ ।

ग. ग्राहकहरू (Customers)

मर्जरपछि ग्राहकहरूले सेवा पहुँचमा सुधारको अनुभव गरेका छन् । शाखा सञ्जालको विस्तार, अनलाइन बैंकिङ सेवाको उपलब्धता र नयाँ वित्तीय उत्पादनहरूको फाइदा ग्राहकले लिएका छन् ।

घ. नियामक निकाय (Regulatory Bodies)

नेपाल राष्ट्र बैंक (NRB) ले मर्जरलाई नियमन गर्ने प्रमुख भूमिका खेलेको छ । बैंकहरूले मर्जर प्रक्रिया पूरा गरेपछि जोखिम व्यवस्थापन, वित्तीय स्थिरता र सञ्चालनात्मक दक्षताका हिसाबले थप सुधार भएका छन् ।

मर्जरको चुनौतीहरू (Challenges of Mergers)

नेपालको बैंकिङ क्षेत्रमा मर्जर सफल बनाउनका लागि निम्न प्रमुख चुनौतीहरू देखिएका छन् :

१. संस्थागत संस्कृतिमा फरक (Cultural Differences)

दुई फरक बैंकका कर्मचारीहरूलाई एउटै संस्थागत संस्कृतिभित्र एकीकृत गर्न गाह्रो हुन्छ । माछापुच्छ्रे बैंक र ग्लोबल बैंकको मर्जरले यो समस्या देखाएको थियो ।

२. सूचना प्रणाली एकीकरण (IT Integration)

सूचना प्रविधि (IT) प्रणालीलाई एकीकृत गर्नु भनेको जटिल र महँगो प्रक्रिया हो । डेटा स्थानान्तरणमा त्रुटि आउनु, प्रणालीको असङ्गतता र साइबर सुरक्षा जस्ता जोखिमहरू देखिन्छन् ।

३. नियामक अनुगमन (Regulatory Oversight)

नेपाल राष्ट्र बैंक (NRB) ले जारी गरेको नियम र मापदण्डलाई पूरा गर्नु साना बैंकहरूका लागि गाह्रो हुन्छ ।

४. ग्राहक सन्तुष्टि (Customer Satisfaction)

मर्जरको क्रममा ग्राहकलाई पुराना सेवाहरूबाट नयाँ सेवामा लैजान कठिन हुन्छ। यो प्रक्रिया गर्दा ग्राहक सन्तुष्टि कम हुन सक्छ ।

के गर्न आवश्यक छ ? (What Needs to be Done?)

१. पूर्व मर्जर तयारी (Pre-Merger Planning)

मर्जरको सफलताका लागि पूर्व-तयारी आवश्यक छ । कर्मचारीहरूको मनोबल बढाउन, ग्राहकको अपेक्षालाई बुझ्न र सूचना प्रणाली एकीकरणको योजना बनाउन आवश्यक छ ।

२. कर्मचारीको क्षमता विकास (Employee Capacity Building)

कर्मचारीको पुनर्तालिम (retraining) तथा नेतृत्व विकास कार्यक्रम (Leadership Development Program) सञ्चालन गर्न आवश्यक छ ।

३. जोखिम व्यवस्थापन (Risk Management)

जोखिमको पहिचान, मूल्याङ्कन र नियन्त्रण गर्ने रणनीति अपनाउन आवश्यक छ । उन्नत जोखिम व्यवस्थापन उपकरणहरूको प्रयोग गर्नुपर्छ ।

४. नियामक निकायको समर्थन (Regulatory Support)

नेपाल राष्ट्र बैंकले मर्जरको प्रक्रियामा बैंकहरूलाई थप सहजीकरण गर्न आवश्यक छ ।

निष्कर्ष (Conclusion)

नेपालको बैंकिङ क्षेत्रमा मर्जर र अधिग्रहण (M&A) एक महत्त्वपूर्ण प्रक्रिया हो, जसले बैंकहरूको वित्तीय स्थिरता, सञ्चालन दक्षता र प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतालाई सुधार गरेको छ । सफल मर्जरका लागि प्रभावकारी एकीकरण रणनीति, सांस्कृतिक एकीकरण, सूचना प्रणालीको एकीकरण र कर्मचारीहरूको मनोबल बढाउन आवश्यक हुन्छ । नेपाल राष्ट्र बैंक (NRB) ले मर्जरलाई नियमन गर्ने प्रमुख भूमिका खेलेको छ तर बैंकहरूले पनि आफ्ना प्रणालीलाई सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । ग्राहकहरूले पनि मर्जरपछि सेवा सुधारको अनुभव लिएका छन् । बैंकहरूले अनलाइन बैंकिङ सेवा, डिजिटल प्लेटफर्म र शाखा विस्तारको फाइदा प्रदान गरेका छन् । मर्जरको सफलताका लागि सेयरधनी, कर्मचारी, ग्राहक र नियामक निकायबिचको सन्तुलन कायम राख्न जरुरी छ । नेपालका बैंकिङ संस्थाहरूले मर्जरका माध्यमबाट वित्तीय स्थिरता, सञ्चालन दक्षता र प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतालाई अझै सुदृढ बनाउन सक्छन् ।

सन्दर्भसूची (Reference List)

१. भण्डारी, डा. सबिता (२०२४), नेपालको बैंकिङ क्षेत्रमा मर्जर र अधिग्रहणको इतिहास, अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय तथा प्रबन्धकीय अनुसन्धान पत्रिका ।

२. कर्ण, सन्तोष कुमार (२०२४), नेपालको बैंकिङ क्षेत्रमा मर्जर र अधिग्रहण : केस स्टडी, अन्तर ाष्ट्रिय व्यवसाय व्यवस्थापन र नवप्रवर्तन पत्रिका ।

३. भट्टराई, सुनिता (२०२४), नेपालको बैंकिङ क्षेत्रमा मर्जर र अधिग्रहणको प्रभाव, त्रिभुवन विश्वविद्यालयको केन्द्रीय पुस्तकालय ई-लाइब्रेरी ।

६. शर्मा, कृष्ण (२०२४), नेपालको बैंकिङ क्षेत्रमा मर्जर र अधिग्रहणको प्रभाव : चयनित बैंकहरूको अध्ययन, रिसर्चगेट ।

७. आचार्य, सञ्जीव (२०१८), नेपालको वित्तीय संस्थाहरूमा संस्थागत सुशासन सुधार गर्नको लागि आवश्यक रणनीतिहरू, द युनिभर्सिटी अफ वाइकाटो, न्युजिल्यान्ड ।

९. नेपाल राष्ट्र बैंक (२०११), मर्जर नियमावली, २०११, काठमाडौं : नेपाल राष्ट्र बैंक ।

१०. विश्व बैंक (२०२३), नेपालको वित्तीय स्थिरता र वित्तीय समावेशीकरणको अवस्था, विश्व बैंक समूहको रिपोर्ट ।

११. पौडेल, दीपक (२०२३), नेपालको बैंकिङ क्षेत्रमा वित्तीय समावेशीकरण र मर्जरको सम्बन्ध, वित्तीय अनुसन्धान रिपोर्ट ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैँ, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो. डम्वरु बल्लभ गुरागाई

श्री कृष्ण ट्रेडर्स

पथरी शनिश्चरे-१, मोरङ

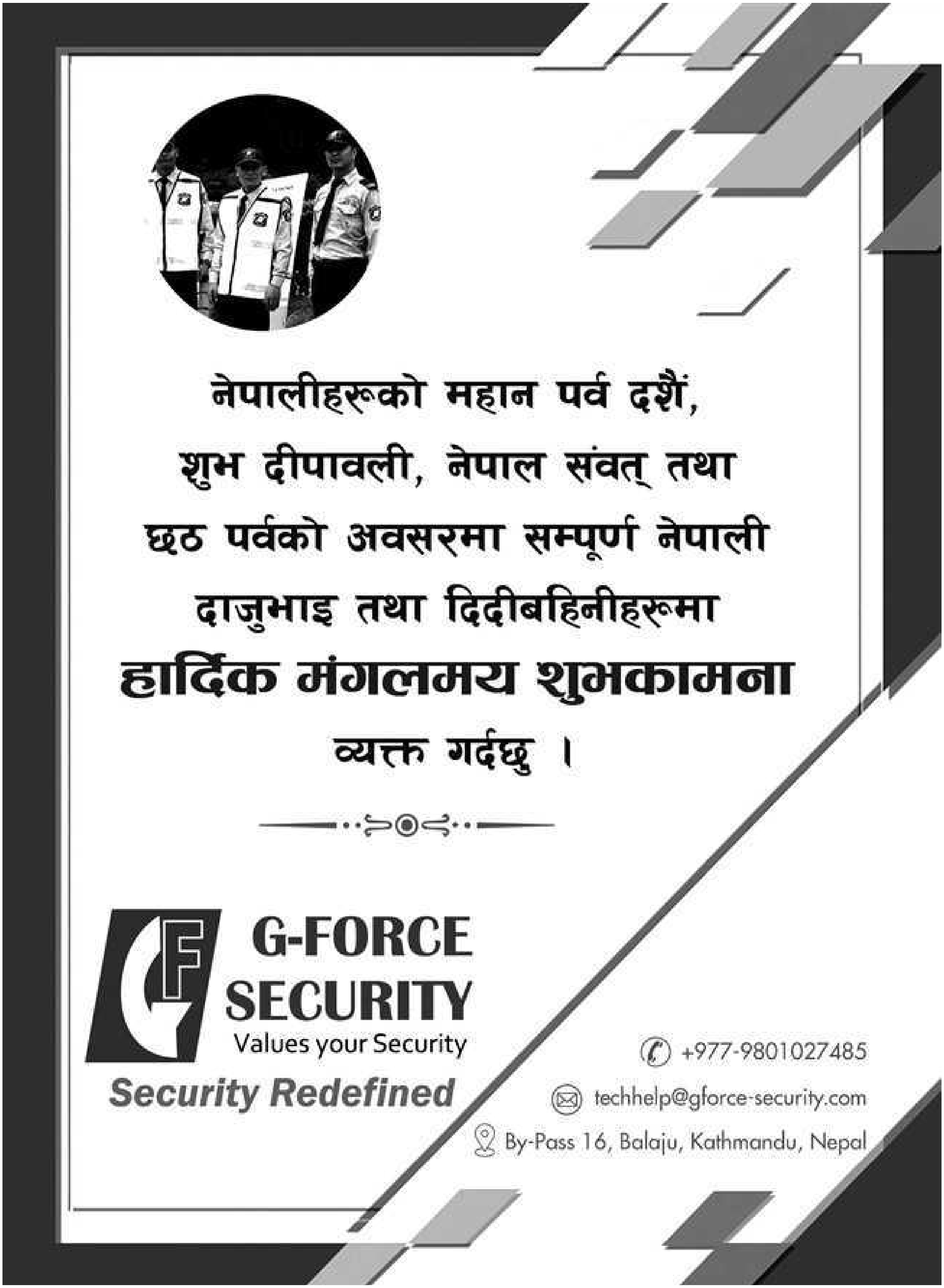
नेपालीहरूको महान पर्व दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा
छठ पर्वको अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछु ।
G-FORCE
SECURITY
Values your Security
Security Redefined
+977-9801027485
techhelp@gforce-security.com
By-Pass 16, Balaju, Kathmandu, Nepal

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान पर्व दशैं,

शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्वको

अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा

दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछु ।

किरण खाती

सञ्चालक

तुलसी जे.डी. कन्स्ट्रक्सन एण्ड सप्लायर्स प्रा.लि.

गोदावरी–१०

ललितपुर, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड
बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल
संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को
अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ
तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय
शुभकामना

व्यक्त गर्दछु ।

पुरुषोत्तम दाहाल
सञ्चालक

इ. अचिभमेन्ट होल्डिङ प्रा.लि

काठमाडौं महानगरपालिका–३२, खिचापोखरी
काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. किरण शाही
सम्पर्क नं. ९८५१००१९९८८

नेसनल एग्रिकल्चर डेभलपमेन्ट कम्पनी प्रा.लि.
शारदा नगरपालिका–०५, रानिकोट सल्यान, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. धर्मचन्द्र जैसी
सम्पर्क नं. ९८५८०२२४३९

कन्सेप्ट इन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी
वि.न.पा.–१२, सुर्खेत, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

शाखा प्रवन्धक : नारायण दाहाल

नेको इन्सुरेन्स लि.

सारदा नगरपालिका–१

सल्यान, रुकुम, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

शाखा इन्चार्ज : शौरभ चन्द

नेको इन्सुरेन्स लि.

उपशाखा दैलेख

कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

शाखा प्रबन्धक : मिन बहादुर थापा

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक

शाखा कार्यलय, राकम

कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

रोशन शाही

आर.एस.नाईन कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.

छायानाथ रारा नगरपालिका–0१

मुगु, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

नेपालमा वैदेशिक लगानीका उल्झनहरू

✍ **विशाल तिमिल्सना**
सहायक प्रवन्धक
राष्ट्रिय बिमा कम्पनी

विषय प्रवेश

वैदेशिक लगानी नाफाको उद्देश्य राखेर एक देशबाट अर्को देशमा हुने पुँजीको आप्रवाह हो, जहाँ यस्ता लगानीहरूलाई आफ्नो देशभित्रको घरेलु पुँजी सरह स्वामित्व, विकास र मुनाफा विस्तारको अनुमति रहन्छ । एक देशको व्यक्ति, समूह, संस्था, कम्पनी, गैरआवासीय नागरिक वा सरकारले मुनाफाको उद्देश्यबाट अर्को देशमा गएर गरिने लगानी र सेयरका आधारमा हक सुनिश्चित हुने लगानीलाई वैदेशिक लगानी भनिन्छ । सन् १९९० को दशकमा विश्वव्यापी आर्थिक उदारीकरणको नीति अवलम्बन गरेपश्चात् सूचना प्रविधिमा भएको तीव्र विकास, बहुराष्ट्रिय कम्पनीहरूको विश्वव्यापी बढ्दो उपस्थिति र विश्वव्यापीकरणका कारण वैदेशिक लगानी बढ्दै गएको पाइन्छ । वैदेशिक लगानी वित्तीय स्रोत, प्रविधि, व्यवस्थापकीय सिप, पेटेन्ट राइट आदिका रूपमा गर्न सकिन्छ, जसको प्रमुख उद्देश्य अधिकतम प्रतिफल बनाउनु हो ।

विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण ऐन, २०७५ का अनुसार विदेशी लगानी भन्नाले विदेशी लगानीकर्ताले उद्योग वा कम्पनीमा गरेको देहायको लगानी सम्झनुपर्छ :

(क) विदेशी मुद्रामा गरिने सेयर लगानी,

(ख) उद्योगमा विदेशी मुद्रा वा सेयरबाट प्राप्त लाभांश रकमको पुनः लगानी,

(ग) मेसिन, औजार, उपकरणमार्फत गरिने सेयर लगानी,

(घ) विदेशी लगानीकर्ताले गरेको लिज लगानी (लिज फाइनान्स),

(ङ) धितोपत्रको दोस्रो बजारमार्फत सूचीकृत धितोपत्रमा गरेको लगानी,

(च) नेपालमा संस्थापना भएको कम्पनीको सेयर वा सम्पत्ति खरिद गरी भएको लगानी,

(छ) नेपालमा संस्थापित उद्योग वा कम्पनीले विदेशी पुँजी बजारमा धितोपत्र जारी गरी बैंकिङ प्रणालीमार्फत प्राप्त भएको लगानी,

(ज) प्रविधि हस्तान्तरणद्वारा भएको लगानी वा

(झ) नेपालमा उद्योग स्थापना र विस्तार गरी कायम भएको लगानी ।

त्यसैगरी विदेशी लगानीकर्ता भन्नाले विदेशी लगानी गर्ने विदेशी व्यक्ति, फर्म, कम्पनी, गैरआवासीय नेपाली वा विदेशी सरकार वा अन्तर्राष्ट्रिय संस्था वा अन्य यस्तै प्रकारका सङ्गठित संस्थालाई सम्झनुपर्छ र सो शब्दले विदेशी लगानीकर्ता कुनै संस्थागत विदेशी लगानीकर्ता भएमा त्यस्तो संस्थाको अन्तिम हिताधिकारीलाई समेत जनाउँछ ।

व्यापक रूपमा वैदेशिक लगानीलाई प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी -Foreign Direct Investment (FDI) र वैदेशिक पोर्टफोलियो लगानी -Foreign Portfolio Investment (FPI) गरी दुई भागमा विभाजन

गरिन्छ । एक देशका लगानीकर्ताले अर्को देशमा कम्पनी संस्थापना गरी वा स्थानीय लगानीकर्तासँग साझेदारी गरी दीर्घकालीन नाफा आर्जन गर्ने उद्देश्यले गरिने दीर्घकालीन लगानी प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी हो। यस्तो लगानीमा लगानीउपर लगानीकर्ताको प्रत्यक्ष नियन्त्रण रहन्छ । यो विदेशी कम्पनीले गर्ने भौतिक लगानी हो । त्यसै गरी, वैदेशिक पोर्टफोलियो लगानी भन्नाले एक देशका लगानीकर्ताले अर्को देशमा गएर कुनै कम्पनी स्थापना नगरिकन संस्थापना भइसकेका कम्पनीको सेयर खरिद गरी गरिने लगानी हो । यो दोस्रो पुँजी बजारमार्फत Speculative उद्देश्यका साथ चाँडो नाफा आर्जन गर्न गरिने लगानी हो । यस्तो लगानीबाट त्यस्तो कम्पनीको व्यवस्थापनमा प्रत्यक्ष नियन्त्रण रहँदैन । यस्तो लगानी स्टक, सरकारी बन्ड, कर्पोरेट बन्ड, ट्रेजरी बिल्स, ऋणपत्र आदिका रूपमा गरिन्छ ।

नेपालमा वैदेशिक लगानी प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी र वैदेशिक पोर्टफोलियो लगानीबाट भित्र्याउन सकिने व्यवस्था औद्योगिक नीति, २०६७ मा रहेको भए तापनि हालसम्म प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी मात्र भित्रिएको देखिन्छ । नेपालका वाणिज्य बैंकलाई विगत केही वर्षदेखि विदेशबाट वाणिज्य ऋण लिन अनुमति र प्रोत्साहन गरिएको छ तर नेपालको सार्वभौमसत्ताको क्रेडिट रेटिङ हालसम्म पनि भइनसकेको हुँदा वैदेशिक पोर्टफोलियो लगानी हुन सकेको देखिँदैन ।

नेपालमा वैदेशिक लगानीमा नीतिगत, संस्थागत तथा संरचनागत व्यवस्थाहरू

नेपालमा २०४०/४१ बाट आर्थिक उदारीकरणको नीति अवलम्बन गरेसँगै २०४१/०३/२९ मा पहिलो Joint Venture Bank का रूपमा वैदेशिक लगानीका रूपमा नेपाल अरब बैंक (हालको नबिल बैंक) को स्थापनासँगै वैदेशिक लगानी भित्र्याउन प्रारम्भ गरियो । सो अवधि अगाडि राज्य नियन्त्रित अर्थतन्त्र भएकाले वैदेशिक लगानी नेपालमा भित्र्याउन सकिएको थिएन । प्रजातन्त्रको पुनर्स्थापनापश्चात् २०४९ मा बजार केन्द्रित सुधार गरी विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण ऐन २०४९, औद्योगिक नीति २०४९, वाणिज्य नीति २०४९, र निजीकरण ऐन २०५० तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइयो । यसरी नेपालमा वैदेशिक लगानीसम्बन्धी नीतिगत, संस्थागत तथा संरचनागत व्यवस्थाहरू निम्नबमोजिम छन् :

१. सवैधानिक व्यवस्था

राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति र दायित्वअन्तर्गत राष्ट्रिय हितअनुकूल आयात प्रतिस्थापन, निर्यात प्रवर्धनका क्षेत्रमा वैदेशिक पुँजी र प्रविधिलाई आकर्षित गर्दै पूर्वाधार विकासमा प्रोत्साहन एवम् परिचालन गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको ।

२. कानुनी व्यवस्था

(क) विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण ऐन, २०७५

आयात प्रतिस्थापन, निर्यात प्रवर्धन र पूर्वाधार विकास तथा वस्तु तथा सेवाको उत्पादनका क्षेत्रमा विदेशी पुँजी, प्रविधि र लगानीलाई आकर्षित गर्न लगानीमैत्री वातावरण सिर्जना गर्न जोड दिएको ।

(ख) गैरआवासीय नेपाली सम्बन्धी ऐन, २०६४

गैरआवासीय नेपालीलाई नेपालमा लगानी गर्न सहज बनाएको ।

(ग) लगानी बोर्डसम्बन्धी ऐन, २०६८ तथा लगानी बोर्ड नियमावली २०६९

(घ) आयकर ऐन, २०५८

अन्तर्राष्ट्रिय कर प्रणालीसँग तादात्म्यता गरी दोहोरो कर मुक्ति सम्झौतासम्बन्धी व्यवस्था गरेको ।

(ङ) मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२

निकासी गरिने वस्तु उत्पादन गर्दा तिरेको मूल्य अभिवृद्धि कर निवेदन दिएको ६० दिनभित्र फिर्ता गरिने ।

(च) निजीकरण ऐन, २०५०

(छ) अन्तःशुल्क ऐन, २०५८

नेपाल अधिराज्य बाहिर निकासी गरेमा अन्तःशुल्क नलाग्ने व्यवस्था रहेको ।

(ज) औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७३

(झ) वैदेशिक लगानी नीति, २०७१

(ञ) विदेशी लगानी कर नियमहरू, २०२०

(ट) विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण नियमावली, २०७७

(ठ) सार्वजनिक निजी साझेदारी तथा लगानी सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको ऐन, २०७५ मा लगानी बोर्डलाई थप शक्तिशाली बनाइएको

(ड) हेजिङ नियमावली, २०७५

आयोजनाहरूमा रकम अभाव हुन नदिन तथा सम्भावित वित्तीय जोखिम वहनका लागि ।

(ढ) जलविद्युत् नीति, २०५८

(ण) दूरसञ्चार नीति, २०६०

(त) हवाई नीति, २०६३

(थ) औद्योगिक नीति, २०६७

(द) औद्योगिक व्यवसाय नियमावली, २०७८

(द) १५ औँ योजना

सन् २०३० सम्ममा दिगो विकासका लक्ष्य र नेपाल सरकारले लिएको 'समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली' को सोच हासिल गर्न पूर्वाधारयुक्त ठुला परियोजना र प्रविधिको क्षेत्रमा विदेशी लगानी परिचालनमा जोड दिई योजना अवधिमा रु.२६० अर्ब वैदेशिक लगानी भएको हुने अनुमान रहेको ।

(ध) चालु बजेट (आ.व.२०८१/८२)

विदेशको आम्दानी स्वदेशमा लगानीअन्तर्गत गैरआवासीय नेपालीको पुँजी, प्रविधि र सिपलाई मातृभूमिसँग जोड्न जन्मस्थलमा गैरआवासीय नेपाली अभियान सञ्चालन गरिने ।

३. अन्तर्राष्ट्रिय सन्धी सम्झौता

(क) Double Tax Avoidance Agreement (DTAA)

(ख) Bilateral Investment Promotion and Protection Agreement (BIPPA)

४. संस्थागत व्यवस्था

(क) उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय

नीति, नियम, मार्गदर्शन, योजना अनुगमन र सहजीकरणसम्बन्धी व्यवस्था गर्ने ।

(ख) उद्योग विभाग

६ अर्बभन्दा कमको वैदेशिक लगानी स्वीकृति गर्ने र अन्य प्रशासनिक सेवाहरू ।

(ग) लगानी बोर्ड

६ अर्बभन्दा माथिको वैदेशिक लगानी स्वीकृति गर्ने, एकल बिन्दु सेवा, सार्वजनिक निजी साझेदारी एकाइको व्यवस्था ।

(घ) परियोजना बैंक

५० वटा भन्दा बढी आकर्षक परियोजनाहरू समावेश गरिएको ।

५. लेखाङ्कनसम्बन्धी व्यवस्था

अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा हुने लगानीलाई तुलनायोग्य, पारदर्शी सान्दर्भिक, एकरूपता, बुझ्न सकिने, विश्वव्यापी रूपमा स्वीकार्य बनाउनका लागि वित्तीय कारोबारको पहिचान, मापन र प्रतिवेदनमा एकरूपता कायम गर्न International Accounting Standard Board (IASB) ले विकास गरेको International Financial Reporting Standard (IFRS) सँग तादात्म्यता हुने गरी Accounting Standard Board of Nepal ले विकास गरेको Nepal Financial Reporting Standard (NFRS) सन् २०१३ बाट कार्यान्वयनमा रहेको छ । Nepal Financial Reporting Standard (NFRS) अन्तर्राष्ट्रिय लेखाका मापदण्डसँग तादात्म्यता भएको

लेखाको साझा भाषाहरूको मापदण्डको समूह हो, जसले वित्तीय कारोबारको Identification, Measurement/Disclosure मा एकरूपता कायम गर्दछ ।

नेपालमा वैदेशिक लगानीका उल्झनहरू

वैदेशिक लगानी परिचालनमार्फत प्रतिस्पर्धी एवम् गतिशील राष्ट्रिय अर्थतन्त्र निर्माण गर्न, वैदेशिक लगानीको आकर्षण र अभिवृद्धि गरी उत्पादन, उत्पादकत्व र प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता विकास गर्न, आन्तरिक स्रोत साधनको अन्तर पूरा गर्न, प्रविधिको हस्तान्तरण र विकास गर्न, पूर्वाधार विकास गर्न र आन्तरिक स्रोत साधनको प्रभावकारी परिचालन गर्न वैदेशिक लगानी आवश्यक रहन्छ । नेपालमा आ.व. २०४०/४१ बाट आर्थिक उदारीकरणको नीति अवलम्बन गरेसँगै वैदेशिक लगानीका ढोकाहरू खुला भएका हुन् । बजार केन्द्रित विभिन्न सुधारहरू नभएका पनि होइनन् । यद्यपि नेपालमा हालसम्म ३ पटक अन्तर्राष्ट्रिय लगानी सम्मेलन पनि गरियो । तर नेपालमा वैदेशिक लगानी हरेक वर्ष कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको १ प्रतिशतभन्दा कम रहेको छ । आ.व. २०८०/८१ फागुनसम्म खुद प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी ५ अर्ब ६३ करोड रहेको छ । प्रत्येक वर्ष वैदेशिक लगानीको प्रतिबद्धता र वास्तविक लगानीमा अन्तर व्यापक बढ्दै गएको देखिन्छ । यसरी नेपालको वैदेशिक लगानीका मुख्य उल्झनहरू निम्नबमोजिम रहेका छन् :

- संविधानमा उल्लेख भएको समाजवाद उन्मुख राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको अर्थ के हो ? विश्व समुदायलाई बुझाउन नसक्नु,
- लगानीको प्रशस्त सम्भावना भए तापनि वैदेशिक लगानी कम आकर्षित हुनु,
- वैदेशिक लगानीसम्बन्धी कानुनको समसामयिक परिमार्जन नहुनु,
- उद्योग तथा बजार अनुसन्धान र विकास नहुनु,
- विश्वव्यापीकरणसँगै अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा आफ्नो प्रतिस्पर्धी क्षमता बढाउन नसक्नु,
- व्यापारलाई लगानीसँग आबद्ध गर्न नसक्नु,
- उदीयमान दुई ठुला अर्थतन्त्रमा आफ्नो बजार विस्तार गर्न नसक्नु,
- सूचना प्रविधिमा आएको तीव्र विकास र परिवर्तनसँगै अद्यावधिक हुन नसक्नु,
- नीतिगत अन्योलता, जटिलता र अस्थिरता,
- लगानीमा एकद्वार नीति नारामा सीमित रह्यो,
- नेपालका state/non-state actors दुवै क्षेत्रहरूमा सोच नै वैदेशिक लगानीलाई सहजीकरणभन्दा पनि दोहनको माध्यम ठान्ने प्रवृत्ति रहेको,
- नियतवश वैदेशिक लगानी प्रकृयालाई Red tape मा पार्ने र दोहन गर्ने, (कर्मचारीतन्त्र एवम् राजनीतिक व्यक्तित्व तथा शक्तिकेन्द्र नै लगानीका वास्तविक बाधक हुन्)
- विदेशी लगानीप्रति आम नागरिकको नकारात्मक धारणा,
- लगानीमैत्री वातावरणको अभाव,
- संरचनागत जटिलता र कमजोर पूर्वाधार,
- दोहोरो कर मुक्ति सम्झौता (DTAA) सबै लगानी गर्ने राष्ट्रसँग हुन नसकेको,
- दोहोरो लगानी सुरक्षा तथा प्रवर्धनसम्बन्धी सम्झौता (BIPPA) सीमित देशसँग मात्र रहेको,
- विदेशी लगानीसम्बन्धी राजनीतिक साझा धारणाको अभाव,
- विदेशी लगानीलाई दोहनको माध्यम र दुहुनु गाई बनाउने प्रवृत्ति बढ्दै गएको,
- अपरिवर्त्य पुँजी खाताका कारण लगानी फिर्ता लैजान समस्या रहेको,
- जग्गा अधिग्रहणमा स्थानीय जनताको असहयोग र अवरोध,
- लगानीकर्तालाई सहजीकरण होइन समस्यामा पारेर रमाउने बढ्दो प्रवृत्ति,

- नेपाली निजी क्षेत्रका उच्च घरानाहरूले आफ्नो एकाधिकार कायम गर्न विदेशी लगानीलाई निषेध गर्न खोज्नु,
- सुविधा र करमा छुटको समस्याका साथै प्रकृयागत झमेला,
- शासकीय स्थिरता नहुनु र प्रतिबद्ध दूरदर्शी नेतृत्वको अभाव,
- कमजोर कनेक्टिभिटी, पूर्वाधार र ऊर्जाको अभाव,
- वैदेशिक विनिमय सम्बद्ध जोखिम,
- हेजिङ कोषको अभाव (हेजिङ नियमावली आयो तर अझैसम्म कोष बन्न सकेन)
- Doing Business Report २०२० मा नेपालको अत्यन्त कमजोर अवस्था रहेको, (१९० देशमा नेपाल ९४ औं स्थानमा रहेको)
- कर प्रशासनको अपारदर्शिता,
- कमजोर उत्पादकत्व तथा उत्पादन,
- नीतिको वाष्पीकरण र बढ्दो नीतिगत भ्रष्टाचार,
- राष्ट्रको सार्वभौमिकताको मूल्याङ्कन हुन नसक्नु,
- लगानीकर्ताको कमजोर विश्वसनीयता,
- पारदर्शिता र सुशासनको धज्जी उडाइयो,
- विकासमा व्यापक राजनीति,
- गैरआवासीय नेपालीको कमजोर भूमिका रहनु,
- कमजोर औद्योगिक सम्बन्ध,
- बौद्धिक सम्पत्तिको संरक्षणमा कमजोरी,
- लगानीबाट आर्जित मुनाफा फिर्ता लैजाने प्रकृया झन्झटिलो हुनु,
- कडा श्रम कानुन,
- सुशासन र संस्थागत सुशासनमा बढ्दो खडेरी,
- वैदेशिक लगानीको क्षेत्रमा कार्यरत निकायहरू लगानी बोर्ड, उद्योग विभाग, नेपाल राष्ट्र बैंक धितोपत्र बोर्ड तथा आन्तरिक राजस्व विभाग र भन्सार विभागबिच संस्थागत समन्वयको अभाव रहेको (पुरानो नेपाली गीत 'तिमी जाने सिलगुरी म जाने सिक्किम तिर' जस्तो अवस्था सिर्जना भएको),
- वैदेशिक लगानी विवाद समाधान गर्न न्यायाधिकरणको अभाव रहेको,
- कमजोर आर्थिक कूटनीति, अदूरदर्शिता र अपरिपक्वता,
- विदेशी लगानीको क्षेत्रगत सीमा हटाउन नसक्नु,
- वैदेशिक लगानीलाई प्रोत्साहित गर्ने अनलाइन र प्रविधिमैत्री सेवा छैन,
- लगानीकर्ताहरूलाई व्यावसायिक भिसा सुविधा उपलब्ध गराउन नसक्नु,
- लडाकु कामदारहरू,
- बढ्दो भ्रष्टाचार, कार्टेलिङ, तथा सिन्डिकेट,
- Asymmetric information, moral hazard and adverse selection,
- Foreign Portfolio Investment खुला गर्न नसक्नु,,
- नीति व्यावहारिकभन्दा पनि बढी आदर्शवादी हुनु,
- उग्र र खोको राष्ट्रवाद हाबी रहेको,
- कच्चा पदार्थ र दक्ष मानव संसाधनको अभाव,
- प्रतिस्पर्धात्मक लाभका लगानी क्षेत्रको बजारीकरण र ब्रान्डिङ गर्न नसक्नु,
- श्रमको सम्मान गर्ने संस्कारको अभाव,
- पर्याप्त विश्वसनीय तथ्याङ्कको अभाव,
- उद्यमशीलता भन्दा नोकरीमा रमाउने जन मानसिकता रहेको ।

भावी कार्यदिशा

नेपालमा आर्थिक उदारीकरणको नीति अवलम्बन गरी वैदेशिक लगानीका सबै ढोकाहरू खुला गरिएको भए तापनि हरेक वर्ष नेपालमा भित्रिने वैदेशिक लगानी कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको १ प्रतिशत भन्दा कम रहने गरेको छ । आन्तरिक स्रोत साधन सीमित रहेको र नेपालले सन् २०२६ मा अति कम

विकसित देशको समूहबाट विकासशील मुलुकमा स्तरोन्नति गर्नुपर्ने, सन् २०३० सम्ममा दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गर्नुपर्ने, नेपाल सरकारको राष्ट्रिय अभियान 'समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली' को सोच हासिल गर्न पूर्वाधारयुक्त ठुला परियोजना र प्रविधिको क्षेत्रमा विदेशी लगानी परिचालन गर्नुपर्ने अवस्था आजको आवश्यकता हो । वैदेशिक सहायता सरकारको घाटा बजेट पूर्ति गर्ने वित्तीय औजार भए तापनि यो विकासको starter मात्र हो, engine होइन । तसर्थ नेपालले आफ्नो प्रतिस्पर्धात्मक र रणनीतिक लाभका क्षेत्रहरू मिहिन रूपमा अध्ययन गरी विश्व समुदायबाट लगानी भित्र्याएर समृद्ध नेपालको सारथी वैदेशिक लगानी बनाउनु आवश्यक छ । नेपालमा वैदेशिक लगानी भित्र्याउन संवैधानिक, नीतिगत, संस्थागत, अन्तर्राष्ट्रिय सन्धी सम्झौता र अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त लेखाप्रणाली अवलम्बन गर्दा समेत उल्लेखनीय रूपमा लगानी भित्र्याउन नसक्नुले व्यापक सुधारको आवश्यकता रहेको देखिन्छ। वैदेशिक लगानीमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न नीतिको वाष्पीकरण हुन नदिने गरी कार्यान्वयनमा इमानदारिता र प्रतिबद्धता हुनु जरुरी छ । त्यसै गरी नेपालको क्रेडिट रेटिङ तत्काल गनुपर्दछ । विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरणसम्बन्धी कानुनको समसामयिक परिमार्जन गर्ने र लगानीका लागि योग्य परियोजना प्रोफाइल गर्नुपर्दछ । उदार आर्थिक नीति र विदेशी लगानीमा सर्वदलीय सहमति अनिवार्य गर्नुपर्दछ । एकल बिन्दु सेवालाई अनलाइनबाट प्रभावकारी बनाउनुपर्दछ । लगानीसम्बन्धी सबै सूचनाहरू प्राप्त हुने गरी राष्ट्रिय पोर्टल तयार गर्नुपर्दछ। प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी स्वीकृति प्रकृयालाई सरल र स्वचालित बनाउने, वैदेशिक लगानीको न्यूनतम सीमा पुनरावलोकन गरी क्षेत्रगत रूपमा सीमा तोक्ने, सूचना प्रविधिको क्षेत्रमा लगानीको सीमा हटाउने, विदेशी लगानीबाट आर्जित आयलाई पुनः लगानी गर्दा स्वीकृति लिनु नपर्ने व्यवस्था गर्ने, वैदेशिक लगानी प्रवर्धन गर्न लगानी बोर्डको क्षमता विकास गर्ने, विदेशी लगानीकर्ताहरूलाई विदेशी विनिमय जोखिम न्यूनीकरणका लागि हेजिङ सेवा उपलब्ध गराउने, लगानी सुरक्षाको प्रत्याभूति दिने, वैदेशिक लगानी गर्ने मुलुकसँग दोहोरो कर मुक्ति सम्झौता गर्ने, अन्तर्राष्ट्रिय कर प्रणालीका स्थापित मान्यतालाई राष्ट्रिय कर कानुनमा समावेश गरी विदेशी लगानीकर्ताको विश्वास आर्जन गर्ने, विकास र समृद्धिको बाधक नै भ्रष्टाचार भएकाले राज्यले भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि शून्य सहनशीलताको नीति अवलम्बन गरी सुशासनलाई जोड दिने, प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीको क्षेत्रमा कार्यरत निकायहरूबिच संस्थागत समन्वय कायम गर्ने, बौद्धिक सम्पत्ति र पेटेन्ट जस्ता विषयको अभिलेख तथा प्रशासन हेर्ने छुट्टै निकायको गठन गर्ने, जग्गा प्राप्ति प्रकृयालाई सरलीकरण गर्ने, शासकीय स्थिरता कायम गर्ने, गैरआवासीय नेपालीको भूमिका बढाउँदै लगानी दूतका रूपमा परिचालन गर्ने, लगानी विवाद समाधान न्यायाधिकरणको स्थापना गर्ने, विदेशी लगानीकर्तालाई सहजीकरण गर्न लगानी सहजीकरण केन्द्रको स्थापना गर्ने, आर्थिक कूटनीतिको प्रभावकारितामा अभिवृद्धि गर्ने, हाम्रो प्राथमिकतामा परेको विदेशी लगानीलाई छुट दिने र बौद्धिक सम्पत्तिसम्बन्धी एकीकृत कानुन बनाउने । उल्लेखित सुझावहरू आत्मसात् गर्दै क्षेत्रगत समन्वय गरी अगाडि बढेको खण्डमा 'समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली' को राष्ट्रिय अभियानमा वैदेशिक लगानी एउटा सारथी हुने कुरामा दुई मत नहोला ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.तिर्थ चौंलागाई

तिर्थ राज्य रिजन निर्माण सेवा

छाँयानाथ रारा नगरपालिका–०२

मुगु, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.लेखराज नेपाली

बुद्ध इन्जिनियरिङ कन्सल्टेनसी
कन्स्ट्रक्सन एण्ड अर्डर सप्लार्यस

छायाँनाथ रारा नगरपालिका–०२

मुगु, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

नेता प्रसाद चौंलागाई

एन.बि.ए. कन्स्ट्रक्सन एण्ड सप्लायर्स

छाँयानाथ रारा नगरपालिका–०२

मुगु, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.डिल्लीराज चौंलागाई

धौलागिरि सोलार एण्ड
ईलेक्ट्रोनिक्स सप्लायर्स

छायाँनाथ रारा नगरपालिका–०२

मुगु, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.विनिता मल्ल

इन्टरसफ्ट आई. टी. ट्रेड

छाँयानाथ रारा नगरपालिका-०२
मुगु, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

ई.सैलेन्द्रकुमार यादव

शारदा न.पा.-२, सल्यान
कर्णाली प्रदेश, नेपाल
सम्पर्क नं. ९८६००७७८८६४

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

भीम सुनार
सम्पर्क नं. ९८४८३४६०५१

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक

शाखा कार्यालय सल्यान
कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. देउऋषि चौलागाई
सम्पर्क नं. ९८५८०५१२८७

कैलाश जनरल स्टोर

कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. गणेश बहादुर रोकाय
सम्पर्क नं. ९८४८३००४६३

G.P. स्टेशनरी एण्ड सप्लायर्स

कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. हरिविक्रम जि.सी.
सम्पर्क नं. ९८१२५५८१३७

शिव शक्ति निर्माण सेवा

कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.रेशम बहादुर थापा

कर्णाली व्यावसायिक केन्द्र

वि.न.पा.-०५, सुर्खेत

कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. कलाधार उपाध्याय
सम्पर्क नं. ९८५८०५०१६०

डि.जी. कन्स्ट्रक्सन

वि.न.पा.-०५, सुर्खेत

कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.नमराज गिरी
सम्पर्क नं. ९८५८०२४९५५

पवन कन्ट्रक्सन/पवन जनरल स्टोर

कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.दल बहादुर खत्री
सम्पर्क नं. ९७६२८३८१३९

चिरञ्जीवि जनरल अर्डर सप्लायर्स

वि.न.पा.–०३, सुर्खेत
कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. सोमबहादुर श्रेष्ठ

मंगल कन्स्ट्रक्सन

वि.न.पा.–०६, सुर्खेत
कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.भरत शाही
सम्पर्क नं. ९८४८१६६९७४

स्वर्णिम निर्माण सेवा

सिम्हा–८, सुर्खेत
कर्णाली प्रदेश, नेपाल

नेपालको सङ्घीय संरचनामा भएका कर विवाद र सुझावहरू

✍ ऋषि ज्ञवाली
कोषाध्यक्ष
रा बा बैंक कर्मचारी संघ नेपाल

नेपालमा सङ्घीयता कार्यान्वयनका सन्दर्भमा राजस्वको प्रमुख स्रोतका रूपमा रहेको कर तथा सो सम्बन्धमा कर कानुनको भूमिका महत्त्वपूर्ण छ। स्थानीय तह तथा प्रदेश सरकारहरूको गठन हुने, तत् तत् निकायहरूले आ-आफ्ना अधिकार, काम र कर्तव्यको खोजी गर्ने र कार्यान्वयनमा ल्याउने अभ्यासहरू गरिरहेका छन्। नेपालमा सङ्घीय शासन व्यवस्थाको प्रारम्भिक समयमा सङ्घ र स्थानीय तहहरूले सर्वप्रथम टेक्ने बाटो भनेको परम्परागत रूपमा बसेको परिपाटी नै थियो भने प्रदेश सरकारले पनि क्षेत्रीय प्रशासन र जिल्ला विकास समितिजस्ता मध्यमविन्दुका निकायहरूले गर्दै आएका कामहरूलाई आधार मान्न बाध्य भए । स्थानीय निकायहरूले साविकको स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ को झल्को स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा देख्नु र प्रदेश सरकारहरूले खारेज भएका साविकका जिल्ला विकास समितिहरूका काम कर्तव्य आफूमा आएको परिकल्ना गर्नु अस्वाभाविक थिएन पनि । प्रदेश सरकारको गठनमा जुन प्रकारले राजनीतिक सहभागिता भयो, त्यसले माग गर्ने प्रशासनिक, कानुनी र भौतिक संरचनाको निर्माण भइसकेको थिएन । यस्तो पृष्ठभूमिमा स्थानीय तथा प्रदेश सरकारहरूबाट बजेट निर्माण, राजस्व र व्ययको अनुमान र कर तथा गैरकरहरू लगाउने र उठाउने निर्णयहरू भएका हुन् । साविकको भन्दा नितान्त फरक अभ्यास गर्नुपर्ने अवस्था भएकाले करसम्बन्धी विषयहरूमा विविधता, अन्यौल र विवादहरू आएका हुन्। त्यसमा पनि कर जहिले र जहाँ पनि विवादमा आइरहने तर अपरिहार्य विषय हो ।

नेपालमा सङ्घीयताको अभ्यास गर्ने क्रममा यस विषयमा बहस सुरु भएको छ । यसलाई ठिक आकारमा ल्याउन सङ्घीय सरकारबाट पहल पनि सुरु भइसकेको हुँदा प्रस्तुत मामिलाले यथोचित निकास पाउने नै देखिन्छ। यस प्रकार संविधानले निर्दिष्ट गरेको वित्तीय सङ्घीयताको कार्यान्वयन गर्ने सिलसिलामा तीनै तहका सरकारहरूबाट सुरु गरिएका करसम्बन्धी अभ्यासमा देखिन आएका समस्याहरूको समयमा नै उजागर भएको हुँदा सहज रूपमा समाधान निस्कँदै जाने यो अध्ययनको निष्कर्ष रहेको छ।

नेपालको संविधान तथा प्रचलित करसम्बन्धी कानुनहरूअनुसार सङ्घीय सरकारले भन्सार महसुल, अन्तःशुल्क, मूल्य अभिवृद्धि कर, संस्थागत आयकर, व्यक्तिगत आयकर, पारिश्रमिक कर, राहदानी शुल्क, भिसा शुल्क, पर्यटन दस्तुर, सेवा शुल्क, दण्ड जरिवाना, क्यासिनो रोयल्टी जस्ता कर तथा गैरकर राजस्व लगाउने र उठाउने प्रावधान छ । प्रदेश सरकारहरूले घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क, सवारी साधन कर, विज्ञापन कर, पर्यटन, कृषि आयमा कर, सेवा शुल्क, दस्तुर, दण्ड जरिवाना जस्ता कर तथा गैरकर लगाउन सक्दछन्।

प्रदेशले लगाएका करसहित स्थानीय तहले विज्ञापन कर, मनोरञ्जन कर, सम्पत्ति कर, घर बहाल कर, घर जग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क, सवारी साधन कर, सेवा दस्तुर, पर्यटन शुल्क, व्यवसाय कर, भूमि कर (मालपोत) जस्ता कर तथा गैरकरहरू लगाउने र उठाउने व्यवस्था छ।

सङ्घीय संरचनामा तीनवटै सरकारहरूले राजस्व उठाउने विषयमा संविधानले स्पष्ट व्यवस्था गरे पनि सरकारहरू आ-आफ्ना क्षेत्राधिकार र करका शीर्षकहरूबारे प्रस्ट हुन नसकेको देखिएको छ । करका दर निर्धारणको मापदण्ड के हुने, के कस्ता शीर्षकमा मात्र स्थानीय तहले कर उठाउन पाउने भन्ने सन्दर्भमा सङ्घीय सरकारबाट पनि प्रस्ट दिशानिर्देश हुन सकेको पाइँदैन । तीनवटै सरकारका बिचमा आवश्यक समन्वय नहुँदा दोहोरो तेहोरो रूपमा कर तथा शुल्कहरू लगाउने अभ्यास हुन थालेको देखिन्छ ।

कतिपय स्थानीय निकायहरूले संविधान, कानुन र सामाजिक न्यायको मर्म विपरीत कर लगाउने निर्णय गरेका उदाहरण पनि भेटिएका छन् । साइकल कर, खोला तर्दा कर, घर दर्ता कर, घरको नक्सा पास गर्दा अत्यधिक दस्तुर, गोरु भैंसी बिक्रीमा कर, ट्र्याक्टरसँग छुट्टै कर, जन्मदर्ता कर, सम्पत्ति करमा अत्यधिक वृद्धि, मालवस्तुमा जिल्ला निकासी कर, अचल सम्पत्तिमाथि एकमुस्ट कर जस्ता अस्वाभाविक र सर्वसाधारण जनताको आर्थिक हितलाई प्रतिकूल प्रभाव पार्ने गरी कर तथा शुल्कहरू लगाएको पाइन्छ ।

नेपालको सङ्घीय संरचनामा भएका कर विवादको समाधानका लागि सुझाव

- सङ्घीय सरकारले संविधान तथा कानुनहरूमा भएका करसम्बन्धी व्यवस्थाहरूको किटान गरी दोहोरो र अस्वाभाविक करहरू हटाउन राजस्वसँग सम्बन्धित एकीकृत सङ्घीय कानुन निर्माण गरी लागु गर्नुपर्ने,
- तीनै तहका सरकारहरूले आ-आफूले लगाएका कर, शुल्क तथा दस्तुरहरू विधायिनी सभा, विज्ञ समूह र नागरिक समाजसँग छलफल गराई आ-आफ्ना क्षेत्र बाहिरका भए तत्काल हटाउन निर्णय गर्नुपर्ने वा क्षेत्राधिकारभित्रकै भएमा सामाजिक न्याय र औचित्यका आधारमा पुनरवलोकन गर्नुपर्ने,
- जन्म, मृत्यु, विवाह बसाइँसराइ, सम्बन्धविच्छेद जस्ता व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा उद्योग व्यवसाय दर्ता, पर्वतारोहण तथा पर्यटन सेवा जस्ता दस्तुरका लागि सङ्घीय कानुनहरूले निर्धारण गरेका दस्तुरहरू नै कार्यान्वयन गर्नुपर्ने,
- स्थानीय निकायका जनप्रतिनिधिहरूलाई संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था, कराधार, करारोपणका सिद्धान्तहरू, सामाजिक न्याय र एकल स्थानीय करका अवधारणा र तिनको औचित्यबारे विज्ञ समूहहरूबाट अभिमुखीकरण तालिम दिनुपर्ने,
- राष्ट्रिय आर्थिक नीति तयार गर्ने : संविधानको धारा २२८ मा स्थानीय तहले राष्ट्रिय आर्थिक नीतिसमेतका आधारमा कानुन बनाई कर लगाउन सक्ने व्यवस्था छ । सङ्घीय प्रणालीमा संविधानले दिएको अधिकारमा सङ्घले हस्तक्षेप गर्न मिल्दैन । तर राष्ट्रिय नीति सबै तहका सरकारलाई नैतिक रूपमा बाध्यकारी हुन्छ,
- राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको गठन : वित्तीय सङ्घीयतालाई सफल पार्न संविधानले परिकल्पना गरेको यति महत्त्वपूर्ण आयोग तीन वर्ष बित्दासमेत गठन हुन सकेको छैन । अविलम्ब यस आयोगको गठन हुनु आवश्यक छ,
- स्थानीय तहले करसम्बन्धी कानुन पारित गर्दा व्यापक छलफल गरी यथासम्भव सर्वसम्मतिबाट पारित गर्ने,
- करको दायरा बढाउने : प्रारम्भमा जनतालाई करको दायरामा ल्याउने र कर तिर्नु जिम्मेवार नागरिकको कर्तव्य हो भन्ने कुराको बोध गराउने । जनतालाई अति उच्च दरको कर लगाउनुभन्दा विस्तारै अनुभवका आधारमा औचित्यपूर्ण रूपमा कर वृद्धि गर्दै लैजाने,

- कर लाग्ने र नलाग्ने वस्तु र सेवाको पहिचान गरी सार्वजनिक गर्ने । यसले गर्दा जनतालाई कुन कुन कुरामा कर लाग्छ र कुन कुन वस्तु र सेवा करमुक्त हुन्छ भन्ने थाहा हुन्छ,
- आम्दानीको अनुपातमा प्रगतिशील कर लगाउने । निश्चित आयस्तरका नागरिकलाई निश्चित कुरामा कर नलाग्ने व्यवस्था गर्ने,
- एउटा वस्तु वा सेवाको एउटा पालिकामा कर तिरिसकेपछि पुनः कर तिर्नु नपर्ने गरी दोहोरो करबाट जनतालाई मुक्त गर्ने,
- प्रत्येक महिना प्राप्त राजस्व र खर्चको विवरण पुस्ट्याइँसमेत सार्वजनिक गर्ने । समय समयमा स्रोतको सदुपयोगको प्रतिबद्धता र सदाचार घोषणा गर्ने । मानिस जति सार्वजनिक रूपमा सदाचारी रहने प्रण गर्दछ, उसमा उति नै सदाचारको विकास हुन्छ र आत्मबलमा वृद्धि हुँदै जान्छ,
- राज्यको आफ्नै जिम्मेवारीभित्र पर्ने व्यक्तिगत घटना दर्ता, नागरिकता सिफारिस, स्वास्थ्यसम्बन्धी सिफारिस, नाता प्रमाणित जस्ता विषयमा शुल्क नलिने । तर कानुनले तोकेको म्यादभित्र दर्ता गराउन नआउनेसँग विलम्ब शुल्क असुल गर्ने परम्परा कायम गर्ने,
- मूलधारका राजनीतिक दलहरूले आफ्नो दलबाट निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूलाई नियन्त्रित, निर्देशित र सहजीकरण गर्ने,
- स्थानीय जनप्रतिनिधिहरूलाई क्षमता विकासका विभिन्न कार्यक्रम, तालिम, गोष्ठी, अन्तर्क्रिया सञ्चालन गर्ने,
- विभिन्न स्थानीय तहमा भएका अति असल र अति खराब अभ्यासहरूलाई पहिचान गर्ने । स्थानीय तहहरूले खराब र जनविरोधी अभ्यासहरूलाई टाढै राखी असल अभ्यासलाई अन्य स्थानीय तहमा समेत लागु गर्दै जाने,
- प्रदेश तथा स्थानीय राजस्वको एकल प्रशासन र राजस्व परिचालनका लागि क्षमता विकास गर्ने गरी मार्गनिर्देश, विधि र मापदण्ड सङ्घीय राजस्व नीतिबमोजिम कायम गर्नुपर्दछ। स्थानीय राजस्व स्रोत परिचालनको सम्भाव्यता अध्ययन गरिनुपर्दछ,
- राजस्व प्रशासनमा कार्यरत जनशक्तिलाई नैतिकता, सदाचारिता, इमानदारी र सुशासन कायम गर्न कठोर सङ्गठनात्मक आचारसंहिता तर्जुमा गरिनुपर्दछ ।

अन्त्यमा,

कृषि, जलस्रोत, विद्युत्, पर्यटन, उत्पादनमूलक उद्योग, सामाजिक तथा भौतिक पूर्वाधार, शिक्षा, स्वास्थ्य आदिमा आन्तरिक तथा प्रत्यक्ष विदेशी लगानी विस्तार गर्ने प्रमुख आधार राजस्व नीति हो । उच्च लगानी विस्तारबाट अझ फराकिलो, समावेशी र स्थिर आर्थिक वृद्धि र विकासबाट नै आन्तरिक राजस्व स्रोत परिचालन बढाई वि.सं. २०७९ सम्ममा मुलुकलाई अति कम विकसित राष्ट्रबाट विकासशील राष्ट्रमा, वि.सं. २०८७ सम्ममा मध्यम आयस्तरीय मुलुकमा रूपान्तरण गर्न र भिजन २१०० तथा दिगो आर्थिक विकास लक्ष्यहरू हासिल राजस्व नीति कोसेढुङ्गा सावित हुने छ । साथै, नेपाल एलडीसी ग्राजुयसन भएकाले आगामी पाँच वर्षपछि वैदेशिक अनुदानमा भारी कटौती हुने, छात्रवृत्तिलगायत भ्रमण खर्चका सुविधा प्राप्त नहुने, निकासीमा कोटासमेत प्राप्त नहुने हुँदा सोबाट राजस्व परिचालनमा पर्न सक्ने प्रक्षेपण गर्न Transition Revenue Mobilization Strategy तयारीमा लाग्नुपर्ने समेत छ ।

नेपालको सम्बन्धमा कर तथा गैरकरसम्बन्धी नीति, प्रणाली र संरचना तथा तिनको प्रभावकारी कार्यान्वयनका विषयमा घोत्लिँदा तीनवटै तहलाई समग्रमा हेर्नुपर्ने हुन्छ । यसरी बन्ने र कार्यान्वयन गरिने नीति र कानुन संविधानअनुसार तीन तहका

सरकारले प्राप्त गरेका आर्थिक र राजस्व अधिकार तथा तिनका जिम्मेवारीबाट निर्देशित भएको हुनुपर्दछ । कर तिर्ने जनता र जनताले चलाएका संस्थाहरूले हो । तसर्थ कर लगाउँदा र उठाउँदा जनआवाजलाई कदर गर्नुपर्छ । अप्ठेरा के छन् बुझ्नुपर्दछ । विद्यमान संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्थाअनुसार आमनागरिकले तीनवटै तहमा गरेर २०/२१ वटा कर तथा एक दर्जनजति शुल्कसमेत गरेर ३०/३१ वटा कर तथा शुल्कहरू तिर्नुपर्ने अवस्था छ। त्यसैले करको सङ्ख्या धेरै भएको देख्न सकिन्छ । कतिपय अवस्थामा त स्थानीय तहले लगाउने अन्य करका सन्दर्भमा कतिपय द्विविधाका कुरा पनि छन्। अब यसको समीक्षा गर्ने बेला भएको छ। सबलता र दुर्बलता केलाउनुपर्ने बेला भएको छ। यो राजनीतिक दर्शनसँग पनि जोडिएको विषय हो। त्यसैले करको राजनीतिक शक्तिको गम्भीरतालाई ध्यानमा राखी करसम्बन्धी नीति, कानुन र प्रणालीमा अर्थव्यवस्थाको चरित्र र आमजनताको कर तिर्ने क्षमतालाई मध्येनजर गरी यसका आधारमा समेत आमूल सुधार गर्न पछि पर्नु हुँदैन ।

नागरिकले दाखिला गरेको करको सार्वजनिक मामिलाका क्षेत्रमा राष्ट्रिय पुँजी निर्माण हुने गरी उपयोग भएको छ भन्ने विश्वास सरकारले हासिल गर्नुपर्दछ। यस प्रकारको वैधता र विश्वास नागरिकबाट आर्जन गर्न सके मात्र नागरिकमा स्वयम् कर दाखिला गर्ने व्यवहारको विकास हुने, लोकतन्त्रमा संस्था सक्षम हुने, जनशक्तिमा उत्तरदायित्व कायम हुने, करदातामा कर अनुपालना र कर दाखिला उत्प्रेरणा उँचो हुन्छ । यसका लागि आयातमा आधारित राजस्वको स्रोतलाई आन्तरिक उत्पादन र आर्थिक क्रियाकलापबाट सङ्कलन र संरचनात्मक परिवर्तन तथा प्रदेश र स्थानीय तहलाई मार्गदर्शन हुने गरी दिगो सोच, लक्ष्य र उद्देश्यसहितको सङ्घीय राजस्व नीति यथाशीघ्र तर्जुमा गर्नु आवश्यक छ ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

दिपक कुमार साह
शाखा प्रवन्धक
राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक
शाखा कार्यालय सिमिकोट

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.जयबहादुर महतारा
सम्पर्क नं. ९८५८०८७१४९

न्यू दिपेन्द्र फेन्सी स्टोर

भेरीगंगा–०९

सुर्खेत, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. प्रगती अधिकारी
सम्पर्क नं. ९८६४९४१२००

भट्टराई ट्रेडर्स एण्ड सप्लायर्स

गुर्भाकोट–८

सुर्खेत, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. उमेश खत्री
सम्पर्क नं. ९८४८१०९२६८

खत्री मेडिकल हल

गुर्भाकोट–९

सुर्खेत, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. टेकबहादुर खत्री
सम्पर्क नं. ९८५८०५२३२०

दिपिशा खाद्य किनारा तथा ग्याँस सप्लायर्स

गुर्भाकोट–१४, सुर्खेत

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.दिपक कुमार रोकाया
सम्पर्क नं. ९८४८०३०७८८

दि–दर्शन कन्स्ट्रक्सन

भेरीगंगा–११
सुर्खेत, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. अमृत दमाई
सम्पर्क नं. ९८२२५६६५५३

अमृत सटिङ सुटिङ सप्लायर्स

गुर्भाकोट–८
सुर्खेत, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

MA DURGESHWARI TRADERS & SUPPLERS

HEAD OFFICE: BARDIBAS-14, MAHOTTARI
BRANCH OFFICE: MADHYAPUR THIMI-03, BHAKTAPUR
Mo No.: 9854024576, 9816819177
Email: madurgeshwari2080@gmail.com

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.चक्रबहादुर सुनार

सम्पर्क नं. ९८४८०६३९३२

सिम्ताली ज्वैलर्स

गुर्भाकोट–८

सुर्खेत, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.कमलप्रसाद थकाली

सम्पर्क नं. ९८४८२०५०९०

कमल कोल्ड स्टोर

गुर्भाकोट–१४

सुर्खेत, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. वखतबहादुर शाही

मालिका निर्माण सेवा

वि.न.पा.-०६, सुर्खेत

कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.रवीन्द्र शर्मा

सम्पर्क नं. ९८५६०२३४७४

तिरूपति बालाजी स्टोर्स

पोखरा-६, मस्बार, कास्की

गण्डकी प्रदेश, नेपाल

Banking Crisis

✍ Keshav Prasad Lamsal
Former DCEO
Rastriya Banijya Bank Ltd.

A banking crisis is a severe disruption within the financial industry, affecting the stability and efficiency of banking institutions, and has far-reaching implications on both the immediate and long-term economic situation of the country.

Banks are exposed to a range of risks like credit risk, liquidity risk, interest rate risk and others. Banking problems can often be traced to a decrease the value of banks' assets. A deterioration in asset values can occur, for example, due to a collapse in real estate prices (as in Nepal nowadays) or from an increased number of bankruptcies in the non financial sector. When asset values decrease substantially, a bank can end up with liabilities that are bigger than its assets.

Bank problems can also be triggered if a bank faces too many liabilities coming due and does not have enough to satisfy those liabilities which is called liquidity mismatch. In this case, the bank can become illiquid. It shall be noted that illiquidity and insolvency are two different things. However, many times, insolvency and illiquidity come hand in hand. When there is a major decline in asset values, depositors and other bank's lenders often start feeling uneasy and demand their money back, deepening the bank's troubles.

A systemic banking crisis occurs when many banks in a country are in serious solvency or liquidity problems at the same time, either because there are all hit by the same outside shock or because failure in one bank or a group of banks spreads to other banks in the system. More specifically, a systemic banking crisis is a situation when a country's corporate and financial sectors experience a large number of defaults and financial institutions and corporations face great difficulties repaying loans on time. As a result, non-performing loans increase sharply and all or most of the aggregate banking system capital is exhausted. This situation may be accompanied by depressed asset prices (such as equity and real estate prices) on the heels of run-ups before the crisis, sharp increases in real interest rates, and a slowdown or reversal in capital flows. In some cases, the crisis is triggered by depositor runs on banks, though in most cases it is a general realization that systemically important financial institutions are in problem.

Systemic banking crises can be very damaging. They tend to lead affected economies into deep recessions and sharp current account reversals. Some crises turned out to be contagious, rapidly spreading to other countries with no apparent vulnerabilities.

Causes of Banking Crisis

Among the many causes of banking crises have been unsustainable macroeconomic

policies (including large current account deficits and unsustainable public debt), excessive credit booms, large capital inflows, and balance sheet fragilities, combined with policy paralysis due to a variety of political and economic constraints. In many banking crises, currency and maturity mismatches were a salient feature, while in others off-balance sheet operations of the banking sector were prominent.

Solutions of Banking Crisis

I: Short-term solutions

First governments will have to sustain aggregate demand by increased spending. Large budget deficits will be inevitable and also desirable in such a situation.

Second, in the process of recapitalizing banks, governments shall substitute private debt for government debt.

Third, governments and central banks shall have to support asset prices, in particular stock prices.

The deleveraging process of the banking system will continue to put downward pressure on asset prices. In order to stop this, governments and central banks may be forced to intervene directly in stock markets and to buy shares.

II: Long-term solutions: A return to narrow banking preventing the collapse of the banking system and making it function again. That is separation of commercial banking and other financial service sector.

The Role of Different Organizations during Banking Crisis

International organisation, such as the International Monetary Fund (IMF) and the World Bank, play crucial roles during a global banking crisis. Their precise responsibilities depend largely on the crisis's nature and its impact. Typically, these organizations intervene in multiple ways. They provide emergency loans to countries struggling to maintain economic stability, ensuring financial markets' smooth functioning. These organisation also offer policy advice based on their expertise when facing such global crises. Moreover, these international financial institutions actively promote financial reforms to prevent future crises. They conduct research to understand crises better and feed this knowledge into the global arena, fostering financial stability and more resilient economies. Recently, they played a crucial role to bring Shree Lanka out of the crisis.

The Role of Macroeconomic Factors in Banking Crises

There is inseparable relationship between macroeconomic conditions and stability in the banking sector. This correlation makes the banking system vulnerable to fluctuations in macroeconomic variables. Such variables can include fiscal policy, monetary policy, exchange rates, inflation rates, problems in balance of payments, and economic recessions etc. Specific conditions under these macroeconomic parameters can create an economic environment conducive to a banking crisis. For example, an unsound fiscal policy, increasing fiscal deficit, and high public debts can negatively affect banking sectors' performance, driving up financial vulnerability. Unstable exchange rates and high inflation rates can undermine the confidence in banks, which can potentially trigger a bank run. Moreover, problems in the balance of payments, typically a large current account deficit, can sometimes lead to a sudden stop or reversal of international capital inflows which may result in a banking crisis. Similarly,

economic recessions can create adverse feedback loops involving deteriorating asset quality, declining profits, increasing insolvency, and hence unnerve the banking system.

The Role of Bank-Specific Factors Contributing to the Crisis

While macroeconomic factors can set the stage for a crisis, a host of bank-specific factors often act as immediate triggers. These factors often start from the internal operations of the banking sector itself. Banks' internal issues such as excessive risk-taking, poor risk management, weak corporate governance, and inadequate capital are some bank-specific factors that can trigger a crisis. Excessive risk-taking often involves aggressive credit expansion and investment in speculative, risky assets. For instance, banks may lower lending standards during good times in pursuit of higher profits, which can spiral into a banking crisis when economic conditions worsen. Poor risk management includes lack of oversight on lending operations and inadequate monitoring, making the bank vulnerable to adverse changes in asset prices, interest rates, or exchange rates. Poor risk management can lead to increased loan defaults and deteriorating asset quality, hence threatening the bank's solvency. Weak corporate governance can result in skewed incentive structures, encouraging excessive risk-taking and short termism among management, all potentially leading to a crisis. Furthermore, when banks lack adequate capital buffers, they are less resilient to shocks.

Effects of Banking Crisis

The effects of banking crisis can be mentioned under two heads.

I: Immediate Effects of a Banking Crisis on the Economy

During a banking crisis, we can expect to see a number of immediate responses within the economy. These effects can be categorized into three broad areas: financial market stability, economic output and performance, and social impact.

- **Financial market stability:** The most immediate effect is instability in the financial markets. Banks may face heavy losses due to non-performing loans, leading to a drop in their share prices. This turbulence often spreads to other sectors of the stock market, resulting in a broader market downtrend. Moreover, banking crises often result in high market volatility, with increased fear and uncertainty among investors. This phenomenon can lead to liquidity shortages and increased borrowing costs.
- **Economic output and performance:** A banking crisis often leads to widespread economic contraction. This situation could be due to decreased consumer and business confidence leading to reduced spending and investment. Additionally, higher borrowing costs and credit crunches, both associated with banking crises, can suffocate entrepreneurial activity and hinder economic growth. A country's GDP is likely to take a hit in the immediate aftermath of a banking crisis.
- **Social impact:** The social impact of a banking crisis can be devastating. Unemployment rates typically rise as businesses struggle to survive or face bankruptcy. The crisis can increase income inequality and poverty rates, especially affecting the most vulnerable sections of society. It can

also lead to political and social unrest.

II: Long-term Economic Effects of Banking Crises

The impacts can be measured in terms of long-term economic growth, public debt, and structural reforms in the banking sector.

- **Long-term economic growth:** The detrimental effect of a banking crisis on long-term economic growth. Different studies show that countries experiencing a banking crisis can see reduced growth rates for many years after the crisis.
- **Public debt:** A banking crisis often results in a substantial increase in a countryb|s public debt. This result can be attributed to the governmentb|s increased spending to bail out the troubled banks, coupled with reduced tax revenues due to the economic downturn.
- **Structural reforms:** Banking crises inevitably lead to calls for structural reforms in the banking sector. These can range from improved regulatory oversight, more stringent capital requirements for banks, the incorporation of risk management in bank operations and better protection for depositors. Such reforms, while necessary, can take a considerable time to implement and become effective.

Source: I. Website of World Bank Group

II. Different articles.

Khem Kunwar

Managing Director

भ्याट नं. ६०२४८१७०४

चण्डीका मोडर्न फर्निचर एण्ड स. मिल प्रा. लि.

काठमाण्डौं

मो.नं. ९८५११९२२२७, ९८५११९०२५७

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. दिपेन्द्र शर्मा
सम्पर्क नं. ९८५६०२०४७४

बाहुन बाजे स्टोर्स

शुक्लागण्डकी नगरपालिका-८
गण्डकी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.मीरा ओझा
सम्पर्क नं. ९८४६०२९९४८

आफन्त फेन्सी पसल

पोखरा-१२, अमरसिंह चोक
गण्डकी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. सूर्यप्रसाद श्रेष्ठ
सम्पर्क नं. ९८५६०२०६१४

सिद्धार्थ ट्रेडिङ

पोखरा-८, सृजनाचोक
गण्डकी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. लक्ष्मण दाहाल
सम्पर्क नं. ९८५६०२४५७१

नेसनल इन्जिनियरिङ सर्भिस नेपाल प्रा.लि.

पोखरा–२५, हेम्जा, कास्की, गण्डकी प्रदेश

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. तेजकुमारी गुरुङ्ग
सम्पर्क नं. ९८५६०३३४४४

ग्रेना डिपार्टमेन्टल स्टोर्स प्रा.लि.

पोखरा–१, बगर

गण्डकी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. भीम बहादुर कुँवर
सम्पर्क नं. ९८४६०५०८८४

बि. कुँवर ट्रेडर्स

पोखरा–१४, चाउथे, कास्की

गण्डकी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. बिमल खड्का
सम्पर्क नं. ९८५६०७१०७१

बी.बी. सप्लायर्स

पोखरा–१७, बिरौटा, कास्की

गण्डकी, प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैँ,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो. कल्पना थापा
सम्पर्क नं. ९८६४८९९९१७

के.जी.एच. कल्पना गेस्ट हाउस

पोखरा-०६, बंगलादी, कास्की
गण्डकी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैँ,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो. ज्ञानुकुमारी बोगटी

सवलाइन वयर्स

तारकेश्वर-११, काठमाडौं
फोन नं.: ९८५११०२२५४

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैँ,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौँ ।

सम्पर्क नं. ०६१-५८१५०३, ५८१५०४

दिर्घायु पोखरा अस्पताल प्रा.लि.

पोखरा-०९, पृथ्वीचोक
गण्डकी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैँ,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो. प्रेम प्रसाद सुवेदी

मल्लिका खाद्यान्न खरिद विक्री केन्द्र

रत्न चोक नगरपालिका पथरी शनिश्चरे, मोरङ

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो. सुनिता ढकाल (कोईराला)
सम्पर्क नं. ९८४६०८२६४०

पोखरा डायग्नोस्टिक सेन्टर

पोखरा-१०, इन्द्रचोक, कास्की
गण्डकी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो.चन्द्र ढुंगाना
सम्पर्क नं. ९८४६०२४४९५

हाम्रो स्टोर्स

पोखरा-१४, मझेरीपाटन
कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रो. सुरज पौडेल

शुभ शुभारम्भ स्टोर्स

पोखरा-१४, वि.पि. मार्ग, चाउथे
मो.: ९८४८४२१२८३

दैनिक उपभोग्य सामानहरुको थोक विक्रेता

"हरेक शुभ दिनसँगै शुभ शुभारम्भ"

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौँ ।

एम.डि.सञ्जय देवकोटा
सम्पर्क नं. ९८४६००८०६३

शंकर कन्स्ट्रक्सन एण्ड इन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी

पोखरा-०८, कास्की
shankaraconstruction111@gmail.com

Resurgence of Keynesian Economic Theory

✍ Dinesh Gautam
Senior Manager
Rastriya Banijya Bank

Letter of Credit

- An, LC/DC is written undertaking by a Bank (issuing bank) given to the seller (the Beneficiary) at the request and in accordance with the instructions of the buyer (the applicant) to effect payment (that is by making a payment or by accepting or negotiating bills of exchange) up to a started sum within prescribed time limits, against stipulated documents and provided that the terms and conditions of the LC are complied with.
- UCP 600 article 2 defines the DC as: ... any arrangement, however named or described, that is irrevocable and thereby constitutes a definite undertaking of the issuing bank to honor a complying presentation.

In this definition some of the core principles are introduced:

- The DC is irrevocable.
- Definite undertaking to honor.
- A complying presentation.
- The independent nature

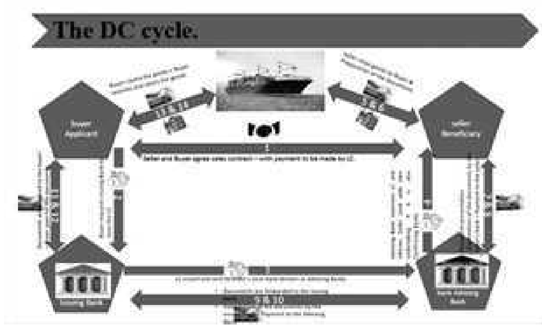

Different Types of LC

1. **Documentary:–** an obligation by the issuing bank to pay the agreed amount to the beneficiary (usually the seller) on behalf of the applicant (buyer) upon receipt of the specified documents.
2. **Standby:–** this operates more like <u>a demand guarantee</u>. It is a secondary rather than a primary obligation to pay, usually triggered by non performance. Should the exporter fail to receive payment from the importer he may claim under the standby letter of credit. Certain documents are likely to be required to obtain payment including: the standby letter of credit itself; a sight draft for the amount due; a copy of the unpaid invoice; proof of dispatch and a signed declaration from the beneficiary stating that payment has not been received by the due date and therefore reimbursement is claimed by letter of credit. This can basically also called a performance letter of credit or a guarantee that the applicant will perform in accordance to the contract. The beneficiary will be compensated upon presentation of predetermined documents.

3. **Irrevocable/revocable :–** A revocable LC can be changed or cancelled by the issuing bank at any time and for any reason. An irrevocable LC offers more security as it cannot be changed or cancelled unless all parties agree.

4. **Transferable :–** this is an LC with an added provision permitting the bank to transfer the sum specified by the LC to another party at the request of the original beneficiary.

5. **Back to Back Credit:-** A import letter of credit issued by an account party using as collateral a previous export letter of credit issued in his favor. The two letter of credit cover different parts of the same basic transaction. Banks are under no compulsion to issue the second letter of credit. Under the back-to-back concept the seller as beneficiary of the first credit offers it as security for issuance of the second credit. The seller as applicant for the second credit is responsible for reimbursing the bank for payments made under the second credit regardless whether or not he himself is paid under the first credit or not.

6. **Revolving :–** a single LC which can cover multiple shipments, so the credit can be renewed either as to the amount or as to the time it is available. These are often used where regular shipments are made from the same seller over a period of time.

7. **Sight LC (Payment LC):-**The LC against which payment is made at first sight of credit conformed import documents asked in the credit.

8. **Usance LC (Time LC/ Acceptance LC):-** Usance credit calls for drawing of drafts at a stated usance period requiring acceptance and/ or payment by drawee at the end of such usance period. For example, a 60 days usance credit requires payment after 60 days.

9. **Confirmed L/C:-** is usually requested if the seller is concerned about the creditworthiness of the issuing bank and/or the buyer's country risk. The advising bank adds its confirmation to the LC at the issuing bank's request The advising bank then becomes the confirming bank and undertakes to pay the beneficiary if the LC is complied with (this is a separate undertaking from the one given by the issuing bank and so offers extra security to the seller).

10. **Deferred payment Letter of Credit:-** A letter of credit which calls for payment under the letter of credit at a future, determinable date after presentation of specified shipping documents. The importer is extended the facility of making payments in installments and likewise the exporter is allowed the privilege of shipping goods in installments. This type of letter of credit is normally issued in cases where industrial machinery is to be imported and which need time to be prepared/fixed or installed.

11. **Red clause Credit:-** A 'Red clause credit" generally authorizes the designated advising bank/negotiating bank or branch, to make clean advances to the beneficiary to finance the purchase and preparation for shipment of the relative merchandise. This is basically a facility extended to the seller to draw up to 100% of the credit amount as a pre-shipment finance to the produce/manufacture or arrange merchandise as desired

by the buyer prior to shipment. This clause is called Red Clause because the term would be typed in red ink. These credits are rare these days.

The parties involved in the DC transaction.

1. **Applicant:-** Applicant is defined as 'the party on whose request the credit is issued". In a DC that would normally be the buyer.
2. **Beneficiary:-** Beneficiary is defined as 'the party in whose favor a credit is issued". In a DC that would normally be the seller.
3. **Issuing bank:-** Issuing bank is defined as 'the bank that issues a credit at the request of an applicant or on its own behalf " In the case of a DC that would normally be the buyer's bank. (Undertaking).
4. **Advising bank:-** Advising bank is defined as 'the bank that advises the credit at the request of the issuing bank". In a DC that would normally be the seller's bank – or a bank close to the seller, normally in the same country as the seller. (advising of Credit and Amendments).
5. **Nominated bank:-** Nominated bank is defined as 'the bank with which the credit is available or any bank in the case of a credit available with any bank" . In the case of a DC, this would normally be the advising bank.
6. **Confirming bank:-** Confirming bank is defined as 'the bank that adds its confirmation to a credit upon the issuing bank's authorization or request" . In most situations this would be a bank in the country of the seller.
7. **Reimbursing bank:-** It is the bank designated in the DC to reimburse the nominated bank. The nominated bank will claim the funds from the reimbursing bank after having accepted the documents. It is the bank where the issuing bank maintains an account for the designated currency.

In Letter of Credit Normally

- The supplier is known as the beneficiary.
- The bank that opens a letter of credit is the opening of issuing bank.
- The buyers who asks the bank to issues the credit is the applicant or account.
- The bank in the supplier's country that advises the credit to the beneficiary and checks its authenticity is the advising bank.
- When the advising bank adds conformation on the LC to be advised to the beneficiary it is then known as confirms Bank too.
- When certain terms and conditions of the credit is changed such change is known as amendment.
- The generally adopted set rules for credits is known as the Uniform Customs and Practice for letter of credit issued by the International Chamber of Commerce in their publication dated 2007 numbered 600.
- When an exporters takes the required documents into the banks, he is presenting them, which is known as presentation of the documents.
- If the documents are in order the credit becomes drawn .
- Documents that are not in order are referred to as discrepant.

Bank Guarantee (BG)

Meaning

- ➲ Guarantee is an irrevocable & unconditional undertaking issued by the Guarantor (Bank) at the request & instruction of the principal debtor (the applicant) to the Creditor (The beneficiary) to pay certain sum of money stated therein upon receipt of written demand from the beneficiary.
- ➲ Guarantee is a contingent liability which may or may not arise as funded liability to the bank.
- ➲ So it is off balance sheet item.

Parties Involved

- ✓ Principal - the Applicant
- ✓ Guarantor - the Bank
- ✓ Beneficiary – the firm to which the guarantee is issued.

Risks and Return in Guarantee

Risks

- Credit Risk
- Operational Risk
- FOREX Risk

Returns

- Commission income
- Cost free Deposits
- Opens the door for other forms of facilities

Contents of Guarantee

- Date (Issue, Effective and Expiry)
- Beneficiary's name and address
- Principal's name and address
- Purpose
- Guarantee Amount and currency

Types of Guarantee

1. Bid Bond(BB)

A bid bond guarantees compensation to the bond owner if the bidder fails to begin a project. Bid bonds are often used for construction jobs or other projects with similar bid-based selection processes.The function of the bid bond is to provide a guarantee to the project owner that the bidder will complete the work if selected. The existence of a bid bond gives the owner assurance that the bidder has the financial means to accept the job for the price quoted in the bid.

KEY TAKEAWAYS

- A bid bond is a legal agreement that ensures contractors fulfill their stated obligations on a project.
- This form of assurance provides both financial and legal recourse to the owner of the project.
- Bid bonds are usually submitted in conjunction with the project's contract.
- Bid bonds are backed by specialized surety companies that guarantee the payments will be made if the contractor fails to uphold their end of the bargain.

2. Performance Bond(PB)

It is a surety bonds to guarantee satisfactory completion of a project by a contractor in accordance with the terms and conditions of the contract. A performance bond is a financial guarantee that the terms of a contract will be honored. If one party to a contract cannot complete their obligations, the bond is paid out to the other party to compensate for their damages or costs.

Performance bonds are common in construction and real estate development. In such situations, an owner or investor

may require the developer to assure that contractors or project managers procure performance bonds, in order to guarantee that the value of the work will not be lost in the case of an unforeseen negative event.

A performance bond is an agreement between three parties, as explained below.

- The principal (usually a contractor), is the person or company who is providing a service.
- The obligee is the party that is paying the principal to perform certain work.
- The surety is the party that provides a performance bond to guarantee that the principal will complete their work. In the event of a partial or total failure by the principal. the surety will pay any additional costs for completion, up to the limits of the performance bond.

3. Advance Payment Guarantee(APG)

An advance payment guarantee mitigates a buyer's prepayment risk. If the seller breaches the contract, the buyer receives a refund. In that case, the agreement is considered null and void. It is also referred to as an advance payment bond.

An advance payment guarantee acts as collateral and protects the buyer's prepayment. If the seller defaults, the buyer recovers the prepayment amount. It is also called an advance payment bond.

Sellers and contractors require prepayment for working capital, procuring raw materials, and paying wages. Without prepayment, a seller or a contractor cannot complete large orders.

The client receives a refund if a seller or contractor breaches contractual terms. Once the refund is received, the client returns the original contract with a letter of release.

4. Retention Money Guarantee (RMG)

Retention money guarantees are issued to guarantee that the contractor will complete the work and rectify any defects during the retention period. The retention period is typically a period of time after the work has been completed during which a portion of the contract price is retained by the owner. If the contractor fails to rectify any defects during the retention period, the bank will pay the amount specified in the bond.

5. Warranty / Maintenance Bonds

A maintenance bond is a construction bond guaranteeing that a contractor will fix any workmanship problems that arise after a project is finished. The project owner typically requires the bond as protection from financial losses for a specified period. It safeguards against potential shortcomings in workmanship, ensuring the contractor remains accountable for their obligations after project completion.

6. financial bank guarantee (Payment G'tee) :

With a financial bank guarantee, a bank has promised to repay a debt if the borrower (or buyer) defaults on the loan, meaning the payment. For example, an applicant may purchase goods and services from a large company, receive said goods and services, and never pay the bill. In this instance, the bank would settle the debt with the large company since it can't come out of the borrower's bank account. Shipping Guarantee.

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान पर्व दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा
छठ पर्वको अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछु ।

HOTEL
YAK & YETI
KATHMANDU

याक एण्ड यति होटल

काठमाडौं

बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.विक्रम ढुंगाना

सम्पर्क नं. ९८५७६९१७७७

युनाइटेड अजोड इन्स्योरेन्स

शाखा प्रमुख कुस्मा

गण्डकी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.खेमराज शर्मा

सम्पर्क नं. ९८५७६२८७६६

पांगली बेकरी उद्योग

बागलुङ ना.पा.–२, जिप पार्क

गण्डकी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

Pro. Bishow Lalchan

Mobile No. :9846055133

Dhawalagiri Alcoholic Beverage

Marpha, Mustang

All kinds of alcoholic apple brandy, apple wine alcoholic here.

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

शाखा प्रबन्धक : तारा प्रसाद सापकोटा

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक

बिर्तामोड शाखा परिवार

कोशी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

सञ्चालक- श्री रामप्रसाद मैनाली

कन्काई इन्टरनेशनल विल्डर्स प्रा.लि.

कन्काई नगरपालिका-३, झापा

कोशी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड
बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल
संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को
अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ
तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय
शुभकामना

व्यक्त गर्दछु ।

सञ्चालक : दिपक घलान

ए.एम.डी. इन्जिनियरिङ एण्ड कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.

कोन्ज्योसोम गाउँपालिका–२

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. वर्ति देवी हात्ती
पाथिभरा बस्त्रालय
पथरी शनिश्चरे, मोरङ

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. समिर तिम्सिना
लोटस कम्प्युटर सप्लायर्स
पथरी शनिश्चरे-१, मोरङ

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

aQysta
Small Farmers. Big Impact

LMC-02, Shanti Marg
Sanepa, Lalitpur

Empathizing in the Workplace: A Leadership Style for Modern Organizations

✍ Pushpa Poudel
Manager
Rastriya Banijya Bank

Empathetic leadership acknowledges the multifaceted nature of the workplace, recognizing individuals as more than just employees but as complex beings with unique experiences and emotions. By fostering understanding, connection, and trust, empathetic leaders create environments where employees feel valued, empowered, and motivated to excel. This approach not only enhances collaboration and innovation but also enables leaders to navigate challenges, manage change, and drive sustainable performance. This article dwells into the principles and practical applications of empathetic leadership, offering insights and strategies to empower leaders at all levels to cultivate empathy and lead authentically in the modern workplace.

Empathy in the workplace is essential for building trust, enhancing communication, boosting employee morale and engagement, supporting mental health and well-being, facilitating innovation and creativity, and improving customer relationships. By fostering a culture of empathy, organizations can create environments where employees feel valued, heard, and empowered to contribute their best work, ultimately leading to greater success and effectiveness.

What is empathy?

Empathy is the ability to understand someone else's feelings and experiences. Being empathetic can allow us to understand someone else's perspective, strengthen our ability to connect with others and develop a better worldview. We may better understand that our actions impact other people, which can lead to more productive conversations, especially when interacting with people with different backgrounds and perspectives.

Difference between Sympathy and Empathy

Sympathy involves feeling compassion or pity for someone who is experiencing hardship or suffering. It's about acknowledging another person's pain and expressing concern or sorrow for their situation. However, sympathy does not necessarily entail fully understanding or sharing the emotions of the other person; it's more about offering support and comfort from a place of caring.

Empathy, on the other hand, involves understanding and sharing the feelings of another person as if they were your own. It goes beyond sympathy in that it requires actively stepping into the shoes of the other person, experiencing their emotions, and seeing the world from their perspective. Empathy involves a deeper level of emotional connection and often leads to a more profound understanding

of the other person's experiences.

In essence, sympathy is feeling for someone, while empathy is feeling with someone. While both are valuable responses to the suffering of others, empathy tends to foster deeper connections and more meaningful interactions because it involves truly understanding and resonating with the other person's emotions.

Why is empathy important at workplace?

1. Building Trust and Relationships:

Empathy plays a pivotal role in building trust and fostering meaningful relationships among team members. For instance, consider a scenario where a team leader takes the time to understand the personal challenges faced by a team member, such as balancing work and care giving responsibilities. By expressing empathy and offering support, the leader demonstrates care and understanding, strengthening the bond between them. This fosters a culture of trust where team members feel comfortable sharing their concerns and collaborating openly.

2. Enhancing Communication:

Effective communication is essential for any successful team or organization, and empathy is a key ingredient in facilitating meaningful communication. For example, imagine a team meeting where a colleague shares an idea that is met with skepticism by others. An empathetic response from team members would involve actively listening to the colleague's perspective, acknowledging their contribution, and providing constructive feedback. This fosters a culture of open communication and mutual respect, where diverse viewpoints are valued and considered.

3. Boosting Employee Morale and Engagement:

Empathy has a direct impact on employee morale and engagement by creating a supportive and inclusive work environment. Consider a scenario where an employee is struggling with a heavy workload and feeling overwhelmed. A manager who demonstrates empathy would take the time to understand the root cause of the employee's stress, offer assistance or resources to lighten their workload, and provide encouragement and reassurance. This not only boosts the employee's morale but also increases their motivation and commitment to the organization.

4. Supporting Mental Health and Well-being:

In today's fast-paced work environments, mental health and well-being have become increasingly important considerations. Empathy plays a crucial role in supporting employees' mental health by creating a safe space for them to express their emotions and seek support when needed. For example, if an employee is experiencing anxiety or burnout, a manager who demonstrates empathy would listen without judgment, offer empathy and support, and connect the employee with resources such as counseling or flexible work arrangements. This promotes a culture of compassion and understanding, where employees feel valued and supported in their overall well-being.

5. Facilitating Innovation and Creativity:

Empathy encourages diversity of thought and perspective, which are essential

ingredients for driving innovation and creativity in the workplace. For instance, imagine a brainstorming session where team members with different backgrounds and experiences come together to solve a problem. An empathetic leader would create an environment where everyone feels comfortable sharing their ideas, knowing that their contributions will be respected and valued. This fosters a culture of innovation where diverse viewpoints are celebrated and leveraged to drive creative solutions.

6. Improving Customer Relationships:

Empathy is not only important in

How to be more empathetic?

There are several ways you can improve your empathetic skills in the workplace. Use these steps to develop your empathy at work:

1. Actively listen

Practice empathy through active listening. Listen attentively to the person you're communicating with to better understand their question or request before thinking of a response. This strategy enables you to focus only on the other person's needs and as result, fully understand their feelings and perspective.

2. Personalize your communication

When you're aware of your specific audience, you can start to consider how to best communicate with them, such as changing the words you use based on the expertise of your client or colleague. For example, you may use more industry terms when talking with a coworker, but use simpler, more universal words when pitching to a client. If you're able to, you may even communicate in a different language when interacting with coworkers or customers whose native language differs from yours.

3. Offer to help

Empathy can also help you understand and address your coworkers' challenges, such as an increased workload or a personal matter. Demonstrate empathy by offering to help in any way you can. This gesture can show your team members that you are dedicated to ensuring the team's success and will assist them to reach team goals.

4. Consider a different perspective

If your team encounters interpersonal conflict, use the discussions productively, and try to see the situation from other points of view. Once you understand their feelings, you may be able to better respond. If you have any confusion over their issues on a topic, ask clarifying questions to better relate to each other.

5. Ask questions

Empathy emphasizes understanding a different perspective and may not be as easy as trying to imagine what another person is feeling. Asking your coworker

or client various questions about their needs, feelings and perspectives can help you better understand how to help them.

6. Validate their feelings

Even if you don't entirely understand and agree with someone else's perspective, you can practice empathy by ensuring that they know you think their feelings are important. Listen carefully to your coworker or client, then explain that you understand why this is a problem and that you are ready to assist. You practice empathy by acknowledging what they are experiencing, which can have a positive impact on the conversation.

Can Empathy Be Learned and Trained?

Empathy, often regarded as a natural disposition, is increasingly recognized as a skill that can be learned, cultivated, and refined through intentional practice and training. While some individuals may seem naturally empathetic, research suggests that empathy is not solely innate but can be nurtured and enhanced over time.

The Learnability of Empathy

Having empathy means you understand others' emotions, share their feelings, and respond with compassion and care. Being able to put ourselves in other people's shoes is a core part of what makes us human. Empathy strengthens our relationships at home, in the workplace, and in our broader community and helps us connect with people.

Research shows that empathy is a skill that can be learned and developed over time. Although some of us may be naturally more empathic than others, or happened to grow up in environments where empathy was taught, almost everyone has the capacity to relate to other people and share their emotions. We all have 'mirror neurons" in our brains to thank for that

While some people may naturally exhibit higher levels of empathy, research suggests that empathy is not fixed but rather dynamic and adaptable. Numerous studies have demonstrated that empathy can be learned, trained, and enhanced through various interventions and practices. For example, a study published in the Journal of Personality and Social Psychology found that individuals who underwent empathy training showed significant improvements in their empathetic abilities compared to a control group (Batson et al., 2012). This suggests that empathy is not solely a personality trait but rather a skill that can be developed through targeted interventions.

Here are different ways to cultivate empathy in your own life.

1. **Talk to people, and not just about the weather**

One of the easiest and most straightforward ways to practice empathy is to have conversations with a wide range of people about their feelings and experiences. Because empathy is about trying on new perspectives, it's useful get exposed to lifestyles, worldviews, and life experiences that are different from your own. The key here is to be genuinely curious, to ask open-ended questions, and to pay attention to how the other person is feeling—to their facial expression, body language, and tone of voice.

2. Try something new

One of the best ways to learn about other perspectives is to experience them

firsthand. That might mean travelling to a new country or spending time in a different neighbourhood. It might mean trying new kinds of food or attending a place of worship of a different faith.

Or maybe it means volunteering for a new cause. Rather than just imagining yourself in someone else's shoes, why not try them on and take a walk? See how they feel.

3. Read some fiction

Reading fiction is an easy, enjoyable, and science-based way to increase your empathy. It allows you to enter the characters' thoughts and feelings and see their point of view. You're able to explore how someone else's mind works and better understand what shapes their perspective.

Bonus points if the book is about another time or place or is written by an author who has a different background from you.

4. Teach your kids, early and often

Parenting or looking after children are great opportunities to practice your own empathy and to help children develop theirs. And it doesn't have to be complicated.

You might start with simply making a point of expressing and explaining your own emotions as they arise, and then help your kids express and explain theirs. Ask them what they're feeling and why? You can also ask them questions about how they think others might be feeling, like their siblings or characters in a movie or TV show. You can read books together to practice taking on other perspectives. And you can give positive feedback when they show empathy.

5. Be present and pay attention

An excellent way to increase empathy is by racticing mindfulness. Mindfulness is awareness that comes with paying attention, on purpose, in the present moment, non-judgmentally.

When your mind is cluttered and chaotic, it can be difficult to notice your own feelings and the feelings of others. Practicing mindfulness can help you calm your mind, become more aware, and better connect with your bodily sensations. To empathize with someone, you need to be present in the moment. You need to listen closely, understand their experience and their point of view, and respond appropriately. When you pay attention to yourself, this allows you to pay attention to others more effectively.

When someone is struggling, you need to tune into how they're doing in order to understand what they need and how you can help. That is, after all, what empathy is all about.

6. Training Programs

Participate in empathy training programs or workshops that provide structured guidance and exercises for developing empathetic skills. These programs often incorporate role-playing, group discussions, and real-life scenarios to enhance empathy.

Conclusion

In conclusion, the adoption of empathetic leadership in modern organizations represents not only a strategic advantage but also a moral imperative. Through cultivating empathy, leaders can foster inclusive cultures where individuals feel valued, heard, and empowered to thrive. As evidenced by research and real-world examples, empathetic leadership not only

enhances employee engagement and satisfaction but also drives organizational performance and innovation. By prioritizing understanding, connection, and trust, leaders can navigate the complexities of the modern workplace with authenticity and compassion, ultimately shaping workplaces where both individuals and organizations flourish. As we continue to navigate the ever-evolving landscape of work, empathetic leadership stands as a guiding beacon, offering a pathway to creating healthier, more resilient, and more successful organizations for the future.

Reference

Batson, C. D., Polycarpou, M. P., Harmon-Jones, E., Imhoff, H. J., Mitchener, E. C., Bednar, L. L., ... & Highberger, L. (1997). Empathy and attitudes: Can feeling for a member of a stigmatized group improve feelings toward the group?. Journal of Personality and Social Psychology, 72(1), 105-118.

Brown, B. (2018). Dare to lead: Brave work. Tough conversations. Whole hearts. Random House.

Riess, H. (2018). The empathy effect: Seven neuroscience-based keys for transforming the way we live, love, work, and connect across differences. Sounds True.

Smith, J. (2023). Empathizing in the Workplace: A Leadership Style for Modern Organizations. Journal of Organizational Leadership, 45(2), 123-137.

Indeed. (n.d.). Empathy in the Workplace. Retrieved from https://www.indeed.com/career-advice/career-development/empathy-in-the-workplace

Mental Health Week. (n.d.). Empathy: A Skill You Can Learn.

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

खगेन्द्र कन्दङ्वा
शाखा प्रवन्धक

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक
शाखा कार्यालय धनकुटा
कोशी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

यामलाल ढकाल

दिपु एण्ड दशना कन्स्ट्रक्सन

वी.न.पा. ६ सुर्खेत

सम्पर्क : ९८५८०५३३०७

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.भेषबहादुर पुलामी

सम्पर्क नं. ९८०२७३७०७७

युनाइटेड एसिया ट्रेडर्स

इटहरी उप म.न.पा.-२, हलगाडाचोक

बोटलर्स नेपाल(तराई) को उत्पादनको आधिकारिक वितरक ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. लिलम बस्नेत

सम्पर्क नं. ०२५-४७५२९३, ९८५२०४६४८७

श्री प्रभु इट्टा उधोग,

प्रभु फ्युल सेन्टर प्रा.लि.

इटहरी उप म.न.पा.-२०, तरहरा

सुनसरी, कोशी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

संचालन : श्री मोहनप्रसाद अधिकारी
सम्पर्क नं. ९८५१००२९७७

माङ्सुवा निर्माण सेवा प्रा.लि.

दमक नगरपालिका–८

झापा, कोशी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

अ.प्रा.संचालक श्री लक्ष्मण घिमिरे
सम्पर्क नं. ९८६२२९१११४

रोयल आल्मुनियम प्रा.लि.

इटहरी उप म.न.पा.–४

सुनसरी, कोशी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.दिल कुमारी श्रेष्ठ
सम्पर्क नं. ९८६२२३४८८४

श्री दिप चाँदनी गहना गृह

इटहरी उप म.न.पा.–६

सुनसरी, कोशी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.सूनिता श्रेष्ठ
सम्पर्क नं. ९८२९३९८२६२

कैलाश ज्वेलर्स

इटहरी उप म.न.पा.–६

सुनसरी, कोशी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. विष्णु माया पौडेल

श्री सिद्धी विनायक स्टोर

खजुरा-३, बाँके

फोन नं.: ९८५८०३४२७०

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. पासाङ शेर्पा

एन.सि.एस. इन्जिनियरिङ सोलुशन

पोखरा, म.न.पा.-८, शिवालय मार्ग कास्की

गण्डकी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. तारा बहादुर खत्री, धनपती खजुरा

प्रेसियस निर्माण सेवा

खजुरा-३, बाँके

फोन नं.: ९८०४५६७३७८

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. दिल बहादुर खडका

न्यु खडका भेराईटी

पथरी शनिश्चरे-१, मोरङ

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. सोमनाथ नेपाल

सम्पर्क: ०२१-५५५४८, ९८४२०४९२५५,९८०४३२१३३३

न्यू नेपाल ट्रेडर्स

पथरी शनिश्चरे-१, कुशलचौक, कोशी प्रदेश

यहाँ उपलब्ध सामानहरु घर निर्माण सम्बन्धी सम्पूर्ण सामानहरु रड, सिमेन्ट, जस्ता रङ्गरोगन साथै चोकर, आँटा, मैदा, चिउरा, चामाल पाइन्छ ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

सम्पर्क नं. ०२-१६९६०६४

मो. ९८११००६५०७२,९८६०५४९३२८

टोजा सुन-चाँदी पसल

पथरी शनिश्चरे-४, कुशलचौक

कोशी प्रदेश

यहाँ सुन चाँदी तथा गरगहनाहरु पाईन्छ

Productivity in Workplace: Factors and Enhancement Approaches

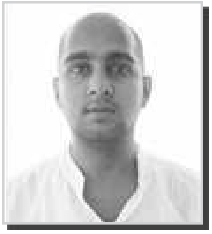

✍ DWAIPAYAN REGMI

Deputy Manager

Rastriya Banijya Bank Ltd

1. Background of Productivity

Productivity means all sets of measures that define efficiency or output per unit measure. It holds a different set of meanings but somewhere it carries out the major concern that explains in regards to getting done more with the limited resources which is available. Productivity appears to be a crucial aspect in the development of an individual, organization, or even society. This can often include aspects regarding the initial set of processes that also make utilization of technology in an effective and improvised manner. As explained by Ju (2018), productivity simply is the measure of efficiency that converts inputs into outputs. Its goal is to achieve more as possible. It has been regarded that productivity is the crucial factor that leads to business performance as stated by Prakash., et al (2017). It is through productivity that the organizations get to manage and get the best output possible. Productivity often leads to the desired outcome at the maximum level of input through any possible aspects that would be around.

It is really important to understand that productivity helps an organization not only to make the best utilization of resources, but also helps in aspects like cost reduction, obtaining competitive advantage, seeking innovation and growth, looking after employee morale and satisfaction, and up to employee development. It has widely been regarded that productivity is indeed a key driver for determining the shape and structure of the organization as it influences competitiveness, profitability, and a dynamic approach to determining the business environment. Organizations that seek development and growth should be able to prioritize productivity from every possible aspect. Productivity is not a time process but a continuous process that can involve time, commitment, dedication, and technology's advantage that would seek the growth out of it. Today's world looks at output and does not bother much more about the process indicating the importance that productivity holds in today's competitive world.

2. Innovation and Knowledge Worker's Productivity

Innovation and Knowledge of workers' productivity are related to fostering a

culture of innovation which is essential for the maximization of the output of knowledge workers. It involves aspects like creativity and problem-solving where encouraging a culture of innovation would rather promote creativity too. Here, employees would rather be provided with the freedom to think creatively. Innovation would also involve aspects that would be related to solving a complex set of problems. When there is a continuous learning attitude, innovation will be enhanced. Those workers who are filled with knowledge would understand the latest trends and would understand the set of methodologies that would be related there, and thereby, knowledge-seeking workers would seek innovative approaches that would further look to enhance and improve collaborative approaches. When employees get to work on innovative projects, it would automatically motivate them too and it would further provide them the opportunity to contribute something that would be new there as well.

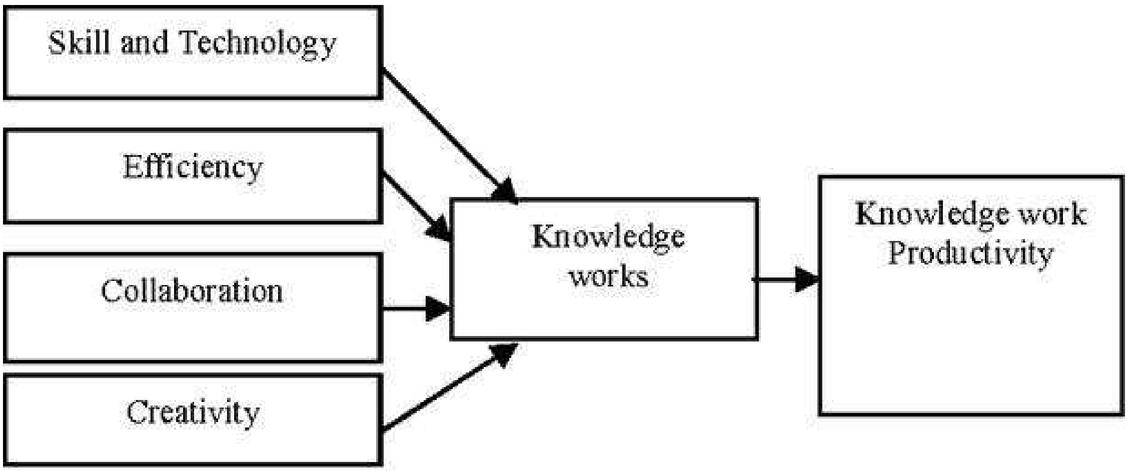

It can be seen that there lies a direct relationship between worker productivity and innovative practices. It can be seen that innovation is associated with the development of a new set of products, its services, or a set of processes that will impact the creation of novel solutions too. there will be an enhanced level of efficiency which can be seen with innovative approaches that organizations will get to face, which will promote worker's productivity. Through technological advancements, the overall workflow will be simplified with reduced time consumption - and this will automatically improve overall efficiency there. Engagement in an innovative environment will then come with a sense of purpose that will flourish excitement about the working pattern too. Thereafter,r with critical thinking ability and through work on innovative projects, employees will get to solve complex sets of problems. Be it for a creative approach, or through the encouragement of a creative idea - the employee's satisfaction level will be enhanced too. Their nature for change-seeking or changing adaptability will be modified.

Innovative workers can turn out to be naturally more productive because innovation is the driver that seeks improvised processes, improvised technologies, and improvised skills which will lead to increased efficiency levels.

Also, Hall (2011) explains that with similar productive workforce, will embrace changes that will continuously seek improvement there, ultimately creating a positive impact on productivity.

3. Factors impacting productivity

Productivity in any organization has a different set of factors which would influence it. The factors could be both internal factors or external sets of factors. The factors that influence productivity within an organization are as under:

- Employee Engagement: When employees are satisfied, they tend to work with their full level of energy and support. Satisfied employees would be engaged at a larger scale and they feel like giving their best to the organization on which they are influenced. Aspects like positive working conditions or opportunities ensure job satisfaction and these satisfied employees tend to react in a way that would ensure productivity from their end.

- Workplace culture: The seating arrangement, ventilation, and lighting all accumulate down to form the workplace. The social relation and practices there then sums up culture. When the culture of the organization is shaped as per beneficial impact it surely fosters collaboration, innovation, and a sense of belonging there. A positive impact on productivity can be seen when there is good workplace. Through a good workplace culture, there will certainly be a stronger set that enhances productivity.

- Leadership practices: The right form of leadership must be imposed as per the requirement of the follower. Having good leadership practices as per the requirement making proper communication, setting an appropriate set of expectations, and targeting and motivating the team members, will be major factors to influence the level of productivity within the organization.

- Technologies: Having updated technologies, will make employees' work easy and simple. Letting employees be equipped with a modern and efficient set of tools and technologies will automatically enhance their level of productivity. Since advanced technologies will all make the workflow easy and balanced, and outdated technologies will rather discourage the practices and act as a hindrance - it is important to understand that technologies do impact productivity levels.

- Opportunities for employees: Be it foreign trips or good training, be it career development and promotion opportunities or other aspects, where there is an adequate level of training provided to employees, they will certainly all benefit. After all, motivation comes out of opportunities which they would get to excel within the organization. Fair, transparent, and equality have to be ensured in the workplace anyway.

Apart from aspects like work-life balance, recognition and awards, performance feedback, regulatory compliance, and innovative practices all contribute to determining the level of productivity. As stated by Pilat and Criscuolo (2018), productivity enhancement is a key pathway that leads to success, it is important to look after a long term and sustainable modality

of productivity in any space. It is therefore important to understand that these factors will help organizations to create a conducive environment with a higher level of productivity that would lead to the long-term success of the organization.

4. Productivity Gap

Razzak (2006) explains the productivity gap as the difference that occurs between productivity levels which would come as different entities like that of nation, companies, or industries which could be measured as output per worker, output per hour, or other aspects. The major concern of the productivity gap includes the differences in productivity levels in countries and addressing the productivity gap would involve the implementation of policies and strategies for the enhancement of education and skills, for promotion of innovative aspects, and technological adoption that seeks to improve infrastructure as well. It can include the implementation of new roles and seeking sustainable sources fore equitable economic growth as well. A simple way to understand the productivity gap can be a difference in measured output per worker in different aspects. The difference between actual industrial production from its perceived potential production can be understood as a production gap in general.

4.1 Productivity Gap in Nepal

Nepal being a developing nation has been going through different challenges for economic development that directly impact productivity through different sectors. There is a lack of investment in human capital, and no proper career opportunities. Subedi (2008) explains that in Nepal there lies a high set of irrelevant job training, that acts as a major aspect for increasing the efficiency of Nepal's job market. There is also a high rate of informality in Nepal's job market. World Bank has identified that there has remained immense labor concern and productivity issues through major sectors - agriculture, industry, and services in Nepal. There is a remaining labor productivity deficit in both agriculture and nonagriculture in Nepal. Since there has not been a strong economic structure, the infrastructure level is not adequate, education and skills are relatively low and there is no advanced form of technological advancements, the productivity level of Nepal can be kept below the mark. Be it governmental policies or other aspects - they are all kept below the line.

5. Enhancing Productivity in Nepalese organizations

Be it through workers' efficient performance, or customers' ease; there certainly lies aspects like increasing user's efficiency through time-saving and making it more convenient through user platform's work enhancement. With a variation of product, diversified market segment, it can be regarded that productivity turns out to be something really essential. They are obliged towards transparency Apart, the companies across Nepal can also focus on obtaining customer service and feedback where customer service is something really important. Promotions and discounts equally matter in Nepalese context.

To be more precise, Nepalese companies does have ample space through which it can work out for productivity enhancement. By optimizing the user interface that they have been using, making them intuitive and user-friendly, these companies would be creating space for easy navigation in various set of categories. Also, this e-commerce space can work out in being responsive every time. With advanced search options, and strong filter-based features as well, the company

can enhance its productivity level. Be it by giving space and priority for personalized practices and personalized user interface, or by creating ease in the purchase process that customer experience – Nepalese companies who work online and offline - both have ample space for enhancement of its productivity.

The most important thing that this company needs to work on is in seeking supply chain operation, that would ease the whole process. And then developing seller-based support tools with their analytics can also be equally beneficial here.

6. Productivity Enhancement Plans

A productivity enhancement plan can simply be understood as a strategic set of initiatives that sets action that gets designed to improve and optimize the level of efficiency, effectiveness, and output of the company. It intends to enhance and improve the overall productivity that ensures that there is the maximum level of output produced through the optimum level of resources being used. As explained by Gahlyan., et al (2015), it is simply a strategy that seeks an improvised version of productivity in the organization. Understanding the same with Kumar., et al (2016) version, a productivity enhancement plan is a set of strategies or ideas through which the organization seeks an improvised level of productivity enhancement. It looks to cover all the aspects through which there would be strongly driven productivity letting the organization discover the best set of benefits and the best set of output. The productivity enhancement plan for Nepalese organizations can be summarized as under:

6.1 Employee Training and devlopment

Tohidi (2011) regards that through a strong level of teamwork commitment, overall productivity will have a direct link. For Nepalese companies as well, on having timely training about the latest technologies, seeking tools which would enhance their skill level and efficiency, or offering customer service representatives that would be maintaining customer queries, there can be a drastic level of productivity enhanced. The employees must be trained with the latest technology usage skills and customer service offerings there.

6.2 Communication and Collaboration Strategy

Nepalse organizations can also manage to enhance its productivity level through a strong set of communication and collaboration tools that would come into existence there. Implementation of an advanced set of digital technologies that would promote communication and coordination would help in a distributed set of working environments as well. Good communication levels among the employees and with customers as well will improve cross-functional processes and create a further enhanced set of integrity too. It is therefore important that companies around manage their collaboration tools that would help in the improvisation of communication as a whole.

6.3 Improvised User Experiences

What Malmir., et al (2012) in their study found is that if they would allow for an enhanced set of user interfaces it would automatically improvise the customer set of experience making it all user-friendly, visually appealing, and intuitive. Be it through the addition of advanced search and filter options, or picture-based search options, Nepalese companies can optimize the overall user experience making it more comfortable and friendly with customers. This will help customers develop ideas and plans that would be further easy and simplified too.

6.4 Supplier's training

Chang & Mills (2013) regarded that with a personalized experience, through the use of artificial intelligence, enhancement of product recommendation, basically for a supplier can be further easy. They need to prioritize seller training programs for optimizing the level of product listing and effectively managing inventory. being able to provide sellers with different sets of analytics tools will also help them to understand the performance that will help in making data-driven decisions there. A strong set of seller support training if provided will automatically help Nepalese companies letting them to enhance its productivity enhancement. This will help suppliers to make timely delivery of items that are of most importance.

6.5 Supply Chain and Logistic Improvisation

Bartol & Srivastava (2002) hold the belief that by being able to develop supply chain-based logistics improvement, and through the implementation of an inventory management system at the correct time, accurate products and appropriate time can be delivered. This will also reduce holding costs, and shipping time and ultimately offer timely delivery features. They must work out for real-time inventory management there ust even to ensure an accurate level of product availability for information would be there. Minimizing their time will enhance customer experience. Hence, these companies hereby would need to develop real-time inventory management practices to enhance its productivity level.

6.6 Overall process optimization

The age of digital transformation is an ongoing process where the whole process has to be summarized in one brief notion. On being able to ensure that the process is all simple and there are fewer complexities, it can be assured that the whole sum task can be categorized in a similar pattern. From the time of visiting the website or mobile app till the time of delivery, and even for after-sales service Nepalse organizations needs to be accountable. This will enhance the customer's experience and anything that goes out of track can be addressed then and there.

7. Conclusion

Productivity is the only factor that determines the level of success and profitability of any organization. It does have a crucial role in achievement or organizational success. Even to be competitive in the market, productivity should be highly prioritized. Alfes., et al (2013) explain that there will be long-term viability from the productivity of an organization and should therefore be timely measured and redefined with organization practice and bases.

Nepalese companies working hereby need tol seek aspects relating to cost reduction and this will further lead to enhancement of cost reduction leading to profitability there. The best approach that would come through is regarding innovation and growth and productivity would often involve those innovative processes and technologies through which managerial practices can be enhanced there. The good thing about prioritizing productivity is that it will keep and maintain employee engagement and morale at one end and assure customer satisfaction at the other end.

Financial stability can be assured because the organization can cope with any form of economic downturn, unforeseen challenges, and fluctuations within the business environment that would come along with. Hence, productivity can be regarded as a foundational element that looks after

different aspects of the organization seeking its impact on financial performance and employee satisfaction there. A strong productivity level would be the base layer for any organization's success not just short term but even for long-term goals. They need to prioritize continuous improvement on an equal basis then after there.

References

Alfes, K., Shantz, A. D., Truss, C., & Soane, E. C. (2013). The link between perceived human resource management practices, engagement and employee behaviour: A moderated mediation model. The International Journal of Human Resource Management, 24, 330–351. http://dx.doi.org/10.1080/09585192.2012.679950

Bartol, K. M., & Srivastava, A. (2002). Encouraging knowledge sharing: The role of organizational reward systems. Journal of Leadership & Organizational Studies, 9, 64–76.

Chang, C. D., & Mills, J. C. (2013). Effects of a reward system on resident research productivity. JAMA Otolaryngology-Head & Neck Surgery, 139(12), 1285–1290.

Gahlyan, V., S.k. Sharma, & Rathi, R. (2015). Productivity Improvement Strategy. https://doi.org/10.13140/RG.2.1.3395.8568

Hall, B. (2011). Innovation and Productivity. Nordic Economic Policy Review, 17178.

Ju, I. (2018). Marketing Communication. 1-14. https://doi.org/10.1002/9781119010722.iesc0102

Kumar, S., Duhan, M., & Haleem, A. (2016). Evaluation of factors important to enhance productivity. Cogent Engineering, 3, 1145043. https://doi.org/10.1080/23311916.2016.1145043

Malmir, A., Khalili, K., & Damirchi31, Q. V. (2012). Classifying the effective factors on productivity of human resources by using AHP and TOPSIS methods. Kuwait Chapter of Arabian Journal of Business and Management Review, 1, 68–73.

Pilat, D., & Criscuolo, C. (2018). The future of productivity. Policy Quarterly, 14. https://doi.org/10.26686/pq.v14i3.5081

Prakash, A., Jha, S., Prasad, K., & Singh, A. (2017). Productivity, quality and business performance: An empirical study. International Journal of Productivity and Performance Management, 66, 78-91. https://doi.org/10.1108/IJPPM-03-2015-0041

Razzak, W. (2006). Explaining the gaps in labor productivity for some developed countries.

Subedi, B. S. (2008). Transfer of Training: Improving the effectiveness of Employee Training in Nepal. Journal of Education and Research, 1(1), 51-60. https://doi.org/10.3126/jer.v1i0.7951

Tohidi, H. (2011). Teamwork productivity & effectiveness in an organization based on rewards, leadership, training, goals, wage, size, motivation, measurement and information technology. Procedia Computer Science, 3, 1137–1146. http://dx.doi.org/10.1016/j.procs.2010.12.185

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौँ ।

एमडी : विष्णुप्रसाद शर्मा

Lumbini Builders (P.) Ltd.

Class 'A' Contractor for All Civil Work

बानेश्वर, काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौँ ।

Sunshine Interior

मध्यपुर थिमि-१, लोकन्थली, भक्तपुर, सम्पर्क : ९८५११८३७६४

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो.सतिस काफ्ले

काफ्ले ट्रेडर्स

इनरुवा नगरपालिका–३

सुनसरी, कोशी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. विक्रम राउत

सम्पर्क नं. ९८१९९००२०२

प्रविसा ब्याग हाउस एण्ड फेन्सी स्टोर

त्रियुगा नगरपालिका–११

उदयपुर, गाईघाट, पिपलचौक

यहाँ ब्याग, बेल्ट, पर्स, छाता, रेनकोट,
जुत्ताचप्पल सुपथ मूल्यमा पाइन्छ ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. बिरेन्द्र गुप्ता

मो.: ९८१३०१७४२५/९८१२०८५५६९

बिरेन्द्र हार्डवेयर

पथरीशनिश्चरे न.पा.–८,मोरङ

सेवाहरु: घर निर्माण तथा अन्य निर्माणको लागि हार्डवेयर सम्वन्धि सम्पूर्ण सामाग्रीहरु सुफलत मुल्यमा पाईन्छ ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. पासाङ शेर्पा
डोमा कन्स्ट्रक्सन एण्ड सप्लायर्स
चैनपूर, संखुवासभा
कोशी प्रदेश, नेपाल

Seamless Computing,
Reliable Networking,
Superior Support

Microplus
Technologies

Contact Us Today:
Microplus Technologies Pvt. Ltd.
Tel: 01 4521032, 01 4521033
Email: info@microplus.com.np
Website: www.microplus.com.np
Loc: 160 Kumarimarga 6, Dillibazar
Kathmandu, Nepal

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

घनश्याम निरौला
शाखा प्रवन्धक
राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक
शाखा कार्यालय, शिवगञ्ज
कोशी प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
हार्दिक मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. लक्ष्मी खड्का
लक्ष्मी फेन्सी स्टोर
भेरी नगरपालिका–४
जाजरकोट, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

ASHOK STEEL INDUSTRIES PVT. LTD

HEAD OFFICE
P.O. Box : 12112, Ka 2-2/18, Bagmati Chambers, Milan Marg, Flat B-1, Teku
Kathmandu, Nepal
Tel : 4242335, 4243148
Fax : +977-1-4248215
Email : asisteel4@gmail.com

WORKS
Jeetpur, Simra,
District Bara, Nepal
Tel : 53-520041, 53-520125
Email : asisteel.jpr40@gmail.com

www.ashoksteel.com.np

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. दिपेन्द्र प्रकाश वि.क.
एलिसा ज्वलर्स
खजुरा-४, बाँके
फोन नं.: ९८४८१४४८११

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

Shikhar Insurance Co. Ltd
Mulpani Branch
Thali, Mulpani, Kathmandu, Nepal
Tel : 01-4451565
Mobile : 9802333252 / 9841343737
Email : uttam@shikharinsurance.com
Web : www.shikharinsurance.com
Uttam Kumar Pudasaini
Branch Chief

Essay on Employees' Productivity in RBBL: Opportunities and Challenges

✍ Mahesh Raj Bhatt
Deputy Manager
Rastriya Banijya Bank Ltd

1. Introduction

1.1 Background

Employees are the valuable assets and a vital source of competitive advantage for an organization. They are the internal customers of an organization whose needs are to be satisfied for the success of the organization. Present literatures define employees not merely as a work force but as a human capital with set of skills knowledge and competencies which helps to mobilize other resources and generates profit in the organization. Productivity is simply a ratio of output to input. More specifically, employees' productivity is quantity and quality of goods or services can be produced by employees of an organization by utilizing available resources. In broader terms, Peter Drucker has stated 'Employee productivity is the measure of how efficiently and effectively employees are able to meet the output targets set by their employers." Thus, employee productivity is about how well an organization can achieve their targeted level of output by utilizing the skills, knowledge and competencies of employees.

The measurement of productivity varies from industry to industry. While in banking, employee productivity can be measured in terms of Per Capita Loan, Per Capita Deposit and Per Capita Annual Profit of employees of a bank. Some banks also measure employee productivity in terms of ratio of Annual Revenue Generated in a Fiscal Year to Annual Staff Cost.

1.2 Status of Employee Productivity in RBBL

The trend of productivity in Rastriya Banijya Bank Ltd. (RBBL) can be analyzed with three indicators: Per Capita Loan, Per Capita Deposit and Per Capita Profit (Net Profit). Based on data published in annual reports of RBBL, Table no. 1 Illustrates the statistics for employee productivity based on aforementioned three indicators.

Table no.1

FY	No. of Employees	Total Loan	Per Capita Loan	Total Deposit	Per Capita Deposit	Net Profit	Per Capita Profit
2075/76	2109	146,560,481,531	69,492,879	189,255,335,577	89,737,001	5,046,520,378	2,392,850
2076/77	1978	155,254,601,225	78,490,698	230,902,636,884	116,735,408	4,377,316,161	2,213,001
2077/78	2187	193,305,056,416	88,388,229	263,836,765,847	120,638,668	3,423,628,296	1,565,445
2078/79	2136	226,717,547,980	106,141,174	258,144,297,064	120,854,072	4,292,821,850	2,009,748
2079/80	2646	242,942,013,219	91,814,820	321,654,940,223	121,562,714	3,595,127,809	1,358,703

Furthermore, Fig. no.1 and Fig. no. 2 illustrates the case of employee productivity based on the three indicators mentioned above.

Fig. no.1

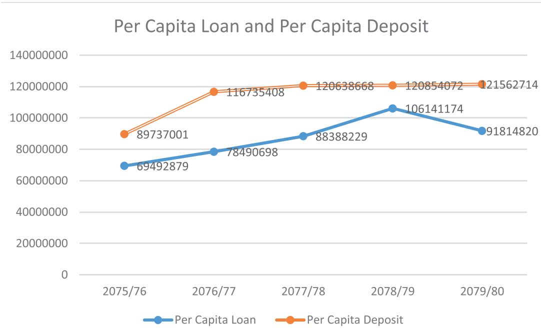

Fig. no. 1 shows that the per capita loan has increased in FY2076/77 to FY2078/79. However, it has fallen in FY2079/80. The fall in per capita loan is due to increase in 510 staffs during the FY 2079/80 and lack of substantial increment in lending. However, except in FY 2076/77 when the per capita deposit has substantially increased, in other years it has remained consistent.

Fig. no.2

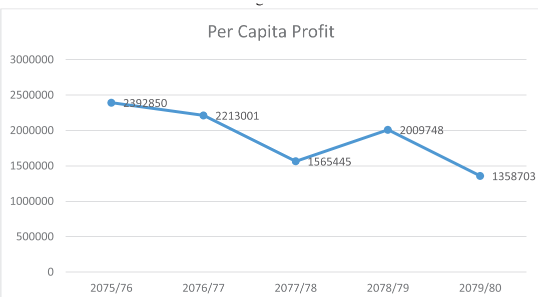

Fig. no. 2 shows a substantial fall in Per Capita Profit during FY 2076/77 and FY 2077/78. It has increased during the year 2078/79 which is due to fall in no. of staff and increase in profit. It has substantially declined in following FY 2079/80 again. It is due to increase in staffs and decrease in profit.

This shows that RBBL employees productivity is falling and strong steps need to be taken to increase lending so as to increase profitability.

2. Opportunities

There are several opportunities for RBBL to enhance its productivity. Such opportunities range from utilizing the brand value and customer loyalty to leveraging digital transformation initiatives to streamline operations and improve efficiency across its banking services. By capitalizing on opportunities, RBBL can significantly enhance its productivity and maintain a competitive edge in the banking sector.

2.1 Dividend of Brand Value and Customer Loyalty

RBBL, being almost a fully government owned bank, has a huge brand value in the financial and job market. It has a huge and loyal customer base who have entrusted the bank with their money in the form of deposit. RBBL has also a good reputation of being the most economical bank in terms of lending rates. Such brand value and loyalty provides the bank staff with a competitive advantage in doing competitive business.

2.2 Skilled and Qualified Youth Workforce

RBBL has appointed substantial number of new staffs during recent 5 years who are technologically and academically sound. The average age of employees is below 37 years. Having new and young employees in the organization provides an opportunity to institute change in technology and working

procedures. It is the most productive time for RBBL.

2.3 Preferred Destination for Employment

RBBL is one of the best preferred organizations in the banking industry for job hunters. It is evident during the recent recruitment process where tens of thousands of job seekers had applied for different job positions in Nepal. This has provided an opportunity for the bank to select the most suitable candidate to work in the bank.

2.4 Fair Recruitment and Selection

The Government of Nepal has made provision for conducting employees' recruitment and selection of public enterprises through the Public Service Commission(PSC), the most entrusted constitutional body for meritocracy. This has provided an opportunity for RBBL to select the skilled, knowledgeable and experienced workforce at different levels.

2.5 Advantage of Staff Retention or Lesser Turnover

While the privately owned banks and financial institutions are suffering from the problem of talent poaching, RBBL has one of the best staff retention rates. Retention of staff reduces costs and increases efficiency in the organization.

2.6 Regulation of Government Bodies

Along with regulation of Nepal Rastra Bank, government bodies like the Ministry of Finance, Commission for the Investigation of Abuse of Authority(CIAA), National Vigilance Center, Office of the Auditor General of Nepal, etc keep a keen eye on RBBL. This provides an opportunity to instill values of good governance in the organization as a result of which customers get quality service.

RBBL needs a dedicated plan, policy and resources to capitalize the aforementioned opportunities. Along with these opportunities there are some challenges which need to be addressed to improve employees' productivity.

3. Challenges

The quest to increase productivity in RBBL is surrounded by several challenges. There is need of dedicated assessment of the challenges which are seen in policies, structures, technology, management and work culture.

3.1 Effective Implementation of Business Process Reengineering(BPR)

RBBL has been often criticized for its sluggish service delivery. To resolve this issue, The RBBL Strategic Plan 2020-2025 has kept BPR as its first priority with three targeted outcomes: to reduce the average cycle time by at least 30% of the baseline value, reduction in average cost per unit of output/time and reduction in average cost per unit of output/time by 30%. Timely implementation, review and control of business process reengineering to reduce the process/cycle time is a challenge to RBBL.

3.2 Reforming Information Technology

Technology is a means to deliver quality service to the customers. Contemporary banking has evolved from face-to-face interactions to prioritize remote access

and digital convenience. There is a need for upgrading and integrating the Core Banking System and other Information Systems for effective service delivery. This will improve the speed and reliability of services. Because RBBL has the new and techno–savvy staff at present, it is high time to upgrade the technology used.

3.3 Forming Stable Human Resource Regulation and Introducing Predictable Career Path

RBBL Employee Service Bylaw has undergone many amendments in recent years. Yet, a satisfactory regulation has remained from forming. There is a lack of Manager and Staff Roster in the organization. Also, a career path to provide opportunity to an assistant level employee to reach the executive level of the bank is lacking. There are blockages and bottlenecks in the hierarchies. Such issues have caused demotivation among the staff. Thus, forming a progressive Human Resource Bylaw for providing promising career opportunities is a challenge.

3.4 Merit Based Selection of Chief Executive and Board of Directors

Meritocracy is a building block of organizations success. RBBL, being almost fully owned government bank of Nepal, has influence of the government in the recruitment and selection of chief executive and board members. Though the position of chief executive is seen as stable, the stability of tenure of board members is seriously questionable. Such instability of tenure of board of directors destabilizes policies, programs and priorities as a result of which productivity falls. Thus, installing chief executives and board members with meritocracy and for stable tenure is a challenge.

3.5 Instituting Performance Based Growth System

RBBL should introduce Performance Contract Procedure and tie up it with employees' career growth. Progressive organizations reward their employees' productivity with promotion and delegation of authority. RBBL needs to redefine its promotion criteria by increasing the weight of employee performance. Thus, introducing a progressive and performance rewarding evaluation system and career opportunity is a challenge.

3.6 Forming Unified Employee Union and Productive Collaboration

Employee unions have proved to be a vital and inevitable part of RBBL. There are currently 3 labor unions affiliated to 3 different political parties in RBBL. Existence of such employee unions have caused division in the workforce, chaos and delay in decision making process. Thus, forming a Unified Employee Union from periodic elections, collaborating with employee union in improving productivity and limiting their role and influence in matters like promotion, transfer and placement is a challenge.

4. Capitalizing Opportunities and Overcoming Challenges

To improve the current level of Per Capita Deposit, Per Capita Loan and Per Capita Profit and to improve the quality of services,

RBBL needs to grab the opportunities and mitigate the challenges stated above.

4.1 Capitalizing Opportunities

RBBL should take an initiative to measure its brand equity, compare it with that of the best bank in the market and take initiative to improve the brand value. It should also preserve the loyalty of customers by proving to be a reliable, economical and best quality service provider in the industry. It should also start career orientation programs for the prospect employees to attract the quality manpower from the job market. The selection procedure should be improved further to make sure that there is fit between employees and their work. Not only this, initiative must be taken to satisfy the existing employees by addressing their grievances and offering intrinsic and extrinsic motivation. RBBL should provide perks and facilities like scholarship programs for staff children, daycare and babysitting service for staff children, treatment facilities at a prescribed hospital, etc. It should also collaborate with foreign banks for learning and exchange programs for staff. The competencies of existing employees should be utilized by engaging them in productive and innovative jobs.

4.2 Addressing Challenges

It is the need of time for the top level management of RBBL to take keen interest in BPR. BPR initiative can help to improve organizational growth and productivity. The assessment of outcomes of implementing BPR should be done and necessary corrective actions should be taken if needed. Also, to improve the banking services further, new and improved Core Banking System (CBS) with global standards should be installed and the information systems should be integrated. Also, to increase employees' commitment the Employee Service Regulation should be made inclusive and satisfactory. It should ensure predictable career growth and development of employees. A unified Employee Union should be instituted and such employee union should be introduced as a partner of management in planning and execution. Finally, the bank should instill a system of meritocracy in recruitment selection, promotion and transfer at all the levels for improving productivity and employee satisfaction.

5. Conclusion

In a nutshell, employee productivity is a vital success element of an organization. It is possible to improve productivity only with strategic commitment of management, diligence of employees and favorable work environment. RBBL needs to utilize its brand value and customer loyalty, reform technology, introduce human capital development strategy and develop a positive work culture in order to improve productivity. As the Chinese proverb reads, 'The gem cannot be polished without friction, nor man perfected without trials'. Thus a brave initiative to grab the opportunities and overcome the challenges is essential.

(राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी संघ नेपालको ३५ औं वार्षिकोत्सवको अवसरमा आयोजित निबन्ध प्रतियोगितामा प्रथम पुरस्कार प्राप्त निबन्ध)

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैँ, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौँ ।

सञ्चालक : मान कुमार बुर्जामगर

जि.बाई. कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.

काठमाडौं महानगरपालिका–३२, कोटेश्वर

काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैँ, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौँ ।

देव गणेश बिल्डर्स प्रा.लि.

काठमाडौं महानगरपालिका, बानेश्वर

काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौँ ।

NCAT System and Solutioin pvt. ltd

P.O. Box 89, 3rd Floor

Hotel Association of Nepal Office Complex (HAN) Gairedhara, Kathmandu, Nepal, Tel : 977014004771, 4004768, 977 01 01 621 6123, Fax 977014004629

Email : infoFncat.com.np, www.ncat.com.np

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौँ ।

Ridge Line Energy Ltd

Kupondole, Lalitpur, Nepal

01-5900114, info@ridgeline.com.np

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

आशिष सिग्देल
प्रवन्ध निर्देशक
मोवाइल नं. ९८५१०७६२११

नेपाल वायर एण्ड केबल्स प्रा.लि.

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

Doodhpokhari Chepe Hydropower Pvt. Ltd.
Estd. 2017AD

Doodhpokhari Chepe Hydropower Ltd.

Kupondole, Lalitpur, Nepal
(2th floor of Sunrise Bank Building)

Sabin Pradhananga
Chairperson
cell no : 9851164011

Narayan Kandel
Director
Cell no : 9705565555

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

सञ्चालक : रिता कुमारी अधिकारी
न्यू राजन ट्रेडर्स एण्ड सप्लायर्स
वी.न.पा. ६, सुर्खेत
सम्पर्क : ९८५८०९८९१७

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. पुजा राना थापा
विवेक फेन्सी पसल
आबुखैरेनी गा.पा.-३, तनहुँ
फोन नं.: ९८४६१५८८४३

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. कृष्ण बहादुर पन्थ
कृतिका कृतेश कन्स्ट्रक्सन कम्पनी प्रा.लि.
आबुखैरेनी गा.पा.-३, तनहुँ
फोन नं.: ९८६६०२४९३३

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान पर्व दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा
छठ पर्वको अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछु ।

KMC

Al Khaleej

Madical Centre (P) Ltd.

Gr. Floor, Behind SBI, Ward No.7, Chhuchepati Road. Opp.
Hyatt Regency, P. O. Box-19213, Kathmandu, Nepal.
Tel.: 00977-1-4480087, Fax: 4493578
E mail: alkhaleejmdc@gmail.com

नगरपालिकाको जरुरी सूचना

"व्यक्तिगत घटना घटेको ३५ दिन भित्र नि:शुल्क रूपमा घटना दर्ता गरौं"

- जन्म, मृत्यु, विवाह दर्ता र सम्बन्ध विच्छेद एवम् बसाईँसराइ जस्ता व्यक्तिगत घटना समयमै दर्ता गराऔं, जरीवानाबाट बचौं ।
- Online मार्फत व्यक्तिगत घटना दर्ता (दिवेदन) मा Online गर्नु पर्दछ ।

Online दर्ता हुने स्थानमा **Online** घटना दर्ता हुँदा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरू:

- www.docr.gov.np को online घटना दर्ता (निवेदन) मा Online गर्नु पर्दछ ।
- त्यसपछि घटना घटेको व्यक्तिको सम्पूर्ण यथार्थ विवरण प्रविष्ट गर्नुपर्दछ ।
- प्रविष्ट पछि मोबाइलमा आउने टोकन नम्बर लिई ३० दिन भित्र सम्बन्धित स्थानीय पञ्जिकाधिकारीको कार्यालयमा जानु पर्दछ ।

नेपाल सरकारले वि.सं. २०८० सालसम्ममा जन्मदर्ता शत्प्रतिशत र अन्य व्यक्तिगत घटना दर्ता उल्लेख्य रूपमा वृद्धि गर्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गरेको छ ।

हार्दिक शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

सन्धिखर्क नगरपालिका

अर्घाखाँची, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

फोन नं. ९८५-१०१८३९३

UNITED AJOD
Insurance Limited
United by Trust
Property Insurance
Secure Today,
Reassured Tomorrow.
Don't let uncertainties cast a shadow on your home. Invest in peace of mind.
Secure your assets with our Property Insurance today!
Property Insurance
Marine Insurance
Travel Medical Insurance
Agriculture Insurance
Micro Insurance
Personal Accident Insurance
Motor Insurance
Health Insurance
Engineering Insurance
Third Party Insurance
Aviation Insurance
Bankers Indemnity Insurance
UNITED AJOD
Insurance Limited
United by Trust
Toll Free: 1660-01-86496 (NTC), +977-1-5333743
info@unitedajodinsurance.com
unitedajodinsurance.com
CTC Mall (7th Floor), Sundhara, Kathmandu

eSewa™
माध्यम एक
भुक्तानी अनेक
ATM

NLG
एनएलजी इन्स्योरेन्स
कम्पनी लिमिटेड
SECURE YOUR
HOME
सबैको सुरक्षा, एनएलजीको इच्छा

उच्च बोनस दर अर्थात्
अधिकतम प्रतिफल
Since 1988
National Life
37 Years of Excellence
National Life Insurance Company Ltd.
बोनस दर
रु. ८३
रु. ८५*
कर्जा/दावी/परिपक्व/समर्पण सबैमा बढी रकम प्राप्त हुने
सरकारी स्वामित्वको राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको लगानी रहेको
ठूलो जीवन बीमा कोष
National Life
नेशनल लाईफ इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेड
NATIONAL LIFE INSURANCE COMPANY LIMITED
Lazimpat, Kathmandu, Nepal, Tel. : +977-1-4514799, 4516556
Email : nlgilife@mail.com.np, www.nationallife.com.np

Western Union
वेस्टर्न युनियनबाट
ढुक्कै पैसा पाऔं ।
CG | फिन्को
विश्वसनीयताको अनुभूति
Toll Free No.: 16600123123

iDream
Put Your Storage on
autopilot with AI
HPE Alletra MP B10000
100% Data Availability Guaranteed
+97715347390
sales@idream.com.np
www.idream.com.np

ADBL
घर कर्जा
तपाईंको सपनाको घर
ADBL घर कर्जा
सँग पुरा गर्नुहोस
घर निर्माण /खरीद /मर्मत गर्न
लाग्ने लागतको अधिकतम
८0%
सम्म
कर्जाको अवधि
घर निर्माणको लागि ५ वर्ष, १० वर्ष, १५ वर्ष र २० वर्ष सम्म।
घर मर्मतको लागि अधिकतम १० वर्ष सम्म।
सर्तहरु लागु हुनेछ।
थप जानकारीको लागि नजिकैको
कृषि विकास बैंक लिमिटेडमा सम्पर्क गर्नुहोस ।
कृषि विकास बैंक लिमिटेड
Agricultural Development Bank Ltd.
SWIFT: ADBLNPKA
सम्पूर्ण बैंकिङ्ग सुविधा सहितको तपाई हाम्रो घर आँगनको बैंक
www.adbl.gov.np

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

HOTEL ROYAL SINGI
KATHMANDU

Lal Durbar, Kamaladi, Kathmandu, Nepal
+977 1 4424190 / 4424191
www.royalsingi.com

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. दिनेशकुमार हमाल
सम्पर्क नं. ९८५८०५०७७६

अविनाश एण्ड कम्पनी प्रा. लि

दुल्लु, कर्णाली प्रदेश, नेपाल

खाना पकाउने ग्याँस (एल.पी. ग्याँस) प्रयोगकर्ताहरुलाई सुरक्षा सम्बन्धी

नेपाल आयल निगम लि. को

अति आवश्यक जानकारी

एल.पी. ग्याँस अत्यन्तै प्रज्वलनशिल पेट्रोलियम पदार्थ भएकाले यसको प्रयोगमा पर्याप्त सतर्कता एवं सावधानी अपनाउनु जरुरी हुन्छ । त्यसैले खाना पकाउने ग्याँसको चुहावटले हुने दुर्घटनाबाट बच्न देहायका कुरामा विशेष ध्यान पुऱ्याउन सम्पूर्ण उपभोक्तावर्गमा नेपाल आयल निगम अनुरोध गर्दछ ।

दुर्घटनाबाट बच्न ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु :

१. सिलिण्डर ल्याउदा लैजादा नगुडाऔं । भान्सामा सिलिण्डर सँधै ठाडो राखी प्रयोग गरौं । सुताएर, घोप्टाएर प्रयोग नगरौं ।
२. रेगुलेटर, रबर, पाइप, चुलोजस्ता उपकरणहरु गुणस्तर भएको मात्र प्रयोग गरौं । साथै हरेक दुई वर्षमा ग्याँसको पाइप फेरौं ।
३. काम सकेपछि सँधै रेगुलेटर बन्द गर्न नबिर्सौं।
४. खाना पकाउदा सँधै झ्याल ढोका खुल्ला राखौं र सुतीको कपडा लगाएर मात्र खाना पकाउने गरौं ।

ग्याँस चुहावट भएमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु :

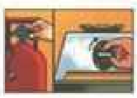

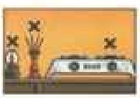

१. खाना पकाउने स्थानमा एल.पि. ग्यासको तिखो गन्ध आइरहेको छ भने ग्याँस चुहिएको भन्ने बुझ्नु पर्दछ। ग्याँस लिक भएमा पहिले रेगुलेटरको र पछि चुल्होको नव बन्द गरौं ।
२. झ्याल ढोका खुल्ला राखौं र झिल्का निस्कने बस्तुहरु जस्तै ग्याँस चुल्हो, सलाई, लाईटर, धुप आदि नबालौं । विद्युतजन्य उपकरणको प्रयोग नगरौं ।
३. ग्याँस लिक भएमा रेगुलेटरलाई सिलिण्डरबाट छुटाई सिलिण्डरमा सेफ्टी क्याप लगाइ बाहिर खुल्ला स्थानमा राखौं र यथाशिघ्र नजिकको ग्याँस विक्रेता अथवा ग्याँस उद्योगमा सम्पर्क गरौं ।

"सचेत र सावधान हुनु नै सुरक्षित हुनु हो ।"

उपभोक्ता जनहितका लागि जारी

नेपाल आयल निगम लि.

टेकु, काठमाडौं, नेपाल

फोन नं: ०१– ५३६४५७५, ५३६४५७४

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

सिइओ प्रदीप ओली

सम्पर्क नं. ९८५११८०५११

स्यार्पु पावर कम्पनी लिमिटेड

SYARPU POWER COMPANY LIMITED

SPCL

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं,
शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ
पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली
दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

कान्छा घले
अध्यक्ष

छिरिङ गुरुङ
उपाध्यक्ष

नविन क्षेत्री
नि.प्रमुख प्रशासकीय
अधिकृत

मनाङ डिस्याङ गाउँपालिका

गाँउ कार्यपालिकाको कार्यालय
गण्डकी प्रदेश, मनाङ, नेपाल

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

व्यक्त गर्दछौं ।

Reliance Spinning Mills Ltd.

Registered Office (Corporate)
Kamaladi, Ganeshsthan, Kathmandu, Nepal
Tel: +977-1-5341853, 5325616
E-mail: info@reliancespinningnepal.com
FACTORY UNIT A
Itahari Sub-Metropolitan City-12, Khanar, Sunsari Nepal

शुभकामना

नेपालीहरूको महान चाड बडा दशैं, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्व २०८१ को अवसरमा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा **हार्दिक मंगलमय शुभकामना** व्यक्त गर्दछौं ।

धर्मराज लामिछाने	भक्त बहादुर खत्री	महेश श्रेष्ठ
अध्यक्ष	उपाध्यक्ष	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

बकैया गाउँपालिका

बागमती प्रदेश, मकवानपुर